

รายงานการวิจัย

เรื่อง

มรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดีทาง
พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช
World heritage, Dhamma heritage : History, Dhamma Principles and
ancient evidence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat

โดย

พระครูโสภณรัตน์บัณฑิต, ผศ.ดร.

พระมหาสุพจน์ สุเมโธ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761086

รายงานการวิจัย

เรื่อง

มรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดีทาง
พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช
World heritage, Dhamma heritage : History, Dhamma Principles and
ancient evidence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat

โดย

พระครูโสภณรัตน์บัณฑิต, ผศ.ดร.

พระมหาสุพจน์ สุเมธ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761086

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

World heritage, Dhamma heritage : History, Dhamma Principles and
ancient evidence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat

by

Asst. Prof. Dr. PhrakruSopnarattanabanthit

Asst. Prof. Dr. PhraMahaSupot Sumetho

Asst. Prof. Dr. Pairat Jimhad

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon SiThammarat Campus

B.E. 2021

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761086

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: มรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้วิจัย	: พระครูโสภณรัตน์บัณฑิต, ผศ.ดร. พระมหาสุพจน์ สุเมธ, ผศ.ดร. ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด
หน่วยงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ปีงบประมาณ	: พ.ศ. ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อศึกษาการเข้ามาและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ๓) เพื่อศึกษาหลักฐานแหล่งโบราณคดีที่มีอิทธิพลและร่องรอยการแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และ ๔) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการศึกษาเอกสาร นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช

ความเป็นมาอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช เคยเป็นอาณาจักรหรือนครรัฐอิสระ มีความสำคัญทางการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา และสังคมต่อดินแดนอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงไม่น้อยกว่า ๑,๘๐๐ ปีมาแล้ว มีหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานอื่นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช มีกำเนิดมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ มีความรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จึงเปลี่ยนจากเมืองตามพรลิงค์มาเป็นเมืองนครศรีธรรมราชตราบจนปัจจุบัน

๒. การเข้ามาและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตามหลักฐานโบราณคดีระบุว่า อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาได้เข้าสู่ นครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ เป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นศูนย์กลางแหล่งพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ และแพร่หลายไปทั่วทุกภูมิภาค มีหลายอาณาจักรเข้ามายอมรับพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราช หรือเรียกว่า พุทธศาสนาลัทธิศรีธรรมราชวงศ์ ได้แก่ เมืองกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ คัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีการชำระสังคายนาต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยึดถือแบบจาก นครศรีธรรมราช จึงกล่าวได้ว่า พุทธศาสนานครศรีธรรมราช มีอิทธิพลเป็นแม่แบบขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

๓. หลักฐานแหล่งโบราณคดีที่มีอิทธิพลและร่องรอยการแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช

หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่พบในขณะนี้ แสดงให้เห็นว่า นครศรีธรรมราช ได้รับอิทธิพลทางภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม วัฒนธรรมประเพณี มาจากประเทศอินเดีย ทั้งโดยตรงและทางอ้อม สิ่งต่างๆ ที่ได้รับมานั้นถูกดัดแปลงให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนนครศรีธรรมราชมีการสร้างและสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมี หลักธรรมทางศาสนาเป็นพื้นฐาน นอกจากนั้น ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนายังได้ทิ้งร่องรอยทางโบราณคดีสำคัญไว้ ประกอบด้วยสถาปัตยกรรม ประติมากรรม เช่น ซากสถูป พระเจดีย์ พระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ พระพุทธรูป พระศิวะ พระวิษณุ พระพิฆเนศ และยังมีหลักฐานที่เป็นศิลาจารึก ตำนาน พงศาวดาร ที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของศาสนา

๔. วิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก และส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชผ่านทางประเพณีส่วนบุคคล เช่น การเกิด การบวช แต่งงาน และการตาย และประเพณีส่วนชุมชน เช่น การให้ทานไฟ การกวนมธุปายาสยาคุ การแห่ผ้าขึ้นธาตุ รวมถึงประเพณีบุญสารทเดือนสิบ

Thesis Title	: World heritage, Dhamma heritage : History, Dhamma Principles and ancient evidence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat
Researcher	: PhrakruSopnarattanabanthit, Asst. Prof. Dr. PhraMahaSupot Sumetho, Asst. Prof. Dr. Asst.Prof. Dr.Pairat Jimhad
Organization	: MahachulalongKornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat.Campus
Fiscal Year	: 2561/2018
Funding	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were ๑) 1) To study the background of the *Tambalinga* or Nakhon Si Thammarat kingdom, 2) To study the entry and development of Buddhism in Nakhon Si Thammarat Province, 3) To study evidence of influential archaeological sites and traces of the prevalence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat, and 4) to study the way of life of Nakhon Si Thammarat people towards the principles related to Buddhism. It is qualitative research with emphasis on document studies. Presenting descriptive research results.

The study found that:

1. The background of the *Tambalinga* or Nakhon Si Thammarat kingdom.

The background of the kingdom of *Tambalinga* or Nakhon Si Thammarat used to be an independent kingdom or city-state. It has administrative, economic, religious and social importance to other territories in Southeast Asia. It is a famous city at least 1,800 years ago, with archaeological evidence and other evidence to confirm that the *Tambalinga* kingdom or Nakhon Si Thammarat. It was born in the

seventh century with the highest prosperity during the 17th century, so it changed from *Tambalinga* to Nakhon Si Thammarat until now.

2. The entry and development of Buddhism in Nakhon Si Thammarat Province.

According to archaeological evidence that the influence of Brahminism and Buddhism has reached Nakhon Si Thammarat and nearby provinces. Since around the 8th-12th century Buddhism is Mahayana sect. Later, around the 17th century Buddhism was the center of Langkawong Buddhism. And widespread in every region, there are many kingdoms to accept Buddhism, the Lankawong cult from Nakhon Si Thammarat, or called Sri Thammarat Buddhism, including Sukhothai, Ayudhya, Thon Buri and Rattanakosin Kingdom, the Tipitaka that was settled in the early Rattanakosin period, it was based on the style of Nakhon Si Thammarat. So it can be said that Nakhon Si Thammarat Buddhism it has an influence as a model of tradition, tradition, and culture.

3. The evidence of influential archaeological sites and traces of the prevalence of Buddhism in Nakhon Si Thammarat.

Archaeological and historical evidence found at this time. It has shown that Nakhon Si Thammarat have been influenced by language, culture, religion, art, culture and tradition from India both directly and indirectly, things that have been acquired was adapted to the lifestyle of the people of Nakhon Si Thammarat which shows that Nakhon Si Thammarat people have built and inherited their culture since ancient times with religious principles as the foundation. In addition, Brahmanism and Buddhism have left important archaeological traces. It consists of such Sculptural architecture, Stupa remains, Pagoda, Bodhisattva, Votive tablet, Buddha image, Shiva, Vishnu and Ganesh, and there is also evidence that is a stone inscription, legend, chronicles that shows the prosperity of religion.

4. The way of life of Nakhon Si Thammarat people towards the principles related to Buddhism.

The study found that Buddhism has prospered and affected the way of life of the people of Nakhon Si Thammarat through personal traditions such as birth, ordination, marriage and death, and community traditions such as the tradition of giving (Than Fai), rice stirred kgawtipis, Traditional cloth elements (Harphakhunthatu Tradition) including the tradition of Bunsart ten month.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยความเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่านที่ได้ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการค้นคว้าวิจัย ซึ่งผู้วิจัยแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ที่มีเมตตาส่งเสริมสนับสนุนเข้าเป็นอาจารย์ประจำและตำแหน่งบริหารและวิชาการตามลำดับ พระครูอรุณสุตลังการ, รศ.ดร. ที่ได้คำแนะนำด้านข้อมูลและให้สนับสนุนกำลังใจเป็นอย่างดี พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้การสนับสนุนงานวิจัยมาตั้งแต่ต้น และยังกรุณาให้ความรู้คำแนะนำ คำปรึกษาและตรวจ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ของเนื้อหาโดยตลอดจนสำเร็จสมบูรณ์ผู้วิจัย กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

งานวิจัยฉบับนี้คงจะสำเร็จไม่ได้เลยหากไม่ได้รับการสนับสนุนด้านข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดวิทยาลัยเขตนครศรีธรรมราช หอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช และหอสมุดทุกแห่งที่ได้เข้าไปใช้บริการรวมถึงท่านผู้เป็นเจ้าของงานวิชาการอันทรงคุณค่าทุกท่านที่ผู้วิจัยได้นำมาประกอบงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณ พระมหาชุตินันท์ อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ซึ่งท่านที่ได้ให้ “ช่วยความอนุเคราะห์เสมอมาติดตามทางโทรศัพท์หรือแม้แต่มาราชการภาคใต้ก็แวะมาสอบถามติดตามผลความก้าวหน้าของงานวิจัยอีก” ก็ต้องขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ ก็ขอบคุณพระครูอดุลสามัคคยาธร เจริญพรขอบคุณนางสาวนลินี คณะนา ที่ได้ช่วยเหลือในการถ่ายภาพศิลปะตามแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุที่นำมาศึกษาจากสถานที่สำคัญ ทั้งนี้ยังมีบุคคลอื่นอีกหลายท่านที่มีได้ออกนามในที่นี้ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยตลอดมาจนสำเร็จได้ด้วยดี

พระครูโสภณรัตนบัณฑิต และคณะ

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๑๖
๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๘
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๘
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช.....	๑๙
๒.๑ ลักษณะภูมิศาสตร์สังคมชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้.....	๑๙
๒.๑.๑ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน.....	๑๙
๒.๑.๒ ภูมิอากาศและอิทธิพลของมรสุมภาคใต้.....	๒๓
๒.๑.๓ แหล่งชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้.....	๒๖
๒.๒ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนผู้อยู่ในอาศัยในคาบสมุทรภาคใต้.....	๓๑
๒.๓ ทำเลที่ตั้งอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช.....	๓๔
๒.๓.๑ ลักษณะภูมิประเทศ.....	๓๕
๒.๓.๒ แม่น้ำลำคลอง.....	๓๗

๒.๓.๓ ลักษณะธรณีลักษณะ.....	๓๗
๒.๓.๔ ลักษณะภูมิอากาศและอิทธิพลลมมรสุม.....	๓๘
๒.๓.๕ ลักษณะสถานที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราช.....	๓๘
๒.๔ กำเนิดอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช.....	๔๔
๒.๕ ชื่ออาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช.....	๕๑
๒.๕.๑ ปรากฏชื่อตั้งเดิมอาณาจักรตามพรลิงค์.....	๕๑
๒.๕.๒ จากตามพรลิงค์สู่ นครศรีธรรมราช.....	๕๔
๒.๖ อาณาจักรตามพรลิงค์หลุดพ้นอิทธิพลจากอาณาจักรศรีวิชัย.....	๕๗
๒.๗ ขอบเขตและอำนาจการปกครองของอาณาจักรตามพรลิงค์.....	๖๑
๒.๗.๑ ขอบเขตของอาณาจักรตามพรลิงค์.....	๖๑
๒.๗.๒ อำนาจการปกครองของอาณาจักรตามพรลิงค์.....	๖๖
๒.๘ การสิ้นสุดอาณาจักรตามพรลิงค์.....	๗๑
๒.๙ เมืองนครศรีธรรมราชยอมรับในอำนาจการปกครองกรุงศรีอยุธยาและ รัตนโกสินทร์.....	๗๕
๒.๑๐ บทสรุป.....	๗๖

บทที่ ๓ วิวัฒนาการการเข้ามาของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช.....๗๘

๓.๑ ความเชื่อดั้งเดิมก่อนพุทธศาสนาเข้ามาสู่ นครศรีธรรมราช.....	๗๘
๓.๑.๑ คติความเชื่อดั้งเดิม.....	๗๘
๓.๑.๒ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์.....	๘๒
๓.๑.๓ เส้นทางเข้ามาศาสนาพราหมณ์.....	๘๕
๓.๒ การเข้ามาของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช.....	๘๗
๓.๒.๑ พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย.....	๘๗
๓.๒.๒ ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	๘๙
๓.๒.๓ การเข้ามาของพุทธศาสนาเถรวาท.....	๙๑

๓.๒.๔ พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ที่มีอิทธิพลต่อนครศรีธรรมราช.....	๑๐๐
๓.๒.๕ อิทธิพลลังกาวงศ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมที่สำคัญ.....	๑๐๘
๓.๒.๕.๑ สถาปัตยกรรม.....	๑๐๘
๓.๒.๕.๒ ประติมากรรม.....	๑๑๒
๓.๓ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับกรุงสุโขทัย.....	๑๑๒
๓.๓.๑ ทางด้านศิลปกรรม.....	๑๑๔
๓.๓.๒ ทางด้านศาสนา.....	๑๑๘
๓.๔ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับกรุงศรีอยุธยา.....	๑๒๔
๓.๔.๑ พระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช.....	๑๒๔
๓.๔.๒ สถาปัตยกรรมวัดพระมหาธาตุเจดีย์.....	๑๒๖
๓.๕ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับกรุงธนบุรี.....	๑๒๙
๓.๖ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับรัตนโกสินทร์.....	๑๓๖
๓.๗ บทสรุป.....	๑๔๑

บทที่ ๔ หลักฐานแหล่งทางโบราณคดีในนครศรีธรรมราช.....	๑๔๓
๔.๑ หลักฐานแหล่งโบราณคดีศาสนาพราหมณ์.....	๑๔๓
๔.๑.๑ โบราณสถานศาสนาพราหมณ์.....	๑๔๓
๔.๑.๒ เทวรูปของศาสนาพราหมณ์.....	๑๕๐
๔.๑.๓ ศิลาจารึกของศาสนาพราหมณ์.....	๑๕๙
๔.๑.๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	๑๗๐
๔.๑.๕ กลองมโหระทึก.....	๑๗๗
๔.๒ หลักฐานแหล่งโบราณคดีพุทธศาสนา.....	๑๗๙
๔.๒.๑ พระพุทธรูป.....	๑๗๙
๔.๒.๒ ธรรมจักร.....	๑๘๙
๔.๒.๓ หน้าบันไม้จำหลัก.....	๑๙๐

๔.๒.๔ พระพิมพ์.....	๑๙๑
๔.๒.๕ พระโพธิสัตว์.....	๒๐๔
๔.๓ หลักฐานจากตำนาน.....	๒๑๑
๔.๓.๑ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช.....	๒๑๒
๔.๓.๒ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช.....	๒๑๖
๔.๓.๓ ตำนานพระนิพพานโสทร.....	๒๒๐
๔.๔ บทสรุป.....	๒๒๓

บทที่ ๕ พุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช.....๒๒๓

๕.๑ อิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมผูกพันกับศาสนา.....	๒๒๓
๕.๒ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวนครศรีธรรมราชที่มีพุทธศาสนา.....	๒๒๖
๕.๒.๑ ประเพณีส่วนบุคคล.....	๒๒๗
๑) ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด.....	๒๒๗
๒) ประเพณีเกี่ยวกับการบวช.....	๒๒๘
๓) ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน.....	๒๒๙
๔) ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ.....	๒๓๐
๕.๒.๒ ประเพณีส่วนชุมชน.....	๒๓๑
๑) ประเพณีเกี่ยวกับการให้ทานไฟ.....	๒๓๑
๒) ประเพณีเกี่ยวกับกวนข้าวมธุปาสยาคุ.....	๒๓๒
๓) ประเพณีเกี่ยวกับแห่ผ้าขึ้นธาตุ.....	๒๓๓
๔) ประเพณีเกี่ยวกับสงกรานต์.....	๒๓๕
๕) ประเพณีเกี่ยวกับตักบาตรรูปเทียน.....	๒๓๗
๖) ประเพณีเกี่ยวกับสารทเดือนสิบ.....	๒๓๙
๗) ประเพณีเกี่ยวกับลากพระ.....	๒๔๒
๘) ประเพณีสวดด้าน.....	๒๔๖

๙) ประเพณีเกี่ยวกับสวดมาลัย.....	๒๔๖
๕.๓ บทสรุป.....	๒๔๙
บทที่ ๖ สรุปงานวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๒๕๐
๖.๑ สรุปงานวิจัย.....	๒๕๐
๖.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๒๕๒
 บรรณานุกรม.....	 ๒๕๔
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๖๙

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑ เจดีย์พระมหาธาตุไชยา.....	๙๕
ภาพที่ ๒ เจดีย์วัดแก้ว เจดีย์วัดหลง.....	๙๖
ภาพที่ ๓ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร.....	๙๗
ภาพที่ ๔ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช.....	๑๐๙
ภาพที่ ๕ เจดีย์ยักษ์ วัดพระเงิน.....	๑๐๙
ภาพที่ ๖ เจดีย์วัดเจดีย์งาม เจดีย์วัดจะทิ้งพระ สงขลา.....	๑๑๐
ภาพที่ ๗ เจดีย์วัดพะโคะ สงขลา เจดีย์วัดช้างไห้ ปัตตานี.....	๑๑๑
ภาพที่ ๘ พระสีหิงค์.....	๑๑๖
ภาพที่ ๙ โบราณสถานเขาคา.....	๑๔๕
ภาพที่ ๑๐ โบราณสถานตุนปัง.....	๑๔๖
ภาพที่ ๑๑ โบราณสถานฐานพระสยาม.....	๑๔๗
ภาพที่ ๑๒ โบราณสถานโมคคัลลาน.....	๑๔๘
ภาพที่ ๑๓ โบราณสถานโบสถ์พราหมณ์.....	๑๔๘
ภาพที่ ๑๔ โบราณสถานหอพระอิศวร.....	๑๔๙
ภาพที่ ๑๕ โบราณสถานหอพระนารายณ์.....	๑๔๙
ภาพที่ ๑๖ พระวิษณุ ศิลา.....	๑๕๐
ภาพที่ ๑๗ ส่วนองค์พระวิษณุ ศิลา.....	๑๕๑
ภาพที่ ๑๘ พระวิษณุ.....	๑๕๒

ภาพที่ ๑๙ พระหริหระ สำริด ศิลปะศรีวิชัย.....	๑๕๓
ภาพที่ ๒๐ พระหริหระ สำริด ศิลปะสมัยสุโขทัย.....	๑๕๓
ภาพที่ ๒๑ พระคณิศ หรือคณปติ สำริด.....	๑๕๔
ภาพที่ ๒๒ พระศิวนาฏราช สำริด.....	๑๕๕
ภาพที่ ๒๓ ศิวลึงค์ หินทราย ศิวลึงค์หินปูน.....	๑๕๖
ภาพที่ ๒๔ พระอุมา สำริด.....	๑๕๘
ภาพที่ ๒๕ หงส์ สำริด.....	๑๕๙
ภาพที่ ๒๖ จารึกหุบเขาช่องคอย นครศรีธรรมราช.....	๑๖๑
ภาพที่ ๒๗ จารึกวัดมเหยงค์.....	๑๖๓
ภาพที่ ๒๘ จารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร.....	๑๖๔
ภาพที่ ๒๙ จารึกวัดเสมาเมือง.....	๑๖๕
ภาพที่ ๓๐ จารึกพระปราศจำลอง.....	๑๖๖
ภาพที่ ๓๑ จารึกฐานพระพุทธรูปนาคปรก.....	๑๖๗
ภาพที่ ๓๒ จารึกวัดหัวเวียง ไชยา.....	๑๖๘
ภาพที่ ๓๓ จารึกโพธิ์ลังกา วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร.....	๑๖๙
ภาพที่ ๓๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน.....	๑๗๒
ภาพที่ ๓๕ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดเสมาเมือง.....	๑๗๓
ภาพที่ ๓๖ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดเสมาไชย.....	๑๗๔
ภาพที่ ๓๗ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดประตูขาว.....	๑๗๕
ภาพที่ ๓๘ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขามหาชัย.....	๑๗๖
ภาพที่ ๓๙ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช.....	๑๗๗
ภาพที่ ๔๐ กลองมโหระทึก.....	๑๗๘
ภาพที่ ๔๑ เศียรพระพุทธรูป.....	๑๗๙

ภาพที่ ๔๒ ส่วนองค์พระพุทธรูปศิลา.....	๑๘๐
ภาพที่ ๔๓ เศียรพุทธรูป ศิลา.....	๑๘๑
ภาพที่ ๔๔ พระพุทธรูปประทับยืน สำริด.....	๑๘๒
ภาพที่ ๔๕ พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานธรรม สำริด.....	๑๘๓
ภาพที่ ๔๖ พระพุทธรูป สำริด.....	๑๘๔
ภาพที่ ๔๗ พระพุทธรูปไม้.....	๑๘๕
ภาพที่ ๔๘ พระพุทธรูป สำริด.....	๑๘๖
ภาพที่ ๔๙ พระพุทธรูปปางประทานอภัย ทรงเครื่อง.....	๑๘๗
ภาพที่ ๕๐ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย สำริด.....	๑๘๘
ภาพที่ ๕๑ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย ดินเผา.....	๑๘๙
ภาพที่ ๕๒ ชิ้นส่วนธรรมจักร ดินเผา.....	๑๙๐
ภาพที่ ๕๓ หน้าบัน ไม้จำหลัก.....	๑๙๑
ภาพที่ ๕๔ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์.....	๑๙๓
ภาพที่ ๕๕ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์.....	๑๙๔
ภาพที่ ๕๖ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้า ประทับยืน.....	๑๙๕
ภาพที่ ๕๗ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้า ประทับนั่งห้อยพระบาท.....	๑๙๖
ภาพที่ ๕๘ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้า ปางมารวิชัย.....	๑๙๖
ภาพที่ ๕๙ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้า ปางมารวิชัย.....	๑๙๗
ภาพที่ ๖๐ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้าปางนาคปรก.....	๑๙๘
ภาพที่ ๖๑ พระพิมพ์ปางมารวิชัย ดินเผา.....	๑๙๙
ภาพที่ ๖๒ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้าปางนาคปรก.....	๒๐๐
ภาพที่ ๖๓ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้า ปางมารวิชัย.....	๒๐๐
ภาพที่ ๖๔ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรเจ้าหลายพระองค์.....	๒๐๑

ภาพที่ ๖๕ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์.....	๒๐๒
ภาพที่ ๖๖ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับปางมารวิชัย.....	๒๐๓
ภาพที่ ๖๗ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับแสดงปางมารวิชัย.....	๒๐๔
ภาพที่ ๖๘ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร.....	๒๐๕
ภาพที่ ๖๙ พระโพธิสัตว์.....	๒๐๖
ภาพที่ ๗๐ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร.....	๒๐๗
ภาพที่ ๗๑ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร.....	๒๐๘
ภาพที่ ๗๒ นางปรัชญาปารมิตา สำริด.....	๒๐๙
ภาพที่ ๗๓ นางปรัชญาปารมิตา.....	๒๑๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายู (Malay Peninsula) เริ่มต้นที่บริเวณคอคอดกระประมาณละติจูดที่ ๑๐ องศาเหนือ และยื่นยาวลงไปทางใต้จนถึงประเทศมาเลเซีย มีชายฝั่งทะเลขนานอยู่ ๒ ด้าน^๑ ทางฝั่งตะวันออก (อ่าวไทย) และตะวันตก (ทะเลอันดามัน) ด้วยลักษณะเช่นนี้ทำให้บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งในเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออกมาตั้งแต่สมัยโบราณ

นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดทางภาคใต้ของไทย ในปัจจุบันนี้เป็นที่ตั้งของภาคแปด มีอาณาเขตทิศเหนือจดทะเลในอ่าวไทย ใต้หมู่เกาะอ่างทองทะเลติดต่อกับเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศตะวันออกจดทะเลในอ่าวไทย ทิศใต้จดจังหวัดตรังและจังหวัดพัทลุง ทิศตะวันตกจดจังหวัดกระบี่ ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนี้ ทางตะวันตกเป็นที่ราบสูงเต็มไปด้วยภูเขาและเนินมีที่ราบระหว่างภูเขาตอนกลาง ส่วนมากเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา ทำไร่ และเพาะปลูก มีสวนผลไม้และป่าอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่วนทางตะวันออกเป็นที่ลุ่มจนใกล้ชายทะเลจึงค่อยดอนขึ้น^๒ ริมทะเลเหมาะแก่การทำสวนมะพร้าว เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร และทรัพยากรตามธรรมชาติ ประชาชนมีอาชีพ ทำนา ทำสวน และเหมือนแร่

เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองโบราณนับว่าเป็นดินแดนแห่งอารยธรรม ซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีความหลากหลายทางประเพณีวัฒนธรรม มีการสั่งสมและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในด้านศาสนา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตำนาน ฯลฯ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าอารยธรรมนครศรีธรรมราชจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์กล่าวได้ว่า “เป็นอู่อารยธรรมนครศรีธรรมราช หรือตามพรลิงค์”

^๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ภูมิลักษณะประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๖.

^๒ ตรี อมาตยกุล, เมืองเหนือและเมืองใต้, (พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๑๙.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยู่อารยธรรมตามพรลิงค์ ดินแดนแห่งอารยธรรม ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางศาสนา ขนบประเพณี วัฒนธรรม และการค้าที่เจริญรุ่งเรืองนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งระบุไว้ว่าแหลมมลายูนี้มีผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาอาศัยตั้งหลักแหล่งทำมาหากินนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ทำให้เกิดความหลากหลายทางประเพณีวัฒนธรรม มีการสั่งสมและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในด้านศาสนา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตำนาน ฯลฯ มาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ บริเวณอารยธรรมตามพรลิงค์จึงปรากฏมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์กล่าวได้ว่าเป็น “อารยธรรมในตามพรลิงค์”

เนื่องจากประวัติความเป็นมาของเมืองนครศรีธรรมราช หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าอาณาจักรตามพรลิงค์นั้นยังทราบได้น้อย เพราะหลักฐานทางโบราณคดีนั้นมีน้อยและส่วนใหญ่ได้ชำรุดสูญสลายไป แต่หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุด ก็คือ คัมภีร์บาลีสหนิทเทศ ติสสมตเตยยสูตร ซึ่งกล่าวถึงอาณาจักรตามพรลิงค์เป็นครั้งแรก คัมภีร์บาลีสหนิทเทศนี้ นักปราชญ์ทางโบราณคดีเชื่อว่าแต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ ดังนั้นอาณาจักรตามพรลิงค์ต้องมีอยู่ก่อนหน้านี้อแล้ว คือ ตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์นั่นเอง^๓ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า เมืองหลวงของอาณาจักรตามพรลิงค์นั้นตั้งอยู่ในอาณาบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน ดังหลักฐานสำคัญ คือ ปรากฏซากเมืองโบราณตลอดจนที่ตั้งชุมชนโบราณขนาดใหญ่หลายแห่ง และนาม “ตามพรลิงค์” (แปลว่า ลิงค์ทองแดง) คงมาจากหลักฐานว่าดินแดนแห่งนี้เป็นอาณาจักรอย่างอินเดีย พวกพราหมณ์อินเดียเข้ามามีบทบาทด้านการปกครองและวัฒนธรรม อีกนัยหนึ่งอาจเพราะกษัตริย์ผู้ปกครองดินแดนแห่งนี้ทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ ดังจะพบเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ตามชุมชนโบราณ ซึ่งเป็นพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายเป็นส่วนใหญ่^๔

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่าแหล่งโบราณคดีนครศรีธรรมราชเป็นดินแดนหนึ่งที่มีพัฒนาการโดดเด่นในคาบสมุทรไทย โดยเริ่มปรากฏให้เห็นพัฒนาการของมนุษย์เป็นครั้งแรกในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินกลาง หลังจากนั้นได้มีพัฒนาการต่อเนื่องเข้าสู่ยุคหินใหม่ ยุคสำริด และ

^๓ ดูรายละเอียดใน, ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์รุ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^๔ ดูรายละเอียดใน, ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพรลิงค์”, ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์รุ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๓-๖๔.

ยุคเหล็กตามลำดับ^๕ โดยในช่วงปลายสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคเหล็ก (มีอายุอยู่ในระหว่างราว กลางพุทธศตวรรษที่ ๑ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๕) ได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางการค้ากับต่างแดนหลายแห่ง โดยเฉพาะจีนและดินแดนบางแห่งในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้^๖ รวมทั้งพัฒนาการของการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นอย่าง ชัดเจนยิ่งขึ้นในสมัยกึ่งประวัติศาสตร์ (มีอายุอยู่ในระหว่างราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๕ ถึงพุทธศตวรรษ ที่ ๑๐)

อนึ่ง หลักฐานจารึก หลักที่ ๒๔ วัดเสมาเมือง และคัมภีร์มหานิทศของอินเดีย ทำให้ สันนิษฐานได้ว่า ตามพรลิงค์เป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองติดต่อกันมาหลายสมัย โดยในพุทธ ศตวรรษที่ ๑๘ ตามพรลิงค์ได้เปลี่ยนชื่อเป็นนครศรีธรรมราช และเมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็มี อิทธิพลครอบคลุมไปทั่วแหลมมลายู บรรดาหัวเมืองและแคว้นอื่น ๆ ที่อยู่ในแถบนี้ได้ตกเป็น เมืองขึ้นหรือถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรนครศรีธรรมราช^๗ และเมืองนครศรีธรรมราชนับว่า เป็นศูนย์กลางการปกครองและการค้าทางภาคใต้ เป็นแหล่งรวมศิลปะและวัฒนธรรมจากภายนอก คือ อินเดียและลังกา มีเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ กับดินแดนทางภาคกลางและภาคเหนือ เช่น ละโว้ หรือญายุ สุพรรณภูมิ สุโขทัย ความมั่งคั่งของแคว้นเกิดจากการค้าขายทั้งกับบ้านเมืองภายใน และการค้าระหว่างประเทศ^๘

แม้เมืองนครศรีธรรมราชจะมีอายุยืนนานถึงกว่า ๑,๐๐๐ ปี แต่ระหว่างนั้นในบางช่วงเวลาก็ตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรอื่น เช่น ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยบ้าง อาณาจักร ทวารวดีบ้าง และในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา^๙ ซึ่ง นักวิชาการบางท่านระบุว่า อาณาจักรนครศรีธรรมราชได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร อยุธยาในพุทธศตวรรษที่ ๒๐^{๑๐}

^๕ ปรีชา นุ่นสุข, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๔๙-๑๗๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๙-๑๗๓.

^๗ กระทบ ท่องธรรมชาติ และคณะ, **ประเทศของเรา ๒**, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖.

^๘ ไพฑูรย์ พงสะบุตร, **ประเทศของเรา ๒**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

^๙ ประเสริฐ วิทยารักษ์ และคณะ, **ประเทศของเรา ๒**, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

^{๑๐} ไพฑูรย์ พงสะบุตร, **ประเทศของเรา ๒**, หน้า ๒๗.

จากการศึกษาหลักฐานเอกสารและหลักฐานทางด้านโบราณคดีพบว่า อาณาจักรตามพรลิงค์ มีผู้นับถือศาสนาด้วยกัน ๒ ศาสนา^{๑๑} คือ

๑. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเฉพาะนิกายไศวะ (นับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุด) ดังพบได้จากร่องรอยเทวสถานแห่งศิวลึงค์และแท่นฐานรองรับเป็นจำนวนมาก ซึ่งกำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นิกายไศวะได้รับการนับถือในอาณาจักรตามพรลิงค์ในระยะแรก ๆ นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนพระนารายณ์ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นิกายไวษณพด้วย

๒. พระพุทธศาสนาทั้งนิกายหินยาน นิกายมหายาน และนิกายลัทธิกวางค์ ในแต่ละช่วงเวลา คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทนับถือกันมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔ พระพุทธศาสนานิกายมหายาน หรืออจาริยวาทนับถือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และนิกายเถรวาทอย่างลัทธิกวางค์นับถือหลังจากติดต่อจากลังกาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้คงจะมีประเพณีถือผีอยู่ด้วยดังที่มีพิธีเปตพลี และพิธีเซ่นสรวงอย่างอื่น ๆ อันจะสังเกตได้ในพิธีสารทเดือนสิบของเมืองนครศรีธรรมราชในทุกปี^{๑๒}

อาณาจักรนครศรีธรรมราชในประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ผู้คนนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิลัทธิกวางค์ ซึ่งระยะนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในลังกา พระสงฆ์เมืองนครศรีธรรมราชได้เดินทางไปศึกษา ณ เมืองลังกาเพื่อขอรับบวชตามนิกายลัทธิกวางค์ และชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกามาฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้น พระพุทธศาสนา ลัทธิลัทธิกวางค์จึงเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเป็นครั้งแรกที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้แพร่หลายไปยังอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา และหัวเมืองอื่นๆ ด้วย

นอกจากนี้แล้วก็ยังมีศาสนสถานที่สำคัญ คือ พระบรมธาตุเจดีย์ เจดีย์ประธานของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งก็เป็นวัดสำคัญประจำเมืองนครศรีธรรมราช พระบรมธาตุเจดีย์ สร้างขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เชื่อว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทำให้พระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นปูชนีย

^{๑๑} ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒.

^{๑๒} นิจ หัญชีระนนท์, “นครศรีธรรมราชในด้านของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์,” ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๑๘๓.

สถานทางพระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท^{๑๓}

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นยังคงได้รับการศึกษาทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา หากพิจารณาแล้วก็ดูเสมือนหนึ่งว่ามีความพร้อมเพรียงทางหลักฐานทั้งทางด้านโบราณสถานวัตถุ ศิลปกรรม และหรือพงศาวดาร แต่ก็ยังอยู่กระจัดกระจายไม่ประติประต่อปรากฏว่ามีจำนวนน้อยอยู่ จึงทำให้โครงการที่จะขึ้นสู่ทะเบียนพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นมรดกโลกนั้น ขาดข้อมูลทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความเป็นมาในเชิงลึกในการเขียนเอกสารประกอบการขึ้นทะเบียนมรดกโลกที่จะต้องระบุถึงประวัติความเป็นมาและบริบทของพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุเจดีย์

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา แหล่งโบราณคดี และหลักฐานเกี่ยวกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อประโยชน์ในการขึ้นทะเบียนพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชเป็นมรดกโลก และเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และเกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สืบทอดยาวนาน เป็นมรดกแห่งวัฒนธรรมสืบไป

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพสังคมและพัฒนาการความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือ นครศรีธรรมราชเป็นเช่นไร

๑.๒.๒ การเข้ามาและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ หลักฐานแหล่งโบราณคดีที่มีอิทธิพลและร่องรอยการแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชเป็นอย่างไร

๑.๒.๔ วิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ธาราพงษ์ ศรีสุชาติ, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value) และเกณฑ์มรดกโลก, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๘, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒.

ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นตั้งข้อสมมติฐานไว้ล่วงหน้าว่า ทั้งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและ พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชมีคำตอบอยู่แล้วอย่างพร้อมมูล ซึ่งจำเป็นต้องวิจัยออกมาว่าเป็น อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาการเข้ามาและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาหลักฐานแหล่งโบราณคดีที่มีอิทธิพลและร่องรอยการแพร่หลายของ พระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช
- ๑.๓.๔ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ จำกัดขอบเขตอยู่ในวงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ของนครศรีธรรมราชเป็นหลัก ข้อความเกี่ยวกับการศึกษาจาก ประวัติศาสตร์ ตำรา ตำนาน ศิลปิน ฯลฯ จะอยู่ในดุลยพินิจ เลือกลงมาเท่าที่เห็นว่าจำเป็นต่อการอธิบายความคิดทางความเป็นมาอาณาจักรตามพรลิงค์ การเข้า พระพุทธศาสนา ร่องรอยแหล่งโบราณคดี และวิถีชีวิตปฏิบัติคนในนครศรีธรรมราชเป็นหลัก

๑. ขอบเขตในการดำเนินงาน ขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑) ศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตัวหรือความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมือง นครศรีธรรมราช พัฒนาการและความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์และการเข้ามาของพุทธศาสนาแหล่ง โบราณคดีทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ที่เน้นในช่วงปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีการดำรงอยู่ของ อาณาจักร

๒) ศึกษาวิเคราะห์ตีความโดยมุ่งเน้นหลักฐานข้อมูลเป็นหลัก

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่/สถานที่ทำการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้บริเวณอำเภอเมือง อำเภอ ท่าศาลา อำเภอสิชล และอำเภอสานลกา จังหวัดนครศรีธรรมราชแต่ก็มีหลายอำเภอของ นครศรีธรรมราชที่มีหลักฐานแหล่งชุมชนโบราณทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นคติ ความเชื่อวิถีปฏิบัติของชาวนครศรีธรรมราชก็ปฏิบัติตนกันทั่วไปในปักษ์ใต้ก็ได้รับแพร่อิทธิพลทางพุทธ ศาสนาจากนครศรีธรรมราช อาทิ การแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นต้น

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย และเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

๑.๕.๑ แหล่งโบราณคดี หมายถึงสถานที่หรือบริเวณแหล่งที่ปรากฏร่องรอยหรือปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีตอยู่ หรือกล่าวอีกนัยว่าหมายถึงบริเวณที่ปรากฏร่องรอยว่ามนุษย์ในอดีตได้เคยใช้เพื่อการอย่างหนึ่งอย่างใด โดยปกติมนุษย์ในอดีตมักจะใช้แหล่งเหล่านั้นเพื่อการต่างๆ ในการดำรงชีวิตและการสร้างสรรค์วัฒนธรรม^{๑๔}

๑.๕.๒ โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย^{๑๕}

๑.๕.๓ โบราณวัตถุ หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี^{๑๖}

๑.๕.๔ พระพิมพ์ หมายถึง ประติมากรรมอย่างหนึ่งที่สร้างขึ้นเป็นรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้าที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการขึ้นรูปด้วยแม่พิมพ์โดยวัสดุเล็กๆ ที่นำมาปั้นเนื้อพระ ได้แก่ ดิน ขี้เถ้า มวลสารต่างๆ หรือถ้าเป็นเนื้อโลหะซึ่งหลอมละลายแล้ว ก็นำมาเทหล่อเข้าไปในแม่พิมพ์ สำหรับแม่พิมพ์จะมีลักษณะแกะสลักลงในกรอบหินหรือวัตถุอื่นๆ

๑.๕.๕ อาณาจักรตามพรลิงค์ หมายถึงแคว้นที่เก่าที่สุดแคว้นหนึ่งบนแหลมมลายู ก่อตั้งและมีความเจริญติดต่อกันมาหลายสมัยตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๗ ครั้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรตามพรลิงค์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น นครศรีธรรมราช และราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีอิทธิพล

^{๑๔} ปรีชา นุ่นสุข, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย, หน้า ๓-๔.

^{๑๕} “พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๓๘ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๕ มาตรา ๔.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน.

ครอบคลุมบรรดาหัวเมืองและแคว้นอื่น ๆ ทั่วแหลมมลายู แต่ภายหลังได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัย และต่อมาถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓

๑.๕.๖ ร่องรอย หมายถึง สิ่งที่ยังปรากฏว่าหลงเหลืออยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในที่นี้มีหลายอย่าง เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน เอกสาร ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

๑.๕.๗ ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมานาน มีคุณค่าทางชีวิต มักแฝงไปด้วยศีลธรรมจรรยา ความคิด ความเชื่อ เช่น มารยาทไทย การปฏิบัติตนอย่างถูกกาลเทศะ รวมถึงประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาติไทย ขนบธรรมเนียมแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ๑) ขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนบุคคลหรือประเพณีครอบครัว ๒) ขนบธรรมเนียมประเพณีสังคม ๓) ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ๔) ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ๕) พระราชพิธี ๖) รัฐพิธี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธรรมทาส พานิช ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ไทยศรีวิชัยแพร่พุทธศาสนา”^{๑๗} สรุปความเรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้ว่า ไทยศรีวิชัยนั้นมีวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ไม่แพ้วัฒนธรรมของประเทศใดในประวัติศาสตร์ เป็นวัฒนธรรมที่นำความสมบูรณ์พูนสุขมาให้ (ชาว) ดินแดนสุวรรณภูมิและสุวรรณทวีปอย่างสูงสุด ควรแก่ความภาคภูมิใจ ได้แก่เรื่อง ความเมตตา กรุณา มีใจบุญ เห็นแก่ความสุขของเพื่อนมนุษย์โดยเสมอกัน เรื่องการรู้ประมาณในการแต่งกายและการกินอยู่ ตามหลักสันโดษของพระพุทธศาสนา เรื่องการเคารพมารดาบิดา ครูอาจารย์อย่างเคร่งครัด จะไปลามาไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล เรื่องมีนิสัยชอบทำบุญ เกรงกลัวต่อบาป ซึ่งเป็นผลจากการที่มารดาบิดาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และอบรมสั่งสอนบุตรอย่างถูกต้องดีงาม เรื่องการร่วมทำบุญตามประเพณี มีประเพณีทำบุญที่บรรพบุรุษกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด พร้อมเพรียง เรื่องการหยุดงานวันพระแปดค่ำไปวัดฟังธรรมขัดเกลาจิตใจและถือกันอย่างเคร่งครัดโดยไม่ยกเหตุแห่งความเกียจคร้านมาอ้าง เรื่องการถือว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน สัตว์และมนุษย์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันนิยมใช้คำเรียกกันว่า พี่ น้า อา ลุง ป้า ตา ยาย วัฒนธรรมอย่างนี้แพร่หลายอยู่ทั่วไป และเรื่องการให้อภัย อโหสิกรรมให้แก่กัน ไม่ถือผูกโกรธพยาบาทจองเวร เมื่อมีการทำบุญนิยมทกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้มนุษย์และสรรพสัตว์ ตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวรและศัตรูคู่อาฆาต แสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจสูง

^{๑๗} ธรรมทาส พานิช, ไทยศรีวิชัยแพร่พุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๕๑), ๗๙-๘๑.

เป็นผลมาจากการปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นเอง และชี้ให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลเหล่านี้มาจากพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิทั้งสิ้น

ปรีชา นุ่นสุข นครศรีธรรมราช ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช”^{๑๘} สรุปความเรื่องได้ว่า เป็นอาณาจักรโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและศาสนามากที่สุดอาณาจักรหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาณาจักรนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากไม่น้อยกว่า ๑,๘๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราชมีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ เป็นอย่างน้อย

ด้วยวิวัฒนาการอันยาวนานและรุ่งโรจน์ของนครศรีธรรมราช บรรพบุรุษของชาวนครศรีธรรมราชได้สร้างสมมรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้อนุชนมากมาย วัฒนธรรมเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์แห่งนครศรีธรรมราชในฐานะของ “เมืองแม่แห่งวัฒนธรรมในคามสมุทรไทย” นับแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๙ เป็นต้นมา ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวางในนครศรีธรรมราช จนเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมต่างๆ อีกมากมายในนครศรีธรรมราช

ศาสนาพุทธ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในนครศรีธรรมราช คือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ ในหลายบริเวณของนครศรีธรรมราช อาทิ พระพุทธรูป สำริด ศิลปะแบบอมราวดีของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดจอมทอง อำเภอสิชล เศียรพระพุทธรูป ศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดจอมทองเช่นเดียวกัน และเศียรพระพุทธรูป ศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดพระเพรง อำเภอเมือง เป็นต้น และในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ได้ปรากฏศิลาจารึกอักษรปัลลวะ(อินเดียใต้) ภาษาสันสกฤตที่ได้บันทึกเกี่ยวพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชในระยะเวลาดังกล่าวไว้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะการที่ กษัตริย์และอาณาจักรราชภัฏบำรุงพระพุทธศาสนาโดยได้ค้นพบศิลาจารึกดังกล่าว (ศิลาจารึกหลักที่ ๒๗) ที่วัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง หลักฐานทางโบราณคดีเหล่านี้ ทั้งพระพุทธรูปและศิลาจารึก ล้วนเป็นรูปเคารพและศิลาจารึกตามระบบความเชื่อเนื่องในพระพุทธศาสนานิกายหินยาน (เถรวาท) ทั้งสิ้น

แม้ว่าในระยะเวลาที่กล่าวนี้ ในขณะนี้จะยังมีการค้นพบเพียงรูปเคารพของพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ในระยะต่อมาได้มีการค้นพบโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นพระเจดีย์แบบศรีวิชัย ที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูพระระเปียง (ระเปียงคด) หรือตั้งอยู่ระหว่าง

^{๑๘} ปรีชา นุ่นสุข, *ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ที.พี.พรีนท์จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

พระวิหารธรรมศาลากับสำนักงานจัดผลประโยชน์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ซึ่งมีรูปแบบทางศิลปะที่ร่วมกันระหว่างดินแดนต่างๆ หลายแห่ง คือ ตั้งแต่แคว้นพิหารของอินเดีย ผ่านมายังพม่า ไทย ไปจนถึงเกาะชวา ในประเทศอินโดนีเซียอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชกับดินแดนต่างๆ ในระยะเวลาดังกล่าว ภายใต้ระบบความเชื่อของพุทธศาสนานิกายมหายาน (อาจารย์วาท) ได้เป็นอย่างดี

ครั้งราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานิกายหินยาน ลัทธิลังกาวงศ์ เพราะนครศรีธรรมราชได้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับลังกา (ศรีลังกา) มาก นครศรีธรรมราชจึงเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดินแดนโบราณแถบนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์และศิลปะแบบลังกาไปจากนครศรีธรรมราช ดังที่พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบโปลนารูระของศรีลังกา แล้วพระบรมเจดีย์องค์นี้ได้กลายเป็นต้นแบบของเจดีย์ในภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทยและดินแดนใกล้เคียง^{๑๔}

ในระยะเวลาเดียวกันนี้ ได้มีการค้นพบหลักฐานโบราณคดีจำนวนมากในนครศรีธรรมราช และบริเวณใกล้เคียงที่แสดงให้เห็นความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และเกิดตระกูลช่างของตนเอง คือ “ตระกูลช่างนครศรีธรรมราช” โดยมีพระพุทธรูปหินเป็นต้นแบบ

ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และความเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของภูมิภาคนี้ของนครศรีธรรมราช นอกจากจะสะท้อนให้เห็นได้อย่างประจักษ์แจ้งจากหลักฐานทางโบราณคดีหรือโบราณวัตถุสถานที่ค้นพบจำนวนมากในนครศรีธรรมราชและบริเวณใกล้เคียงแล้ว ยังมีการค้นพบศิลาจารึกในดินแดนอื่นๆ อีกหลายหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชที่ส่งไปยังดินแดนอื่นอีกด้วย โดยเฉพาะในอาณาจักรโบราณในบริเวณลุ่มแม่น้ำในภาคเหนือและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของประเทศไทย อาทิ ศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ หรือ “ศิลาจารึกดงแม่ปางเมือง” ซึ่งค้นพบที่ดงแม่ปางเมือง ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ สลักด้วยอักษรอินเดียกลาย เมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๐ ใช้ภาษาบาลีและภาษาขอมและศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งค้นพบที่เมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย สลักด้วยอักษรไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ใช้ภาษาไทย เป็นต้น

^{๑๔} ปรีชา นุ่นสุข, พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช (จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สมยามกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินในการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๐ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑-๕๑.

โดยเฉพาะศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัยที่กล่าวมานั้น ได้สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน ดังข้อความบางตอนที่มักจะจำกันได้เป็นอย่างดี คือ “...พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราช...”^{๒๐}

ในปัจจุบันนี้ แม้สภาพการณ์ทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่นครศรีธรรมราชก็ยังคงดำรงความเป็น “เมืองพระ” ไว้อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองในนครศรีธรรมราช มรดกทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถาน รูปเคารพ และวัดวาอารามที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ในยุคสมัยต่างๆ ยังคงกระจุกกระจายอยู่ทั่วทุกหัวระแหง ทุกหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอของนครศรีธรรมราช

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาโบราณที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็น “ศาสนาฮินดู” และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์ได้ส่งอิทธิพลถึงดินแดนแถบนี้ทุกแห่งควบคู่ไปกับพุทธศาสนา

ในนครศรีธรรมราช ขณะนี้ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ อันเป็นระยะเวลาเดียวกันกับที่ได้ปรากฏรูปเคารพในพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช ดังได้กล่าวมา หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบดังกล่าวนี้เป็นรูปเคารพเช่นเดียวกัน คือ เทวรูปพระวิษณุ ๒ องค์ องค์แรก ได้แก่ เทวรูปพระวิษณุ ศิลา อิทธิพลศิลปะอินเดียแถบลุ่มน้ำกฤษณา ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ค้นพบที่เทวสถานหอพระนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และองค์ที่สอง ได้แก่ เทวรูปพระวิษณุ ศิลา อิทธิพลศิลปะอินเดียแถบลุ่มน้ำกฤษณาเช่นเดียวกัน ค้นพบที่วัดพระพรหม ตำบลนาสาร อำเภอเมือง เทวรูปทั้งสององค์นี้จัดได้ว่าเป็นเทวรูปที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และระยะต่อมาได้ส่งอิทธิพลกลายเป็นรูปแบบเฉพาะ เป็นเอกลักษณ์ของพระวิษณุที่ค้นพบอีกเป็นจำนวนมากในเมืองนครศรีธรรมราชและคาบสมุทรมไทย โดยเฉพาะพระวิษณุที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔

นอกจากจะมีการค้นพบเทวรูปพระวิษณุ ซึ่งเป็นเทพสูงสุดองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ ในนครศรีธรรมราชดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีการค้นพบศิลาจารึกเนื่องในศาสนาพราหมณ์ในระยะเวลา

^{๒๐} กรมศิลปากร, พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และรวมเรื่องเมืองสุโขทัย, (กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒.

ดังกล่าวด้วย คือ ศิลจารึกหุบเขาช่องคอย ซึ่งค้นพบที่หุบเขาช่องคอย บ้านคลองท่อน หมู่ที่ ๙ ตำบลควนเกย อำเภออ่อนพิบูลย์

ศิลจารึกหลักนี้ สลักด้วยอักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียใต้ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ และภาษาสันสกฤต มีเนื้อความเกี่ยวกับการสรรเสริญพระศิวะ เทพสูงสุดอีกองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ แต่บางท่านเห็นว่าเป็นการสรรเสริญพระเจ้ากรุงศรีวิชัย อาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทสรรเสริญในศิลจารึกนี้ตอนหนึ่งที่เป็นที่ประทับใจชาวนครศรีธรรมราช คือ “...ถ้าคุณดีอยู่ในหมู่บ้านของชนเหล่าใด ความสุขและผล (ประโยชน์)จักมีแก่ชนเหล่านั้น...”^{๒๑} นอกจากนี้ศิลจารึกหลักนี้ยังจัดได้ว่าเป็นจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยในขณะนี้อีกด้วย

ขุนวิจิตรมาตรา ได้เขียนหนังสือเรื่อง “หลักไทย”^{๒๒} สรุปความได้ว่า การที่ชนชาติไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มาแต่ครั้งโบราณดึกดำบรรพ์ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเชื่อได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความเจริญแก่ชาติอเนกประการ ทั้งในเรื่องการศึกษาซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญของคนในชาติ โดยได้อาศัยวัดและพระสงฆ์เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการให้การอุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนาที่ถือกันมาจนเป็นประเพณีที่ดั่งงาม และสำคัญของคนในชาติจวบจนทุกวันนี้ ถือเป็นการอบรมนิสัยจิตใจ ให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ซึ่งเป็นผลดีในการอยู่ร่วมกันและอำนวยความสะดวกให้การปกครองเป็นไปโดยเรียบร้อย ไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนกัน ไม่ยุยงส่งเสริมให้คูหมิ่นเหยียดหยามใครๆ มีแต่ความสมัคปรองดองกัน เป็นต้น ฉะนั้น จึงนับว่าพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลในทางเป็นเครื่องพอกพูนความดีงาม และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่คนไทย ชาติไทยมาเป็นระยะเวลาเนิ่นนานตราบเท่าทุกวันนี้

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ และคณะ ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พระบรมธาตุสุ่มรดกโลก”^{๒๓} สรุปความได้ว่า นครศรีธรรมราช เป็นเมืองเก่าแก่ เป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญแหล่งหนึ่งในแหลมมลายู เป็นเมืองที่มีทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาเป็นลำดับต้นๆ ในดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมาในราว พ.ศ.๑๗๐๐ นครศรีธรรมราชได้กลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ของภูมิภาคนี้ และได้ขยายอิทธิพลความศรัทธาไปยังสุโขทัย ซึ่งเป็นราชธานีของไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙

^{๒๑} ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และชะเอม แก้วคล้าย, “ศิลจารึกหุบเขาช่องคอย.” **ศิลปากร** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ (กันยายน ๒๕๒๓), หน้า ๘๙-๙๓.

^{๒๒} ขุนวิจิตรมาตรา, **หลักไทย**, (พระนคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๖), หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

^{๒๓} ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ และคณะ, **พระบรมธาตุสุ่มรดกโลก**, (โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า คำนำ.

ปรีชา นุ่นสุข, ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๙”^{๒๔} สรุปความได้ว่า พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑- ๑๙ โดยเฉพาะรัฐตามพหุรงค์หรือรัฐนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นรัฐที่มีความสำคัญมากที่สุดของคาบสมุทรไทย เป็นพัฒนาการที่มีความต่อเนื่องตลอดระยะเวลาดังกล่าว โดยมีปัจจัยที่เป็นกระแสหลักแห่งพลังผลักดันให้เกิดพัฒนาการของรัฐดังกล่าวสามกระแส คือ การค้า ศาสนา และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๙ กระแสหลักทั้งสามนั้นได้เข้ามารวมอยู่ด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพในหน่วยของระบบโครงสร้างอันศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าระบบมณฑล ตามระบบความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาของศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกาย ครั้นระบบความเชื่อดังกล่าวได้คลี่คลายลงนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ปัจจัยดังกล่าวทั้งสามกระแสได้รับการสืบทอดโดยระบบความเชื่อของพุทธศาสนา ลัทธิหินยาน นิกายลังกาวงศ์ ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗- ๑๙ โดยปัจจัยหลักเหล่านั้นได้รวมอยู่อย่างเป็นเอกภาพภายในหน่วยของระบบโครงสร้างอันศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน คือหน่วยที่เรียกว่าระบบเมืองสิบสองนักษัตรโดยในระหว่างที่ศาสนาหนึ่งศาสนาใดในสองศาสนานี้รุ่งโรจน์ขึ้นเป็นหลักภายในรัฐ อีกศาสนาหนึ่งก็ยังคงอยู่และศาสนาทั้งสองนี้ได้ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนภายในรัฐดังกล่าว

เกรียงไกร เกิดศิริ, ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนาสถาปัตยกรรม ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้”^{๒๕} สรุปความได้ว่า เมืองนครศรีธรรมราช หมายถึง นครที่ปกครองด้วยราชาผู้ทรงธรรม เป็นเมืองโบราณที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งดินแดนคาบสมุทรมาแต่โบราณ ทว่ากวีบทบาทขึ้นอย่างสำคัญในสมัยอยุธยา นอกจากนี้ วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ก็เป็นวัดโบราณอันเป็นที่ตั้งของ มหาสุปองค์สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับตั้งแต่แรกสถาปนา ก็ได้รับการทำนุบำรุงจากพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอดมา

^{๒๔} ปรีชา นุ่นสุข, **ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๙,** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ

^{๒๕} เกรียงไกร เกิดศิริ, **พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนาสถาปัตยกรรม ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท อี.ที.พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๖๐)

วาทิ ทรัพย์สิน, ได้ศึกษาเรื่อง “พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ศูนย์กลางพระพุทธรักษาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้”^{๒๖} ได้กล่าวว่า “นครศรีธรรมราช” ซึ่งมีความหมายว่า “เมืองแห่งพระราชผู้ทรงธรรม” เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ตั้งประจักษ์พยานที่อยู่ในรูปของมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นกายภาพ อันได้แก่ ตัวเมืองนครศรีธรรมราชโบราณ แหล่งโบราณคดี ตลอดจนวัดวาอารามต่างๆ และในมรดก ทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมมากมาย ทั้งวิถีชีวิต ภูมิปัญญาเชิงช่างศิลปะการแสดง ดนตรี วรรณกรรม ฯลฯ ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงพลวัตของเมืองนครศรีธรรมราช ในฐานะเป็นเมืองที่มีลมหายใจ สืบเนื่องมาโดยตลอด เมืองนครศรีธรรมราชในวันนี้จึงเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตในสังคมร่วม สมัย และทรงเสน่ห์แก่ผู้ที่มาเยือนอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณที่เป็นมิ่งขวัญของเมืองและผู้คนในเมือง ตลอดเนื่องไปยัง พุทธศาสนิกชนที่ตั้งถิ่นฐานในคาบสมุทรภาคใต้และคาบสมุทรมลายูที่ต้องหาโอกาสสักครั้งในชีวิตมา เยือนและสักการบูชา คือ “องค์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช” รวมทั้งถ้าหากเป็นไปได้ก็จะให้กุลบุตร ของตนบวชเป็นเพศบรรพชิตในพระวิหารหลวงแห่งวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชแห่งนี้ สิ่งทีกล่าว มาข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณค่าและความสำคัญขององค์พระบรมธาตุฯ และเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด

ประภัสสร ชูวิเชียร ได้ศึกษาเรื่อง “พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราชมหาสถูปแห่ง คาบสมุทรภาคใต้”^{๒๗} สรุปความได้ว่า การเกิดขึ้นขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ท่ามกลางกระแสของ พุทธศาสนาจากลังกาที่เผยแผ่เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเข้มข้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีส่วนทำให้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถูกสร้างขึ้นตามรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะลังกา พุทธ ศาสนาจากลังกานี้ยังก่อให้เกิดความแพร่หลายของเจดีย์ทรงระฆังที่จะเริ่มปรากฏขึ้นอาณาจักรต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา เช่น พุกาม สุโขทัย ล้านนา และ อยุธยาจนกระทั่งต่อลงมายังรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน... พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช มิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวและไม่มีที่มาที่ไป ทว่ากลับมีความสืบทอดสัมพันธ์กับ วัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ อย่างเหนียวแน่นและมีความสำคัญเพราะนอกจากจะมีฐานะศูนย์กลางของ

^{๒๖} วาทิ ทรัพย์สิน, พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนาสถาปัตยกรรม ศูนย์กลาง พระพุทธรักษาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท อี.ที.พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๖๐), คำนิยม.

^{๒๗} ประภัสสร ชูวิเชียร, พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมหาสถูปแห่งคาบสมุทรภาคใต้, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

เมืองนครศรีธรรมราชแล้ว องค์พระบรมธาตุเจดีย์ยังเป็นสัญลักษณ์แทนความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ ดังที่ปรากฏอยู่ในตราจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบันนั่นเอง

ตรีชฎา รักรัษบางแหลม, ได้ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช”^{๒๘} สรุปความได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับหุ้มทองคำเปลวพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา ความเชื่อเกี่ยวกับตะปูสังฆวานอน ความเชื่อเกี่ยวกับกาสีเหล่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์รักษาทิศ ความเชื่อเกี่ยวกับช้างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์เก็บอัฐิ ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพ ได้แก่ พระปัญญา พระพวย พระแอด พระศรีอาริย์เมตไตรย พระนางเหมชาลาและพระทนต์กุมาร พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช พระบุญมาก ความเชื่อเกี่ยวกับวัดอุตุสถานอื่นๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธบาทจำลอง ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีมหาโพธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับสถูปบรรจุอัฐิพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามี ๓ ประเพณี คือ ประเพณีสวดด้าน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ และประเพณีตักบาตรรูปเทียน แต่ละประเพณีมีวันเวลาที่ปฏิบัติ ประวัติความเป็นมา ความมุ่งหมาย ขั้นตอนการปฏิบัติ และคุณค่าของประเพณีอย่างเด่นชัด ความเชื่อและประเพณีเหล่านี้ให้คุณค่าทางด้านสังคมสัมพันธ์ตลอดจนคุณค่าด้านคุณธรรมต่างๆ เช่น คุณค่าทางด้านคารวะธรรม คุณค่าทางด้านความสามัคคี คุณค่าทางด้านความกตัญญู เป็นต้น

สุรสิทธิ์ เวทย์ประสิทธิ์, ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ของพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชเพื่อออกแบบสถานะแวดล้อมภายในอาคารอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช”^{๒๙} สรุปความได้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงสัญลักษณ์เชิงอำนาจของการเมือง “อำนาจรัฐ” เพื่อให้ความเป็นศูนย์กลางของการศึกษาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมที่สอดคล้องและภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชน ผสานความกลมเกลียวของวัฒนธรรมชุมชน

^{๒๘} ตรีชฎา รักรัษบางแหลม, ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐. หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๙} สุรสิทธิ์ เวทย์ประสิทธิ์, การศึกษาอัตลักษณ์ของพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชเพื่อออกแบบสถานะแวดล้อมภายในอาคารอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕. หน้า ๑๐๐.

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร ตามที่อ้างไว้แล้วในข้อ ๑.๔ โดยอาศัยการอ่านเพื่อเก็บข้อมูล นำมาสังเคราะห์เป็นหมวดหมู่ แล้ววิเคราะห์แยกแยะเหตุผล เทียบเคียงกับระบบความคิดตามแบบวิชาประวัติศาสตร์ แม้เนื้อหาจะเป็นการเรียบเรียงอธิบายไปตามข้อมูลและตามแบบเชิงประจักษ์หลักฐานดังกล่าวก็ตาม แต่ก็เป็นการพยายามตอบปัญหาตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ในข้อ ๑.๒

อย่างไรก็ตาม วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ มรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีแนวทางการดำเนินการศึกษาวิจัย ขั้นตอนและเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๔ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษาสำรวจและรวบรวมการเก็บข้อมูล เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานที่จะใช้ข้อมูลเบื้องต้นในประเภทต่างๆ สำหรับใช้เป็นข้อมูลดิบเพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบที่จะนำไปสู่ข้อยุติของปัญหา ลักษณะของข้อมูลที่จะใช้ศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑.๑ ประมวลข้อมูลจากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารศึกษาข้อมูลหลักฐานเอกสารที่ได้จากศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนาน งานวิจัย บทความจากวารสารต่างๆ เป็นต้น

๑.๒ ประมวลหลักฐานจากศาสนวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุอื่นๆ อันเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา รวมทั้งการออกปฏิบัติภาคสนามเพื่อหาหลักฐานตามข้อมูลที่ปรากฏใน ศึกษาข้อมูลทางภาคสนามเป็นข้อมูลทางกายภาพที่ได้จากสถานที่จริงโดยการสำรวจภาพถ่ายหลักฐานแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์มาจากการรับรู้และนำมาตีความให้เข้ากับวิถีชีวิตของสังคม

๒. การจัดลำดับข้อมูล เป็นการนำข้อมูลเบื้องต้นทั้งหมดจัดกลุ่ม แบ่งประเภทตามลำดับของเหตุการณ์เพื่อเป็นเค้าโครงสำหรับนำไปใช้วิเคราะห์ต่อไป

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ในลักษณะของการวิเคราะห์ตีความที่ยึดหลักการ ๓ ประการ คือ Author Centered คือการวิเคราะห์ ตีความตามความคิดเห็นผู้แต่ง Reader Centered คือการวิเคราะห์ ตีความตามความคิดเห็นของผู้อ่าน ได้แก่ผู้วิจัย หรือนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ และ Context Centered คือการวิเคราะห์ตีความตามเนื้อหา ความถูกต้องทางประวัติศาสตร์และเอกสารอื่นที่มี

ความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาประเมินผลจากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวทั้งหมดด้วยการเปรียบเทียบอ้างอิงอย่างเป็นเหตุเป็นผล

๔. นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอสรุปผลการวิจัย เป็นการอธิบายประเด็นของผลสรุปที่ได้จากการศึกษาเพื่อให้ทราบเป็นมา เหตุผลหรือแนวคิดที่เป็นปัจจัยสำคัญของการกำหนดคติความเชื่อและรูปแบบศิลปกรรม ตลอดให้ข้อเสนอแนะต่อไป

แหล่งข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิจัย

แหล่งข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือข้อมูลจากส่วนเอกสารและข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม

๑. ข้อมูลจากส่วนเอกสาร ได้จากการรวบรวมประวัติความเป็นมาของเรื่องราวที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย ตลอดจนเนื้อหาสำคัญเพื่อนำไปสู่การสรุปวิเคราะห์แหล่งค้นคว้าคือ

๑.๑. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช

๑.๒ หอสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ฯลฯ

๑.๓ หอสมุดของหน่วยงานต่างๆ

๒. ข้อมูลจากภาคสนาม ได้แก่แหล่งข้อมูลโบราณสถาน โบราณวัตถุ

๒.๑ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

๒.๒ โบราณสถานเขาคา

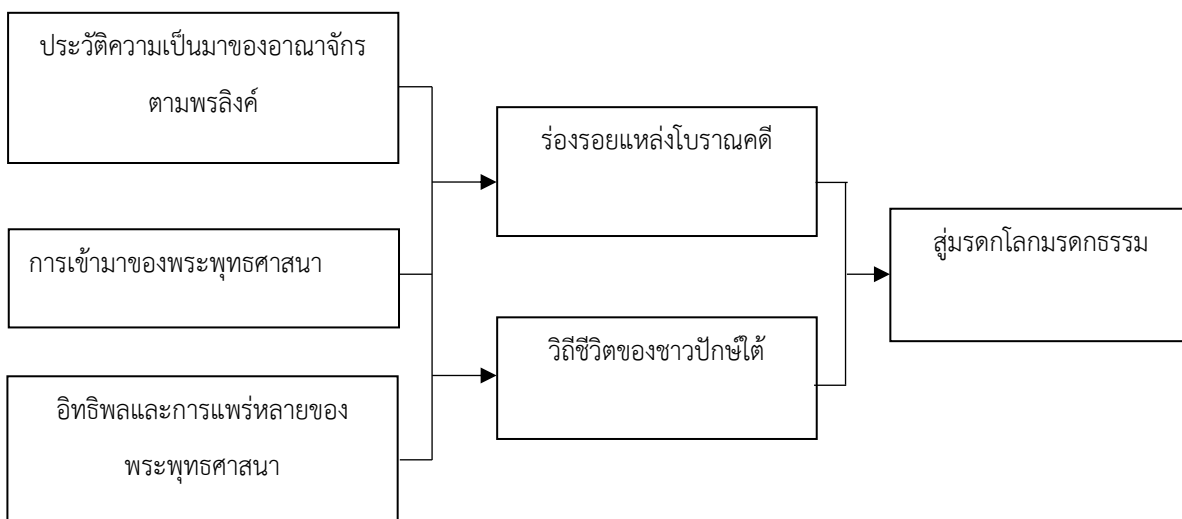
๒.๒ โบราณสถานวัดโมคลาน

๒.๓ หอพระอิศวร และหอพระนารายณ์

๒.๔ โบราณสถานฐานพระสยาม

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “มรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์ หลักธรรมและหลักฐานโบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช” มีดังนี้

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๙.๑ ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช
- ๑.๙.๒ ได้ทราบถึงกำเนิดการเข้ามาและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๑.๙.๓ ได้ทราบถึงหลักฐานแหล่งโบราณคดีที่มีอิทธิพลและร่องรอยการแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช
- ๑.๙.๔ ได้ทราบถึงวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
- ๑.๙.๕ เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยนี้ไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในการขึ้นทะเบียนพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชสู่เป็นมรดกโลก

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเรื่องประวัติความเป็นมาอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชไว้แต่เบื้องต้น เริ่มตั้งแต่สภาพภูมิศาสตร์สังคมของนครศรีธรรมราช เกี่ยวกับลักษณะภูมิศาสตร์สังคมของชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนผู้อยู่อาศัยทำเลที่ตั้งเมืองเมืองนครศรีธรรมราช กำเนิดอาณาจักรตามพรลิงค์ ชื่ออาณาจักรตามพรลิงค์ อาณาจักรตามพรลิงค์หลุดพ้นอิทธิพลอาณาจักรศรีชัย และขอบเขตและอำนาจการปกครองของเมือง เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในทุกแง่มุม ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

๒.๑ ลักษณะภูมิศาสตร์สังคมชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้

๒.๑.๑ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ภาคใต้ของประเทศไทย มีสภาพเป็นผืนแผ่นดินที่แคบๆ และที่ทอดยาวจากเหนือลงไปทางใต้ระหว่างทะเลอันดามันหรือคาบสมุทรอินเดียนและทะเลอ่าวไทยหรือทะเลจีนใต้ เนื้อที่ติดต่อกับมลายูโดยทั่วไปจะเรียกว่า “คาบสมุทรมลายู” จากเส้นรุ้งที่ ๑๑ องศาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ ๖ องศาเหนือ ซึ่งเกิดเป็นระยะทางประมาณ ๖๐๐ กิโลเมตร และในส่วนของความกว้างอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ ๙๘ องศาตะวันออกกับ ๑๐๒ องศาตะวันออก โดยมีช่วงความกว้างตั้งแต่ ๕๐ ถึง ๒๐๐ กิโลเมตร สำหรับส่วนที่แคบที่สุดของภาคใต้อยู่ที่คอคอดกระ ซึ่งอยู่ระหว่างจังหวัดชุมพรและระนอง^๑ ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยทางฝั่งตะวันออกของภาคใต้เป็นที่ตั้งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส ตามลำดับ ชายฝั่งทะเลอันดามันทางฝั่งตะวันตกจะเป็นที่ตั้งของจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล เป็นจังหวัดสุดท้ายด้านฝั่งตะวันตกที่ต่อเชื่อมกับประเทศมาเลเซีย

^๑ ปรีชา นุ่นสุข, หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีชัย, (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้นครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕), หน้า ๕.

สภาพภูมิศาสตร์ทางด้านชายฝั่งทะเลวันตกเป็นแผ่นดินที่ยุบตัวลง ในขณะที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกกลับเป็นแผ่นดินที่ยกระดับสูงขึ้น อันเกิดจากแผ่นดินที่งอกเนื่องจากตะกอนที่ถูกแม่น้ำพัดพามาจากเทือกเขาด้านทิศตะวันตก ทำให้เกิดการทับถมของดินเลน และทรายทะเลกันที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เกิดเป็นพื้นที่รูปสามเหลี่ยมและเป็นแหลมทรายบริเวณปากแม่น้ำ เป็นเหตุให้แนวชายฝั่งทะเลเปลี่ยนแปลงไป ชายฝั่งทะเลปัจจุบันแตกต่างกับชายฝั่งทะเลเมื่อพันปีที่แล้วโดยสิ้นเชิง^๒ ส่วนกลางของภูมิภาคจะเป็นเทือกเขาทอดยาวขนานไปกับฝั่งทะเลทั้ง ๒ ด้าน^๓ ได้แก่

๑. ทิวเขาด้านตะวันตก ได้แก่ เทือกเขาภูเก็ต เป็นเทือกเขาสูงต่อเนื่องมาจากเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวตลอดแนวคาบสมุทรและเกาะภูเก็ตก็เป็นส่วนต่อเนื่องออกไปจากเทือกเขานี้ ทางเหนือมีแนวเฉียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ชิดชายฝั่งทะเลในบริเวณจังหวัด ๔ จังหวัด คือ ชุมพร ระนอง พังงา และภูเก็ต

๒. ทิวเขาด้านตะวันออก ก็มีเทือกเขานครศรีธรรมราชวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ จากอำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นทิวยาวไปจนจรดชายฝั่งทะเลอันดามัน สุดเขตแดนไทยที่ประเทศมาเลเซียมีเทือกเขาสันกาลาคีรีซึ่งเป็นเทือกเขาใหญ่ เป็นทิวเขาที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับแดนประเทศมาเลเซีย ซึ่งเทือกเขาสูงที่กล่าวนี้เป็นแหล่งต้นน้ำลำคลองต่างๆ ไหลผ่านเป็นแนวขวางของคาบสมุทร ไหลออกสู่ทะเลทั้งสองด้านตามแนวของสันเขา ซึ่งแบ่งออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลตะวันตกและตะวันออก

อย่างไรก็ดี ลำน้ำที่ไหลลงทะเลทางฝั่งตะวันออกจะยาวกว่าฝั่งตะวันตก เพราะจะไปไหลผ่านที่ราบอันกว้างใหญ่ เช่น แม่น้ำตาปี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แม่น้ำหลังสวน จังหวัดชุมพร และแม่น้ำปัตตานี ในจังหวัดปัตตานี

ลักษณะทางภูมิศาสตร์คาบสมุทรภาคใต้แบ่งออกได้เป็น ๒ เขต คือ

๑. เขตฝั่งทะเลวันตก มีลักษณะของชายฝั่งเว้าๆ แหว่งๆ และสูงชันที่เกิดจากการพังทลายเนื่องมาจากคลื่นและลมจัด ลำน้ำที่ไหลลงมาจากเทือกเขาเพื่อออกฝั่งทะเลเป็นลำน้ำสายสั้นๆ มีอ่าวเพื่อกำบังลมและชายหาดที่มีที่ราบลุ่มลำน้ำใหญ่ไม่กี่แห่ง สภาพของฝั่งทะเลตะวันตกจึงไม่

^๒ พริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทัศนก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๗.

^๓ ทิวา ศุภจรรยา, “ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้”, ใน รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เณศ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๐

เหมาะที่จะตั้งหลักแหล่งถาวรของชุมชนในระยะแรกๆ ที่ต้องการที่ราบลุ่มในการเพาะปลูกเพื่อผลิตอาหารเลี้ยงตัวเอง ดังนั้น ชุมชนยุคต้นสมัยโลหะจึงมีอยู่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับชายฝั่งทะเลตะวันออก แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และลักษณะดินฟ้าอากาศของเขตฝั่งทะเลตะวันตกไม่เกื้อหนุนให้เกิดชุมชนถาวรที่ต้องอาศัยการเพาะปลูก แต่ฝั่งทะเลตะวันตกมีปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดชุมชน คือ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งของป่าและแร่ธาตุ และอยู่ในเส้นทางลมที่ใช้ในการเดินเรือสมัยโบราณเพื่อติดต่อกับอินเดีย^๔ จึงทำให้เขตชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นแหล่งที่ผู้คนเข้ามาตั้งหลักแหล่งเพื่อขนถ่ายสินค้าข้ามคาบสมุทรและค้าขาย

๒. เขตฝั่งทะเลตะวันออก มีคลื่นและลมแรงน้อยกว่าหรือเบากว่าเขตฝั่งทะเลตะวันตก การกระทำของคลื่นและลมทำให้ชายฝั่งทะเลงอกออกไปเรื่อยๆ เห็นได้จากมีสันทรายเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก^๕ โดยเฉพาะสันทรายชายทะเลตั้งแต่ ท่าชนะ-ไชยา-ท่าฉาง-สิชล-ท่าศาลา-นครศรีธรรมราช-สทิงพระ-ปัตตานี^๖ เขตฝั่งทะเลตะวันออกมีแม่น้ำสายสั้นๆ มากกว่าเขตฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งช่วยพัดพากรวดดินทรายจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ ทำให้เกิดการทับถมเป็นดินตะกอนหรือดินดอนสามเหลี่ยมขนาดเล็กบริเวณปากแม่น้ำทำให้บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมีที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าว ที่ราบตั้งแต่อำเภอสิชล อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ครอบคลุมเป็นแนวยาวลงมาถึงจังหวัดพัทลุง สงขลา ปัตตานี และยะลา ที่ราบเหล่านี้เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ แต่การทำเกษตรในบริเวณที่ลุ่มมักประสบอุทกภัยในระหว่างเดือนกันยายนถึงมกราคม^๗ นอกจากนี้มีบริเวณที่เป็นอ่าวใช้จอดเรือพักสินค้าที่มาจากจีน เวียดนาม จามปา ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้บริเวณชายฝั่งตะวันออกมีปัจจัยเหมาะสมในการตั้งหลักแหล่งถาวรและมีเคลื่อนย้ายของผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความพัฒนาการของเมืองมากกว่าเขตฝั่งทะเลตะวันตก

อย่างไรก็ดี คาบสมุทรหลายตอนเหนือสุดคือ เขตแดนต่อระหว่างจังหวัดประจวบคีรีขันธ์กับ จังหวัดชุมพร เดิมเป็นถิ่นที่ไม่มีคนอยู่ ภูมิประเทศเต็มไปด้วยป่าและภูเขาแน่นทึบไม่มีที่ทำกินจึงกลายเป็นเขตกันกระทบหรือเขตกันชน (Buffer area) เป็นเครื่องกีดกันทางธรรมชาติระหว่าง

^๔ สุจิตต์ วงษ์เทศ, *ศรีวิชัยในสยาม*, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิชเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕-๒๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^๖ ประเสริฐ วิทยารัฐ, *ภูมิศาสตร์กายภาพประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑๕-๒๑๗.

^๗ ปรีชา นุ่นสุข, *หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย*, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๖.

อาณาจักรทางภาคกลางลุ่มน้ำเจ้าพระยากับอาณาจักรบนคาบสมุทรมลายูในสมัยโบราณ จึงไม่ค่อยพบโบราณวัตถุสถานในเขตกันชนนี้ สามารถอธิบายเรื่องท้าวอุทองแบ่งแยกเขตแดนกับพระเจ้าศรีธรรมโศกราชโดยใช้แนวป่าธรรมชาติบริเวณนี้เป็นเส้นปันเขตแดน^๘

ส่วนบริเวณหรือริ้วด้านข้างสันทรายด้วยกันมักเป็นที่ราบลุ่มต่ำซึ่งก็เหมาะสำหรับการเพาะปลูก และยิ่งไปกว่านั้นบริเวณอ่าวปากน้ำ บางแห่งก็ใช้เป็นที่พักเรือได้ดี เช่น อ่าวชุมพร อ่าวบ้านดอน และอ่าวสงขลา^๙ เป็นต้น

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ ดินแดนทางภาคใต้ด้วยแล้วจะเป็นแผ่นดินคาบสมุทรตั้งอยู่ระหว่างทะเลจีนใต้ (มหาสมุทรแปซิฟิก) ทางทิศตะวันออกกับทะเลอันดามัน (มหาสมุทรอินเดีย) ทางทิศตะวันตก กำหนดขอบเขตตอนบนราวเส้นรุ้งที่ ๒๐ ๕๐' เหนือ กับเส้นแวงที่ ๙๘ ๓๐' ตะวันออก ตอนล่างราวเส้นรุ้งที่ ๑ ๓๐' เหนือกับเส้นแวงที่ ๑๐๔ ๒๐' ตะวันออกจรดช่องมะละกา ด้านใต้ช่องแคบมะละกาเป็นเกาะสุมาตรา ซึ่งมีเส้นศูนย์สูตรผ่านกลางเกาะ แผ่นดินคาบสมุทรภาคใต้แห่งนี้ สันฐานโครงร่างของพื้นที่อันจะเกิดจากภูเขาทั้ง ๓ เทือก^{๑๐} คือ

๑. ตอนบน เป็นเทือกเขาตะนาวศรีตอนปลาย หรือทิวเขาภูเก็ต เกิดเป็นพื้นที่จังหวัดมะริด, ตะนาวศรี, ประจวบคีรีขันธ์, ชุมพร, ระนอง, พังงา, อำเภอยะยา, อำเภอท่าฉาง และอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. ตอนกลาง เป็นเทือกเขาหลวง หรือทิวเขานครศรีธรรมราช เกิดเป็นพื้นที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีกับจังหวัดกระบี่ นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล กับอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด ของจังหวัดสงขลา

๓. ตอนล่าง เป็นเทือกเขาสันกาลาศรี เกิดเป็นพื้นที่จังหวัดสงขลา, ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส กับดินแดนในประเทศมาเลเซีย

ด้วยสาเหตุและสันฐานของโครงสร้างจากภูเขาสามลูกนี้ จึงเป็นผลทำให้เกิดเป็นร่องน้ำกว้างและลึกเป็นสองสาย คือ

^๘ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ตามพหุรงค์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๓๓.

^๙ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน *อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

^{๑๐} มานิต วัลลิโภดม, *ทักษิณรัฐ*, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐.

๑. **ร่องน้ำระหว่างปลายภูเขาตะนาวศรีกับภูเขาหลวงตอนบน** เรียกชื่อเป็นตอนๆ ว่า แม่น้ำพุมดวง (แม่น้ำคีรีรัฐ) แม่น้ำมะลุ่ม คลองศก คลองคราม คลองปากสาว ปากแม่น้ำ พุมดวง ได้ไหลเข้าร่วมกับแม่น้ำหลวง (ตาปี) ทางตะวันออกที่บ้านท่าข้ามปากอ่าวบ้านดอน อำเภอพุมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนปากแม่น้ำมะลุ่มอยู่ทางตะวันตกที่อ่าวพังงา จังหวัดพังงา^{๑๑}

๒. **ร่องน้ำระหว่างภูเขาหลวงตอนล่างกับภูเขาสันกาลาศรี** มีแม่น้ำอุตะเกาปากน้ำ ลงทะเลสาบที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา กับแม่น้ำคงคา ปากน้ำลงอ่าวปักษ์ในรัฐปักษ์ ประเทศมาเลเซีย ทางตะวันออกของทะเลสาบสงขลามีกะยาวเหยียดตั้งแต่เขาแดนขึ้นไปทางเหนือถึงคลองระโนดประมาณ ๘๐ กิโลเมตรเศษ ชาวพื้นเมืองเรียก “แผ่นดินบก” มีทางน้ำจากทะเลในอ่าวไทยให้เรือขนาดใหญ่แล่นเข้าออกในทะเลได้ คือคลองปากพองในจังหวัดนครศรีธรรมราชติดต่อกับคลองระโนดทางหนึ่งทางปากกระวะอันเป็นปากน้ำของคลองระโนดทางหนึ่ง ทางปากน้ำของทะเลสาบใกล้กับเขาแดนซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองสงขลาโบราณอีกทางหนึ่ง^{๑๒}

๒.๑.๒ ภูมิอากาศและอิทธิพลของมรสุมภาคใต้

สภาพภูมิอากาศมีลักษณะที่เป็นคาบสมุทรของภาคใต้ ที่มีทะเลโอบล้อมไว้ทั้งสองด้านนี้เป็นเหตุทำให้ได้รับอิทธิพลมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคมและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์จึงทำให้อุณหภูมิของภาคใต้ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก^{๑๓} ทั้งๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร แต่ได้รับความชุ่มชื้นมากกว่าภูมิภาคอื่นจึงทำให้เกิดฝนตกชุกเกือบตลอดปี ฤดูแล้วจึงสั้นกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศ คือระหว่างปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนเมษายน ลักษณะพื้นที่ป่าไม้หนาแน่นเขียวชอุ่มตลอดปี เป็นป่าดงดิบ ป่าฝนป่าร้อนชื้น จึงทำให้มีของป่ามากมาย เช่น ยางไม้ น้ำมันไม้ กระวาน ไม้หอม เป็นต้น

จากลักษณะหรือเอกลักษณ์ทางภูมิศาสตร์อีกประการหนึ่งของคาบสมุทรภาคใต้ คือ ทิวเขาสูงใหญ่และวางพาดเสมือนกระดูกสันหลังจากเหนือลงใต้ตลอดแนวความยาวของคาบสมุทร ทิวเขาเหล่านี้คือ^{๑๔} ทิวเขาภูเก็ต ทิวเขานครศรีธรรมราช ทิวเขาสันกาลาศรี ซึ่งทิวเขานี้ทำให้เกิดลักษณะแบ่งเขตคาบสมุทรออกเป็นสองฟากฝั่ง กล่าวคือ เป็นฟากฝั่งตะวันตกและฟากฝั่งตะวันออก

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๑๓} ประเสริฐ วิทยารัฐ, รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง, (พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, ๒๕๒๘), หน้า ๒๕.

^{๑๔} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “อาณาจักรตามพหุรงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์พันธ์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๓.

โดยมีทิวเขากั้นกลางคาบสมุทร เป็นแกนแบ่งพื้นที่ราบทั้งสองฟากของคาบสมุทร ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้การรับน้ำฝนไหลบ่าหลักออกสู่ทะเล กลายเป็นแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร แผ่สาขาของลำน้ำออกไปทั่วทำให้เกิดเป็นแหล่งชุ่มชื้นนำความสมบูรณ์ไปสู่ที่ราบและปากแม่น้ำ และพัฒนาเอาตะกอนโคลนตมไปทับถมบริเวณปากแม่น้ำลำคลอง ทำให้เกิดเป็นแหล่งของแร่ธาตุและแผ่นดินงอกออกไปในทะเลอีกด้วย^{๑๕} จนกลายเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์

ภูมิภาคใต้ทั้งชายฝั่งตะวันตกและชายฝั่งตะวันออกต่างได้รับอิทธิพลลมมรสุมที่นำฝนมาตกที่แตกต่างกัน^{๑๖} คือ

๑. ฝั่งตะวันออกได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะเริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ จะมีฝนตกอย่างหนาแน่น ส่วนมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม รับผิดชอบปริมาณน้อย ดังนั้นอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมากกว่าอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงมีฝนตกชุกในฤดูหนาวมากกว่า ช่วงที่มีฝนตกชุกหนาแน่นจะเริ่มจากเดือนตุลาคม-มกราคม แม้ว่าจะมีฝนตกเกือบตลอดปี แต่มีช่วงที่มีฝนตกน้อยในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เดือนที่มีฝนตกหนักที่สุดคือ เดือนพฤศจิกายน

๒. ฝั่งตะวันตกได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตัวการสำคัญที่ควบคุมลักษณะอากาศของบริเวณนี้ และมีลักษณะชัดเจนมาก ฝนตกมากในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ฝั่งนี้ได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งเป็นฤดูฝนอย่างเต็มที่ ช่วงที่มีฝนตกน้อยที่สุดอยู่ระหว่างเดือนธันวาคม-มีนาคม เดือนที่มีฝนตกชุกที่สุด ได้แก่ เดือนกันยายน

แต่อย่างไรก็ดี ในช่วงของหน้ามรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในทะเลจีนใต้ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ซึ่งเป็นช่วงของปลายฤดู มักจะมีคลื่นลมกำลังแรง มีฝนตกหนักและเกิดพายุการพัดผ่านคาบสมุทรภาคใต้ ทำให้เกิดอุทกภัยและวาตภัย ทำให้เกิดความเสียหายแก่ภูมิภาคฝ่ายตะวันออกอยู่เสมอเป็นอุปสรรคในการคมนาคมทั้งทางบกและทางทะเลมาแต่โบราณ ดังนั้นชุมชนเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ทางฝ่ายตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ จึงต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของลมมรสุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือโดยสิ้นเชิง^{๑๗} อนึ่ง สภาพภูมิศาสตร์ได้กำหนดตำแหน่งที่ตั้งของคาบสมุทรภาคใต้

^{๑๕} ศรีศักร วัลลิโภดม, “จากท่าชนะถึงสงขลา”, ใน *อุวารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย*, หน้า ๙๗.

^{๑๖} ปรีชา นุ่นสุข, *หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย*, หน้า ๕.

^{๑๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “สาเหตุที่ทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในภาคใต้สูญสลาย”, ใน *โบราณคดี*, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑-๒๓.

ตั้งอยู่เกือบจะเป็นกึ่งกลางของเส้นทางการเดินเรือระหว่างจีนกับอินเดีย ซึ่งมีความเจริญและมีอารยธรรมสืบเนื่องมาแต่อดีตและสภาพภูมิอากาศก็เป็นเครื่องกำหนดการเดินทางระหว่างประเทศทั้งสอง จะต้องอาศัยการเดินทางโดยทางเรือ จำเป็นจะต้องใช้เส้นทางบริเวณคาบสมุทรไทยภาคใต้เป็นเส้นทางผ่าน และจอดพักไม่ว่าจะเป็นเส้นทางโดยการเลียบไปตามแนวชายฝั่งทะเลหรือแล่นตัดผ่านอ่าวไทยและรวมไปถึงเส้นทางเดินบก เพื่อข้ามคาบสมุทรอีกด้วย อันเป็นผลทำให้ภาคใต้ของประเทศไทยมีโอกาสได้ติดต่อและรับเอาวัฒนธรรมจากที่มาจากทั้งสองแหล่งคือ จีนกับอินเดียได้โดยตรง^{๑๘}

อย่างไรก็ดี ถ้าพิจารณาลักษณะทางภูมิศาสตร์เมื่อประมาณพันกว่าปีก่อนกับปัจจุบัน ก็คงจะไม่มีอะไรแตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะด้านลมฟ้าอากาศ^{๑๙} ฉะนั้นการเดินทางโดยทางเรือที่จะต้องอาศัยแรงลมเป็นเครื่องช่วยในการเดินทางและกำหนดช่วงเวลาอีกด้วย จากสภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการเดินเรือ ลักษณะคาบสมุทรหลายเป็นสถานีพักโดยธรรมชาติในการเดินเรือติดต่อระหว่างตะวันตกอันได้แก่ อาหารับและอินเดียกับตะวันออกอันได้แก่ จีน เมื่อเทคโนโลยีการเดินทางเรือได้พัฒนาจากการเดินเรือเลียบชายฝั่งมาเป็นการเดินเรือระยะทางไกลตัดข้ามมหาสมุทรหรือห้วงน้ำใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการตั้งสถานีพักซึ่งเป็นที่ซ่อมแซมเรือ เก็บรวบรวมเสบียงอาหารหาน้ำจืด ดังนั้นบริเวณคาบสมุทรหลายจึงเป็นจุดที่เหมาะสมประกอบกับการเดินเรือในตอนนั้นต้องอาศัยลม และบริเวณคาบสมุทรหลายมีมรสุมพัดผ่าน คือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านสลับกันในรอบปีจึงเป็นโอกาสที่จะใช้ลมมรสุมสำหรับเดินทางไปและกลับได้ภายในหนึ่งปี^{๒๐} เพราะฉะนั้นจึงนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีส่วนช่วยกำหนดความสำคัญขึ้นบนคาบสมุทรภาคใต้ให้เป็นจุดนัดพบ แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันของกลุ่มพ่อค้าวานิช หรือผู้ที่แสวงหาผลประโยชน์ทั้งหลายในแต่ละด้าน ส่วนพวกที่เดินเรือก็จะไปและกลับตามวงจรของสภาพภูมิศาสตร์โดยอาศัยลมมรสุมของแต่ละปี

โดยทั่วไปแล้วบนคาบสมุทรภาคใต้ได้คงสภาพหน้าที่สำคัญทางภูมิศาสตร์ไว้ ๒ ประการ^{๒๑} คือ

^{๑๘} ทิวา ศุภจรรยา, ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๙.

^{๑๙} ประเสริฐ วิทยารัฐ, “สภาพภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรสทิงพระ”, ใน การสัมมนาทางวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทรสทิงพระ, (กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๖), หน้า ๕. (เอกสารสำเนา)

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “ภาคใต้,” ใน ศิลปากร ปีที่ ๒๕, เล่ม ๓ (กรกฎาคม, ๒๕๒๔), หน้า ๙๙.

๑. เป็นจุดศูนย์กลางและแบ่งเขตอิทธิพลทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับอินเดีย เพราะวัฒนธรรมทั้งของจีนและอินเดียมาบรรจบกันที่บริเวณนี้ และเนื่องจากจีน-อินเดีย เป็นแม่แบบทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก จึงทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนที่ได้รับศิลปวัฒนธรรมทั้งของจีนและอินเดียปะปนกัน

๒. คาบสมุทรภาคใต้ได้กลายเป็นเขตกำหนดฤดูมรสุม คือการเดินทางเรือโดยอาศัยเขตมรสุม ๒ ฤดู ซึ่งกระแสลมนี้ได้มีอิทธิพลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การค้า การติดต่อด้านต่างๆ เพราะการเดินทางโดยทางเรือจำเป็นต้องอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ดังกล่าวมาแล้ว ในฤดูมรสุมนี้จะพัดสลับกันประมาณช่วงละ ๔-๕ เดือน ดังนั้นในการเดินทางจากจีนหรืออินเดียก็ต้องรอลมมรสุมตามฤดูกาลทำให้ผู้ที่มาค้าขายจำเป็นต้องพักรอและตั้งอยู่เป็นชุมชน เป็นชุมชนเมืองท่าสำหรับขนส่งขนถ่ายสินค้าทั้งสองฝ่ายฝั่งทะเล ต่อมาจึงเกิดเส้นทางเดินบกข้ามคาบสมุทรจึงทำให้เกิดแหล่งชุมชนเมืองท่าขึ้นบนชายฝั่งทะเลเป็นเมืองท่าต้นทางกับเมืองท่าปลายทาง ทั้งด้านตะวันตกและตะวันออก แล้วค่อยๆ ขยายตัวขึ้นเป็นชุมชนใหญ่จนเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา

๒.๑.๓ แหล่งชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้

เป็นที่ทราบกันว่า ร่องรอยของการอยู่อาศัยของมนุษย์โบราณ ทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ ซึ่งมีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ก่อนพุทธกาล โดยสันนิษฐานได้จากที่ได้พบเครื่องหินขัด ซึ่งจัดอยู่ในสมัยยุคหินใหม่ โดยเฉพาะสำหรับขวานหินขัดของทางใต้มีทั้งขนาดสั้นเป็นแบบที่พบโดยทั่วไปจากแหล่งชุมชนโบราณในประเทศไทย กับที่มีขนาดยาวและมีปากขัดแต่คมเรียบร้อย อันเป็นลักษณะของทางภาคใต้โดยเฉพาะซึ่งไม่ปรากฏในภาคอื่น^{๒๒} นอกจากนั้นยังได้พบโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น เครื่องประดับและเศษเครื่องปั้นดินเผาอีกมากมาย

อย่างไรก็ดี ในยุคโลกะนั้นซึ่งเป็นช่วงต่อเนื่องกับยุคหินใหม่ มีการพัฒนาการจากกลุ่มชุมชนเล็กๆ ก็กลายเป็นแหล่งชุมชนที่ใหญ่ขึ้น จึงทำให้เกิดมีการพัฒนาทางสังคมและเทคโนโลยี ทั้งนี้จากการสำรวจพบโบราณวัตถุหลายชิ้น ซึ่งมักจะพบตามชายฝั่งทะเลทั้งชายฝั่งทะเลตะวันตกและตะวันออก ที่เป็นเครื่องประดับ ได้แก่ ลูกปัด กำไล ลูกกระพรวน ตุ่มหู เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ ขวานสำริด ใบมีดในหอก และอาวุธต่างๆ โบราณวัตถุชิ้นสำคัญก็คือ กลองมโหระทึก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรม “ดองซอน” (Dong Son Culture) ซึ่งมีอายุราว ๑,๕๐๐ ปี ก่อนพุทธกาลถึงราวพุทธ

^{๒๒} อนุรักษ์ ทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมัมขมิมาวาส สงขลา, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘.

ศตวรรษที่ ๖^๓ บริเวณที่พบกลองมโหระทึกในภาคใต้ คือ ที่อำเภอฉวางและที่ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ที่อำเภอเกาะสมุย อำเภอไชยา และอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร และที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ในสมัยแรกเริ่มของประวัติศาสตร์ ความเจริญของชุมชนในสมัยโลหะนั้นเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมขึ้นเป็นบ้าน-เมือง ซึ่งราวประมาณพุทธศตวรรษที่ ๗ เป็นต้นมา^{๒๔} ทั้งสถานที่และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ในภูมิภาคนี้

ดังนั้น ชุมชนในที่ราบลุ่มบริเวณดินแดนภาคใต้จึงได้พัฒนาต่อเนื่องมาจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่การก่อตั้งเป็นชุมชนที่มีการติดต่อ ได้รับหรือรับเอาอารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์จากดินแดนภายนอกทำให้ชุมชนพื้นเมืองในดินแดนภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะของชุมชนใหม่ มีการตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนนครรัฐ มีระบบสังคมและการจัดระเบียบชุมชนแตกต่างออกไปจากเดิม เป็นช่วงสมัยแรกๆ ของการปรากฏหลักฐานการมีตัวหนังสือใช้บันทึกเรื่องราวของชุมชน แต่เรื่องราวยังไม่ต่อเนื่องชัดเจนเพียงพอ จนกระทั่งสิ้นสุดเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ไทยและชุมชนต่างๆ ในดินแดนภาคใต้^{๒๕} และได้รวมตัวผนวกเข้าเป็นอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่นในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คือเป็นการยอมอยู่ใต้อิทธิปไตยของอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่กว่า คือสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงและกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) เป็นต้นมา^{๒๖}

โดยนัยดังกล่าว ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในภาคใต้ อาจกำหนดช่วงยุคสมัยออกไปเป็น ๓ ช่วงสมัย^{๒๗} คือ

^{๒๓} ปรีชา นุ่นสุข, *หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัย*, หน้า ๒๐-๒๕.

^{๒๔} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน *รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑*, หน้า ๑๖.

^{๒๕} อมรา ชันติสิทธิ์ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ, “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์รัฐโบราณในภาคใต้”, ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๕*, (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๐๙๕.

^{๒๖} สงบ ส่งเมือง, “ลุ่มทะเลสาบสงขลา : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์” ใน, ใน *การสัมมนาทางวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทรสทิงพระ*, (กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๖), หน้า ๑. (เอกสารสำเนา)

^{๒๗} อมรา ชันติสิทธิ์ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ, “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์รัฐโบราณในภาคใต้”, ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๕*, หน้า ๒๐๙๕.

๑. ช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๕ ถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙ ยังเป็นช่วงสมัยดั้งเดิมตามลักษณะของชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนเร่ร่อน (ชาวเล) แบบพื้นเมือง เริ่มติดต่อกับชุมชนในดินแดนอื่นแถบเอเชียอาคเนย์เป็นช่วงที่มีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี ด้านวัฒนธรรม พัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้เป็นโลหะสำริดและเริ่มติดต่อกับชุมชนสมัยประวัติศาสตร์จากดินแดนอื่น เช่น จีน อินเดีย อาหรับ-เปอร์เซีย มีความเป็นอยู่อย่างหนาแน่น กลุ่มชนเริ่มต้นหลักแหล่งถิ่นฐานขึ้นบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลและตามแนวสันทราย

๒. ช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๙ ถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นลักษณะของหลายชุมชนที่ตั้งอยู่บนเนินแลบริมฝั่งน้ำและชุมชนบนสันทรายรวมตัวกันเป็นกลุ่มๆ ภายใต้ระบบการเมือง และระบบสังคมเดียวกัน โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากดินแดนอื่นที่เข้ามาติดต่อกับดินแดนชายฝั่งทะเลแถบนี้ นักโบราณคดีบางท่านจัดให้เป็นสมัยก่อนอาณาจักรศรีวิชัย

๓. ช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นช่วงที่หลายๆ ชุมชนรวมตัวกันอยู่ภายใต้ระบบสังคมและการเมืองเดียวกัน มีศูนย์กลางปกครองหรือลักษณะของการแบ่งเป็นนครรัฐ การจัดระเบียบการปกครอง และระบบสังคมของชุมชนได้รับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากดินแดนอื่นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะสถาบันทางศาสนา การเมือง และการปกครองเป็นช่วงที่นักโบราณคดีหลายท่านให้ความเห็นว่าเป็นสมัยศรีวิชัย โดยเป็นชื่อรวมของอาณาจักรที่สำคัญของชุมชนเหล่านี้ เช่น อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรตามพรลิงค์ เป็นต้น

สำหรับที่ราบลุ่มที่สำคัญเหมาะสมสำหรับการทำนาเกษตรกรรมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบนคาบสมุทรลายูทั้ง ๔ เมือง^{๒๘} คือ

๑. **ที่ราบไชยา** คือ อ่าวบ้านดอนบริเวณที่เป็นเขต อำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา อำเภอนาพ และอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขนานกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีพื้นที่ยาวประมาณ ๖๐ กิโลเมตร กว้าง ๑๐ กิโลเมตร เป็นแผ่นดินที่งอกใหม่อันอุดมสมบูรณ์ จึงกลายเป็นที่ตั้งเมืองบันทึสมอ ซึ่งเป็นเมืองโบราณสืบมาแต่สมัยศรีวิชัย มีคลองท่าชนะ คลองพุมเรียง คลองไชยา คลองท่าฉาง เป็นแกนในการเพาะปลูกและการคมนาคม

๒. **ที่ราบนครศรีธรรมราช** คือ บริเวณที่เป็นเขต อำเภอสีชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ยาวประมาณ ๘๐ กิโลเมตร กว้าง ๑๐ กิโลเมตรยาวขนานกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นแผ่นดินที่งอกใหม่ด้านหลังเป็นป่าและภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ ภูมิประเทศสวยงามเหมาะสมแก่การตั้งชุมชน มีลำคลองราว ๑๐ สายไหลผ่าน การทำนาเพาะปลูกจึงได้ผลดีมีประชากร

^{๒๘} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙-๖๐.

หนาแน่น เป็นที่ตั้งเมืองตามพรลิงค์ ซึ่งมีกำเนิดมาแต่พุทธศตวรรษที่ ๕-๖ และเจริญรุ่งเรืองตลอดมา ไม่ขาดสาย ต่อมาพื้นที่ราบได้ขยายแล้วกว้างออกไปสู่ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร และอำเภอปากพนัง และอำเภออื่นๆ เมื่อมีรบชายทะเลงอกขยายออกไปอย่างรวดเร็วเมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ ปีมานี้ ก็ยังทำให้เมืองนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ทำนามากที่สุดบนแหลมมลายู

๓. ที่ราบพัทลุง คือ บริเวณที่เป็นเขตอำเภอควนขนุน อำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ซึ่งอยู่ปากตะวันตกของทะเลสาบสงขลาและบริเวณที่เป็นเขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ปากตะวันออกของทะเลสาบสงขลา มีเมืองโบราณตั้งอยู่ที่อำเภอสทิงพระ ชื่อ “สทิงพาราณสี”

๔. ที่ราบปัตตานี คือ บริเวณที่เป็นเขตอำเภอเมือง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ตลอดจนอำเภอใกล้เคียงในที่ราบลุ่มแม่น้ำปัตตานี ล้วนเป็นพื้นที่ทำนาเกษตรกรรมที่สำคัญมาก่อน แม้แต่ชื่อเมืองปัตตานีก็แปลว่าที่นาหรือชวาเป็นหลักฐานอยู่ เพราะในยุคบุกเบิกนั้นพื้นที่ทำกินเป็นปัจจัยพื้นฐานในการเลือกทำเลที่ตั้งชุมชนเมือง อีกทั้งเป็นแผ่นดินชายฝั่งทะเลที่เพิ่งงอกออกไป จึงมีความอุดมสมบูรณ์และสะดวกหลายด้าน โดยเฉพาะการคมนาคมและการติดต่อค้าขายทางทะเล จึงกลายเป็นแหล่งกำเนิดชุมชนโบราณกระจายอยู่ตามที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี นับตั้งแต่ในเขตจังหวัดยะลาลงมา ในที่สุดเกิดเป็นเมือง “ลังกาสุกะ” นับตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕-๖ เป็นต้นมา และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พ่อค้านักเดินเรือทั้งจีนและอินเดีย

การสำรวจและพบหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อการตั้งหลักแหล่งของชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และได้วิวัฒนาการมาตามลำดับ มีการค้นพบชุมชนโบราณที่เก่าแก่ในคาบสมุทร ในช่วงต่อเนื่องของยุคสำริดกับยุคเริ่มแรกของการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ของไทย แหล่งโบราณคดีเหล่านี้ได้พัฒนาสืบเนื่องต่อมาและมีจำนวนไม่น้อยที่ได้พัฒนา มาจนถึงปัจจุบัน แหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือ แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร แหล่งโบราณคดีท่าชนะ แหล่งโบราณคดีพุมเรียง อำเภอไชยา และแหล่งโบราณคดีหัวเขาบน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีจำนวนมากในเขตอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา อำเภอพรหมคีรี และอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งโบราณคดีในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา แหล่งโบราณคดีในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี แหล่งโบราณคดีเกาะคอเขาและเขตอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และแหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น^{๒๙}

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน ปรีชา นุ่นสุข, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙)

นอกจากนั้นแล้วความสำคัญของคาบสมุทรภาคใต้ก็อีกประการหนึ่งคือ การตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์บนเส้นทางการค้าโบราณทางทะเลที่มีเครือข่ายคือ เป็นการค้าระหว่างเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออก เส้นทางการค้าโบราณทางทะเลทำให้ชายฝั่งทะเลของคาบสมุทรที่มีลักษณะแคบ ทำให้เป็นส่วนสำคัญในการเป็นเส้นทางการค้าผ่านไปมาระหว่าง ๒ ฝั่งของมหาสมุทรคือ เส้นทางข้ามคาบสมุทรซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของชุมชนของคาบสมุทรภาคใต้ทั้ง ๒ ฝั่ง

โดยทั่วไปแล้วการกระจายตัวของชุมชนในชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้มีเมืองสำคัญ คือ

๑. เมืองไชยา มีขอบเขตตั้งแต่อำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา ลงมาถึงอำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน อำเภอกีรีรัฐนิคม อำเภอฉวาง อำเภอเวียงสระ และอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่กระจุกกระจายตามชายฝั่งทะเลและบริเวณลำแม่น้ำ มีการติดต่อกับชุมชนฝั่งทะเลตะวันตกโดยผ่านเขตอำเภอพระแสง แล้วผ่านไปยังอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และเส้นทางขึ้นไปตามลำน้ำคีรีรัฐถึงคลองศก แล้วข้ามไปลำน้ำตะกั่วป่าในเขตอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อคมนาคม^{๓๐}

๒. เมืองตามพรลิงค์ มีขอบเขตตั้งแต่อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลงไปถึงอำเภอเชียรใหญ่ และลึกเข้าไปภายในแผ่นดินอำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอลานสกา อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากหลักฐานโบราณคดีพบศิลปวัตถุสถานของศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับฝั่งทะเลตะวันตกโดยผ่านตามช่องเขาไปยังจังหวัดตรัง และจังหวัดกระบี่ ได้สะดวก^{๓๑} เมืองตามพรลิงค์สามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางสำคัญในคาบสมุทรภาคใต้ได้เมื่อพิจารณาจากหลักฐานศิลาจารึก พบว่ามีการกล่าวถึง “กษัตริย์แห่งตามพรลิงค์” และหลักฐานต่างชาติอื่นๆ เช่น จีน

๓. เมืองสทิงพระ มีขอบเขตอยู่บริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลาตั้งแต่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ลงไปคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดสงขลาและพัทลุง ศูนย์กลางอยู่ที่ “แผ่นดินบก” คือ ตั้งแต่อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา^{๓๒} ซึ่งพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากที่สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

^{๓๐} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้,” ใน *อุ่ออารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย*, หน้า ๓๕.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๓๗.

๔. **เมืองปัตตานี** มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา เมืองสำคัญคือ เมืองโบราณในเขตอำเภอยะรัง อยู่ใกล้กับปากแม่น้ำปัตตานี สามารถติดต่อกับไทรบุรีซึ่งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันตกได้สะดวก^{๓๓}

ส่วนเมืองในชายฝั่งทะเลตะวันตกมีเมืองท่าสำคัญ ๒ แห่ง^{๓๔} คือ

๑. **เมืองตรัง** เป็นเมืองท่าที่คุมเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรมลายูจากตะวันตกไปตะวันออก โดยผ่านเขตอำเภอทุ่งสง ลงอ่าวไทยที่นครศรีธรรมราช สามารถขนถ่ายสินค้าได้สะดวก และ

๒. **เมืองตะกั่วป่า** อยู่ในเขตอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นเมืองท่าสำคัญมีการตั้งสถานีพักสินค้า เช่น บริเวณเกาะคอเขา

อย่างไรก็ดี การกระจายตัวของชุมชนในดินแดนฝั่งทะเลตะวันออกมีสภาพเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่และสามารถขยายตัวและพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางสำคัญได้มากกว่าชายฝั่งทะเลตะวันตก

๒.๒ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนผู้อยู่อาศัยในคาบสมุทรมลายู

เมื่อกล่าวถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิมของคาบสมุทรมลายู ที่อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยหินเก่าประมาณ ๕๐,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว^{๓๕} และยังคงหลงเหลืออยู่หรือเพิ่งจะสูญไปในภาคใต้ของประเทศไทยเท่าที่สำรวจพบมีหลายพวก ได้แก่

๑. **พวกเซมัง** คนพวกนี้เรียกตัวเองว่า “ก๊อย” แต่คนไทยเรานิยมเรียกว่าพวกคน “เงาะ”^{๓๖} เพราะคนพวกนี้มีผมหยิกยุ่งม้วนงอและดกดำอย่างกับลูกเงาะผลไม้พื้นเมืองชนิดหนึ่ง พวกเซมัง (Semanh) จัดอยู่ในกลุ่มชนในตระกูลนิกริโต (Negrito) ซึ่งพบมากในภาคใต้ของประเทศไทย และมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพวก ตอกกา หรือ โม (Mos) ชอบอาศัยอยู่ตามป่าเขาในเขตจังหวัดสุ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗-๓๘.

^{๓๕} อติศักดิ์ ทองบุญ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ศาสนาพุทธในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑๕, (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓๗๔.

^{๓๖} กรมศิลปากร, **ชาติวงศ์วิทยาว่าด้วยชนชาติเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย**, (พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๐๙), หน้า ๑๕.

ราชบุรุษธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี และยะลา เป็นต้น แถบทิวเขาหลังเมืองไชยาและสงขลาก็มีพบ เช่น พวกขี้ปุย ในตำบลปากหมาก อำเภอไชยา^{๓๗} ก็คงเป็นคนในตระกูลนิกริโตนี้

กล่าวกันว่ารูปร่างลักษณะของพวกเขม็ง คือ มีผิวสีน้ำตาลไหม้หรือผิวเนื้อดำเป็นมันหรือดำแดง ผมหงอกยาวติดกันเป็นปุยและฟูเต็มศีรษะ หน้าผากต่ำและกลม จมูกแบนปากกว้าง ริมฝีปากหนา คางเล็กและไม่ยื่นมาก คนพวกนี้ตัวเล็กผู้ชายสูงโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๕๐ เซนติเมตร ผู้หญิงก็เตี้ยกว่านี้เล็กน้อย เหตุนี้บางทีจึงได้เรียกกันว่าพวกคนแคระหรือคนตัวเล็ก (Pigmy) เหมือนอย่างในแอฟริกา พวกเขม็งยังได้พบในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ ได้แก่ พวกเอตา (Aetas) พวกคนแคระในหมู่เกาะนิวกินี พวกหมู่เกาะอันดามัน (Andamans) ในรัฐเปรักของมาเลเซีย ซึ่งคนพวกนี้ปรากฏว่าพบตามเทือกเขาบรรทัดนับตั้งแต่เขตจังหวัดตรัง พัทลุงลงไปถึงในเขตประเทศมาเลเซีย ภาษาที่พูดใช้คำมลายูโบราณและคำในภาษาอื่นที่คนใกล้ชิดและติดต่อด้วย เช่น ภาษาปักซีได้ตามปกติมีนิสัยฉลาดกลัวคนชาติอื่น เมื่อพบคนแปลกหน้าจะหนีเข้าไปในป่าทันทีคล้ายสัตว์ป่า^{๓๘}

๒. พวกซาไก (Sakai) คนพวกซาไกหรือซีนอย (Senoi) รูปร่างลักษณะจะสูงกว่าผิวพรรณเกลี้ยงสวยงามดีกว่าพวกเขม็ง มีเส้นผมหยิกดกดำหนา ฝีปากหนา ท้องป่อง น่องสั้นเรียว และกะโหลกศีรษะยาวกว่าพวกเขม็งหรือพวกเงาะ จัดอยู่ในกลุ่มชนชาติพันธุ์ในตระกูลนิกริโต (Negrito) เป็นที่สังเกตเห็นความแตกต่างได้ คนพวกนี้ชอบอาศัยอยู่ตามป่าเขาเหมือนพวกเขม็ง ได้พบมากตามเทือกเขาระหว่างเขตแดนไทยและมาเลเซีย ปัจจุบันก็ยังมียู่ที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา เรียกตนเองว่า “มานิ” (Mani) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันคนไทยเราก็มักเรียกคนพวกนี้ว่าเป็นคนเงาะด้วย

๓. พวกสำล้า เป็นคนไทยพวกหนึ่ง แต่นับถือศาสนาอิสลาม จึงคล้ายพวกแขกมลายูมาก อาศัยอยู่ทางแถบชายฝั่งทะเลตะวันตกและแหลมมลายูตอนใต้ ถือเป็นคนไทยพวกหนึ่งแต่เป็นชาวเมืองไทรบุรีและชาวเมืองสตูล ชาวเมืองปลิศ แขกมลายูจึงเรียกคนไทยที่เข้ารับศาสนาอิสลามพวกนี้ว่าพวกสำล้า (หรือซัมซัม) มาจนทุกวันนี้ เป็นพวกที่ไม่สำคัญและมีจำนวนไม่มากนัก จึงถือเป็นพวกเชื้อสายผสมระหว่างไทยกับมลายู^{๓๙}

๔. พวกชาวเล ชาวปักซีได้เรียกชนกลุ่มน้อยพวกหนึ่งที่อาศัยตั้งหลักแหล่งและทำมาหากินอยู่ตามเกาะต่างๆ ในทะเลฝั่งตะวันตกกว่าพวก “ชาวเล” (ชาวทะเล) แต่คนภาคอื่นทั่วไปรู้จักกันในนามว่า “ชาวน้ำ” (Sen gypsy) เนื่องจากเห็นว่าคนพวกนี้มีชีวิตร่อนเร่อยู่ในทะเลและซำของ

^{๓๗} พระครูอินทรปัญญาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมธิตราย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

^{๓๘} กรมศิลปากร, **ชาติวงศ์วิทยา** ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย, หน้า ๑๕.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

ในทางทะเลเหมือนกับชาวฮิบซี และการเรียกชื่อพวกชาวเลนี้ยังเรียกแตกต่างกันไปในทุกประเทศ เช่น พวกพม่าเรียกว่า “เซลัง” มลายูเรียก “โอรังลุด” แต่ชาวเลเรียกตัวเองว่า “โมเกน” (Moken)^{๔๐}

พวกชาวเลสืบตระกูลมาจากพวกเวดดิ (Weddid) แต่ผสมกับพวกมลายูและมองโกลมาก และเชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของพวกมลายูสาขาหนึ่ง พวกนี้เคยมีภาษาพูดของตนเอง โดยเฉพาะแต่ปัจจุบันภาษาของพวกชาวเลเริ่มจะสูญเสียแล้ว ภาษาดั้งเดิมยังมีเหลือปะปนอยู่ในภาษาของพวกชาวหมู่เกาะเมืองมะริด (Mergui) บางพวก ส่วนชาวเลที่พบในเขตภาคใต้ของไทยโดยมากพูดภาษามลายู บางทีก็เป็นภาษาญี๋เพี้ยน

นอกจากนี้แล้ว ชาวเลเรายังพบมากนับตั้งแต่ตามหมู่เกาะของเมืองมะริด เรื่อยลงไปทางใต้ เช่น ระนอง ภูเก็ต (เกาะสิเหร่) พังงา (เกาะยาว) กระบี่ (เกาะจำ เกาะพีพี เกาะลันตา) ตรัง (เกาะอาดัง) และในเขตประเทศมาเลเซีย ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมากทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมแบบชาวเลดั้งเดิม อีกทั้งจำนวนก็ลดลงโดยการอพยพและการผสมผสานทางเก๋พันธุกับคนพื้นเมืองอื่น เช่น คนไทย คนมลายู คนจีน เป็นต้น^{๔๑}

อนึ่ง ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ ชนพื้นเมืองดั้งเดิมในบริเวณของคาบสมุทรมลายู เป็นกลุ่มพวกมอญและเขมรผสมกับพวกโปรโต-มาเลย์ นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีชาวต่างชาติกลุ่มต่างๆ เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนชายฝั่งทะเล เช่น เมืองตั้งซุน ซึ่งเป็นรัฐชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกและมีความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ ๘ มีหลักฐานจีนระบุว่าที่นั่นมี “พราหมณ์ชาวอินเดียกว่าพันคน”^{๔๒} และในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ก็เริ่มมีพ่อค้าชาวอาหรับมาค้าขายตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกด้วย เช่น เมืองกาละและเมืองคาคุละ^{๔๓} ก็รวมทั้งมีพ่อค้าและนักแสวงโชคชาวจีนเข้ามาค้าขายในคาบสมุทรมลายูและบางส่วนได้ตั้งถิ่นฐานในชุมชนชายฝั่งทะเลด้วย พ่อค้าชาวจีนได้มาตั้งตลาดการค้าและเมืองท่าในคาบสมุทรมลายูตอนบนเป็นเวลานาน เมื่อกลุ่มคนไทยอพยพมาบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาและคาบสมุทรมลายูในพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘^{๔๔}

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, ตามพรลิงค์, หน้า ๓๔-๓๗.

^{๔๒} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, หน้า ๑๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๔๔} วิลเลียม จี. สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณิฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๙), หน้า ๑.

อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งลักษณะการผสมผสานทางเผ่าพันธุ์ให้เห็นความผิดแผกต่างกันได้อย่างคร่าวๆ ได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่^{๔๕}

กลุ่มที่ ๑ เป็นการผสมกันระหว่างชนพื้นเมืองดั้งเดิม + คนไทย + อินเดีย + อื่นๆ (เช่น ลังกา มลายู) การผสมทางเผ่าพันธุ์ของคนกลุ่มนี้มีมากที่สุด เพราะได้เกิดการผสมผสานกันมาเป็นเวลานานหลายร้อยหลายพันปี จนกลายเป็นพลเมืองประจำถิ่นทั่วไป

ลักษณะรูปร่างของคนพื้นเมืองกลุ่มนี้ มีสีหน้าเข้ม คมสัน ตาสีดำ ตาคมดุม ดวงตาโตพองกลมแววเป็นประกาย จมูกเป็นสันโด่ง ริมฝีปากหนา ใบหน้ายาวเสี้ยมหน้าผากท้ายทอยเป็นสันโหนก คิ้วหนวดเคราดก ผมกอดแข็งและดกดำหยิกเป็นลอน ผิวเนื้อสีน้ำตาลแก่หรือดำคล้ำ สูงประมาณ ๑๖๕ เซนติเมตร ร่างกายเกร็งแข็งแกร่ง มีกล้ามเนื้อเป็นมัด โดยเฉพาะที่ลำแขน ลำขา ลักษณะรูปร่างของคนพื้นเมืองกลุ่มนี้ยังคล้ายกับคนพื้นเมืองทางจังหวัดเพชรบุรีอีกด้วย นับเป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์ก็ได้ระบุว่าเคยมีเรื่องเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด

กลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มคนรุ่นหลังที่เกิดขึ้นจากการผสมสมพงศ์ของคนพื้นเมือง กลุ่มที่ ๑ + คนไทย + คนจีน + อื่นๆ เป็นชาวพื้นเมืองที่มีจำนวนน้อย (แต่ทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว) เกิดเป็นลักษณะเด่นขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้ กลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มที่ ๒ มีรูปร่างลักษณะโปร่งบาง หน้าผากกว้าง คางแหลม ผิวขาวเหลือง ท้ายทอยไม่โหนก ลักษณะโดยทั่วไปแตกต่างจากกลุ่มแรกอย่างเห็นได้ชัด

แสดงให้เห็นได้ว่า ชนพื้นเมืองดั้งเดิมกลุ่มแรก ยังเหลือให้เห็นอย่างเด่นชัดในท้องที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา อันเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณ มีประชากรหนาแน่นยิ่งโดยเฉพาะในท้องที่อำเภอใดที่ห่างไกลทางคมนาคมความเจริญสังคมและวัฒนธรรมยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง มีการอพยพเคลื่อนย้ายน้อย ก็จะมีลักษณะกลุ่มชนพื้นเมืองได้ง่ายและชัดเจน ส่วนชนพื้นเมืองเมืองกลุ่มหลัง จะได้พบตามตัวเมืองหรือเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ในชั้นหลังทั่วไป^{๔๖}

๒.๓ ทำเลที่ตั้งอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช

สภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่เป็นที่ราบที่เกิดจากการทับถมของตะกอนเหมาะแก่การปลูกข้าว แหล่งโบราณคดีในคาบสมุทรส่วนมากมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชายฝั่งทะเลและจะอยู่บริเวณปากแม่น้ำชายฝั่งทะเลหรือบริเวณใกล้เคียงกันนั้น โดยทั่วไปจะตั้งอยู่บนสันทรายเพื่อป้องกันน้ำท่วม ตัวอย่างที่ดี

^{๔๕} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ปากใต้,” ใน พาที, (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, พฤษภาคม, ๒๕๒๐), หน้า ๘๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน.

ที่สุดของการตั้งถิ่นฐานดังกล่าว ได้แก่ เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งอยู่บนสันทรายขนาดใหญ่ทอดตัวเป็นแนวยาวไปตามชายฝั่งทะเลจากทิศเหนือสู่ทิศใต้^{๔๗} เคยเป็นดินแดนที่มีความเจริญไม่น้อยกว่าหนึ่งพันปี^{๔๘} ฉะนั้นทำเลที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราชจึงประกอบด้วยปัจจัยหลายประการนี้คือ

๒.๓.๑ ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพลักษณะภูมิประเทศของเมืองนครศรีธรรมราชแบ่งออกได้เป็น ๓ เขต^{๔๙} คือ

๑. **เขตเทือกเขาตอนกลาง** มีเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นแนวแบ่งเขตนครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานีในตอนเหนือ ส่วนทางตอนใต้เทือกเขาจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกและที่ราบด้านตะวันตก เทือกเขานครศรีธรรมราชมียอดเขาสูงที่สุดคือ เขาหลวง มีความสูง ๑,๘๓๕ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล และเป็นต้นน้ำลำธารเกือบทุกสายของนครศรีธรรมราชคือ แม่น้ำตาปี แม่น้ำตรัง แม่น้ำปากพนัง คลองเสาชิง คลองสีชล คลองท่าสูง เป็นต้น รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

๒. **เขตที่ราบชายฝั่งตะวันออก** เกิดจากการทับถมของทะเล บางตอนมีลักษณะเป็นสันทรายตามแนวเหนือ ใต้ เป็นพื้นที่ราบถัดจากเทือกเขาตอนกลางไปทางด้านตะวันออกจนจรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ได้แก่ บริเวณพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร และอำเภอเชียรใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียวร่วนซึ่งเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ราบส่วนนี้ประกอบด้วยหาดทราย และสันทราย ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงและบริเวณที่ราบตะกอนลำน้ำทับถม ชุมชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนพื้นที่ราบแคบบนแนวสันทรายธรรมชาติกว้างประมาณ ๑ กิโลเมตรและความยาวตามแนวยาวเหนือใต้ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร พื้นที่รอบนอกของชุมชนด้านตะวันตกและด้านตะวันออกของสันทรายเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังที่ระดับต่ำกว่าแนวสันทรายประมาณ ๒-๔ เมตร ชุมชนตั้งอยู่ห่างจากเทือกเขาไปทางตะวันออกประมาณ ๑๒ กิโลเมตร มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย

^{๔๗} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙. หน้า ๘.

^{๔๘} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๔), หน้า ๒๙, จากศิลาจารึกหลักที่ ๒๓ จารึกวัดเสมาเมือง

^{๔๙} กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๒.

๓. เขตพื้นที่ราบด้านตะวันตก เป็นที่ราบเชิงเขาและที่ราบบริเวณหุบเขามีเนินเขาเป็นตอนๆ คลุมพื้นที่บริเวณอำเภอฉวาง อำเภอพิปูน อำเภอทุ่งสง เป็นต้น พื้นที่ราบด้านตะวันตกนี้ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายและเป็นเขตที่มีการปลูกยางพาราและผลไม้มานานาชนิด

ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบชายฝั่งมีความเหมาะสมต่อการขยายตัวของชุมชน มีพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม และมีอ่าวที่เหมาะสมต่อการเดินเรือ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาอย่างต่อเนื่อง

การพบหลักฐานโบราณวัตถุสถานที่ที่มีอายุเก่าแก่บางชิ้นเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ ตลอดทั่วบริเวณที่ราบชายฝั่งเมืองนครศรีธรรมราช รวมทั้งหลักฐานที่ปรากฏในรูปถ่ายทางอากาศของบริเวณดังกล่าว เช่น คูเมือง กำแพงเมือง สระน้ำ และคูคลอง แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเมืองมาเป็นเวลานานสามารถแบ่งเป็นกลุ่มสำคัญ ได้แก่ กลุ่มสิชล กลุ่มท่าศาลา และกลุ่มเมืองนครศรีธรรมราช เมืองและชุมชนโบราณเหล่านี้บางกลุ่มตั้งอยู่บนสันทรายชายฝั่งทะเลที่ทอดยาวจากอำเภอท่าศาลาไปยังอำเภอเชียรใหญ่ เรียกว่า สันทรายเชียรใหญ่^{๕๐}

ก. กลุ่มสิชล ได้แก่ โบราณสถานเขาคา ตำบลเสาเภา แหล่งโบราณคดีวัดนาขอม (ร้าง) ตำบลทุ่งปรัง วัดจอมทอง ตำบลสิชล เนินโบราณสถานบ้านต่อเรือ ตำบลเทพราช และบ้านท่าควาย ตำบลฉลอง สิ่งสำคัญที่พบ คือ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมของศาสนสถานที่ทำด้วยหินปูน ฐานรูปเคารพเศียรพระพุทธรูป ศิวลึงค์ เทวรูปแบบสวมหมวกแขก ซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐ อายุสมัยของหลักฐานคือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๔

ข. กลุ่มท่าศาลา ได้แก่ วัดมเหยงคณ์ ตำบลสระแก้ว วัดพระนางตรา วัดเกาะพระนารายณ์ บ้านทุ่งพัน ตำบลกลาย ชุมชนโบราณโมคคัลลาน พบโบราณวัตถุสถานที่ ชิ้นส่วนธรรมจักรดินเผา พระพิมพ์ดินดิบ ฐานรูปเคารพ ศิวลึงค์ แท่นหินบด เหยี่ยงูประทับตราพระอาทิตย์ครึ่งดวง และตราศรีวิชัย ซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐ ส่วนประกอบศาสนสถานทำด้วยหินปูน อายุสมัยของหลักฐานคือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔

ค. กลุ่มนครศรีธรรมราช ได้แก่ เมืองพระเวียง เมืองนครศรีธรรมราช ชุมชนโบราณบ้านท่าเรือ สำหรับเมืองพระเวียงหรือเมืองโคกกระหม่อน ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๒๐.

๒.๓.๒ แม่น้ำลำคลอง

เมืองนครศรีธรรมราชมีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำปากพนัง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอชะอวดและลำน้ำเล็กๆ อีกหลายสายจากอำเภอหัวไทร ไหลไปรวมกันที่บ้านปากแพรก อำเภอปากพนัง กลายเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอปากพนัง เป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรและเป็นเส้นทางสัญจรหรือขนถ่ายสินค้า ด้วยเรือใหญ่มาตั้งแต่อดีต แม่น้ำสายที่ ๒ คือ แม่น้ำตาปี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอลานสกาไหลผ่านอำเภอฉวาง อำเภอพิปูน และอำเภอทุ่งใหญ่ เข้าสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานีแล้วไปรวมกับแม่น้ำพุมดวงและแม่น้ำคีรีรัฐ เรียกว่า แม่น้ำตาปี ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดในภาคใต้ แม่น้ำสายที่ ๓ คือ แม่น้ำตรัง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอทุ่งสง เป็นลำคลองเล็ก ๓ สายคือ คลองน้ำตกโยง (คลองท่าไหลน) คลองวังหีบ และคลองท่าเลา ไหลผ่านอำเภอบางขัน อำเภอวิเศษ อำเภอห้วยยอด และอำเภอเมืองตรัง ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวกันตังที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

นอกจากแม่น้ำสายสำคัญทั้ง ๓ สายนี้แล้ว ยังมีลำคลองอีกหลายสายซึ่งส่วนใหญ่ก็เกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชและไหลลงสู่อ่าวไทย เช่น คลองท่าดี คลองปากพูน คลองท่าชัก คลองกลาย คลองท่าหน คลองมิน และคลองสังข์ เป็นต้น^{๕๑}

๒.๓.๓ ลักษณะธรณีสัณฐาน

บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรไทยมีลักษณะการเกิดทางธรณีสัณฐานจากการยกตัวของท้องทะเล นครศรีธรรมราชมีสัณฐานประกอบด้วยหินแกรนิตและแกรโนไดออกไซด์ หินชุดกาญจนบุรี หินชุดภูกระดึง หินชุดทุ่งสงและราชบุรี นอกจากนี้เป็นตะกอนทรายและดินในบริเวณที่ราบและหาดทราย ชายฝั่งทะเลมีแนวสันทรายปรากฏอยู่ ความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน ๑๐ เมตร สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่บริเวณหาดทรายและสันทรายมีลักษณะพื้นที่เป็นแนวยาวขนาดชายฝั่งทะเลตามแนวเหนือใต้ เกิดจากคลื่นหรือกระแสน้ำทะเลพัดพาเอาทรายขึ้นไปกองสะสมจนเกิดเป็นสันทรายยาวตลอดแนวชายฝั่ง เนื้อดินเป็นทรายจัด ดินลึกมีการระบายน้ำค่อนข้างมาก^{๕๒}

^{๕๑} ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, ตัวอย่างข้อมูลท้องถิ่นนครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๕๗), หน้า ๕-๖.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

๒.๓.๔ ลักษณะภูมิอากาศและอิทธิพลลมมรสุม

นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน ประกอบด้วยพื้นที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรไม่กว้างนักทำให้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้มีฤดูกาล ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน โดยฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ จนถึงเดือนเมษายน ส่วนฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคม ฝนตกตลอดปี (ราว ๑๐๐-๒๐๐ วัน) จึงเกิดเป็นสโลแกนว่า “ฝนแปด แดดสี่” หรือหนึ่งปีมีฝนเสีย ๘ เดือน แล้ว ๔ เดือน^{๕๓} นอกจากนี้ อิทธิพลจากมรสุมแล้วยังได้รับอิทธิพลจากพายุหมุนเขตร้อนหรือดีเปรสชันด้วย ลักษณะภูมิอากาศเขตร้อนทำให้มีอุณหภูมิเฉลี่ยรายปีเท่ากับ ๒๗-๒๘ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดประมาณ ๓๗.๗ องศาเซลเซียสและต่ำสุด ๑๗.๗ องศาเซลเซียส อุณหภูมิค่อนข้างสูงในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และช่วงอุณหภูมิค่อนข้างต่ำในเดือนธันวาคม-มกราคม พิสัยของอุณหภูมิเฉลี่ยรายเดือนเท่ากับ ๒๕.๘-๒๘.๕ องศาเซลเซียส^{๕๔}

นอกจากนั้นแล้วลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ก็ยังทำให้ฝนตกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม แต่ระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน บริเวณคาบสมุทรฝั่งตะวันออกจะมีฝนตกด้วยอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วยทำให้เป็นช่วงที่ฝนตกมากกว่าช่วงอื่น อย่างไรก็ตาม ปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีของคาบสมุทรฝั่งตะวันออกมีปริมาณน้อยกว่าน้ำฝนของคาบสมุทรฝั่งตะวันตก^{๕๕}

อาจจะกล่าวได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรภาคใต้นี้ โดยเฉพาะชนพื้นดั้งเดิม กิติ และทำเลที่ตั้งเมืองกิติ ล้วนแล้วแต่เป็นความสำคัญของพื้นที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของเมืองนครศรีธรรมราชทั้งสิ้น และนอกจากนี้ยังมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง นั่นคือการติดสายสัมพันธ์กับภายนอกและพื้นที่ตอนในโดยใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทร จึงทำให้นครศรีธรรมราชสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางอำนาจในคาบสมุทรได้

๒.๓.๕ ลักษณะสถานที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราช

กล่าวเฉพาะที่ตั้งศูนย์กลางของเมืองตามพรลิงค์ โดยทั่วไปในวงกว้างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีศูนย์กลางอยู่แถบจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน หรือเป็นแห่งเดียวกันกับที่ฝรั่ง

^{๕๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, สวัสดิ์ตามพรลิงค์, (กรุงเทพฯ : บริษัทดวงกมลพับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓๐.

^{๕๔} กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๑๒.

^{๕๕} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, หน้า ๗.

ชาติโปรตุเกสเรียกว่า ลิกอร์ (Ligor) ซึ่งพื้นที่อาณาบริเวณที่เป็นเขตเมืองตามพรลิงค์อยู่ระหว่าง ละติจูด ๐๘ องศา ลิปดา ๑๒.๕ พิลิปดา และลองจิจูด ๙๙ องศา ลิปดา ๑๗.๕ พิลิปดา แต่ถึงอย่างไร ก็ดี สถานที่ที่ตั้งตัวเมืองหลวงหรือตัวราชธานีในแต่ละยุคสมัย พิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่ามีการโยกย้ายตัวเมืองไม่น้อยกว่า ๓ ครั้ง ดังนี้^{๕๖} ดังนี้

ก. เมืองบ้านท่าเรือ (ปัจจุบันที่ตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช) ติดเขตตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ห่างจากเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบันไปทางทิศใต้ ราว ๑-๒ กิโลเมตร น่าจะเป็นที่ตั้งยุคแรก เพราะเหตุว่าบริเวณบ้านท่าเรือตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมการติดต่อค้าขายทางทะเลมาก มีลำน้ำ (คลองท่าเรือ) ออกสู่ทะเลสะดวก เรือเล่นทะเลสามารถเข้ามาถึงได้ ซึ่งบ้านท่าเรือก็บอกว่าอยู่ในตัวแล้วว่า ต้องเคยเป็นท่าเรือมาแต่โบราณ ได้พบเรือขนาดใหญ่ลุ่มจมอยู่ในคลองท่าเรือ คลองหัวมีนาและบริเวณแหล่งน้ำใหญ่บ้านท่าเรือหลายลำ ชาวบ้านเคยงมพบเครื่องถ้วยชามจีนสมัยชองชนิดดีจำนวนมากมาย มีนักเล่นของเก่าไปหาซื้อกันอยู่เสมอ แม้แต่บนบกก็ขุดพบอยู่ไม่ได้ขาด

เมืองบ้านท่าเรือเป็นเมืองขนาดเล็ก ตั้งอยู่บนสันทรายมีพื้นที่ทำนาได้ดีเฉพาะทางด้าน ตะวันออกเท่านั้น ทางตะวันตกเป็นป่าพญาน้ำท่วมลึกไม่สามารถเพาะปลูกอะไรได้โบราณศิลปวัตถุที่พบ บริเวณตำบลท่าเรือมีมากมายนัก ไม่สามารถจะนำมากล่าวได้หมดมีนับตั้งแต่เครื่องมือหินขัดสมัยหินใหม่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ร่องลงมาก็ได้แก่ กลองมโหระทึก สมัยโลหะ เทวสถานในศาสนา พราหมณ์ แทนฐานศิวิลิ่งค์ เจดีย์ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ ลูกปัด เครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ ฯลฯ ในสมัยศรีวิชัยและเครื่องถ้วยชามเคลือบของจีนสมัยถังสมัยชอง ได้พบเป็นอันมาก แม้แต่เครื่องสังโลกและโบราณศิลปวัตถุสมัยเหม็ง สมัยอยุธยา ก็ได้พบทั่วไป

ข. เมืองพระเวียง (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งบ้านศรีธรรมราช กรมประชาสัมพันธ์) ติดเขต ตำบลศาลามีชัย อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองบ้านท่าเรือราว ๒ กิโลเมตร และทางใต้ของเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบันราว ๗๐๐ เมตร ชาวบ้านเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เมืองกระหม่อมโคก”^{๕๗} เป็นที่ตั้งเมืองหลวงในยุคที่ ๒ ลักษณะของเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น มีกำแพงเมืองแข็งแรง อยู่ในทำเลที่มีพื้นที่ทำการเพาะปลูกทำนามากขึ้น สามารถเลี้ยงพลเมืองจำนวนมากๆ ได้ เหตุที่ย้ายจากเมืองบ้านท่าเรือมาตั้งทางทิศเหนือ (คือเมือง พระเวียง) ก็คงเป็นเพราะที่ตั้งเดิมคับแคบมี

^{๕๖} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗.

^{๕๗} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน อุทยานธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย, หน้า ๑๑๑.

พื้นที่ทำกินน้อยที่เหมาะสมในการติดต่อค้าขายทางทะเลมาก มีลำน้ำออกสู่ทะเลสะดวก เรือเล่นทะเลเข้าถึง แต่เป็นเมืองขนาดเล็กมีพื้นที่ทำนา เพาะปลูกได้น้อย

เหตุที่ย้ายจากเมืองบ้านท่าเรือมายังเมืองพระเวียง (ซึ่งถัดขึ้นมาทางเหนือระยะห่างกันประมาณ ๒ กิโลเมตร) แห่งนี้คงเป็นเพราะบ้านท่าเรืออยู่ติดกับลำคลองชัยภูมิไม่เหมาะในการตั้งเมืองไม่สามารถป้องกันศัตรูที่มาทางทะเลได้ เพราะเรือพวกโจรสลัด พวกอาณาจักรศรีวิชัย (ชวา-สุมาตรา) แล่นขึ้นมาถึงตัวเมืองทีเดียว อีกอย่างหนึ่งเมืองพระเวียงมีพื้นที่เพาะปลูกทำนาได้โดยรอบที่ตั้งเมืองสามารถที่จะรับการเพิ่มของพลเมืองได้^{๕๘}

หากพิจารณาเมืองพระเวียงมีกล่าวถึงในหนังสือตำนานพระมหาธาตุนครศรีธรรมราชว่า

“...เมื่อศักราช ๑๒๐๐ ปี พระยาจันทภาณุเป็นเจ้าเมือง พระยาพงบาสุรา เป็นพระยาจันทภาณุตั้งฝ่ายทักษิณ พระมหาธาตุเป็นเมืองพระเวียง อยู่มาทำวาศรีธรรม โศกถึงแก่กรรมพระยาจันทภาณุผู้น้องเป็นเจ้าเมือง...”^{๕๙} อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า “...พระยาภิฑยเมืองกับชวา พระยาภิฑยให้ขุดคูรอบเมืองพระเวียง พระยาชวาให้มาเอา ส่วยพระยาภิฑยไม่ให้ พระยาชวายุวกทัพเรือมารบ...”^{๖๐}

โบราณศิลปวัตถุที่พบในเขตเมืองพระเวียงมีมากที่สุด อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกตารางวา ขุดลงไปใต้ดินจะต้องพบเศษกระเบื้องอิฐหักกากปูนเสมอ อันแสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองที่มีชุมชนอาศัย อยู่อย่างหนาแน่น วัดพระเวียงคูเหมือนจะเป็นวัดสำคัญประจำเมืองเป็นวัดขนาดใหญ่มีซากเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ปรากฏอยู่จึงได้มีชาวบ้านเข้าไปขุดคุ้ยได้พระพิมพ์แบบลพบุรี ตลอดจนแม่พิมพ์โลหะของ พระพิมพ์แบบลพบุรี และของมีค่าอื่นๆ ลูกตุ้มสำริด ตะเกียงสำริดรูปห้วนก ก่าไลหรือห้วงสำริด หัว ครุฑทกะหลั้ยทองสมัยลพบุรี ตลอดจนเบี้ยว (เหรียญชวา) ก็ได้พบ เครื่องถ้วยชามสมัยถัง สมัยซ้อง เครื่องสังคโลกได้พบจำนวนมากมาย หม้อ กาน้ำ คนโทดินเผาและสิ่งของอื่นๆ ซึ่งมีอายุถึงสมัยศรีวิชัย ตอนปลายและสุโขทัย ญวนรวมอยู่ด้วย ได้พบกระจายอยู่ทั่วไป และยังมีปริศนาลายแทงบอกไว้ด้วย ว่า “วัดพระเวียง มีเหลี่ยมใบเล็ก อยู่ต้นขี้เหล็ก หัวนอนคูพาย ถ้าใครทายได้ กินให้ตายก็ไม่หมด”^{๖๑}

^{๕๘} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการ สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๓-๖๔.

^{๕๙} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๘๕.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

^{๖๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, นครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๕๙.

แต่เป็นเรื่องที่น่าเสียดายว่าขณะนี้บริเวณที่เคยเป็นเมืองตามพรลิงค์ได้ถูกทำลายไปหมด เนื่องจากการสร้างสถานที่ทำการรัฐบาลย่านการค้าธุรกิจ และย่านที่อยู่อาศัย สิ่งที่เหลือไว้ให้เห็นว่าเคยเป็นเมืองมาก่อนก็คือร่องรอยของคูเมืองและแนวกำแพงดินบางตอน รวมทั้งศาสนสถานที่สำคัญที่อยู่นอกเขตเมืองขึ้นไปทางตอนเหนือคือ ฐานพระสถูปที่วัดท้าวโคตร วัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชและบรรดาซากโบราณสถานในศาสนาฮินดู^{๖๒}

เหตุที่ไม่มีใครสนใจเมืองตามพรลิงค์ก็เพราะราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ได้มีการย้ายตัวเมืองมาตั้งใหม่ทางตอนเหนือในบริเวณที่เป็นวัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช อันเป็นตัวเมือง นครศรีธรรมราชในปัจจุบัน เมืองนี้ได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมในสมัยกรุงศรีอยุธยาให้เป็นเมืองที่มีป้อมปราการก่ออิฐถือปูนแบบทางตะวันตก เมืองใหญ่ที่เกิดขึ้นนี้อยู่ห่างจากเมืองเก่าประมาณหนึ่งกิโลเมตร

ง. เมืองนครศรีธรรมราช ที่ตั้งเมืองยุคที่ ๓ คือบริเวณที่ตั้งตัวศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน ห่างจากเมืองพระเวียงขึ้นมาทางทิศเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ เมืองนี้เป็นเมืองขนาดใหญ่ สร้างขึ้นสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาตอนต้นเหตุที่ย้ายจากเมืองพระเวียงมาตั้งที่บริเวณซึ่งถัดขึ้นมาทางเหนือเล็กน้อย ก็เพราะเมืองพระเวียงถูกพวกพวกลายเผาทำลาย ถูกข้าศึกทางทะเลรบกวนอยู่เสมอ อีกประการหนึ่งการใช้เส้นทางน้ำติดต่อออกทะเลโดยใช้คลองท่าซัก (คลองปากพญา คลองปากนคร) ก็สะดวกดีกว่า สามารถติดต่อกับชุมชนที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือในเขตเมืองสิชล เมืองเทพราชได้สะดวก โบราณวัตถุสถานที่พบในเขตเมืองนครศรีธรรมราชหลังนี้ อย่างเก่าสุดก็มีอายุแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งก็พบไม่มากนัก ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น แม้แต่เทวสถานที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองก็เชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในชั้นหลัง

โบราณวัตถุสถานที่พบในเขตเมืองนครศรีธรรมราชในยุคหลังนี้ อย่างเก่าสุดก็เป็นของร่วมสมัยสุโขทัยเป็นส่วนมาก ที่เชื่อกันว่าเก่าแก่ อาทิ เงินตราโม ก็มีบ้างเทวสถานเช่นโบสถ์พราหมณ์ ศาลพระนารายณ์ ฐานพระสยาม ก็เชื่อกันว่าเป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา และตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชยืนยันอีกทางหนึ่ง หากจะมีโบราณวัตถุสถานที่ร่วมสมัยศรีวิชัย ส่วนใหญ่ก็คงพังทลายไปหมดแล้ว คงเหลือเพียงศิวลึงค์จึงถูกโยกย้ายไปยังสถานที่สร้างใหม่ในสมัยหลัง

ในกรณีของการเลือกภูมิประเทศเพื่อตั้งเมือง จะเห็นได้ว่าเมืองตามพรลิงค์อยู่ในทำเลที่เหมาะสมและแปลกมาก นับเป็นเอกลักษณ์โดยเฉพาะทีเดียว คือตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลด้านตะวันตกของ

^{๖๒} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน อู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรมไทย, หน้า ๑๖๕.

อ่าวไทย หรือทางฝั่งออกของแหลมมลายู ค่อนมาทางตอนเหนือของแหลมมลายูเล็กน้อย ลักษณะเด่นของสถานที่ตั้งเมืองอาจกล่าวสรุปได้^{๖๓} ดังนี้

๑. อูร์ริมทะเลส่วนคาบสมุทรไทย ห่างจากทะเลในปัจจุบันประมาณ ๑๓ กิโลเมตร ห่างจากเทือกเขาหลวงประมาณ ๒๐ กิโลเมตร และอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางโดยมีอาณาจักรสำคัญๆ อยู่ในรัศมีโดยรอบ ทั้งทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ ในระยะทางที่ไม่ต่างกันมากนัก มีแม่น้ำลำคลองหลายสายที่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางเรือเข้าสู่เมืองได้สะดวก จึงเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางของบรรดาเมืองท่าค้าขายชายทะเลทั้งหลายด้วย คืออาศัยหลบลคลื่นลม หยุดแหวะหาเสบียงอาหาร ซึ่งขายแลกเปลี่ยนสินค้า ตั้งหลักแหล่งถิ่นฐาน ฯลฯ เพราะเป็นเส้นทางผ่านของเรือที่จะขึ้นมายังดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือเรือที่จะแล่นลงไปยังดินแดนปลายแหลมมลายูตลอดจนเรือที่จะแล่นไปยังดินแดนฝั่งตะวันออกอ่าวไทย คือเมืองต่างๆ ทางภาคตะวันออก (ปราจีนบุรี) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานบุระ) หรือไปยังแหลมอินโดจีนของฝรั่งเศส คือ อาณาจักรขอม พุ้นัน และจัมปา ได้อย่างสะดวกรวดเร็วโดยแล่นเรือตัดข้ามอ่าวไทยซึ่งอยู่ฝั่งตรงกันข้าม เมืองตามพรลิงค์จึงเปรียบเสมือน “ประตู” หรือสะพานทางผ่าน หรือเป็น “ชุมทาง” เดินเรื่อนานาชาติอย่างแท้จริง และดำรงสืบมาถึงสมัยหลังๆ ด้วย

๒. ริมฝั่งทะเลมีสันทรายยาวเหยียดอยู่ ๒ แนว ขนานไปตามชายฝั่งทะเลเฉพาะสันทรายแนวนอกชิดทะเลมีความยาวจากเหนือสู่ใต้ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร กว้างไม่เกิน ๔๐๐ เมตร สันทรายแนวในอยู่ห่างทะเลออกไป เป็นชั้นๆ เหมือนลูกคลื่นมีขนาดสั้นและขาดเป็นทิวๆ เล็กบ้างใหญ่บ้าง แต่อยู่ในแนวยาวช่วงละประมาณ ๑๐-๒๐ กิโลเมตร ขนานไปกับสันทรายแนวนอก บนสันทรายเหล่านี้เองเป็นที่ตั้งเมือง ที่ตั้งศาสนสถาน ที่ตั้งบ้านเรือนชุมชน เพราะเป็นที่ดอนน้ำไม่ท่วมระหว่างสันทรายก็เป็นที่ราบลุ่มระหว่างสันทราย ที่ราบชายทะเล ที่ราบชายภูเขาด้านตะวันตก ล้วนกลายเป็นสิ่งเกื้อกูลทางภูมิศาสตร์ ทำให้เมืองตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดบนแหลมมลายู เพราะมีที่ทำนามากสามารถทำการเพาะปลูกพืชผลต่างๆ ได้พอเลี้ยงพลเมืองจำนวนมาก ทุกวันนี้ก็ยังคงผลิตข้าวได้มากเหลือส่งไปขายเมืองอื่นๆ จนมีชื่อเสียงที่สุดในภาคใต้ ทั้งที่ไชยาและนครศรีธรรมราช การก่อกำแพงคันคูเมืองก็อาศัยสันทรายธรรมชาตินั่นเองเป็นหลัก คือกำแพงเมืองก็ถมคันดินตามแนวริมสันทราย (Dune Sand) ซึ่งสูงอยู่แล้ว ให้สูงขึ้นอีก แล้วปักพะเนียดหรือปลูกต้นไม้ คูเมืองในทางยาวก็อาศัยร่องน้ำลึก หรือที่ต้ำน้ำท่วมตบสันทรายนั่นเองเป็นคูเมือง จะขุดแต่งขยายออกไปบ้างก็ไม่มาก ส่วนคูเมืองในทางขวาง (ทางกว้าง) ก็ขุดสันทรายให้ขาดออกจากกัน และขุดได้ง่ายเพราะสันทรายเล็กแคบกว้างไม่เกิน ๔๐๐ เมตร ดังกล่าวแล้ว

^{๖๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพรลิงค์” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๗-๕๘.

๓. อาณาเขตของเมืองตามพราลิงค์หรือนครศรีธรรมราชโบราณ จดเขตริมฝั่งทะเลทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก (ทะเลหน้านอก) คือ เดิมอาณาเขตที่เป็นจังหวัดตรัง กระบี่ และพังงา ในปัจจุบัน อยู่ในเขตชั้นในของเมืองนครศรีธรรมราชมาก่อน จึงทำหน้าที่ควบคุมฝั่งทะเลและเมืองท่าทั้ง ๒ ฝั่งคาบสมุทรโดยตรง เส้นทางเดินบกข้ามแหลมมลายูสายสำคัญจากปากแม่น้ำตรัง มายังเมืองนครศรีธรรมราชก็อยู่ในเขตนี้ และตามปกติก็มีอำนาจควบคุมตลอดแนวคอคอดกระของแหลมมลายูด้วย

๔. ทิวเขานครศรีธรรมราชเป็นทิวเขาที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งบนแหลมมลายู เพราะเปรียบเสมือนเป็นหลักแกนกลางของแหลมมลายู เป็นทิวเขาที่มีอิทธิพลทางธรรมชาติเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำลำคลองที่สำคัญหลายสาย ที่สำคัญมากคือ แม่น้ำหลวง (ตาปี) ยอดเขาที่สูงที่สุดของภาคใต้คือ เขาหลวง (อยู่ด้านหลังตัวเมือง) ก็อยู่ในทิวเขานี้เทือกเขาหลวงในทิวเขานครศรีธรรมราชนี้เอง จึงเป็นเสมือนหนึ่งฉากหลังของเมืองตามพราลิงค์อันมีอิทธิพลอย่างสำคัญแฝงอยู่ ถ้ามองจากทะเลอ่าวไทยจะแลเห็นเป็นเทือกเขายาวสูงใหญ่สะดุดตาสะดุดใจมากเมื่อได้พบเห็น ผิดจากทั่วๆ ไป ถือเป็นสิ่งที่สังเกตที่หมายสำคัญของนักเดินเรือแต่ครั้งโบราณจนทุกวันนี้ และเป็นเทือกเขาที่มีทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อุดมสมบูรณ์

ตามตำนานแรกกำเนิดเมืองตามพราลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ก็ว่า ครั้งแรกที่เดียวก็ตั้งอยู่ที่บนเขาวัง ตำบลลานสกา ในเขตอำเภอเมืองต่อมาย้ายมาที่หาดทรายแก้วริมทะเล ทั้งนี้เพราะชาวอินเดียที่มาค้าขายเป็นพวกที่อยู่ริมทะเล ชำนาญและเคยชินกับบริเวณริมฝั่งทะเล เมื่อมาค้าขายนานเข้าและเห็นว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่น่าอยู่ ประชาชนนิสัยดี จึงมาตั้งภูมิลำเนาและนำเอาศิลปวิทยาการและศาสนาเผยแพร่ ชาวเมืองพากันอพยพมาอยู่ใกล้กับชาวอินเดียเพื่อความสะดวกในการค้าขาย ต่อมาจึงเกิดรักใคร่ชอบพอแต่งงานกันขึ้น ผู้คนบริเวณชายฝั่งหนาแน่นขึ้นเกิดเป็นเมืองใหม่ริมทะเล หรือที่ตำบลซึ่งอยู่ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่า หาดทรายแก้ว ส่วนเมืองเดิมก็ร่วโรยไปครั้นต่อมาทะเลตื้นเขินออกไปทุกที่จนกระทั่งไม่สามารถจะทราบได้ว่า ตำบลหาดทรายแก้วเป็นชายทะเลจริงหรือไม่ แต่เป็นที่เชื่ออย่างแน่นอนว่าที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบันคือภายในกำแพงเมือง ถ้าขุดลงไปจะพบพื้นทรายเต็มไปด้วยเปลือกหอยทะเลนานาชนิดฝังอยู่ใต้ดิน และมีตำบลหนึ่งคือ ตำบลขุนทะเล ตำบลนี้มีบึงใหญ่คล้ายทะเลตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาเดิมกับเนินดิน บึงนี้เป็นที่ลุ่มลึกเข้าใจว่าทะเลคงจะกินมาถึงภูเขานี้^{๖๔}

^{๖๔} ตริ อมาตยกุล, รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๔-๕.

๒.๔ กำเนิดอาณาจักรตามพริลังค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช

แรกกำเนิดหรือประวัติความเป็นมาของเมืองตามพริลังค์ หรือเมืองนครศรีธรรมราชดูยังมีดมนอยู่ เนื่องจากเพราะเป็นเมืองซ้อนเมือง และหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี หรือหลักฐานจากเอกสารหนังสือจดหมายเหตุใดๆ ที่ได้มีผู้บันทึกจัดทำขึ้นแต่แรกนั้น นอกจากมีน้อยแล้วส่วน ส่วนใหญ่ยังได้ชำรุดสูญสลายไปหมด ที่ยังพอมีอยู่บ้างก็ตี ตลอดจนที่มีผู้บันทึกกล่าวถึงไว้ในชั้นหลังมาก็ดี ก็มักจะคลุมเครือไม่ให้ความกระจ่างเท่าใดนัก

หลักฐานที่เก่าที่สุดดูเหมือนจะได้แก่หนังสือคัมภีร์บาลี มหานิทเทศ ติสสมตเตยยสูตร^{๖๕} ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองท่าตามพริลังค์ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเรียกว่า ตมพริลังคม หรือ ตามพริลังคม ดังความตอนหนึ่งว่า

“เมืองแสวงหาโภคทรัพย์ ย่อมเล่นเรือไปในมหาสมุทร ไปคุมพะ (หรือติคุมพะ) ไปตักโกละ ไปตักกลีลา ไปกาลมุข ไปมรณปาร ไปเวสูงคะ ไปเวราบถ ไปชวา ไปกะมะลิง (ตะมะลิง) ไปวังคะ (หรือวังคะ) ไปเอฬัททนะ (หรือเวฬุภักฉนะ) ไปสุวัณณภูฏ ไปสุวัณณภูมิ ไปตัมพปณณิ ไปสุปปาระ ไปภรุคะ (หรือภารุกัจฉนะ) ไปสุรัทชะ (หรือสุรัฎฐะ) ไปอังคณณะ (หรือภังคโลก) ไปคังคณณะ (หรือภังคณณะ) ไปปรมคังคณณะ (หรือสรมตังคณณะ) ไปโยนะ ไปปินะ (หรือปรมโยนะ) ไปอังสันทะ (หรือวินกะ) ไปมูลบถ ไปมรุกันดาร ไปชันณบถ ไปอชบถ ไปเมณฑบถ ไปสังกุบถ ไปฉัตตบถ ไปวังสบล ไปสกุณบถ ไปมุสิกบถ ไปทริบถ ไปเวตตัจจ”^{๖๖}

จากข้อความข้างต้นนี้มีคำบางคำที่เป็นชื่อเมืองในภาคใต้ของประเทศไทยหรือที่เกี่ยวข้องกับภาคใต้ของประเทศไทย กล่าวคือ^{๖๗}

๑. **ชวา** คือเกาะในประเทศอินโดนีเซีย ในบางแห่งเรียกว่า ชวาที่ปกาหมายถึงประชาชนชาวเกาะชวา ในมหากาพย์รามายณะเรียกว่า ยวทวีป (เกาะข้าวบาร์เลย์หรือข้าวเหนียว) เดิมหมายรวมถึงสุมาตราเข้าไปไว้ด้วยกัน ต่อมาผู้กำหนดว่าสุมาตราคือสุวรรณทวีป (เกาะทอง) ปัจจุบันระบุเฉพาะว่าหมายถึงเกาะชวาเท่านั้น

^{๖๕} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๒, หน้า ๑๓.

^{๖๖} พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๙, หน้า ๑๘๘-๑๘๙., อ้างในปรีชา นุ่นสุข, **หลักฐานทางโบราณคดี ในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย**, หน้า ๓๖.

^{๖๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “เมืองท่าสำคัญบนแหลมมลายู” ใน **ศิลปากร ๒๕ (๒๓) : ๖๒**, กรกฎาคม, ๒๕๒๔.

๒. **กะมะลิง (ตะมะลิง) หรือ กมะลิ หรือ ตมะลิ** จีนเรียกว่าตั้งมาหลิง คือ เจาซู่กั๋วเรียก ตัน-มา-ลิง ในศิลาจารึกเรียกว่าตามพรลิงค์ หรือ ตามรลิงค คือเมืองนครศรีธรรมราชโบราณ Sylvain Levi กล่าวว่าอาจจะตรงกับ “ตัมภลิง” ที่เกิดของท่านพุทธปาไลตี ผู้คงแก่เรียน

๓. **วังคะ หรือวังคะ** คือสถานที่ค้าขายชายทะเลในรัฐเบงคอล ประเทศอินเดีย

๔. **สุวรรณภูมิหรือสุวรรณภูมิ** (Golden land-ดินแดนทอง) คงจะหมายถึงดินแดนแหลมอินโดจีนทั้งหมด คือบริเวณพม่า ไทย กัมพูชา และแหลมมลายู ตรงตามที่ Childers Pali Dictionary กล่าวไว้ มิใช่พม่าตอนล่าง หรือพม่าตอนใต้ คือ ตลอดตามแนวชายฝั่งทะเลตั้งแต่ย่างกุ้งลงไปถึงสิงคโปร์

๕. **ตัมพปณณิ** หมายถึงลังกาทวีป คือประเทศศรีลังกา ตัมพปณณิ แปลว่า ฝ่ามือแดง ตามปกติเชื่อกันว่าเมื่อวิชัยราชกุมารแล่นเรือออกจากท่าเมืองสุปปารกะ (บ้างก็ว่าไปจากเมืองท่าวังคะ) ไปขึ้นบกที่เกาะลังกานั้น ครั้นพวกบริวารขึ้นจากเรือ ต่างก็รู้สึกเหนื่อยอ่อนจึงนั่งลงเอาฝ่ามือทำลงกับพื้นดิน ฝ่ามือติดฝุ่นสีแดง ต่อมาเมื่อวิชัยราชกุมารสร้างเมืองนั้น จึงขนานนามว่า “ตัมพปณณิ”

๖. **สุรัท หรือสุรัทฐะ** ปัจจุบันตรงกับเมืองสุราษฎร์ในแคว้นกาติยาวารประเทศอินเดีย ซึ่งมีแผ่นดินเป็นแหลมยื่นออกมาในทะเลอาหรับ เดิมคงหมายถึงเมืองท่าสุหรัต (Surat) อันตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำตาปีในประเทศอินเดีย เมืองท่าแห่งนี้เคยติดต่อกับเมืองไทยมาแต่โบราณ ซึ่งชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี (บ้านดอน) และชื่อแม่น้ำตาปี (แม่น้ำหลวง) ของไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามไว้โดยได้รับแนวความคิดมาจากเมืองสุหรัตของอินเดียนี้เอง

๗. **ปินะ หรือปรมโยนะ** บางท่านว่าอาจจะหมายถึงปีนัง แต่มีภูเขาลูกหนึ่งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๓ ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ริมคลองท่าประตู่ใกล้กับแม่น้ำท่าจีน และอยู่ในเส้นทางเดินบกข้ามแหลมมลายู ภูเขานี้มีชื่อว่า “เขาปินะ”

และต่อมาได้ปรากฏในหนังสือ มลिनทปัญหา ได้กล่าวถึงเมืองท่าในภาคใต้ของประเทศ ไทยหลายเมืองและนับเป็นครั้งแรกที่เมืองในภาคใต้ปรากฏในหลักฐานเอกสาร ดังความอุปมาตอนหนึ่งว่า

“เหมือนอย่างเจ้าของเรือผู้มีทรัพย์ ได้ค้าระวางเรือในเมืองท่าต่างๆ แล้วได้ชำระภาษีที่ทำเรือเรียบร้อยแล้ว ก็สามารถจะแล่นเรือเดินทางไปในทะเลหลวง ไปถึงแคว้นวังคะ ตักโกละ เมืองจีน (หรือจีนะ) โสวีระสุรัทฐ์ อลสันทะ โกลปฏภูณะโกละ

(หรือท่าโกละ) อเล็กซานเดรีย หรือฝั่งโคโรมันเดล หรือ สุวรรณภูมิ^{๖๘} หรือที่ใดที่หนึ่งซึ่ง
นาวาไปได้ (หรือสถานที่ชุมนุมการเดินเรือแห่งอื่นๆ)^{๖๘}

จากข้อความที่ยกมานี้จะขอล่าวถึงคำบาทคำที่เป็นชื่อของเมืองท่าในภาคใต้ของประเทศ
ไทยในราว พ.ศ. ๕๐๐ ดังนี้^{๖๙} คือ

๑. ตักโกละ (หรือกักโกละ) แปลว่า กระจวาน อันเป็นเครื่องเทศชนิดหนึ่งตามข้อความใน
หนังสือมิลินทปัญหา^{๖๘}แสดงในราว พ.ศ. ๕๐๐ เมืองตักโกละ หรือตักโกลา หรือตะโกลา เป็นชื่อเมืองที่
เป็นศูนย์กลางใหญ่ทางการค้า ซึ่งนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีส่วนใหญ่ลงมติว่าน่าจะตรงกับ
เมืองตะกั่วป่าโบราณ หรือเมืองตะกั่วเดิมที่บริเวณเขาพระนารายณ์ ตำบลเหล อำเภอกะปง จังหวัด
พังงาในปัจจุบัน แต่ พอลวิทลีย์ และเซอร์โรแลนด์แบรดเดลล์ ให้ความเห็นว่าเมืองตักโกละน่าจะอยู่ใน
บริเวณจังหวัดตรัง คือ อยู่ทางใต้เกาะภูเก็ตในท้องที่ใกล้กับจังหวัดตรัง ซึ่งในบริเวณนั้นไม่มีร่องรอย
เมืองโบราณเก่าแก่ถึงขนาดเมืองตะกั่วป่าโบราณเลย หากจะมีก็บริเวณถัดขึ้นมาทางเหนือ คือ คลอง
ท่อม ตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอกลองท่อม จังหวัดกระบี่ ซึ่งพบโบราณวัตถุจำนวนมากคล้ายเมือง
ตะกั่วป่า^{๗๐}

๒. เมืองจีน (หรือจีนะ) คือประเทศจีน บางที่จะเรียกประเทศจีน ว่า จีนวิสัย หรือจีนวิสัย
และเรียกฮ่องเต้ของจีนว่า จีนราชา

๓. โกลปัญญนะ-โกละ แปลว่าท่าโกละ โดยทั่วไปเชื่อว่าตั้งอยู่แถวฝั่งโคโรมันเดล (อยู่ทาง
ตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย) นายธนิธ อยู่โพธิ์เชื่อว่าอาจจะเป็นกระบุรีบนคอคอดกระซึ่งเคยมีเมือง
ตระ (กระบุรี) ตั้งอยู่ ซึ่งปัจจุบันในเขตอำเภอกะบุรี จังหวัดระนอง ใกล้ปากแม่น้ำกระบุรีหรือไม่อีกที่
หนึ่งก็อาจจะอยู่ริมฝั่งทะเลตะวันตกในเขตจังหวัดกระบี่ ซึ่งจดหมายเหตุจีนเรียกว่า โกล (Kolo)
เพราะได้พบลูกปัด เศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับเงินทองเป็นจำนวนมากที่ควนลูกปัด
ตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอกลองท่อม จังหวัดกระบี่^{๗๑}

^{๖๘} มิลินทปัญหา ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย, หน้า ๔๖๔., อ้างใน ปรีชา นุ่นสุข, **หลักฐานทาง
โบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย**, หน้า ๓๕.

^{๖๙} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “เมืองท่าสำคัญบนแหลมมลายู” ใน **ศิลปากร** ๒๕ (๒๓) : ๖๒, กรกฎาคม
๒๕๒๔.

^{๗๐} ดู ปรีชา กายูจนาคม และปรีชา นุ่นสุข, “มนต์ขลังที่ควนลูกปัด”, ใน **อนุสรณ์ อ.ส.ท. ๒๑ (๑๐) :**
๔๗-๕๕, พฤษภาคม ๒๕๒๔.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๕๕.

อย่างไรก็ตาม ทั้งคัมภีร์บาลีมหาเนติเทศและคัมภีร์มิลินทปัญหานี้ นักปราชญ์ทางโบราณคดีเชื่อกันว่า แต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ ดังนั้น เมืองตามพรลิงค์ซึ่งต่อมากลายเป็นเมืองนครศรีธรรมราชนี้ก็ต้องเกิดขึ้นก่อนหน้านี้อแล้ว

แสดงให้เห็นว่าเมืองตามพรลิงค์ในยุคแรกนั้นคงมีสภาพเป็นเมืองขนาดย่อม อาจจะมีขนาดเล็กกว่าสักเล็กน้อย ถ้าเทียบกับเมืองสำคัญๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลาง และภูมิภาคอื่นบนแผ่นดินใหญ่ของประเทศไทย เนื่องจากมีลักษณะสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์จำกัด ถ้านับเฉพาะบนแหลมมลายูก็จัดว่าเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และถือว่าเป็นเมืองเก่าที่สุดเมืองหนึ่งบนแหลมมลายู หมายความว่าเมืองตามพรลิงค์จะต้องมีอยู่แล้วก่อนพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ คือก่อนที่จะได้บันทึกไว้ในคัมภีร์มหาเนติเทศ หรือตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Prehistory) ก่อนที่ชาวอินเดียจะเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมครั้งใหญ่ยังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั่นเอง^{๗๒}

อนึ่ง บรรดาเมืองต่างๆ บนแหลมมลายูตอนเหนือสำคัญๆ อาทิ เมืองตะกั่วป่า เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช เมืองปัตตานี ฯลฯ ในสมัยเริ่มแรกนอกจากจะเป็นพ่อค้าชาวอินเดียเริ่มเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายแล้ว ก็ยังมีชาวอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพหนียุทธภัยสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชอีกด้วย อาจจะเป็นเมืองอิสสระไม่ขึ้นต่อกันก็ได้ เพราะชุมชนแต่ละแห่งอยู่ห่างไกลกันดาร การติดต่อคมนาคมอาจไม่สะดวกในการไปมาหาสู่กันนัก แต่ต่อมาเมืองตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชโบราณเจริญรุ่งเรืองมีอำนาจขึ้น ชุมชนต่างๆ ที่กระจายอยู่โดยรอบก็เข้ามารวมอยู่ด้วยกัน ทำให้เมืองตามพรลิงค์มีอำนาจทางการปกครองมีอาณาเขตครอบคลุมทั้ง ๒ ฝั่งมหาสมุทร คือแหลมมลายูฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก

สาเหตุที่ทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์ขยายตัวเป็นเมืองขนาดใหญ่ กลายเป็นเมืองที่มีอิทธิพลและมีความเจริญรุ่งเรืองกว่าเมืองอื่นๆ นั้น มีปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ^{๗๓} คือ

๑. มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมได้เปรียบกว่าเมืองอื่น ที่สำคัญคือ มีที่ราบชายฝั่งทะเลมากและอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำคลองหลายสายไหลผ่าน ทำให้มีพื้นที่ทำนาเพาะปลูกจำนวนมากกว่าเมืองอื่น จึงปรากฏชุมชนกระจายตั้งอยู่ทั่วไป อันเป็นพื้นฐานหลักสำคัญการเติบโตของแหล่งชุมชนในสมัยโบราณ

^{๗๒} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๖.

^{๗๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ตามพรลิงค์, หน้า ๘๐-๘๑.

๒. มีการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการเพิ่มพลเมืองตามมาการหักร้างถางพง “การสร้างป่าเป็นนา” ตามที่กล่าวไว้ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเค้ามูลให้เห็นได้เป็นอย่างดี สมัยโบราณจำนวนพลเมืองเป็นทรัพยากรสำคัญ เพราะหมายถึงกำลังอำนาจของเมืองนั้นๆ คำกล่าวที่ว่า เมืองนครศรีธรรมราชใหญ่โตกว่าเมืองอื่นๆ บรรดามีในแหลมมลายูทั้งสิ้น จึงเป็นความจริงที่สุด

๓. การค้าพาณิชย์เป็นเหตุให้บ้านเมืองเจริญ มีรากฐานทางเศรษฐกิจมั่นคงดีเป็นความจริงตลอดมาทุกยุคสมัย ด้วยเหตุที่เมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในระยะผ่านกลางทางการค้า การเดินทางติดต่อทางทะเล จึงมีชาวต่างประเทศ อาทิ อินเดีย จีน ชาว มลายู ไปมาค้าขาย เดินทางผ่านมาแวะพักอาศัยอยู่เสมอ จึงมีความเจริญมาแต่โบราณ เพราะฉะนั้นเมืองนครศรีธรรมราชหรือเมืองตามพรลิงค์จึงมีวัฒนธรรมเจริญกว่าหัวเมืองอื่นๆ เป็นส่วนมาก เช่น การช่างศิลปหัตถกรรม นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม และประติมากรรม เป็นต้น

ตามเค้าเงื่อนจากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่า เมืองตามพรลิงค์เป็นศูนย์กลางใหญ่บนแหลมมลายูตอนเหนือ ชุมชนหรือเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนชายฝั่งทะเลทั้งฝ่ายตะวันตกและฝ่ายตะวันออก จึงย่อมจะมีความเกี่ยวข้องกับเมืองตามพรลิงค์เสมอ ต่างกันแต่มาบ้างน้อยบ้างเท่านั้น ซึ่งในยุคหลังที่เมืองตามพรลิงค์เจริญสูงสุด คืออย่างต่ำก็ราวสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อตามพรลิงค์ได้ปกครองเหนือแหลมมลายูตอนเหนือทั้งหมดอย่างแน่นอน และในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ ดินแดนต่างๆ บนแหลมมลายูตอนเหนือได้รับอิทธิพลแบบอย่างทางศิลปวัฒนธรรมจากอินเดียอย่างมาก อาจเรียกได้ว่าชาวอินเดียได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย และเผยแพร่อารยธรรมฝั่งรากฐานมั่นคงครั้งสำคัญ

โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด จึงได้ค้นพบโบราณวัตถุสถานในศาสนาพราหมณ์มากกว่าใดๆ ในประเทศไทย แม้แต่ชื่อเมืองตามพรลิงค์ก็แสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่าสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์นั่นเอง และหลักฐานทางโบราณศิลปวัตถุในไศวะนิกาย (Virasaivas) ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือแพร่หลายในอินเดียใต้ ก็ได้พบเป็นจำนวนมากมายในเขตเมืองนครศรีธรรมราชรองรับอยู่แล้ว ดังนั้นจึงน่าเชื่อว่า การขยายตัวของชุมชนตามแหล่งที่เหมาะสมทางภูมิศาสตร์ซึ่งต่อมาได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นเมืองทั้งชายฝั่งทะเลตะวันตกและตะวันออก ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ ได้ตกอยู่ในอำนาจอิทธิพลของเมืองตามพรลิงค์ เพราะการเกิดเส้นทางเดินบนข้ามแหลมมลายู เป็นความจำเป็นในการติดต่อคมนาคมภายใน เพราะการเกิดเส้นทางเดินบกข้ามแหลมมลายู เป็นความจำเป็นในการติดต่อคมนาคมภายใน และเพื่อการควบคุมดูแลผลประโยชน์ทางการค้าหรือทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองโดยตรง

หลักฐานที่เก่าแก่และมีความสำคัญในช่วงเวลานี้ ที่ค้นพบภายในเขตแหลมมลายูตอนเหนือหรือเขตอิทธิพลของเมืองตามพรลิงค์ ที่จัดว่ามีความสำคัญมากได้แก่ศิลาจารึก ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมอินเดีย ที่เข้ามาปรากฏอย่างมั่นคงบนแหลมมลายูตอนเหนือในหลายท้องที่ เช่น ไชยา ตะกั่วป่า เวียงสระ เป็นต้น โดยเฉพาะในเขตเมืองนครศรีธรรมราชได้พบศิลาจารึกโบราณอย่างน้อย ๖ หลัก^{๗๔} คือ

จารึกหลักที่ ๒๓ พบที่วัดเสมาเมือง เป็นภาษาสันสกฤต สลักขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๓๑๘

จารึกหลักที่ ๒๗ พบที่วัดมเหยงคณ์ เป็นภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ หรือหลังจากนี้

จารึกหลักที่ ๒๘ พบที่วัดพระมหาธาตุ เป็นอักษรรุ่นเก่า อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

จารึกหลักที่ ๒๙ พบที่วัดพระมหาธาตุ เป็นภาษาทมิฬ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ หรือหลังจากนี้เล็กน้อย^{๗๕}

อย่างไรก็ดีก็ยังมีศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งอยู่ที่วัดพระมหาธาตุ ยังไม่มีใครอ่านออก ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้แต่ออกความเห็นว่าเป็นอักษรอินเดียรุ่นเก่าอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ หรือก่อนนี้ ตลอดจนรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์อายุ พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๔๐๐ พระนารายณ์สวมหมวกแขกอิทธิพลศิลปอินเดียใต้รุ่นแรกอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ และโบราณวัตถุสถานอื่นๆ อีกจำนวนมาก หลักฐานเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องยืนยันว่า อาณาจักรตามพรลิงค์หรืออาณาจักรนครศรีธรรมราชจะต้องเป็นอาณาจักรโบราณที่เคื่องเรือ มีความสำคัญยิ่งบนแหลมมลายู และมีอำนาจที่จะหาเมืองใดบนแหลมมลายูเทียบได้^{๗๖}

ก่อนหน้าที่ชาวอินเดียจะเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย ชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ก็คงมีชีวิตความเป็นอยู่ไม่แตกต่างจากคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์มากนัก ความจริงเราได้พบหลักฐานว่าดินแดนต่างๆ บนแหลมมลายู เคยมีคนอาศัยตั้งหลักแหล่งทำมาหากินมาแต่ดึกดำบรรพ์ อย่างน้อยก็ประมาณ ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว^{๗๗} เนื่องจากเราได้พบเครื่องมือเครื่องใช้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่

^{๗๔} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๖.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๗๗} ชิน อยู่ดี, “ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๗.

อาทิ ขวานหิน (ขวานฟ้า) กำไลหิน หม้อ ตะคัน ลูกปัด โครงกระดูก ฯลฯ เป็นจำนวนมากมายใน
ท้องที่เกือบทุกจังหวัดโดยเฉพาะในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานีดูจะมากกว่า
แห่งอื่น^{๗๘}

ถึงอย่างไรก็ตาม เรายังมีความรู้เรื่องราวชาวพื้นเมืองเจ้าของถิ่นเดิมเหล่านี้ น้อย ทราบ
เพียงว่าชาวพื้นเมืองดั้งเดิมบนแหลมมลายูตอนบน ได้นำคำในภาษามอญไปใช้ปะปนอยู่ในภาษา
พื้นเมือง และยังคงเหลือเป็นหลักฐานพยานในปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๒ สมัยพระเพทราชา ก็ปรากฏ
ว่ามีภาษาเขมร (Khmer) หรือภาษาขอมยังใช้พูดกันอยู่ที่จังหวัดพัทลุง^{๗๙}

หลักฐานการพบตำราที่เปลี่ยนภาษาขอมปนไทยสมัยพระเพทราชานี้ ทำให้มีผู้เชื่อกันว่า
ประชาชนพื้นเมืองอาจจะเป็นคนในตระกูลภาษาออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) บางที่ชาว
พื้นเมืองธรรมดาสามัญอาจจะผสมกับคนพวกก่อนมอญและพวกมอญ (Pre-Mon and Mons) และ
กับพวกขอมหรือเขมร ตลอดจนกับพวกมลายู สุมาตราและชวาอีกบ้าง ทั้งนี้เราอาจศึกษาได้จากราก
ศัพท์ของภาษาที่ปรากฏในศิลาจารึกต่างๆ เป็นต้น เป็นที่ยึดพิงต้องกันว่า ดินแดนตอนเหนือสุดของ
คาบสมุทรมลายู คือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน แม่กลอง ในภาคกลาง ในช่วงระหว่าง
พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ เคยเป็นดินแดนมอญแห่งอาณาจักรทวารวดี ที่เจริญรุ่งเรืองมาก อารยธรรม
ความเจริญจึงแผ่ไพศาล แม้แต่บนแหลมมลายูตอนเหนือนอกจากจะได้รับอารยธรรมของอาณาจักร
ทวารวดีแล้ว ก็อาจจะมีพวกมอญลงมาอยู่อาศัยแผ่ลงไปบนแหลมมลายูด้วยบ้าง แต่ก็คงเป็นจำนวนไม่
มากนัก เพราะรู้สึกว่าคุณมอญเป็นพวกที่ชอบอยู่กับที่มานาน เรื่องราวของมอญเกือบทั้งหมดมักเป็น
เรื่องการถูกกดขี่บีบคั้นให้อพยพเคลื่อนย้ายจากชนชาติอื่น^{๘๐}

แม้แต่อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรทวารวดีที่ครอบคลุมเหนือภาคใต้นั้น ก็เชื่อกันว่า
มีอำนาจอย่างหลวมๆ ไม่มั่นคงเท่าใดนัก และเป็นช่วงเวลาสั้น ศิลปกรรมมอญทวารวดีได้พบมากที่ไชยา
นครศรีธรรมราช และยะรัง (ปัตตานี) หรืออาจจะเป็นเฉพาะการเผยแพร่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทลง
ไปจากภาคกลางของประเทศไทยก็ได้^{๘๑}

^{๗๘} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๖.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

๒.๕ ชื่ออาณาจักรตามพริลิ่งหรือเมืองนครศรีธรรมราช

ในเรื่องชื่อที่ใช้เรียกอณาจักรตามพริลิ่งหรือเมืองนครศรีธรรมราชโบราณนั้น มีเรียกแปลกแตกต่างกันออกไปเป็นหลายชื่อ ตามความรู้ความเข้าใจและสำเนียงภาษาของชนชาตินั้นๆ ซึ่งเคยเดินทางผ่านมาต่างระยะเวลากันดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ปรากฎชื่อดั้งเดิมอาณาจักรตามพริลิ่ง

ปัจจุบันมีบางชื่อนักปราชญ์ทางโบราณคดีก็ลงความเห็นเป็นที่ยุติแล้ว แต่บางชื่อก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ ชื่อที่ใช้เรียกอณาจักรตามพริลิ่งตามที่ปรากฏในที่ต่างๆ มีดังนี้

๑. “**ตมพริลิ่งคม**” หรือ ตมพริลิ่งคม (Tambalingam) หรือ กมลี (ตมลี-ตะมะลิ่ง) เป็นภาษาบาลีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหานิทเทศ ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ คัมภีร์นี้เป็นวรรณคดีอินเดียโบราณกล่าวถึงการเดินทางของนักเผชิญโชค เพื่อแสวงหาโชคลาภความร่ำรวย ยังดินแดนต่างๆ อันห่างไกลทางเอเชียอาคเนย์ ได้ระบุชื่อเมืองท่าต่างๆ ซึ่งมีชื่อเมืองท่าตามพริลิ่งอยู่ด้วย

๒. “**ตัน-มา-ลิ่ง**” (Tan-ma-ling) หรือตั้งมาหลิ่ง เป็นชื่อที่เฉาจูกัว (Chao-Ju-Kua) และวังตาหยวน (Wang-Ta-Yuan) นักจดหมายเหตุจีนได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ เตอา-อี-เลี้ยว (Tao-i-Chih-Lioh) ความจริงชื่อเมืองตามพริลิ่ง นักจดหมายเหตุจีนรุ่นก่อนๆ ก็ได้เคยบันทึกไว้แล้ว ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ สุงซี (Sung Shih) ซึ่งบันทึกไว้ว่า เมืองตามพริลิ่งได้ส่งทูตไปติดต่อทำไมตรีกับจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๔ จีนเรียกว่า ตัน-เหมย-หลิว (Tan-mei-Leou) ศาสตราจารย์พอล วิทลีย์ (Paul Wheatley) นักปราชญ์อังกฤษได้กล่าวไว้ว่า ตัน-เหมย-หลิว (Tan-mei-Leou) นั้น ต่อมานักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญภาษาจีนชาวฝรั่งเศสและอังกฤษได้ลงความเห็นว่าคุณานี้ที่ถูกต้องควรออกเสียงว่า ตัน-ไม-ลิว (Tan-mi-Liu) หรือ ตัน-เหมย-หลิว (Tan-mei-Liu)^{๘๒}

๓. “**มัท มาลิ่งคัม**” (Madamalingam) เป็นภาษาทมิฬ ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่พระเจ้าราเชนทรโจหะที่ ๑ กษัตริย์แห่งคดราม (Kadram) ในอินเดียภาคใต้ โปรดให้สลักขึ้นไว้ที่เมืองตันซอร์ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๗๓-๑๕๗๔ ภายหลังที่ทรงส่งกองทัพเรืออันเกรียงไกรยกไปปราบปรามเมืองต่างๆ ในอาณาจักรศรีวิชัย จนได้รับชัยชนะหมดแล้วในบัญชีรายชื่อเมืองท่าต่างๆ ที่พระองค์ทรงตีได้นั้น มีเมืองตามพริลิ่งอยู่ด้วย แต่ได้เรียกชื่อเพี้ยนไป

^{๘๒} ปรีชา นุ่นสุข, ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, หน้า ๖๘.

๔. “ตามพวลิงค์” (Tambralinga) เป็นภาษาสันสกฤต คือเป็นคำที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ พบที่ไชยา สลักขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ คำว่า ตามพวลิงค์นี้ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปลว่า ลิงค์ทองแดง (แผ่นดินผู้ที่นับถือศิวลึงค์) คุณธรรมทาส พานิช แปลว่า “ไข้แดง” (ความหมายตามภาษาพื้นเมืองปักษ์ใต้) ชื่อตามพวลิงค์เป็นชื่อที่รู้จักและนิยมใช้ กันแพร่หลายมากที่สุดทางวิชาการ

๕. “ตมะลิงคัม” (Tamalingam) หรือ “ตมะลิงโคมุ” (Tamalingomu) เป็นภาษาสิงหล ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อักษรสิงหลชื่อ อีลู-อัตตัง-คลู-วงค์ (Elu Attanagalu-vam-sa) ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๕ นอกจากนี้ในเอกสารหนังสือของทางลังกาก็ยังมีเรียกแตกต่างออกไปอีกหลายชื่อ เช่น “ตมะลิงคัม” (Tamalingamu) ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชื่อ ปุชาวาลี (Pujavali) และ “ตมพลิงคะ” (Tambalinga) ปรากฏอยู่ในหนังสือ วินย-สนนะ (Vinaya-Sanna) เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งส่วนมากก็เข้าใจกันว่าเป็นชื่อเดียวกับชื่อเมืองตามพวลิงค์ในศิลาจารึกของไทย นอกจากนี้บางชื่อก็ยังสงสัยอยู่

๖. “ศรีธรรมราช” เป็นชื่อปรากฏอยู่ในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต หลักที่ ๒๔ สลักขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ (พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี) ในรัชกาลสมัยของเจ้าผู้ครองแผ่นดินมีอิสริยยศว่า “ศรีธรรมราช” ผู้เป็นเจ้าของตามพวลิงค์ (ตามพวลิงค์เศวต) ต่อมาปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงกรุงสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๓๕

๗. “โลแค็ก” (Locac) หรือ โลกัก เป็นชื่อที่มาร์โคโปลโลเรียก ระหว่างเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอน โดยออกจากเมืองท่าจินเจาของจีน แล่นเรือผ่านจากปลายแหลมญวน ตัดตรงมายังตอนกลางของแหลมมลายู แล้วกล่าวพรรณนาถึงประเทศหนึ่งชื่อโลแค็ก คำว่า โลแค็ก นี้ก็เข้าใจกันว่า อาจจะเป็นลิกอร์คือเมืองนครศรีธรรมราชก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม คำนี้ยังไม่เป็นที่ยุติ ลงท่านว่า หมายถึงละโว้ (ลลฮก๊ก) และอื่นๆ

๘. “สิริธรรมนคร” ซึ่งหมายถึงชื่อเมืองหรือนคร ถ้าหมายถึงชื่อกษัตริย์ก็จะเรียกว่า พระเจ้าสิริธรรมหรือพระเจ้าสิริธรรมนคร หรือพระเจ้าสิริธรรมราชก็เรียก เป็นชื่อที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง จามเทวีวงศ์ ซึ่งพระโพธิรังสี พระเถระชาวเชียงใหม่ แต่งประมาณว่าแต่งขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในหนังสือชินกาลบาสิปกรณ์ ซึ่งพระรัตนปัญญาเถระ ชาวเชียงใหม่ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ และมีผู้อื่นแต่งต่ออีก เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๑ ด้วยกัน ส่วนในหนังสือนิทาน พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งพระโพธิรังสี พระเถระชาวเชียงใหม่ แต่งขึ้นไว้เป็นภาษาบาลีเมื่อประมาณระหว่าง พ.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๘๕ ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกนหรือพระเจ้าวิไชยดิศ ครองราชย์ในนครเชียงใหม่ อาณาจักรล้านนาไทย เรียกว่า พระเจ้าศรีธรรมราช ซึ่งก็เป็นคำเดียวกันนั่นเอง

๙. “ลึงกอร์” เป็นคำที่พวกไทยมุสลิม ๓ จังหวัดภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ใช้เรียกชื่อเมืองนครศรีธรรมราช ความจริงคำ ลึงกอร์ นี้ ชาวมาเลย์ในรัฐกลันตันและเมืองใกล้เคียงก็ใช้พูดเช่นเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าพวกชาวไทยมุสลิมเหล่านี้ไม่เคยเรียกชื่อ นครศรีธรรมราชเลยมาแต่โบราณ แม้แต่คำว่า “นคร” เขาก็ไม่พูด เพราะเขามีคำว่า เนการี (Negri) ใช้อยู่แล้ว ปัจจุบันชาวไทยมุสลิม ๓ จังหวัดภาคใต้ยังใช้เรียก ลึงกอร์ อยู่ทุกวัน จากความจริงข้อนี้ คำว่า “ลึงกอร์” ที่พวกโปรตุเกส ฮอลันดา และชาติยุโรปตะวันตกอื่นๆ ใช้เรียกชื่อเมืองนครศรีธรรมราชอาจจะเรียกตามที่พวกมลายูและชาวพื้นเมืองใน ๓ จังหวัดภาคใต้ของไทยใช้เรียกก็ได้ เพราะพวกฝรั่งยุโรปคงอาศัยชาวมลายูเป็นคนนำทางและเป็นล่ามในการแล่นเรือเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับเมืองต่างๆ บนแหลมมลายู

๑๐. “ลิกอร์” (Ligor) เป็นชื่อที่พ่อค้าชาวโปรตุเกสซึ่งเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทยในสมัยอยุธยาตอนต้นเป็นชาวยุโรปชาติแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๑ ในรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่สอง ใช้เรียก และที่ได้เรียกต่างไปเป็นละกอร์ (Lagor) ก็มี คำว่า ลิกอร์ นี้ฝรั่งเรียกเพี้ยนไปจากคำว่า “นคร” ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อย่อของเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากชาวโปรตุเกสสับสนไม่ถนัดในการออกเสียงตัว “น” (N) ถนัดออกเสียงตัว “ล” (L) ดังนั้นจึงได้เรียกเพี้ยนไป และกลายเป็นคำที่ฝรั่งทางยุโรปรู้จักกันดี ในจดหมายเหตุของวันวลิต (Jeremais Van Vliet) ชาวดัตช์พ่อค้าผู้จัดการห้างฮอลันดา ซึ่งเข้ามาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ก็ได้เรียกชื่อเมืองนครศรีธรรมราชว่า ลิกูร์ (Lijgoor) จนถึง สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จอห์น ครอเฟอर्ड (John Crawford) ทูตชาวอังกฤษที่เป็นตัวแทนบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ส่งเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยก็ยังใช้เรียกอยู่

๑๑. “ละคร” ก็เห็นได้ชัดว่าเพี้ยนมาจาก “นคร” นั่นเอง ซึ่งเกิดขึ้น เพราะชาวมลายูและชาวยุโรปใช้เรียกเพี้ยนไป แล้วคนไทยก็กลับไปนำเอาคำเพี้ยนนั้นมาใช้อีกบ้าง จนกลายเป็น “ละคร” ไปก็มี เช่นเดียวกับที่เคยมีผู้เรียก นครลำปาง ว่า เมืองละคร เป็นต้น และคงเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย^{๘๓}

๑๒. “นครศรีธรรมราช” เป็นชื่อที่คนไทยฝ่ายเหนือเรียกขนานนามราชธานีของกษัตริย์ศรีธรรมราช ตามนามอิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนคร ซึ่งถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาหลายพระองค์ จนเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปและเป็นเหตุให้ขนานนามราชธานีนี้ตามชื่ออิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนคร ซึ่งได้ใช้เรียกขานกันมาแต่สมัยกรุงสุโขทัยตราบจนทุกวันนี้

^{๘๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๘-๕๙.

๒.๕.๒ จากตามพรลิงค์สุนครศรีธรรมราช

ดังได้กล่าวแล้วว่า จากหลักศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ พ.ศ. ๑๗๗๓ พบที่ที่ภาคใต้คือวัดหัวเวียง อำเภอไชยา ให้ความสง่างามแลความเกรียงไกร กษัตริย์วงศ์ปทุมวงศ์ พระนามว่า “พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราช” ในฐานะที่เป็นผู้ยิ่งใหญ่ปกครองกล่าวถึงอาณาจักรตามพรลิงค์หรือตามพรลิงค์เศว (Tambralingeshvara) และปรากฏข้อความในหนังสือจูลวงศ์ว่า ในสมัยของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๒ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๗๗๙-๑๘๑๔) ลังกาได้อารณาพระธรรมกิตติมหาเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชไปช่วยสืบพระศาสนาที่ลังกา”^{๘๔} แสดงว่าในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ดินแดนแถบเมืองนครศรีธรรมราชคงจะเป็นรัฐอิสระ ชื่อตามพรลิงค์ และมีการติดต่อกับลังกาทางด้านพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ปกครองอยู่คงจะส่งเสริมพุทธศาสนาจนรุ่งเรืองมาก จนได้รับอิสริยยศว่า “ศรีธรรมราช” และคงจะทรงส่งเสริมสืบมาหลายพระองค์จนเป็นประเพณี จึงอาจจะเป็นเหตุให้เรียกชื่อศูนย์กลางของอาณาจักรตามพรลิงค์ในสมัยต่อมาว่า “นครศรีธรรมราช”^{๘๕} ในเรื่องนี้ในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช กล่าวไว้ใน “ชื่อเมืองนครศรีธรรมราชนี้อาจเป็นชื่ออนุสรณ์ของพระเจ้าแผ่นดินผู้มายึดเมือง “ตามพรลิงค์” และสถาปนาเป็นราชธานีในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จึงได้ชื่อใหม่ว่า “นครศรีธรรม (โศก) ราช”^{๘๖} ตามพระนามของพระองค์ คือพระเจ้าศรีธรรมโศกราชความเห็นนี้น่าจะได้รับการพิจารณาค้นคว้าใคร่ครวญว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ต่อไป

นอกจากนี้แล้วชื่อ “ศรีธรรมราช” ยังได้ปรากฏขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. ๑๘๓๕ ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ใต้ระบุงชื่อ “ศรีธรรมราช” ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๘-๓๑ “...พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรทลวก กว่าปุครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...”^{๘๗} เราจะเห็นได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงได้ระบุงชื่อ “ศรีธรรมราช” ในฐานะที่เป็นเมือง ซึ่งก็มีได้ใช้กษัตริย์ อันนี้ก็บ่งบอกว่าเป็นสร้อยพระนามของกษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมมา

^{๘๔} สุภาภรณ์ ตันศลาภิรักษ์, บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, (วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๘๕} ตรี อมาตยกุล, รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๘๖} สุภาภรณ์ ตันศลาภิรักษ์, บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๑๒.

^{๘๗} วิเชียร ณ นคร, นครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑), หน้า ๗๒.

โศกราชได้กลายมาเป็นชื่อของเมืองและอาณาจักรอย่างน้อยที่สุดในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา

ตรี อมาตยกุล สันนิษฐานถึงที่มาของคำ “ศรีธรรมราช” ไว้ว่า

“ชื่อนี้มีปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชเป็นครั้งแรก มีคำมูลที่จะเชื่อถือได้ว่าเป็นอิสริยศที่ถวายแด่กษัตริย์ผู้ครองนครว่า ศรีธรรมราช คงจะถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาหลายองค์จึงเป็นเหตุให้ไทยเรา ขนานนามราชธานีนี้ตามชื่ออิสริยศของกษัตริย์ผู้ครองนครว่า “นครศรีธรรมราช” ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย เป็นต้นมา”^{๘๘}

เมืองนครศรีธรรมราชนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงประทานพระวินิจฉัยไว้ในสารานุกรมเมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๓๗๗ ดังนี้

“...ในแหลมมลายู ยังมีโบราณสถานที่พวกชาวอินเดียสร้างไว้แต่ดึกดำบรรพ์ เป็นสำคัญว่าได้มาตั้งภูมิลำเนาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ตรงนั้น ปรากฏอยู่หลายแห่งและประหลาดที่ อยู่ในแดนประเทศสยามบัดนี้แทบทั้งสิ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๐๐ พวกชาวอินเดียเริ่มตั้งราชอาณาจักรภาคมลายูเรียกว่า “ประเทศศรีวิชัย” ตั้งเมืองหลวงใกล้เมืองปะเลมบัง ในเกาะสุมาตรา บัดนี้แต่สมัยนั้นยังถือศาสนาพราหมณ์อย่างลัทธิศิวเวท แผ่ลัทธิศาสนานั้นไปถึงประเทศชวาและกัมพูชา ต่อมาชาวอินเดียฝ่ายได้อีกพวกหนึ่งซึ่งถือพระพุทธศาสนาอย่างคติมหายานมาได้เป็นใหญ่ในภาคมลายู (แต่ในหนังสือโคลนหลวงศรีเรียกนามอาณาจักร ‘ประเทศชวาเกะ’ (Javaka) ในจดหมายเหตุจีน เรียกว่า ประเทศอัน-โฟ-ซี (An-fo-tsi) ในจดหมายเหตุพวกอาหรับเรียกว่า ‘ประเทศซัค’ (Zabaq) แต่พิเคราะห์ที่กล่าวถึงภูมิประเทศเห็นได้ว่าเป็นอาณาจักรแห่งเดียวกัน) กษัตริย์โคลนหลวงศรีที่ปกครองภาคมลายู มีอำนาจสืบกันมาหลายชั่ว แต่ตั้งราชธานีอยู่ที่ไหนเถียงกันอยู่ ทางอินเดียว่าตั้งราชธานีอยู่ในแหลมมลายูที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งในศิลาจารึกเรียกว่า ‘เมืองตามพริงค์’ (Tamralinga) ...ในจดหมายเหตุจีนว่า พระเจ้ากรุงศรีวิชัยมีอาณาจักรกว้างขวางระบุงชื่อเมืองใหญ่ในราชอาณาจักรไว้ถึง ๑๕ เมือง ว่าเป็นเมืองประเทศราชบ้าง เป็นหัวเมืองบ้าง มีชื่อเมืองตามมาลิ่ง (Tam-ma-lign) ตรงกับชื่อเมืองนครศรีธรรมราชที่เรียกในศิลาจารึกว่า ตามพริงค์”^{๘๙}

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๘๙} นิจ หัญชีระนันท์, “นครศรีธรรมราชในด้านของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๑๗๗.

มีการเปลี่ยนชื่ออาณาจักรจากตามพรลิงค์มาเป็นนครศรีธรรมราชนั้น ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในประเทศไทยชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่หลายประการในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรนี้^{๙๐}

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงอันนี้มีความเชื่อมโยงกับการสถาปนาอำนาจของผู้ปกครองชุดใหม่ คือ ราชวงศ์ศรีธรรมราชโคกในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงอันนี้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจุดเน้นทางศาสนา (religious focus) จากศาสนาพราหมณ์มาเป็นพุทธศาสนาที่ได้รับการสนับสนุนจากราชวงศ์ศรีธรรมราชโคกราช ชื่อ “ตามพรลิงค์” ที่อาจจะแปลได้ว่าศิวิลิสต์ของแดนนั้น เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย อย่างปฏิเสธไม่ได้ แม้ในสมัยตามพรลิงค์ตอนต้น (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๓) ศาสนาต่างๆ หลายศาสนาได้เจริญเติบโตและดำรงอยู่ด้วยกัน เช่น ไศวนิกาย ไชยวงษนิกาย และศาสนาพุทธ แต่ไศวนิกายได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากจนกลายมาเป็นศาสนาที่มีบทบาทมากที่สุดในทางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมา

ส่วนชื่อ “ศรีธรรมราช” ที่แปลได้ว่าพระราชผู้งามสง่าและทรงธรรม หรือชื่อ “นครศรีธรรมราช” ที่แปลได้ว่านครของพระราชผู้งามสง่าและทรงธรรม มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องธรรมราชาหรือผู้ปกครองที่ทรงธรรมในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะพุทธศาสนานั้นมีความคิดที่แตกต่างไปจากศาสนาพราหมณ์ในเชิงปรัชญาและไม่ได้เน้นการให้เหตุผลว่ากษัตริย์ขึ้นมามีอำนาจได้เพราะเป็นสมมติเทพ แต่เพราะการบำเพ็ญบารมีและให้ทานอันเป็นการสร้างบุญกุศลที่ส่งผลให้บุคคลหนึ่งกลายมาเป็นผู้ปกครองได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากษัตริย์ในพุทธศาสนาดังเช่นกษัตริย์ของทวารวดีจะจำหลักจารึกในเหรียญที่ชี้ให้เห็นถึงการบำเพ็ญบุญดังเช่นพระโพธิสัตว์อยู่เสมอ^{๙๑} ฉะนั้น กษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมราชโคกก็ต้องเป็น “ศรีธรรมราช” อยู่เสมอ แม้ในทางปฏิบัติแล้ว ชาวพุทธก็ยังเชื่ออยู่ดีว่ากษัตริย์เป็นสมมติเทพเพราะความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ได้หยั่งรากลึกจนไม่สามารถแยกออกจากความเชื่อของศาสนาพุทธได้ในความรู้สึกนึกคิดของคน

^{๙๐} วัฒนสาสน์ นุ่นสุข, พัฒนาการของบ้านเมืองบนหาดทรายแก้วนครศรีธรรมราชจากหลักฐานทางโบราณคดี, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๙), หน้า ๕๑.

^{๙๑} ธิดา สาระยา, (ศรี) ทวารวดี ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๑-๒๕๖.

๒.๖ อาณาจักรตามพรลิงค์หลุดพ้นอิทธิพลจากอาณาจักรศรีวิชัย

แม้อาณาจักรศรีวิชัยจะมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในรัชสมัยของพระเจ้าศรีวิชัย แต่ภายหลังจากรัชสมัยของพระเจ้าศรีวิชัย อาณาจักรศรีวิชัยก็ประสบปัญหาในการปกครองเรื่อยมา ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีการเริ่มเสื่อมหรือล่มสลายของอาณาจักรศรีวิชัยลงเป็นลำดับในรอบ ๑๐๐ ปี ดังจะเห็นได้จากที่ เจา ยู กัว (Chau Ju Kua) จเรการค้านอกประเทศของจีน ได้บันทึกไว้ใน พ.ศ. ๑๗๖๘ (ค.ศ. ๑๒๒๕) ถึงการสลายตัวของอาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ iva เนื่องจากมาจากความไม่สงบภายใน และเนื่องจากได้รับการรุกรานจากอาณาจักรใหม่ทางตอนเหนือของสุมาตรา ตลอดจนอาณาจักรทางตอนเหนือของแหลมมลายู ในปี พ.ศ. ๑๗๗๓ (ค.ศ. ๑๒๓๐) กษัตริย์แห่งเมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ซึ่งเป็นเมืองขึ้นที่มีอำนาจที่สุดของศรีวิชัยในแหลมมลายู ทรงพระนามว่า “จันทรภาณุ”^{๑๒} ก็แข็งเมือง ยึดได้ ครหิ (ไชยา) เมืองขึ้นของศรีวิชัยและได้ยกกองทัพไปช่วยพวกทมิฬตีเมืองลังกาถึง ๒ ครั้ง (พ.ศ. ๑๗๙๐-๑๘๑๓)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เริ่มแรกอาณาจักรตามพรลิงค์เป็นเมืองเอกราช แต่พอถึง พ.ศ. ๑๓๑๘ ก็ตกอยู่ในร่มเงาของอาณาจักรศรีวิชัยบนเกาะสุมาตราคือ ต้องไปรวมเข้าเป็นเมือง ๑ ใน ๑๕ เมืองในเครือสหพันธรัฐศรีวิชัย หลังจากนั้นจึงเสียดินแดนไปราว ๑๐๖ ปี และเป็นช่วงเวลาที่ยังมีดีดไม่ได้อีกศึกษาค้นคว้ากัน ยอมรับกันว่าเป็นยุคที่ศาสนาฮินดูนิกายไศวะเจริญรุ่งเรืองที่สุด

อาณาจักรตามพรลิงค์กลับมาปรากฏบทบาทเป็นของตนเองอีกครั้ง นับตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๕๑๔ เมื่อปรากฏชื่อว่าเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งจากทะเลใต้ที่ได้ตกแต่งคณะทูตพร้อมเครื่องบรรณาการไปติดต่อค้าขายกับประเทศจีน เหมือนกับอาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรชวาและอื่นๆ ในยุคนั้นและได้ดำเนินติดต่อกันมา บริเวณตลอดแนวสันทรายบ้านท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลอื่นๆ เช่น ตำบลท้ายสำเภา เมืองพระเวียง เป็นต้น จึงเป็นแหล่งที่ได้ค้นพบเครื่องถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ซ่งดารดาษทั่วไปหมด^{๑๓}

ธรรมทาส พานิช ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องอาณาจักรศรีวิชัย กล่าวว่า ดินแดนแถบเมืองนครศรีธรรมราชนี้คงจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งรุ่งเรืองมากในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓

^{๑๒} สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยโบราณ ถังกานู และปลิส ของไทยให้แก่อังกฤษ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสันนิษฐาน สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๗), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, **สวัสดิ์ตามพรลิงค์**, (กรุงเทพฯ : บริษัทดวงกมลพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

และเริ่มเสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ ๑๖^{๙๔} และในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นี้บริเวณเมืองนครศรีธรรมราชอาจจะเป็นอาณาจักรหรือรัฐหรือแคว้นใหม่ขึ้นมา เนื่องจากในหนังสือจามเทวีวงศ์กล่าวถึง พระเจ้าสุโขทัยแห่งศรีธัมมนครขยายเขตแดนไปครอบครองเมืองละโว้ได้^{๙๕} และจากหลักฐานศิลาจารึกหลักที่ ๒๕ การพบพระพุทธรูปนาคปรกปางมารวิชัยที่วัดหัวเวียง อำเภอไชยา มีจารึกที่ฐานพระพุทธรูปเป็นภาษาเขมรว่า สร้างใน พ.ศ. ๑๗๒๖^{๙๖} แสดงว่าในครั้งที่เขมรแผ่อิทธิพลเข้ามาแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว อาจจะมีอิทธิพลครอบครองถึงบริเวณเมืองนครศรีธรรมราชด้วยในพุทธศตวรรษที่ ๑๗

เมื่ออาณาจักรตามพรลิงค์มีบทบาทอำนาจเพิ่มขึ้นอย่างนี้ จึงน่าจะเชื่อว่าอาณาจักรตามพรลิงค์อาจมีความเป็นอิสระมาก อย่างน้อยก็ต้องเป็นแบบ “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งเป็นเอกราช” เพราะอาณาจักรศรีวิชัยขึ้นพินสู่จุดสูงสุดไปแล้ว จึงมีแต่ทรงกับทรุดจนกระทั่งสิ้นสุด^{*๙๗} เพราะบรรดาเมือง

^{๙๔} ธรรมทาส พานิช, ประวัติพุทธศาสนาสัมัยศรีวิชัย, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๒-๕. และ ไทยศรีวิชัย แพร่พุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘-๕๓.

^{๙๕} พระโพธิ์รังสี, จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘๗. ในประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับพงศาวดารโยนก กล่าวไว้ว่า “...ครั้งนั้น ยังมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าสุโขทัย แต่ในตำนานลำพูนเรียกว่า วรราช ครองราชย์สมบัติอยู่ ณ กรุงศรีธรรมนคร ยกบุตรคนเสนาบดีการสุโรธา แสนเจ็ดหมื่น มาแย่งกรุงละโว้ได้แล้ว ก็เลยยกขึ้นไปอยู่ที่ทอญุมิ ซึ่งกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายได้เห็นพลนิกายของพระเจ้าศรีธรรมนคร ยกมามากกว่าพลโยธาของพระองค์ มีอาจที่จะต้านทานต่อได้...ฝ่ายว่าพระเจ้าสุโขทัย เจ้าศรีธรรมนคร เมืองกองทัพพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองแตกหนีไปแล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับคืนเข้ากรุงละโว้ กระทำสักการบูชา บวงสรวงเทพยดา และบูชาเทวรูปในพระนครนั้น กับทั้งพระบรมรูปของพระราชมารดาแห่งพระองค์...” (พงศาวดารโยนก, (พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕, หน้า ๒๐๑-๒๐๓.)

^{๙๖} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๒ ฉบับพิเศษครุฐานีয়ার, หน้า ๗๙.

^{*๙๗} การล่มสลายหรือเสื่อมสลายของอาณาจักรศรีวิชัย ถ้าพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจและสูญสลายไปในที่สุดนั้น ก็น่าจะมีเหตุการณ์สำคัญต่างๆ มาประกอบกัน ดังนี้

๑. เป็นเพราะอาณาจักรศรีวิชัยมีนโยบายการขยายอำนาจและควบคุมเส้นทางเดินเรือค้าขายที่ผ่านอาณาเขตที่ตนมีอิทธิพลครอบครองอยู่ทำให้มีศัตรูรอบด้านโดยเฉพาะดินแดนใกล้เคียง และเกิดไปขัดผลประโยชน์ของราชวงศ์โจฬะในประเทศอินเดียฝ่ายใต้ เนื่องจากราชวงศ์โจฬะสามารถปราบพวกปัลลวะลงได้แล้ว ก็ได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนมากขึ้น ตลอดจนเมืองท่าต่างๆ ในแถบเบงกอล เมื่อพวกโจฬะถูกพวกศรีวิชัยบังคับให้แวะเสียภาษี ถูกแข่งขันทางการค้าและถูกควบคุมทางเส้นทางเดินเรือผ่านของแคบอยู่เสมอจนในที่สุดก็ได้เกิดสงครามทางเรือระหว่างพวกศรีวิชัยกับพวกโจฬะหลายครั้งต่างฝ่ายต่างทำสงครามขับเคี่ยวกัน แต่ผลสุดท้ายพวกศรีวิชัยเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ยับเยินใน พ.ศ. ๑๕๖๘ อันเป็นเหตุให้อาณาจักรศรีวิชัยอ่อนแอลง

๒. อาณาจักรคาดิรี (Kadiri) และอาณาจักรมัชปาหิต (Majapahit) บนเกาะชวาเริ่มเจริญรุ่งเรือง ได้ขยายอิทธิพลและขยายดินแดนกว้างขวางออกไปตามลำดับ และได้ทำสงครามกับอาณาจักรศรีวิชัยบ่อยครั้งในช่วง พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๘๐๐ พวกศรีวิชัยต้องทำศึกหลายด้านในเวลาเดียวกัน จึงเท่ากับตัดทอนกำลังอิทธิพลอำนาจของ

ในสหพันธรัฐต่างๆ บนแหลมมลายูได้พัฒนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา เช่น ไทรบุรี ปัตตานี ไซยา และ นครศรีธรรมราช มีพลเมืองกองกำลังเพิ่มและฐานะเศรษฐกิจการค้ากล้าแข็งขึ้นมาก จนไม่อาจจะใช้กำลังเข้าปราบได้ง่ายอย่างแต่ก่อน อาณาจักรตามพรลิงค์ก็ตั้งเมืองบริวาร (mandala) ของตนขึ้นได้ หลายเมืองมีบารมีแก่กล้ามากขึ้น ในจารึกเมืองตันซอร์ของพวกโจฬะยังระบุว่า “เมืองตามพรลิงค์มีความกล้าแข็งในสงครามเป็นกองทัพที่น่าเกรงขามมาก” เป็นต้น^{๔๘}

เหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นในเวลาต่อมาคือ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๘ กองทัพเรืออันเกรียงไกรของพวกโจฬะจากอินเดียได้ ได้ยกมาโจมตีทำลายเมืองท่าต่างๆ ของอาณาจักรศรีวิชัย ทั้งบนคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตราเสียหายยับเยินยิ่ง ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยอ่อนแอ ประจวบกับอาณาจักรชวาจากทางใต้ก็แผ่ขึ้นมา อาณาจักรขอมอาณาจักรพุกามจากทางเหนือแผ่อำนาจลงไปอีก อาณาจักรศรีวิชัยกลายเป็นไข่มุก เหลืออำนาจอยู่เฉพาะบนเกาะสุมาตราแม้แต่อณาจักรตามพรลิงค์ก็ปั่นป่วนตามไปด้วย จึงเป็นหลักฐานสำคัญเห็นภาพได้ไม่ยาก

แต่มีหลักฐานชิ้นหนึ่งที่สร้างความเข้าใจผิดให้แก่นักวิชาการหลายท่าน คือจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนาครปรกที่วัดหัวเวียง เมืองไชยา พ.ศ. ๑๗๒๖ คือยุคแรกเรื่องอาณาจักรศรีวิชัยกำลังเฟื่องภายหลังจากที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ตีพิมพ์เรื่องอาณาจักรศรีวิชัยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ หลังจากนั้นก็มีงานของท่านอื่นๆ ออกตามมาและยกย่องเชื่อกันว่าอาณาจักรศรีวิชัยมีอำนาจเหนือแหลมมลายูจนถึง พ.ศ. ๑๗๒๖ นั้น จึงสามารถสรุปถึงสาเหตุใหญ่ๆ ที่ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลงได้ และด้วยเหตุความเข้าใจผิด ๔ ประการ^{๔๙} คือ

อาณาจักรศรีวิชัยมากขึ้นทุกขณะ ประกอบกับอาณาจักรศรีวิชัยกว้างใหญ่เกินไปยากแก่การควบคุมดูแลปกครอง ทำให้กำลังป้องกันไม่เข้มแข็ง เมืองประเทศราชก็คอยตั้งตัวเป็นอิสระอยู่ตลอดเวลา ถ้าเห็นว่าเมืองหลวงอ่อนแอ

๓. ในราว พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๐ อาณาจักรกัมพูชา (ขอม) ก็เจริญรุ่งเรืองในแถบตอนล่างของแม่น้ำโขงและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้ขยายอิทธิพลลงไปยังแหลมมลายูตอนเหนือด้วย ตามหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งจารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ดินแดนบนแหลมมลายูตอนเหนือคืออาณาจักรตามพรลิงค์ ได้ประกาศตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นกับกรุงศรีวิชัยแล้ว และประกอบกับในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ อาณาจักรสุโขทัยได้เรืองอำนาจขึ้นทางตอนเหนือของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้แผ่อำนาจอิทธิพลลงไปตามใต้ได้ครอบครองดินแดนต่างบนแหลมมลายูได้เกือบหมด

ด้วยเหตุต่างๆ ดังกล่าวนี้ อาณาจักรศรีวิชัยถูกรุกขนาบทุกด้านจึงถึงกาลอวสานนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา คงเหลือไว้แต่ชื่อในประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมให้เราได้ศึกษากันเท่านั้น (พระราชสุธรรมเมธี, **เมืองไชยา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘-๓๙๗)

^{๔๘} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, **สวัสดิ์ตามพรลิงค์**, หน้า ๒๒๓.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

๑. คิดว่าพระพุทธรูปนาครปรกที่ฐานมีจารึกนี้เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย ความจริงไม่ใช่ หากเป็นศิลปะท้องถิ่นแบบสกุลช่างไชยาเอง ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและศิลปวัฒนธรรมมาก่อนหลายยุค จึงได้รับอิทธิพลเหล่านั้นมาประดิษฐ์สร้างเป็นผลงานของตนเอง กลายเป็นศิลปะผสมแบบ ทวารวดี+ศรีวิชัย+ขอม และไม่มีสุโขทัย

๒. ความเข้าใจถ้อยคำในศิลาจารึกไม่ตรงกัน ถึงขนาดว่าศักราชที่จารึกนั้นผิด จึงต้องทอนศักราชให้อ่อนลงเพื่อโยงเข้าหากษัตริย์มลายูเมืองจัมปีสององค์บนเกาะสุมาตรา ที่มีพระนามคล้ายกัน ในช่วง พ.ศ. ๑๘๒๙-๑๘๙๐ ความจริงศักราชไม่ได้ผิด คนโบราณเขาคงไม่เผอเรอไพลขนาดปีศักราชขณะที่สร้างพระพุทธรูปก็ไม่รู้? แต่กษัตริย์มีหลายองค์หลายเมืองเปลี่ยนบ่อยและพระนามกษัตริย์อาจคล้ายกันได้ หรืออาจตั้งซ้ำกันได้เป็นเรื่องปกติในยุคโบราณ ฉะนั้น ความผิดพลาดสับสนน่าจะเป็นเรื่องนามกษัตริย์นี้แหละ

๓. ทั้งตัวอักษรและภาษาที่ใช้ในจารึกล้วนเป็นเขมร หนังสือ Sung shih ได้ระบุว่าอาณาจักรใต้ของอาณาจักรขอมจรดเมืองครหิ (Chia-lo-si = ไชยา) แสดงให้เห็นว่าอำนาจอาณาจักรศรีวิชัยไม่เหลือแล้วคือ ศรีวิชัยหมดอำนาจไปก่อนหน้านี้มานานแล้ว อย่างน้อยต้องก่อน พ.ศ. ๑๗๐๐ เพราะพวกมอญและพวกเสียมกำลังก่อสร้างเมืองนครศรีธรรมราชกันอยู่ พวกขอมก็ลงมายึดเมืองไชยาตั้งเป็นเมือง “บันโทสมอ” เป็นเมืองหน้าด่านด้านใต้อย่างเข้มแข็ง แต่ที่เมืองไชยาอาจยังมีขุนนางคนเชื้อสายมลายูหลงเหลืออยู่บ้าง จึงได้คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์เนื่อนาบุญว่า อดีตเมืองไชยาเคยเป็นเมืองหลวงแห่งที่ ๒ ของพวกมลายูศรีวิชัยยุครุ่งเรืองจริง เพื่อแสดงหลักฐานสายสัมพันธ์เครือญาติราชวงศ์และทางการเมืองบ้างก็เท่านั้นเอง

๔. จดหมายเหตุจีนไม่ว่าจะเป็นของโจวจื่อเหย (พ.ศ. ๑๗๒๑) หรือของเจ้าจูกั้ว (พ.ศ. ๑๗๖๘) ที่อ้างว่าเมืองไชยาเป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัยนั้น เป็นเพราะเขียนคัดลอกของเก่ามาทั้งดุ้น เหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนใหม่หมดตั้งนานแล้ว จึงเป็นข้อมูลล้าสมัยเอามาใช้ไม่ได้ ยกเว้นข้อมูลด้านอื่น อีกประการหนึ่งช่วงสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. ๑๕๐๓-๑๘๒๒) การค้าขายติดต่อกับจีนเป็นไปอย่างกว้างขวาง ประเทศต่างๆ ล้วนดิ้นรนปลดแอกอยากติดต่อกับจีนด้วยตัวเองโดยตรง และจีนก็รู้เท่าทันระบบผูกขาดของศรีวิชัย จึงเปิดประตูกว้างให้อิสระ ยินดีต้องรับทุกประเทศเพื่อผลประโยชน์ลดช่องว่างด้วยอิทธิพลอำนาจของตลาดผู้ซื้อ (consumer market) ของจีน จึงกลายเป็นปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจการค้าและการเมืองโดยตรงยกให้จีนมีฐานะเป็นชาติ “มหาอำนาจในทะเลใต้” จึงเท่ากับเป็นการบังคับให้อาณาจักรศรีวิชัยต้องยอมผ่อนปรนยกระบบการค้าแบบผูกขาดเดิมของตนออกไป อีกทั้งเขมรก็ขยายอิทธิพลลงไปด้วย ดังนั้นอาณาจักรตามพรลิงค์และไชยาจึงอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน (transition) อำนาจทางการเมืองระหว่างศรีวิชัยกับขอม ถือเป็นช่วงที่สับสนยุ่งยาก

กล่าวคือ เมื่อช่วงสุดท้ายแห่งการเปลี่ยนผ่านมาถึง พ.ศ.๑๗๑๙ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่ ๑ ได้สถาปนา “เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร” ขึ้นบนหาดทรายแก้วนั้นยุติเป็นที่สุดแล้ว

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นว่าอาณาจักรศรีวิชัยไม่สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการทหารได้ และหากพิจารณาสาเหตุเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่มีกษัตริย์ไม่มีปรีชาสามารถอย่างแท้จริงผนวกกับดินแดนอาณาเขตกว้างควบคู่ไม่ทั่วถึง ถ้าเราจะมีการเปรียบเทียบกับอาณาจักรอื่นที่เกิดร่วมสมัยด้วยกันแล้ว กล่าวโดยเฉพาะหากกลุ่มผู้นำที่มีอำนาจเกิดการขัดแย้งและหรือเกิดการแตกสามัคคีกัน ก็เพิ่มยิ่งจะเป็นช่วงทางกลายเป็นปัจจัยเสริมให้ความถึอาณาจักรศรีวิชัยเกิดความอ่อนแอมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจึงการง่ายในการที่จะถูกอาณาจักร โดยเฉพาะตามพรลิงค์ที่เข้มแข็งกว่าเข้ามายึดครองได้อย่างง่ายดาย

๒.๗ ขอบเขตและอำนาจการปกครองของเมืองตามพรลิงค์

๒.๗.๑ ขอบเขตของเมืองตามพรลิงค์

เนื่องจากประวัติศาสตร์ในยุคแรกๆ ของเมืองตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยหลังเรายังทราบได้น้อย เพราะหลักฐานทางโบราณคดีประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ ส่วนใหญ่ได้สูญสลายไป แม้แต่ในยุคหลังก็มีหลักฐานเพียงกระท่อนกระแท่นคลุมเครือ ทั่วๆ ที่คนทั่วไปทราบคือว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองประวัติศาสตร์เป็นหัวเมืองเอกของไทยฝ่ายใต้มาแต่โบราณ แต่ก็มีผู้ค้นคว้าหาหลักฐานมาเพิ่มเติมใหม่ได้น้อย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองตามพรลิงค์เป็นเมืองที่ยังอยู่ในเงามืดทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะเป็นเมืองที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์

จากหลักฐานพยานที่ค้นพบแล้วในปัจจุบัน และตามทางสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อกันว่า เมืองตามพรลิงค์มีอาณาเขตกว้างใหญ่มาก จนสามารถเรียกได้ว่าเป็น “อาณาจักร” ที่เดียว กล่าวคือ มีอาณาเขตครอบคลุมเกือบตลอดแหลมมลายู โดยเฉพาะแหลมมลายูตอนเหนือมีอำนาจครอบครองอย่างใกล้ชิด แถบแหลมมลายูตอนใต้โดยเฉพาะตอนปลายแหลม น่าจะเป็นเขตอิทธิพลที่แผ่ไปถึงมากกว่าที่จะมีอำนาจทางการปกครองที่แท้จริง แต่ถ้าเมืองนครศรีธรรมราชเคยส่งเจ้านายลงไปปกครองเมืองตุมสั๊ก (Tumsi-ธรรมโศก-สิงคโปร์) จริง เมืองตามพรลิงค์อาจแผ่อาณาเขตลงไปทางใต้จดสุดปลายแหลมมลายูก็อาจเป็นไปได้ สมัยที่เมืองตามพรลิงค์เจริญรุ่งเรืองมี

อาณาเขตกว้างใหญ่ที่สุด คงจะอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙^{๑๐๐} คือในสมัยพระเจ้าจันทรมานตามหลักฐานในศิลาจารึก หลักที่ ๒๔ ซึ่งมีกองทัพเรือที่เข้มแข็งเกรียงไกร เคยยกกองทัพไปรุกรานเกาะลังกาถึง ๒ ครั้ง

อาณาเขตเมืองตามพรลิงค์ในสมัยพระเจ้าจันทรมาน พอกำหนดได้^{๑๐๑} ดังนี้

ด้านทิศใต้ อย่างต่ำต้องจดเมืองปัตตานี (ลังกาสุกะ) และเมืองไทรบุรี (เกดาร์) คือหมายความว่าเมืองกลันตัน ตรังกานู เปอร์ลิส กะบังปาสู ซึ่งไทยเราเสียให้แก่อังกฤษมลายูในรัชกาลที่ ๕ ก็น่าจะตั้งอยู่ในอาณาเขตด้วย เพราะเมืองเหล่านี้เดิมอยู่ในครอบครองของเมืองปัตตานีและเมืองไทรบุรีมาก่อน

ด้านทิศเหนือ จดเมืองมลิวัลย์ในจังหวัดมะริด (ประเทศพม่า) และติดต่อแดนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ด้านทิศตะวันออก จดทะเลอ่าวไทย

ด้านทิศตะวันตก จดทะเลมะละกาและทะเลอันดามัน

การกำหนดอาณาเขตเมืองตามพรลิงค์ หรือเมืองนครศรีธรรมราชโบราณ เนื่องจากไม่มีหลักฐานระบุไว้อย่างเด่นชัดเหมือนอาณาจักรสุโขทัย จึงต้องอาศัยการสันนิษฐานเพียงเคียงข้างซึ่งอาจจะถูกต้องผิดก็ได้ บางทีก็ต้องอาศัยเรื่องราวเหตุการณ์ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาตอนต้นนำมาใช้วิเคราะห์ประกอบด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ได้อาศัยข้อมูลต่อไปนี้เป็นหลักในการพิจารณาประกอบ^{๑๐๒} คือ

๑. ลักษณะความจำกัดทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือ ภาคใต้นั้นพื้นที่บริเวณคอคอดกระตั้งแต่เหนือชุมพรขึ้นมาถึงประจวบคีรีขันธ์ พื้นภูมิประเทศเป็นป่าดง ภูเขา ย่อมเป็นเครื่องแบ่งเขตหรือกำหนดขอบเขตโดยธรรมชาติอยู่แล้วเป็นอย่างดี ตลอดจนถึงประเทศพม่าก็มีเทือกเขาแบ่งปันเขตแดนตามธรรมชาติ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกนับตั้งแต่ชุมพรลงไปจนสุดเขตจังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ราบชายฝั่ง ไม่ค่อยมีภูเขาขวางกั้น การติดต่อคมนาคมถึงกันทั้งทางบกทางเรือจึงเป็นไปได้โดยสะดวก การขยายอำนาจและอิทธิพลทั้งทางการเมืองและการปกครองย่อมไม่มีปัญหา สามารถรวมตัวกันได้สะดวก และมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองทั้งทางภาษาและวัฒนธรรม

^{๑๐๐} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๐.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙.

๒. หลักฐานทางโบราณศิลปวัตถุ คือ การรับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการเป็นกลุ่มก้อนในพื้นที่บริเวณเดียวกัน นับตั้งแต่เมืองไชยาถึงปัตตานีมีลักษณะสภาพเดียวกัน โดยเฉพาะในสมัยมอญทวารวดีและสมัยศรีวิชัย ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า ศิลปกรรมที่ค้นพบในภูมิภาคนี้ต่างกับที่ค้นพบในที่อื่น

๓. หลักฐานจากจดหมายเหตุจีน นักบวชและนักการทูตชาวจีนได้เดินทางมายังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บ่อยครั้ง และได้บันทึกเรื่องราวของเมืองต่างๆ ไว้รวมทั้งเมืองตามพรลิงค์ ทำให้เราทราบบทบาทอำนาจทางการเมืองอย่างกว้างๆ

ความจริงอิทธิพลด้านทิศเหนือในบางสมัยอาจจะแผ่ขึ้นมาถึงแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางช่วงครึ่งช่วงราวบ้างก็ได้ เพราะมีเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ เมื่อครั้งพระเจ้าสุริยราชแห่งสิริธรรมนครหรือนครศรีธรรมราช ทรงยกทัพขึ้นมายึดเมืองลพบุรีได้ครั้งหนึ่ง^{๑๐๓} กับการค้นพบศิลาจารึกภาษามคธและภาษาขอม ที่ดงแม่นางเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๑๗๑๐ ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๓๕ กล่าวถึงราชาจากกรุงศรีธรรมมาโคก ถวายที่ดินหรือกัลปนาอุทิศให้ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพ ดังความตอนหนึ่งว่าดังนี้ “สิ่งสักการะที่มหाराชาธิราชผู้มีพระนามว่า กรุงศรีธรรมมาโคกถวาย แต่พระสารีรธาตุซึ่งมีนามว่า กมรเตงชคตศรีธรรมมาโคก มหาเสนาบดีผู้หนึ่งชื่อ ศรีภูวนาทิตยอศวรทวิป นำกระแสนพระราชาโองการราชาธิราชมา” อีกเรื่องหนึ่ง^{๑๐๔} ซึ่งแม้หลักฐานยังไม่แน่ชัดแต่อย่างน้อยก็แสดงว่า เมืองตามพรลิงค์ได้มีบทบาทความสัมพันธ์ด้านต่างๆ อย่างสำคัญกับดินแดนส่วนนี้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

นอกจากนี้ตามจดหมายเหตุของวันวลิต กล่าวว่าน้อยชายคนหนึ่งของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (ออกญาเสนาภิมุข เป็นเจ้าเมืองคนถัดมา) ชื่อออกพระมะริด พระยาอินทรมนตรีจันทรกุมาร สันนิษฐานว่าคำนี้อาจเป็นนามบรรดาศักดิ์ออกพระอมรฤทธิ์ธำรง เพราะนามบรรดาศักดิ์นี้เป็นนามบรรดาศักดิ์ขุนนางปักษ์ใต้^{๑๐๕} พระยาอินทรมนตรีศรีจันทรกุมารยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้อีกข้อหนึ่งว่า ออกพระมะริดอาจเป็นเจ้าเมืองมะริดขณะนั้นก็ได้ นับเป็นข้อสันนิษฐานที่น่าฟังเพราะถ้าพิจารณาตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองกระบือ และพงศาวดารเมืองระนองประกอบกันก็จะเห็นว่า อำนาจทางการเมืองปกครองและอิทธิพลทางการเมืองของนครศรีธรรมราชได้แผ่ไปถึงเมืองมลิ

^{๑๐๓} พระโพธิ์รังสี, **จามเทวีวงศ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕), หน้า ๗๗.

^{๑๐๔} คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, “จารึกดงแม่นางเมือง หลักที่ ๓๕,” **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓**, (พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๑๒-๑๕.

^{๑๐๕} สังข์ พัฒโนทัย, **พระเจ้าปราสาททอง**, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘๔.

วัลย์และเมืองมะริดด้วย หรืออาจจะถึงเมืองตะนาวศรีด้วยก็เป็นได้ เนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชส่งคนไปปกครองเมืองกระบี่และเมืองใกล้เคียง ชาวเมืองนครศรีธรรมราชก็มีอพยพไปอาศัยทำมาหากินอยู่มาแต่ครั้งโบราณแล้ว เมืองกระบี่เป็นเมืองต่อแดนติดกับเขตเมืองมะริด การคมนาคมไปมาหาสู่นับว่าใกล้และสะดวกกว่าทางกรุงศรีอยุธยาภาคกลาง การปกครองบังคับบัญชาที่ย่อมสะดวกรวดเร็วกว่า และยังมีเรื่องราวตอนหนึ่งว่า หลานของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชแยกออกไปตั้งตนเป็นใหญ่อยู่ในเมืองเพชรบุรี จึงทำให้เข้าใจว่าครั้งหนึ่งในสมัยโบราณเขตแดนเมืองอุทงกับเมืองนครศรีธรรมราชคงจะต่อกันที่เมืองเพชรบุรีก็ได้^{๑๐๖} เช่นนี้เป็นต้น

ส่วนอาณาเขตด้านทิศใต้และทิศตะวันตก ในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุอันเป็นสมัยที่เมืองตามพรลิงค์แผ่กว้างที่สุด เคยกรีธาทัพออกไปรุกรานถึงประเทศลังกา และทรงมีชัยเหนือคาบสมุทรมลายูในราว พ.ศ. ๑๘๓๗ ในหนังสือประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หยวนก็ได้กล่าวเป็นเชิงยืนยันอีกด้านหนึ่งว่า ไทย (สุโขทัย) ได้ส่งทูตพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการไปยังราชสำนักจีน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ ก่อนที่ทูตไทยจะเดินทางกลับ พระจักรพรรดิจีนจึงมีคำสั่งว่า พวกคนไทยกับคนมลายูรบราฆ่าฟันกันมานานแล้ว ให้ทุกฝ่ายหยุดและเชื่อฟังนับแต่บัดนี้ไป และให้คนไทยเลิกทำอันตรายคนมลายูโดยยึดถือคำมั่นสัญญา เหตุที่พระเจ้าจักรพรรดิจีนทรงขอร้องไทยไม่ให้รุกรานมลายูก็เนื่องจากก่อนหน้าที่คณะทูตไทยจะเดินทางไปยังประเทศจีนนั้น ทูตของมลายูได้เดินทางเข้าไปยังราชสำนักจีนก่อนแล้ว และได้แจ้งให้จีนทราบว่าเป็นเพื่อนเพราะถูกพวกไทยรุกราน ในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุการแผ่อาณาเขตอาจจะครอบคลุมเหนือแหลมมลายูทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดในตอนนั้น^{๑๐๗}

หลักฐานจะกล่าวว่าเป็นชาวไทยจากอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งก็เป็นคำที่เรียกในความหมายกว้างๆ ขณะนั้นเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชอย่างมากก็เป็นเมืองประเทศราชหรืออาจจะมีฐานะเป็นเมืองพี่เมืองน้องเสมอป่าเสมอไหล่กันกับอาณาจักรสุโขทัยก็ได้ ยิ่งถ้าพิจารณาข้อเท็จจริงทางด้านการคมนาคมและลักษณะทางภูมิศาสตร์ด้วย ก็จะเห็นว่าเป็นไปได้ยากที่อาณาจักรสุโขทัยจะยกทัพลงไปตีดินแดนห่างไกลถึงปลายแหลมมลายู โดยไม่ผ่านเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชเสียก่อน ดังนั้นการรุกรานมลายู อาณาจักรสุโขทัยก็คงร่วมมือกับเมืองตามพรลิงค์โดยไม่ต้องสงสัย เพราะเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชเคยเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรวิชัยมาก่อน ย่อมรู้จักที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ในแถบปลายแหลมมลายูและทะเลใต้เป็นอย่างดี มีความรู้ความชำนาญในการเดินเรือ ^{๑๐๘}

^{๑๐๖} ตริ อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, หน้า ๔๖.

^{๑๐๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน *รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑*, หน้า ๖๐.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ยังได้ให้ข้อสังเกตว่าเหตุการณ์แผ่อาณาเขตครอบคลุมเหนือแหลมมลายูตอนนี ในประวัติศาสตร์อาจจะมีร่องรอยเงื่อนงำปรากฏอยู่ในตำนานนิยายท้องถิ่นบ้างด้วยก็ได้ และเหตุที่ทางพระจักรพรรดิจีนขอร้องไทยไม่ให้รุกรานมลายูในโอกาสที่ทูตไทยเข้าไปติดต่อแสดงสัมพันธ์ไมตรีนั้น ก็แสดงว่าอาณาจักรสุโขทัยกับเมืองตามพรลิงค์ ได้ขยายดินแดนขยายอำนาจเข้าไปยังรัฐต่างๆ บนปลายแหลมมลายูก่อนหน้านี้แล้ว พวกมลายูเมื่อนำเครื่องราชบรรณาการไปให้จีน จึงได้แจ้งเรื่องถูกพวกไทยรุกรานให้ทราบดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง^{๑๐๙}

พิจารณาตามหลักฐานเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ก็อาจจะมีอาณาเขตกว้างใหญ่กว่าที่เข้าใจกันแต่เดิม แต่จะไปสิ้นสุดแค่นั้นยังเป็นปัญหา เพราะหลักฐานต่างๆ มักกล่าวไว้กว้างๆ คลุมเครือ อาทิ ข้อความในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชตอนหนึ่งกล่าวว่า^{๑๑๐}

“พระพนมวัง นางสะเดียงทองแต่เรือ ๙ ลำให้แก่แขก ให้เป็นเจ้าแก่เมืองแขกทุกเมือง แลพระพนมวังนางสะเดียงทองให้เจคุมากินเมืองญีหนให้ชื่อราชาประหมัด เจมีระบูเมียหนึ่ง เจระวังสาให้ไปกินเมือง จะนะเทพา ให้ชื่อราชาระวังเจลาบูเมียหนึ่ง เจสุมาให้กินเมืองปาหังให้ชื่อราชาประเมสรา เจสุมาเมียหนึ่ง เจศรีสุตหราให้ไปกินเมืองตานี ให้ชื่อราชาฤทธิเทวา และศรีเดียดเมียหนึ่ง เจอะเสนให้ไปกินเมืองสาย ให้ชื่อราชาศรีสุตธานแจะสาลีเมียหนึ่ง เจสารงให้ไปกินเมืองพัทลุง ให้ชื่อราชาพาหะระยุเจศรีดาญาเมียหนึ่ง เจสีประวังสาให้ไปกินเมืองไทร ให้ชื่อราชาพิติมันเจเปราะเมียหนึ่ง เจสาวังให้ไปกินเมืองระงู ให้ชื่อว่าราชายุราเจลาคานาญังเมียหนึ่ง เจศรีสะหลับให้ไปกินเมืองอแจ ให้ชื่อราชาอยู่เจปะราสีเมียหนึ่ง เจนาวาให้ไปกินเมืองพลู ให้ชื่อราชาปาเคนเจปาจูเมียหนึ่ง ส่งเบี้ยปีละสามเกวียนสารา...”

ความตอนนี แสดงว่าพระพนมวังและนางสะเดียงทอง ซึ่งเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่หรือเจ้าเมืองนครดอนพระ ได้จัดส่งคนแขกพร้อมภรรยาให้ออกไปปกครองหัวเมืองมลายูสำคัญๆ เช่น เมืองญีหน เมืองจะนะเทพา เมืองปาหัง เมืองปัตตานี เมืองสายบุรี เมืองพัทลุง เมืองไทรบุรี เมืองระงู เมืองอแจ และเมืองพลู แล้วให้ไปส่งเบี้ยผูกส่วยทองเป็นประจำทุกปีทุกเมืองขึ้นหรือเมืองประเทศราช อันแสดงว่าเมืองนครศรีธรรมราชมีอิทธิพลทางการเมืองการปกครองแผ่กว้างปกคลุมตลอดแหลมมลายู จนกระทั่งเหนือช่องแคบมะละกาคือ จดเมืองอแจริมทะเลเกาะสุมาตรา

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑๐} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, หน้า ๕๖-๕๗.

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชตอนนี้ คงจะเป็นเหตุการณ์ในกรุงศรีอยุธยา เมื่อนำหลักฐานจากจดหมายเหตุวันวลิต ซึ่งได้เข้ามาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมาพิจารณาเปรียบเทียบ ก็จะทำให้เห็นว่าส่วนใหญ่ขัดแย้งกัน กล่าวคือระยะนั้นเมืองอาแจหรือเมืองอแจเป็นเมืองที่มีอาณาพรมมากที่สุดทางปลายของแหลมมลายู กษัตริย์กรุงอาแจทรงมั่งคั่ง ร่ำรวยปกครองดินแดนชายฝั่งทะเลเกาะสุมาตราไว้เป็นส่วนใหญ่ เคยยกทัพข้ามทะเลมาตีเมืองยะโฮร์ ซึ่งเป็นเมืองมุสลิมเหมือนกัน แต่จับสุลต่านไปเป็นเชลยคราวหนึ่ง^{๑๑๑} พวกฝรั่ง เช่น ฮอลันดา อังกฤษ และชาติอื่นๆ ต่างเกรงใจพระเจ้ากรุงอาแจมาก เพราะเรือค้าขายที่ผ่านไปมาต้องแวะจอดในเขตเมืองท่าของอาแจอยู่เป็นประจำ กรุงศรีอยุธยากับกรุงอาแจต่างได้แต่งตั้งทูตแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการ เจริญสัมพันธ์ไมตรีอย่างเสมอมาเสมอไม้อีกกันอยู่เสมอ เพื่อผลประโยชน์การค้าร่วมกัน แต่ก็มีเหตุให้สัมพันธ์ไมตรีหยุดชะงักบ้างเป็นครั้งคราวและจากจดหมายเหตุของฮอลันดาฉบับหนึ่งกล่าวว่า “กรุงศรีอยุธยาแสดงความเป็นศัตรูต่อเรือสินค้าจากเมืองยะโฮร์สองลำ โดยถือว่าเป็นเรือที่ส่งเข้ามาทำธุรกรรม ฝ่ายยะโฮร์คัดค้านต่อการปฏิบัติของกรุงศรีอยุธยา จึงแต่งเรือสลัดออกถึงความเรือของกรุงศรีอยุธยา”^{๑๑๒}

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าหลักจากฮอลันดาเข้าครองเมืองมะละกาไว้ได้ จากโปรตุเกสแล้วหรือนับตั้งแต่โปรตุเกสเริ่มเข้ามาตั้งสถานีการค้าจนกระทั่งยึดครองเมืองมะละกาไว้ได้ เมืองต่างๆ ในแหลมมลายูทั้งหมดนับแต่แหลมที่เคยสวมักดีตอนนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยาก็เริ่มแข็งข้อสามารถรวมตัวกันเป็นปีกแผ่นขึ้น แสดงความเป็นปรปักษ์ต่อไทยทำให้เมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยาเสื่อมอิทธิพลลงทุกขณะ เนื่องจากฝรั่งชาติต่างๆ แผ่อิทธิพลทางการค้าการเมืองและการปกครองเข้ามาแทนที่ไทยขึ้นตามลำดับ

๒.๗.๒ อำนาจการปกครองของเมืองตามพรลิงค์

เมืองนครศรีธรรมราชเป็นตัวเมืองที่ห่างจากเมืองพระเวียงมาทางทิศใต้ ประมาณ ๖๐๐ เมตร ตั้งอยู่บนแนวสันทรายที่เกิดจากการทับถมของตะกอนทรายมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยชุมชนมีความกว้างตามแนวตะวันออก-ตะวันตก ประมาณ ๑ กิโลเมตร และความยาวจากเหนือจรดใต้ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร สำหรับพื้นที่รอบนอกชุมชนทางด้านตะวันออกและตะวันตกมีสภาพเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขัง ซึ่งมีระดับต่ำกว่าแนวสันทรายประมาณ ๒-๔ เมตร และชุมชนตั้งอยู่ใกล้กับเทือกเขานครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำ ลำคลอง ประกอบกับพื้นที่เอียงลาดลงสู่ทะเลทางด้าน

^{๑๑๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “อาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๐.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ตะวันออกทำให้มีลำคลองไหลผ่านชุมชนเมืองแล้วไหลลงสู่ทะเลจึงทำหน้าที่เป็นคูเมืองปราการป้องกันเมืองและหล่อเลี้ยงประชากรเพื่อเป็นน้ำจืดในการใช้อุปโภคบริโภค^{๑๑๓}

จะอย่างไรก็ดี นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีลักษณะแคบยาวเพราะตั้งอยู่บนสันทราย กระหนาบด้วยที่ราบลุ่มที่ตั้งอยู่ทั้งสองด้าน ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าผังเมืองได้แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนเหนือหรือส่วนหน้าเมือง เรียกว่า ประตูชัย ส่วนกลาง เรียกว่า ส่วนพระเสื่อเมือง และส่วนใต้ที่เรียกว่า ส่วนประตูชัยใต้ ซึ่งบริเวณส่วนเหนือและส่วนใต้ของเมืองเป็นส่วนของศาสนสถานสำคัญ โดยส่วนกลางเมืองเป็นศาลากลางจังหวัดในปัจจุบันนั้นน่าจะเป็นที่ตั้งของพระราชวังโบราณ โดยที่เส้นทางคมนาคมหลักคือ ถนนราชดำเนินในปัจจุบันที่เป็นตัวเชื่อมทุกส่วนเข้าด้วยกัน โดยเชื่อมส่วนที่สำคัญคือพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชซึ่งตั้งอยู่ทางใต้ของเมือง ทั้งนี้ยังมีศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญคือ หอพระอิศวรและหอพระนารายณ์ ด้านใต้มีหอพระเสื่อเมืองและฐานพระสยาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ที่ผสมผสานกับพุทธศาสนา^{๑๑๔}

การตั้งถิ่นฐานและการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชไม่มีหลักฐานระบุชัดเจนว่าสร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้างนอกจากหลักฐานตำนานเมืองนครศรีธรรมราชที่ระบุว่า “...ยังมีพระยาองค์หนึ่งชื่อ ศรีธรรมโศกราช จะมาตั้งสถาน ณ หาดทรายขเลล้อมรอบนั้นเป็นใหญ่ชื่อเมืองนครศรีธรรมราชและพระยาองค์นั้นจะก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งใหญ่เป็นพระมหาธาตุ...”^{๑๑๕} และ “...เมื่อศักราช ๑๐๙๘ ปี พระยาศรีธรรมโศกราชก็สร้างการลง ณ หาดทรายขเลล้อมรอบเป็นเมืองนครศรีธรรมราชมหานครแล้วสั่งให้ทำอิฐทำปูนก่อพระธาตุครั้งนั้น...”^{๑๑๖} จะเห็นได้ว่าเอกสารทั้งสองชิ้นไม่มีการระบุว่าเขียนเมื่อใดและไม่มีหลักฐานอย่างหนึ่งอย่างใดมาวิเคราะห์ประกอบ จึงทำให้ไม่สามารถระบุถึงปีการสร้างเมืองได้อย่างแน่ชัด แต่ทั้งนี้ยังมีข้อสันนิษฐานว่าน่าสร้างเมืองในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับการรับอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากลังกา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๒๔ ระบุปี พ.ศ. ๑๗๗๓ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวถึง “ศรีธรรมราช” นั้นหมายถึงการประกาศสถานะทางการเมืองของตามพรลิงค์ ความเป็น

^{๑๑๓} มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่านครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓.

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๑๑๕} ศรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๔๗.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

“สวสตี

พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์ ทรงประพุดติประโยชน์เกื้อกูลแก่
พระพุทธรูปศาสนาพระองค์ทรงสืบพระวงศ์มาจากพระวงศ์อันรุ่งเรือง คือ ปทุมวงศ์ มี
รูปร่างงามเหมือนพระกามะ อันมีรูปร่างราวกับพระจันทร์ ทรงฉลาดในนิติศาสตร์เสมอ
ด้วยพระธรรมโศกราช เป็นหัวหน้าของพระราชวงศ์... ทรงพระนามศรีธรรมโศกราช

ศรีสวสตี

พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์เป็นผู้อุปถัมภ์ตระกูลปทุมวงศ์ พระหัตถ์
ของพระองค์มีฤทธิ์มีอำนาจ...ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลซึ่งพระองค์ได้ทำต่อมนุษย์ทั้ง
ปวง ทรงเดชาบุภาพประดุจพระอาทิตย์ พระจันทร์และมีพระเกียรติอันเลื่องลือในโลก
ทรงพระนามจันทรภาณุ ศรีธรรมโศกราช เมื่อกลียุค ๔๓๓๒...”^{๑๑๗}

การปกครองเมืองที่อยู่ในเขตอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช คือ เมือง ๑๒ นักษัตริ
เมือง ๑๒ นักษัตรินี้ว่าจะเกิดขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นฐานอำนาจสำคัญของพระเจ้า
จันทรภาณุและอยู่ในช่วงเวลาที่คาบสมุทรลพบุรีไม่ถูกรุกรานจากอำนาจภายนอกคือ ความเสื่อมของ
อิทธิพลอาณาจักรศรีวิชัยและอาณาจักรเขมร ตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ เป็นช่วงที่ศรี
วิชัยอ่อนแอมากทำให้บริเวณคาบสมุทรเกิดช่องว่างอำนาจ ต่อมาเขมรในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยว
รมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๙๓) ได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างและ
บางส่วนของคาบสมุทรลพบุรีเพื่อเปิดเส้นทางการค้ากับเส้นทางอ่าวเบงกอลและติดต่อค้าขายกับ
อาณาจักรโจฬะ ซึ่งกำลังมีอำนาจทางการค้าบริเวณฝั่งโคโรเมนเดล รวมทั้งอาณาจักรพุกามในรัชสมัย
ของพระเจ้าอโนรุทได้พยายามและขยายอิทธิพลลงมาทางทิศใต้ถึงเมืองมะริดเพื่อควบคุมการค้าใน
อ่าวเบงกอล^{๑๑๘} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดียยังคงเป็นเส้นทางการค้าที่
สำคัญอย่างมากจึงเปิดโอกาสให้เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีภูมิประเทศที่เอื้อต่อการค้าชายทะเล
สามารถสถาปนาอำนาจขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการค้ารวมถึงเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและศาสนาที่
รับมาจากลังกาโดยตรง

^{๑๑๗} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ : จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๑๘} สุภาภรณ์ ตันตลารักษ์, “ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับภายนอก
ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
(นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๙.

นอกจากนี้เมือง ๑๒ นักษัตริย์ ยังเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายูและเคยอยู่ในเขตอิทธิพลของศรีวิชัยมาก่อน ดังนั้น เมือง ๑๒ นักษัตริย์จึงเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับท้องถิ่น ทั้งในด้านการปกครอง วัฒนธรรมและเครือข่ายการค้าของคาบสมุทรมลายูซึ่งมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแล้ว ยังใช้สัตว์ประจำปีเป็นตราของเมืองนั้นๆ ส่วนเมืองนครศรีธรรมราชเองได้ใช้ตราดอกบัวเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย^{๑๑๙} ดังนี้

“...จึงพญาศรีธรรมโศกราชตรีกันแล้ว ก็ให้สร้างเมืองขึ้น ๑๒ นักษัตริย์ ปีชวด เมืองสายถือตราหนู ๑ ฉลุเมืองตานีถือตราวัว ๑ ขาลเมืองกะลันตันถือตราเสือ ๑ เกาะเมืองปะหังถือ ตรากระทาย ๑ มะโรงเมืองไทรถือตรางูใหญ่ ๑ มะเส็งเมืองพัทลุงถือตรา งูเล็ก ๑ มะเมียเมือง กลันตันถือตราม้า ๑ มะแหมเมืองชุมพรถือตราแพะ ๑ วอกเมืองบัน ไทยสมอถือตราวานร ๑ ระกาเมืองสระอุเลาถือตราไก่ ๑ จอเมืองตะกั่วกลางถือตรา สุนัข ๑ กุนเมืองกระถือตราสุกร ๑ เมือง ๑๒ นักษัตริย์หัวเมืองขึ้นแก่เมือง นครศรีธรรมราชมหานคร...”^{๑๒๐}

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึงการตั้งเจ้าเมือง และ “แต่งคนให้สร้างบ้านทำนา” “สร้างป่าเป็นนา” ตั้งแต่บริเวณ “บางตะพาน” จนถึง “อแจ” และเมื่อ “...พญาก็ให้ทำพระธาตุ ไปคนในเมืองภูหน เมืองปักษ์ เมืองกลันตัน เมืองพรุ เมืองงอแจ เมืองจะนะ เมืองเทพา เมืองสาย เมืองตานี เมืองละงู เมืองไชร เมืองตรัง เมืองไชยา เมืองสระอุเลา เมืองชุมพร เมืองบางตะพาน ให้ช่วย ทำพระธาตุ ณ เมืองนครศรีธรรมราชแล้วเสร็จได้...”^{๑๒๑}

แต่อย่างไรก็ตามเขตอำนาจเมืองนครศรีธรรมราชหรือเขตอิทธิพลของนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ยังคงปรากฏให้เห็นได้ในบันทึกการเดินทางของโทมัสปีเรส กล่าวถึง

“...พรญามหานครเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเรียกกันว่า พระญา เป็นผู้แก่ครอง เมืองต่างๆ ตั้งแต่เมืองปะหังถึงอยุธยา กล่าวคือ ปะหัง ตรังกานู จันตันสาย ปัตตานี นครศรีธรรมราช ไม้ตาราม คาลนาไซ บานคา โซโตมุส เพชรบุรี ปันโกราย และเมือง ทำอื่นๆ...”^{๑๒๒}

^{๑๑๙} สวัสดิ์ รัตนเสรี, ตำนานพระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช, ม.ป.ป. หน้า ๙.

^{๑๒๐} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๕๑.

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน,

ทั้งนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมือง “ปรญามหานคร” นครศรีธรรมราชคงมีอำนาจทางการเมืองควบคุมคาบสมุทรมาลายูสืบเนื่องมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘

ถ้าเรื่องราวในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ย่อมแสดงถึงช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของนครศรีธรรมราช การขยายตัวของการเกษตรกรรม คือ “การสร้างป่าเป็นนา” เกิดขึ้นในพื้นที่ของคาบสมุทรมาลายูซึ่งเป็นเมืองในเครือข่ายความสัมพันธ์ของเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากนี้แล้วนครศรีธรรมราชยังมีการค้าขายทางทะเลที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นทำให้เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าชายทะเลที่เข้มแข็ง แต่ด้วยปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคของเมืองนครศรีธรรมราชก็มีด้วยเช่นกันคือ เนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าชายทะเลมีพื้นที่บริเวณที่ใช้ในการเกษตรกรรมน้อยจึงทำให้การขยายตัวด้านอาณาเขตพื้นที่ในทางเกษตรกรรมค่อนข้างจะมีพื้นที่จำกัด ประการต่อมาคือ โรคภัยไข้เจ็บ ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึง “ไข้มบน” และ “ไข้ท่า” หลายครั้งจนทำให้เจ้าเมืองและประชาชนต้องทิ้งเมือง ดังเช่น

“พญาศรีธรรมโศกราชแลพญาพงศาภคิตรีย์แลบาคูคนทั้งนั้น ก็ตรีกันจะตั้งเมืองแห่งหาดทรายทะเลรอบโพ้น แล้วจะตั้งมฤคเจดีย์และพระพุทธรูปไว้ให้ไว้วันทนาในตำบลแห่ง โพ้นตามพุทธคำเพียรสนทนาถึงพระทันตพระพุทธเจ้านั้นและจะให้บาคูนำไปแห่งหาดชายทะเลรอบโพ้น จึงเกิดไข้มบนแก่คนทั้งหลายใหญ่่น้อยตามสันเป็นอันมาก จึงพญาธรรมโศกราชแลพญาพงศาภคิตรีย์เจ้าไทย แลบาคูรู้พลทั้ง”^{๑๒๓}

เมื่อพญาศรีธรรมโศกราชสร้างเมืองขึ้น ๑๒ นักชัตรไม่นาน “ไข้ท่าลงทั่วทั้งเมืองคนตายเจ้าไทยแลนักเทศบาลคนหนึ่งก็ตาย คนทั้งหลายก็ลงเรือหนีไข้ร้าย จึงทำก็ตามลงเรือพญาๆ แลลูกเมียคนก็พินาศพิราลัยกันหึ่งนาน”^{๑๒๔} บางครั้งโรคภัยทำให้เมืองนครศรีธรรมราชต้องร้างผู้คนอยู่นาน คือ

“พระยาจันทรภานุผู้นองเป็นพญาแทน แลบอกข่าวไปถึงท้าวอยู่ทองๆ ก็ให้เครื่องไทยทานมาช่วยส่งการพระศัพพญาศรีธรรมโศกราช แลพญาจันทรภานุเป็นพญาอยู่ได้ประมาณ ๗ ขวบ เกิดไข้มบลลงทั้งเมืองคนตายวินาศประไลย แลพญาจันทรภานุพญาพงศสุราหตรีกันด้วยมหาเถรเสด็จจานุเทพแล้ว พาครอบครัวหนีไข้มบน ไข้ก็ตาม

^{๑๒๓} ตริ อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, หน้า ๔๙.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

ลงเรือพญาฯ ลูกเมียก็ตายสิ้น พระมหาเถรสังฆานุเทพก็ตาย เมืองนครก็ร้างเหลือในป่า
ร้างโรมอยู่หิ้งนาน”^{๑๒๕}

เมื่อมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกและรวบรวมผู้คนเข้ามาในพื้นที่ต่างๆ เพื่อสร้างเมืองโรคร้าย
ใช้เจ็บเป็นอุปสรรคสำคัญในการเพิ่มประชากรและเพิ่มผลผลิต

“เมื่อพระพนมวังแลนางสะเดียงทองแลศรีราชามาสร้างเมืองนครดอนพระ
นั้น แลพระพนมวังแลนางสะเดียงทองก็มาตั้งบ้านอยู่นอกเมืองดอนพระ สร้างป่าเป็นนา
สร้างนาเป็นทุ่งชน สร้างนาท่าทอง...แต่ให้เมืองนครดอนพระนั้นผีร้ายใช้ฆ่าคนตาย
มากนักหนา แลคนทั้งหลายก็หนีออกจากเมืองนครดอนพระเข้าอยู่ในเขา”^{๑๒๖}

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าทางทะเลที่มีศักยภาพทั้งในด้านของภูมิศาสตร์และที่ตั้งทาง
กายภาพเนื่องจากมีชายหาดที่มีความยาวรองรับเรือเดินสมุทรสำหรับขายแลกเปลี่ยนสินค้า และเป็นทั้ง
พักกระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้เมืองนครศรีธรรมราชยังมีความสามารถในการควบคุมหัวเมืองใน
คาบสมุทรมลายู อาทิ เมืองสงขลา ปัตตานี ซึ่งทั้งนี้ยังหมายรวมถึงสินค้าต่างๆ ที่เป็นที่ต้องการ อาทิ
พริกไทย และดีบุกจึงทำให้เมืองนครศรีธรรมราชมีความสำคัญต่อพ่อค้า ชาวจีน โปรตุเกส ฮอลันดา
และอังกฤษ ซึ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๓ เมืองนครศรีธรรมราชเริ่มมีความแตกแยกระหว่างหัว
เมืองได้ปกครอง ได้แก่ เมืองปัตตานี สงขลา พัทลุง อันมีผลให้พื้นที่ทางการเกษตรลดลง จึงทำให้
อยุธยาต้องเข้ามาควบคุมเมืองเหล่านี้ โดยสร้างการปกครองเพื่อจะควบคุมดูแลผลประโยชน์ได้อย่าง
เต็มที่

๒.๘ การสิ้นสุดอาณาจักรตามพรลิงค์

ประมาณ พ.ศ. ๑๕๔๔ พระเจ้าสุริยราชาแห่งเมืองตามพรลิงค์ ทรงกรีธาทัพเรือพร้อมไพร่
พลเป็นจำนวนมากขึ้นไปทำศึก ๓ เส้า กับเจ้าเมืองละโว้และเจ้าเมืองหริภุญไชยจนได้ชัยชนะเข้า
ครอบครองเมืองละโว้ เหตุการณ์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งแผ่อำนาจขึ้นมาปกครอง
เมืองตามพรลิงค์ตลอดพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ เริ่มเสื่อมอำนาจลง เมืองตามพรลิงค์แสดงความเป็น

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

อิสระอย่างน้อยก็ครั้งหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่งก็อาจหมายถึงว่าเมืองตามพรลิงค์เริ่มหันไปใกล้ชิดกับอาณาจักรกัมพูชามากขึ้น^{๑๒๗}

ต่อมาไม่นานนักก็ยิ่งแสดงให้เห็นความไม่แน่นอนความสับสนเกี่ยวกับ อำนาจทางการเมืองและการปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย และความตื่นตระหนกต่อความเป็นอิสระของดินแดนบนแหลมมลายู กล่าวคือ พวกโจฬะแห่งอินเดียใต้ซึ่งโกรธแค้นนโยบายทางการค้าของอาณาจักรศรีวิชัยได้ยกทัพเรือมาโจมตีปล้นสะดมบรรดาเมืองท่าต่างๆ บนแหลมมลายูทั้ง ๒ ฝั่ง เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๕ เมืองตามพรลิงค์ก็พลอยถูกโจมตีได้รับความเสียหาย และอาจเสียเอกราชไปชั่วขณะหนึ่ง เพราะพวกโจฬะไม่สามารถยึดครองเป็นการถาวรได้ แต่ที่ได้รับความกระทบกระเทือนเสียอำนาจทางการเมืองการค้าอย่างหนักคืออาณาจักรศรีวิชัย ทำให้เมืองประเทศราชบนแหลมมลายูมีเวลาสร้างตัวแสดงความเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น

เมื่อ พ.ศ. ๑๖๑๓ เมืองตามพรลิงค์ได้ส่งคณะทูตไปเมืองจีน เหตุการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเมืองตามพรลิงค์อาจต้องการแสดงตัวเองว่ามีความเป็นอิสระ ทั้งทางการค้าและการปกครองจึงต้องการติดต่อกับจีนโดยตรง และเพื่อต้องการอาศัยอิทธิพลของจีนช่วยค้ำประกันความเป็นอิสระของตนก็เป็นได้^{๑๒๘} เพราะถึงแม้อาณาจักรศรีวิชัยจะเริ่มเสื่อมถอยไป แต่ก็มีอาณาจักรกัมพูชาแผ่อิทธิพลลงไปยังแหลมมลายูบ้างแล้ว ทำให้เมืองตามพรลิงค์เป็นรัฐกึ่งชน ระหว่างอำนาจของอาณาจักรทางเหนือและอาณาจักรทางใต้

การปรากฏพระพุทธรูปนาคปรกสำริดปางมารวิชัย ที่ฐานมีจารึกบอกว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๖ และแบบอย่างทางศิลปะของพระพุทธรูปองค์นี้ ย่อมเป็นเครื่องชี้ชัดได้เป็นอย่างดีว่าเมืองตามพรลิงค์ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรกัมพูชาอย่างมากมาย แต่ในขณะเดียวกันก็ยังหลงเหลืออิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัยให้เห็นด้วย

แสดงให้เห็นว่า ตามที่เจาจูกัวนักจดหมายเหตุจีน ได้เดินทางทางมายังอาณาจักรต่างๆ ในทะเลจีนใต้ เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ และได้บันทึกเรื่องราวไว้ ก็พอมองเห็นได้ว่าระหว่างปี พ.ศ. ๑๗๒๖-๑๗๖๘ ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรกัมพูชา และคงไม่มีใครปฏิเสธอำนาจของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งแผ่ลงมาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางด้วย^{๑๒๙}

^{๑๒๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพรลิงค์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๙.

^{๑๒๘} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, สวัสดิ์ตามพรลิงค์, หน้า ๒๔๒.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่า อาณาจักรตามพริลิ่งค์ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของ อาณาจักรศรีวิชัยและอาณาจักรกัมพูชาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๓ ตามความที่ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๒๔ ของพระเจ้าจันทรภาณุ แห่งราชวงศ์ปัทม พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราชทรงเสื่อมใส พระพุทธศาสนา มาก โดยได้ติดต่อใกล้ชิดกับเมืองลังกา แต่การติดต่อทางศาสนานั้นก็ได้กลายเป็นการ บาดหมาง ทำให้พระเจ้าจันทรภาณุทรงยกกองทัพไปรุกรานเกาะลังกาถึง ๒ ครั้ง คือเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๐ และเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๓ สาเหตุการกระทบกระทั่งจนกลายเป็นสงครามกับเกาะลังกาเชื่อกันว่า เนื่องมาจากเมืองนครศรีธรรมราชกับกรุงลังกาต่างก็นับถือพุทธศาสนาหินยาน และใช้คัมภีร์พระสูตร ภาษาบาลีเช่นเดียวกัน เกาะลังกาสมัยนั้นไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางพุทธศาสนานิกาย หินยานเท่านั้น แต่ยังอ้างว่ามีของศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาที่สำคัญมาก ๒ อย่าง คือ บาตรและ พระทันตธาตุของพระพุทธเจ้าเก็บไว้ที่เมืองแคนดี (Kandy) เดิมเมื่อครั้งอาณาจักรศรีวิชัยแผ่อำนาจ ขึ้นมากปกครองเมืองตามพริลิ่งค์ได้นำพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาเผยแพร่ทั่วไป กษัตริย์ จันทรภาณุอาจจะไม่ทรงโปรดเมื่อเป็นอิสราฟจึงหันไปส่งเสริมพุทธศาสนาเถรวาทหินยานทำให้ต้อง ติดต่อกับเกาะลังกาอย่างใกล้ชิดเพื่อรับคติแบบอย่างการศึกษาพระธรรมวินัยจากพระสงฆ์ลังกา ก็อาจ เป็นเหตุหนึ่งให้ความสัมพันธ์นั้นกลายเป็นความขัดแย้งไปได้^{๑๓๐}

อาณาจักรกัมพูชาเริ่มหมดอำนาจไปเมื่อตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรไทยเริ่ม ก่อตัวขยายอำนาจการปกครองขึ้นมาตามลำดับ จนในที่สุดได้ครองเมืองลพบุรีของอาณาจักรมอญ โบราณ และอาณาจักรศรีวิชัยทางปลายแหลมมลายูก็ลดบทบาทความสำคัญถูกอาณาจักรชวา รุกไล่ โจมตีต้องย้ายเมืองหลวงจากปาเลมบังไปซิมพิและอื่นๆ จนในที่สุดก็แตกสลาย^{๑๓๑} ในขณะเดียวกัน เมืองตามพริลิ่งค์ที่เคยเป็นเอกราชรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ ต่อมาก็เริ่มอ่อนแอลง ตกเป็น เมืองประเทศราชและสลายตัวรวมเข้ากับอาณาจักรไทยแห่งกรุงสุโขทัย

จะเห็นได้ว่า สาเหตุการสิ้นสุดของอาณาจักรตามพริลิ่งค์ มีหลายประการดังนี้^{๑๓๒}

๑. อาจเป็นไปได้ว่า การที่พระเจ้าจันทรภาณุทรงส่งกองทัพเรือไปรุกรานเกาะลังกาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๓ และต้องพราลัยยับเยินกลับมานั้น อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อาณาจักร ตามพริลิ่งค์อ่อนแอลง ไม่สามารถต้านทานการขยายอำนาจเขตแดนลงมาทางใต้ของอาณาจักรไทย สุโขทัย ในอีกราว ๒๐ ปีต่อมาได้

^{๑๓๐} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพริลิ่งค์”, ใน รายงานการ สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๙.

^{๑๓๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน.

๒. เมืองนครศรีธรรมราชเป็นไมตรีกับพวกไทยแห่งอาณาจักรสุโขทัยที่กำลังมีอำนาจมากขึ้นทุกขณะ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาก โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนาซึ่งเมืองสุโขทัยต้องรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ผ่านทางเมืองนครศรีธรรมราช

๓. เมืองนครศรีธรรมราชรับคติแบบอย่างทางพุทธศาสนาจากลังกาอย่างเต็มที่ทำให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเจริญแพร่หลาย ยอมรับคติที่นับถือกันในลังกาที่วิปมาแต่โบราณว่าพระเจ้าแผ่นดินอาจจะมีพระเกียรติยศถึงสูงสุด ด้วยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอย่างหนึ่ง และเป็นพระเจ้าธรรมราชาอีกอย่างหนึ่ง โดยอ้างพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียเป็นตัวอย่าง ว่าทรงอุปถัมภ์และเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าทำนุบำรุงให้พระราชอาณาเขตเจริญรุ่งเรืองโดยทางธรรม จนได้พระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโศก” อันทำให้กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชทุกองค์ต่อมาได้รับขนานนามอิสริยยศเป็นพระเจ้าศรีธรรมโศกราช จนเป็นตำแหน่งเฉพาะทราบกันทั่วไปและก็เป็นเหตุให้ชื่อเมือง “ตามพรลิงค์” สูญไป นิยมเรียกทั้งชื่อเมืองและชื่อกษัตริย์เป็นชื่อเดียวกันสืบมา^{๑๓๓} และเมื่ออาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจแผ่ลงมาปกคลุมตลอดแหลมมลายู เมืองนครศรีธรรมราชยอมรับในอำนาจการปกครองด้วยเป็นไทยด้วยกันในที่สุดจึงได้รวมตัวเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง

สำหรับปีศักราชที่เมืองนครศรีธรรมราชรวมตัวเข้ากับอาณาจักรสุโขทัยนั้น โดยมากเชื่อกันว่าคงในราว พ.ศ. ๑๘๓๗ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อันเป็นระยะเวลาที่อาณาจักรขวา ทำศึกพิชิตอาณาจักรศรีวิชัยอยู่ทางใต้ปลายแหลมมลายู และพ่อขุนรามคำแหงรุกรานจากทางตอนเหนือของแหลมมลายูลงไปเพื่อขยายเขตแดน^{๑๓๔} ด้วยเหตุดังกล่าว เมื่ออาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาแผ่อำนาจลงมายังภาคใต้ ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จึงได้รวมเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในอำนาจตามลำดับ ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ในราวตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรนครศรีธรรมราชก็เสื่อมลงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอโยธยาหรือต่อมาคือ กรุงศรีอยุธยาในที่สุด”^{๑๓๕} และวิเชียร ฦ นคร และคณะ ก็ได้กล่าวไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเมืองนครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชหรือเมืองพระยามหานครของกรุงศรีอยุธยา ดังความตอนหนึ่งว่า “ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ไปจนถึงสมัยพระราม

^{๑๓๓} นิคม สุทธิรักษ์, “เมืองพระเวียง (ทางโบราณคดี),” ศิลปากร (ปีที่ ๑๐ เล่ม ๑ เดือนพฤษภาคม, ๒๕๐๙), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๑๓๔} ประเสริฐ ฦ นคร, “บันทึกการสัมมนาทางประวัติศาสตร์ ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราชตามจารึกดงแม่นางเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นราชวงศ์แรกของไทยหรือไม่”, แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี, (ปีที่ ๑๐ เล่ม ๑-๓ เดือนมกราคม-ธันวาคม, ๒๕๑๙), หน้า ๑๕๕.

^{๑๓๕} ศรีศักร วัลลิโภดม, ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๖.

ควรเข้าใจว่ากรุงศรีอยุธยาคงจะกำกับเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะ “เมืองประเทศราช” หรือ “เมืองพระยามหานคร”^{๑๓๖}

๒.๙ เมืองนครศรีธรรมราชยอมรับในอำนาจการปกครองกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีเรื่องเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราชนี้หลายคราว เช่น ปรากฏตามหนังสือพระราชพงศาวดารว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยามาตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง “ในกฎมนเทียรบาลว่านครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นพระยามหานคร และในศักดิ์นาทหารหัวเมืองซึ่งตราเมื่อ พ.ศ.๑๙๑๙ ว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอก เทียบเท่าเมืองพิษณุโลกและคงเป็นเมืองเอกตลอดมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา”^{๑๓๗} ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี พระองค์เสด็จขึ้นไปปราบแคว้นลานนาไทยมีชัยชนะ โปรดให้อพยพครัวลานนาไทยลงมาไว้เมืองนครศรีธรรมราช และหัวเมืองปักษ์ใต้สองครั้ง ในรัชกาลสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมืองปัตตานีไม่ยอมอ่อนน้อม ท้ากรุงศรีอยุธยาได้ยกกองทัพลงไปปราบปราม โดยยกกำลังรวมอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและปราบเมืองปัตตานีสำเร็จ จึงโปรดให้เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองปักษ์ใต้ทั้งปวงขึ้นสมุหพระกลาโหมใน พ.ศ. ๒๑๗๘^{๑๓๘}

ต่อมาอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เมืองนครราชสีมาและเมืองนครศรีธรรมราชเป็นกบฏ ท้ากรุงต้องยกออกไปปราบปราม พระยมมราช (สังข์) เจ้าเมืองนครราชสีมาหนีออกไปพึ่งพระอารามเดชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงโปรดให้พระยาสุรสงครามยกกองทัพไปเป็นทัพบก และพระยาราชวังสันเป็นทัพเรือตีเมืองนครศรีธรรมราชแตก ทัพบกและทัพเรือเข้าล้อมเมืองไว้ แต่พระยาราชวังสันช่วยเหลือให้พระยารามเดโชหนีเพราะเป็นสหายกัน จึงต้องโทษประหารชีวิต^{๑๓๙}

สมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศ ดังนั้น บรรดาหัวเมืองใหญ่ๆ ซึ่งไม่ถูกพม่าเข้าโจมตีก็ต่างตั้งตนขึ้นเป็นอิสระ บ้างก็ตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แบ่งออกเป็นหลายก๊ก หลายเหล่า ครั้งนั้นพระปลัดซึ่งเป็นผู้รักษาเมืองนครศรีธรรมราชตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินเรียกกันว่า เจ้านคร ครองเมืองนครศรีธรรมราชได้ ๓ ปี

ต่อมาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราช และนำตัวเจ้านครมาไว้ในกรุงธนบุรี และโปรดให้เจ้าสราสุริยวงศ์ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอออกไปครองเมือง ต่อถึงพิราลัย

^{๑๓๖} วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๘๘.

^{๑๓๗} ตรี อมาตยกุล, รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๑๕.

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

ส่วนเจ้านครศรีธรรมราช ฦ กรุงธนบุรีทำความดีความชอบโดยช่วยต่อสู้พม่าหลายครั้ง จึงโปรดให้ได้กลับไปครองเมืองตามเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๙ เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเทียบเท่าเจ้าประเทศราช มีอำนาจตั้งพระยาอัครมหาเสนาและจตุสดมภ์สำหรับเมืองนครศรีธรรมราช

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นว่า การตั้งเป็นเจ้าประเทศราชนั้นดูจะเป็นการยกย่องกันมากเกินไป จึงโปรดให้ลดบรรดาศักดิ์จากตำแหน่งเจ้าประเทศราชเป็นเพียงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เจ้าพระยาครองหัวเมืองเอกอย่างเช่นเมืองพิษณุโลก ให้ลดตำแหน่งเสนาบดีลงเหลือแต่เพียงกรมการเหมือนอย่าง เช่น หัวเมืองอื่นๆ ถึงแม้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชจะได้ลดฐานะลงเป็นชั้นเมืองพระยามหานครแล้วก็ตาม แต่ก็ยังส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองเข้ามาทูลเกล้าถวายเยี่ยงประเทศราชทั้งหลายทั้งปวงจนถึง พ.ศ. ๒๔๓๔ เมื่อได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้วจึงได้ยกเลิก

เมืองนครศรีธรรมราชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีหัวเมืองขึ้นตั้งแต่เมืองชุมพรลงไปจนถึงเมืองสลักงอในแคว้นมลายู ภายหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ แยกเมืองสงขลาออกจากเมืองนครศรีธรรมราชให้ปกครองเมืองปัตตานี กลันตัน และตรังกานู ส่วนเมืองนครศรีธรรมราชให้ปกครองเมืองไทรบุรี และหัวเมืองที่ตกทะเลหน่นนอกทั้งหมด ต่อมาพระยากลันตันกับพระยาตรังเกิดวาทกันขึ้น จึงโปรดให้ออนเมืองกลันตันมาขึ้นนครศรีธรรมราช ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๙ จัดการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล โปรดให้แยกหัวเมืองปักษ์ใต้ คือ มณฑลชุมพร และมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งที่ว่าการที่เมื่อสงขลา ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำแหน่งอุปราชปักษ์ใต้ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๘ เพื่อปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไป อุปราชปักษ์ใต้ถูกยุบใน พ.ศ. ๒๔๖๙ แต่นครศรีธรรมราชยังคงเป็นมณฑลตามเดิมจนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เปลี่ยนการปกครองแผ่นดินแบบใหม่ จึงได้ยุบมณฑลนครศรีธรรมราชลงคงเหลือแต่เพียงจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยจนกระทั่งปัจจุบันนี้

๒.๑๐ บทสรุป

ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ก็เปรียบเสมือนรอยเท้าขอบรรพชนที่ปรากฏเหลือไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง เราสามารถทราบวิถีชีวิตของบรรพชนโดยทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้แล้วเรายังสามารถทราบความจริงบางอย่างทางประวัติศาสตร์

แทบจะทุกอย่างต่างมีประวัติศาสตร์ของตนเอง เหตุการณ์ของตนเองและความเป็นมาของตนเอง โดยเฉพาะอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่มีการตั้งถิ่นฐานบนที่พื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตรกรรมและยังเป็นเมืองท่า ซึ่งมีเส้นทางคมนาคมติดต่อทั้งสองฝั่งทะเล กล่าวคือทั้งฝั่งทะเลตะวันออกคืออ่าวไทย และทะเลตะวันตกคืออันดามัน รวมถึงเป็นเมืองที่มี

ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และด้วยพัฒนาการการรัฐชายทะเลที่มีเมืองในอาณาจักรบริวาร
ครอบคลุมถึงปัตตานี ไทรบุรี จึงทำให้เมืองนครศรีธรรมราชหรืออาณาจักรตามพรลิงค์มีความรุ่งเรือง
อย่างจนกลายเป็นสภาพหรือฐานะเมืองอันเป็นศูนย์กลางอำนาจในคาบสมุทรมลายูได้ โดยเฉพาะเส้นทาง
การค้าและการรวบรวมผลผลิต มีวิถีชีวิตด้านการเกษตรกรรม งานหัตถกรรมและการค้า เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้นแหล่งชุมชนโบราณของการอยู่อาศัยของมนุษย์ก็มีมาแต่โบราณ ซึ่งก็
สันนิษฐานตั้งแต่เมื่อไรว่ามนุษย์มาอยู่อาศัยที่ระบุตัวเลขนั้นอยากยิ่ง แต่อย่างไรก็ดีเราจะเห็นได้ว่าเชื้อ
ชาติเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนผู้อาศัยที่พอพิสูจน์ได้นั้นคือ พวกเขมังกหรือเงาะ หรือพวกชาวกูยที่พวกเขาเรียก
ตนเองว่า มานี แม้กระทั่งพวกชาวเล เป็นต้น พอยังคงหลงเหลืออยู่หรือเพิ่งจะสูญไปก็ไม่กี่ปีนี่เอง เหตุ
ว่าความเจริญรุ่งเรืองเข้าไปถึงจึงทำให้เขาเปลี่ยนพฤติกรรมหรือการปรับตนเองเป็นชาวเมือง
ตามลำดับ

ถ้าพิจารณาในประเด็นอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช ก็จะพบว่ามีการ
ติดต่อกับต่างชาติมาตั้งแต่โบราณ ดังปรากฏหลักฐานจากเอกสารหนังสือหรือจดหมายเหตุที่มีการ
บันทึกไว้ในคราวติดต่อ อีกประการหนึ่งที่ปรากฏชื่อเมืองดั้งเดิมก็มีการเรียกอาจจะแตกต่างกันไปบ้าง
บางยุค แต่ถึงอย่างไรทั้งหมดภาพรวมนั้นคือนครศรีธรรมราชปัจจุบันนี่เอง

ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรตามพรลิงค์ด้วยแล้ว หลังจากอาณาจักรศรีวิชัยสิ้นสลายก็มี
อาณาจักรหรือแว่นแคว้นอื่นก็ขึ้นเป็นการต่อกร จนอาณาจักรตามพรลิงค์ยิ่งใหญ่สามารถรวบรวมกองทัพ
เข้มแข็งเกรียงไกรสามารถรวบรวมเมืองต่างๆ มาอยู่ภายใต้อาณัติทั้งสิ้นโดยเฉพาะปรากฏเมือง ๑๒ นครเขตร
เป็นต้น และยิ่งไปกว่าสามารถนำกองทัพถูกรานถึงแดนไทรบุรีนั้นคือ เกาะลังกา ๒ ครั้งด้วยกัน

สัจจะธรรมอย่างหนึ่งที่ว่า เมื่อการเกิดรุ่งเรืองในที่สุดสิ้นสุดและแล้วก็เสื่อมสลาย
อาณาจักรตามพรลิงค์ก็เช่นกันหลังจากมีความสัมพันธ์กับระหว่างอาณาจักรต่างๆ ในที่สุดสิ้นอวสาน
หรือเสียอธิปไตยให้กับอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาต่างลำดับ

บทที่ ๓

การเข้ามาของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช

ในบทนี้ จะกล่าวถึงการเข้าของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช เริ่มตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิมก่อนพุทธศาสนาเข้ามาในนครศรีธรรมราช การเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ และการเข้ามาของพุทธศาสนาทั้งมหายานและหินยานหรือเถรวาท อิทธิพลของพุทธศาสนาหลังกวางค์ ศูนย์กลางอารยธรรมการแพร่หลายของพุทธศาสนานครศรีธรรมราชสู่กรุงสุโขทัย เรียกว่าพุทธศาสนาหลังศรีธรรมราชวงศ์ โดยแบ่งสมัยพุทธศาสนาหลังกวางค์กับกรุงศรีอยุธยา พุทธศาสนาหลังกวางค์กับกรุงธนบุรี พุทธศาสนาหลังกวางค์กับกรุงรัตนโกสินทร์ และบทสรุป ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

๓.๑ ความเชื่อดั้งเดิมก่อนพุทธศาสนาเข้ามาสู่นครศรีธรรมราช

๓.๑.๑ คติความเชื่อดั้งเดิม

ภาคใต้เป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเก่าแก่ของชาวต่างประเทศที่ได้มีการบันทึกถึงภูมิภาคนี้เอาไว้ เช่น ในศิลาจารึก บันทึกหรือจดหมายเหตุของชาวอินเดีย จีน กรีก อาหรับ เป็นต้น ล้วนแต่ระบุว่าแหลมมลายูหรือแหลมทอง คือดินแดนภาคใต้ของไทยที่มีความสำคัญมาแต่ครั้งโบราณ ดังที่ อุดม นิปรียาย ได้กล่าวถึงดินแดนภาคใต้เอาไว้ว่า^๑

“คำว่า “แหลมทอง” เป็นชื่อเรียกดินแดนที่เริ่มตั้งแต่คอคอดกระในจังหวัดระนองของไทยลงไป ปรากฏจากหลักฐานในหนังสือมลายูเก่าๆ มากเล่มด้วยกันว่า เดิมเรียกว่า “แหลมสการามาเซ็น” หมายถึงแหลมทะเลเค็ม (สการา = ทะเล, มาเซ็น = เค็ม) ชาวอินเดียนับว่าเป็นชาติแรกที่เข้ามามีบทบาทในการเข้ามาค้าขายกับดินแดนแถบนี้เพื่อแสวงหาทอง จึงเรียกกันว่าสุวรรณภูมิ ประมาณปี พ.ศ.๔๗๓ ชาวอินเดียเข้ามาอาศัยทำการค้าในบริเวณแหลมทองมาก ดังเห็นได้ว่าดินแดนแห่งนี้ได้รับอิทธิพลทาง

^๑ อุดม นิปรียาย, “ดินแดนไทยภาคใต้”, ใน *วิชาฉบับพิเศษ: ชีวิตไทยปักษ์ใต้*, ๒ (๑) : ๒๗ ; มิถุนายน-กันยายน, ๒๕๑๙, หน้า ๒๗.

อารยธรรมอินเดียอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นศาสนา ศิลปกรรม ทั้งวัฒนธรรมประเพณี ที่ได้รับล้วนแต่เป็นอิทธิพลจากอินเดียแทบทั้งสิ้น แล้วจึงค่อยมาผสมผสานกันเป็น ลักษณะของตัวเองในดินแดนแถบนี้ โดยเฉพาะใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้”

ลักษณะสภาพทั่วไปเกี่ยวกับความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของชาวภาคใต้ ส่วนใหญ่เชื่อใน อำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งเร้นลับเหมือนคนไทยภาคอื่นๆ แต่เนื่องจากความเชื่อนี้เกิดขึ้นเพราะ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดหรือเผ่าพันธุ์ใด เพียงแต่ความเชื่อนั้นอาจเหมือนหรือต่างกันไปตาม สภาพล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อดั้งเดิมของ ชาวภาคใต้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญานต่างๆ ทั้งนี้เพราะว่า คนได้มีชีวิตรอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ได้พบเห็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่น่ากลัวหรือน่าอัศจรรย์มากมาย ซึ่งไม่มีความรู้พอที่จะหาคำตอบได้จึงพยายามที่จะอธิบายในรูปของสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังที่ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล ได้ทรงอธิบายถึงความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ไว้ว่า

“...ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็น ธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่เชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อ พ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตนตาม ความรู้ความเชื่อในกาลสมัยนั้นๆ เป็นยุคๆ มา”^๒

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ในการทำงานเดียวกันว่า “นักมานุษยวิทยามีความเห็นว่า มนุษย์ในสังคมบุพกาลมีความเชื่อประจำกลุ่มของตน เช่น การเคารพ นับถือเทพเจ้าประจำกลุ่มหรือดวงวิญญาณที่ปกป้องคุ้มครองกลุ่ม”^๓ และ ภิญญ โจิตต์ธรรม ก็ได้กล่าว ไว้เช่นเดียวกันว่า “ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ” และ “มนุษย์เชื่อว่ามีอำนาจ ลึกลับบันดาลให้เกิดผลดีผลร้ายจึงกลัวอำนาจลึกลับนั้น จึงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะไม่ถูกลงโทษ ทำอย่างไรจึงจะเกิดผลดีและเกิดความสุขแก่ตนเอง”^๔ ซึ่งสอดคล้องกับที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเกิดจากมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำรงชีวิต เช่น เกิดภัยธรรมชาติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นต้น ก็คิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้

^๒ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล, **พิธีของทุกคน**, (พระนคร : เกษมบรรณกิจ, ๒๕๑๓), หน้า ก.

^๓ ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”, ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, เพ็ญศรี ตึก, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๑.

^๔ ภิญญ โจิตต์ธรรม, **ความเชื่อ**, (สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒ และ ๔.

เป็นไปเช่นนั้น จึงควรที่มนุษย์จะทำให้อำนาจเหนือธรรมชาติพอใจ และเมื่อพ้นภัยแล้วก็ควรจะแสดงกตัญญูตเวทีด้วยการเช่นสรวงหรือประกอบพิธีกรรมต่าง”^๕

ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดหรือพฤติกรรมของมนุษย์จะเป็นเช่นใดย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อของมนุษย์นั่นเอง ดังที่ จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร ได้กล่าวถึงอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ว่า

“เมื่อคนเรามีความเชื่ออย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อนั้น ถ้าความเชื่อเปลี่ยนไปพฤติกรรมก็จะเปลี่ยนไปด้วย คติความเชื่อของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งจึงมียุทธพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นๆ ด้วยทั้งนี้ เพราะเมื่อคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใด ย่อมประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกด้วยประเพณีพิธีกรรมและอื่นๆ ให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น”^๖

เนื่องจากการที่คนเรามาตั้งหลักแหล่งอยู่ร่วมกันเป็นเวลานานย่อมมีสภาพความเป็นอยู่ส่วนใหญ่ในแนวเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน จึงมีวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อร่วมกัน กิ่งแก้ว อุตถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์^๗ ได้กล่าวถึงความเชื่อในสังคมต่างๆ สรุปได้ว่า ไม่ว่าจะเป็ นสังคมใดก็ตามจะมีความเชื่อปรากฏอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะหนึ่งเป็นความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา รวมไปถึงพิธีกรรมต่างๆ อันเนื่องมาจากศาสนา ความเชื่อทางศาสนาเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างชัดเจนและมีระบบ อีกลักษณะหนึ่งเป็นความเชื่อระดับพื้นบ้าน หมายถึงความเชื่อที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เป็นความเชื่อที่มีได้ อ่างระบบเหตุผลเป็นพื้นฐาน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าความเชื่อพื้นบ้านเป็นความเชื่อที่ขาดเหตุผล เพราะหากวิเคราะห์ความเชื่อพื้นบ้านก็จะพบเหตุผลแฝงเร้นอยู่ในความเชื่อเหล่านั้นเสมอ

ดังจะเห็นได้ว่าบริเวณดินแดนแถบแหลมมลายู ก่อนที่จะได้รับวัฒนธรรมจากอินเดีย ต่างก็มีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว หากแต่อยู่ในอิทธิพลสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงนับถือผีสางเทวดา (Animism) คือถือว่าทุกสิ่งทุกอย่าง จะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม อาทิ ต้นไม้ ลม ไฟ และน้ำ เป็นต้น ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นได้ตามปกติสิงอยู่ในนั้นและมีอำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาล

^๕ จารุวรรณ ธรรมวัตร, **คติชาวบ้านอีสาน**, (กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๖.

^๖ จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. **สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๒๓), หน้า คำนำ.

^๗ กิ่งแก้ว อุตถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, “ความเชื่อ”, ใน **ภาษาไทย ๘**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๓๑), หน้า ๖๖๒-๖๖๔.

ให้ตีให้ร้ายได้ แต่ถ้าคนทำถูกวิธีอาจขอความคุ้มครองได้ หรืออาจป้องกันได้ในเมื่อสิ่งนั้นจะให้ร้ายแก่ตนได้ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ ได้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของชาวภาคใต้ไว้ว่า

“...ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญสูงขึ้น ก็จัดแบ่งผืนนี้ออกเป็นผืนตีร้าย ถ้าเป็นผืนตีก็เรียกว่าเทวดา และถ้าประณีตขึ้นไปก็เป็นพระเป็นเจ้าและพระเจ้า ส่วนผืนร้ายคงเรียกว่าภูตผีปีศาจตามเดิม มนุษย์มีความเชื่อถือเรื่องผีสางเทวดาแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงลึกลงไปในจิตใจ จะทำการงานสิ่งใดก็ไม่ใคร่พ้นเรื่องผีสางเทวดามาแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงลึกลงไปในจิตใจ จะทำการงานสิ่งใดก็ไม่ใคร่พ้นเรื่องผีสางเทวดา”^๘

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์^๙ กล่าวอธิบายอีกเกี่ยวกับความเชื่อของชาวภาคใต้ว่า ชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังไม่มีศาสนา แต่มีความเชื่อถือธรรมชาติ ซึ่งตามปกติมองไม่เห็นตัว แต่เชื่อว่ามีสิ่งมีอำนาจเหนือคน สามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่ตนได้ เราเรียกความเชื่อเหล่านี้ว่าลัทธิผีสางเทวดา (Animism) ซึ่งแม้แต่ทุกวันนี้เรามีศาสนาประจำชาติแล้วแต่ก็ยังมีความเชื่อเก่าๆ ปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไปตามพื้นบ้าน เช่น การนับถือเทวดาอารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน อันแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลความเชื่อที่มีมาแต่โบราณยังคงมีสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย

นอกจากนี้แล้ว ชวน เพชรแก้ว ยังได้กล่าวถึงภาคใต้ในฐานะที่เป็นแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม ไว้ในทำนองเดียวกันว่า

“แต่เดิมชาวภาคใต้มีลัทธิความเชื่อซึ่งได้แก่ การนับถือผีสางเทวดา วิญญาณบรรพบุรุษ มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อใช้ติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ครั้นเมื่อลัทธิพราหมณ์จากอินเดียแพร่หลายเข้ามา ก็รับเข้ามาปฏิบัติผสมผสานปนเปกับความเชื่อเดิม และเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในเวลาต่อมา ก็ได้รับเข้ามาผนวกเข้ากับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่เดิมอีก...อิทธิพลจากพระพุทธศาสนาและคติความเชื่ออื่นๆ ที่มีอยู่เหล่านี้จึงมีอิทธิพลกำกับนิสัยในการคิดและการกระทำอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังมีผลต่อรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านเกือบทุกประการจนทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวใต้มีลักษณะเฉพาะตน”^{๑๐}

^๘ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, นครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐.

^๙ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “พื้นฐานวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้”, ใน *กรมศิลปากร*, ๒๑ (๕) : ๓๑-๔๑ มกราคม ๒๕๒๑.

^{๑๐} ชวน เพชรแก้ว, “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้กับสังคม”, ใน *ศรีวิชัย*, ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ, (สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๓๔) หน้า ๑๑๙.

ภายหลังต่อมาชาติแรกที่เข้าสู่ดินแดนมลายูหรือแหลมทองคือ ชาวอินเดียเพื่อแสวงโชค ค้าขายและได้นำศาสนาพราหมณ์มาเผยแพร่ในที่สุดชาวภาคใต้จึงรับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ตามลำดับที่จะกล่าวต่อไป

๓.๑.๒ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์

หากมีคำถามว่า แล้วศาสนาพราหมณ์ได้เริ่มเข้าสู่ดินแดนอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชตั้งแต่เมื่อใด ก็ตอบได้อย่างไม่ต้องกลัวผิดว่าชาวอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล เพราะเข้ามาค้าขายติดต่อกับสุวรรณภูมิอยู่เสมอ และเมื่อเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยแพร่อารยธรรมแก่ชาวพื้นเมือง ยังได้มาสร้างบ้านเมืองตั้งเป็นอาณาจักร และอีกพวกหนึ่งก็มีการอพยพหนียุทธภัยของชาวอินเดียมีมากที่สุดก็ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พ.ศ. ๒๘๖-๒๘๗ สืบเนื่องจาก พระเจ้าอโศกมหาราชได้ยกทัพไปตีแคว้นกสิงคะ ซึ่งตั้งอยู่ทางลุ่มแม่น้ำมหานทีตอนใต้ของอาณาจักรมคธ เป็นเหตุให้ชาวกสิงคะอพยพหนียุทธภัยสงครามเป็นจำนวนมาก ลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิ และสู่หมู่เกาะอินโดนีเซีย และช่วงที่สองก็ในช่วงที่มุสลิมยังเติร์กบุกอินเดีย ประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๗๐๐ จึงทำให้ชาวอินเดียต้องอพยพหนี ในจำนวนผู้คนมากมายนี้ ก็แน่นอนเหลือเกินว่าจะต้องมีคนที่เป็่นนักปราชญ์ราชบัณฑิตด้วย จึงมาสอนหลักศาสนาพราหมณ์ทำให้ลัทธิศาสนาพราหมณ์เชื่อถือต่างๆ เป็นไปอย่างเดียวกับชนชาติอินเดีย เมื่อชาวอินเดียมีอะไรเปลี่ยนแปลง ชาวตามพรลิงค์ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ปัจจุบันร่องรอยทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุตลอดศิลาจารึกของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอย่างดาษดื่น ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ว่าด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลาจารึก

สมัยก่อนจะเคยมีความเชื่อถือในศาสนาพราหมณ์อยู่ไม่น้อย ดังที่มีโบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ ปรากฏเป็นพยานอยู่และคงจะมีประเพณีถือผู้อยู่ด้วยดังที่มีพิธีเปตพลี และพิธีเช่นสรวงอย่างอื่นๆ อันจะสังเกตได้ในพิธีสารทเดือนสิบของเมืองนครทุกปี^{๑๑}

อย่างไรก็ดี การเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดียและคนอินเดียโดยเฉพาะกลุ่มนักบวช ทำให้ความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อบ้านเมืองในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะการรับวัฒนธรรมทางความคิด ความเชื่อโดยมีศาสนาเป็นสื่อสำคัญ โดยเนื้อแท้บ้านเมืองในภูมิภาคนี้ตั้งอยู่บนฐานความคิด และอุดมการณ์ของระบบหัวหน้าเผ่าเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว การรับอุดมการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอินเดียบนพื้นฐานศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ กลับเป็นสิ่งเสริมอำนาจของหัวหน้ากลุ่มหรือผู้ปกครอง

^{๑๑} นิจ หัญชีระนันท์, “นครศรีธรรมราชในด้านของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๓.

ให้ยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่าในระยะแรกเริ่มของการเข้ามาของอิทธิพลอินเดีย ศาสนาพราหมณ์ดูจะเด่นกว่าพุทธศาสนาอยู่เล็กน้อย ทั้งนี้เพราะศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะลัทธิไวษณพนิกายดูจะส่งเสริมภาพพจน์เทวราชาให้กับชนชั้นปกครอง หรืออาจกล่าวได้ว่าลัทธิบูชาพระวิษณุเป็นลัทธิที่ยกย่องระบบกษัตริย์ จึงน่าจะเป็นศาสนาที่ได้รับการเคารพจากชนชั้นปกครอง และอาจเป็นศาสนาของรัฐอย่างเป็นทางการ ส่วนลัทธิบูชาพระศิวะนั้นน่าจะเป็นศาสนาของชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องและเข้ากันได้ดีกับความเชื่อดั้งเดิมกับทั้งสองเพศ ซึ่งเป็นที่มาของการเกิดและความเจริญงอกงาม

ด้วยเหตุนี้ พวกพราหมณ์จึงเป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของชนชั้นปกครอง เพราะเป็นผู้สร้างและรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของเทวราชา ชนชั้นปกครองได้ยกฐานะของตนให้เหนือกว่าหัวหน้าเผ่าหรือเจ้าเมืองคนอื่นๆ เพื่อที่จะได้รับความร่วมมือหรืออ้างสิทธิที่จะเรียกเก็บผลิตภัณฑ์ส่วนเกิน หรือเกณฑ์แรงงานจากชุมชนที่อยู่นอกเขตอำนาจตน ตลอดจนมีกองทหารเพื่อคุ้มครอง

ตามหลักฐานทางโบราณคดี อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาสู่จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ ทั้งนี้จะเห็นได้จากเทวรูปพระนารายณ์สวมหมวกแขกรุ่นแรกและนับว่าเก่าแก่ที่สุดที่พบที่เมืองไชยาและนครศรีธรรมราช เทวรูปเหล่านี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑

ทางด้านศิลาจารึก ในช่วงแรกนี้มีอยู่สองหลัก คือจารึกหลักที่ ๒๘ พบที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช ซึ่งกล่าวถึงพระอิศวร ตัวอักษรมีความเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑^{๑๒} และอีกหลักหนึ่งเป็นจารึกพิเศษ พบที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเช่นกัน ยังอ่านไม่ออก เป็นภาษาสันสกฤต เป็นรูปเสมา มี ๘ บรรทัด บรรทัดละ ๓ หรือ ๔ ตัว มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ หรือก่อนนั้น^{๑๓}

เมื่อล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก็ยิ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในยุคนี้ราชวงศ์ปัลลวะได้ส่งเสริมศาสนาพราหมณ์เพื่อแข่งกับพุทธศาสนา โดยการสร้างลัทธิภักดีขึ้นในหมู่ชนผู้นับถือพระอิศวรและพระนารายณ์พร้อมทั้งอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ให้แพร่หลายไปนานาประเทศ ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนในแถบอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

^{๑๒} ยอร์ช เซเดส์. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้. (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๔), หน้า ๓๕.

^{๑๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “อาณาจักรนครศรีธรรมราช”, ใน โบราณคดี, (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม, ๒๕๑๙)

ส่วนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการพบเทวรูปทั้งในศิวนิกายและไวษณพนิกายทั่วบริเวณอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมือง เช่น ที่บริเวณเขาจอมทองวัดนายขอมเขาคาเทพราช ดอนไคร บ้านนาควาย และตำบลท่าเรือในเขตอำเภอเมือง เทวรูปดังกล่าวมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ เป็นต้นมา

ด้านหลักศิลาจารึก มีจารึกที่เขาวพระนารายณ์ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นภาษาทมิฬโบราณมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ กล่าวถึงการที่ผู้ปกครองชาวอินเดียที่ตะกั่วป่าบัญชาให้ขุดสระขึ้น ให้อยู่ในความครอบครองของพวกทหารและพ่อค้า^{๑๔} ศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งอยู่ที่วัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เขียนด้วยภาษาสันสกฤตมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ กล่าวถึงการสร้างระเบียง หอจั่วและพระอุโบสถสำหรับพระสงฆ์และการบำรุงคณะพราหมณ์ดังมีข้อความว่า “...พระระเบียงและห้องอาหารกับพระอุโบสถาคารอาหารสำหรับพระสงฆ์และบุคคลต่างๆ ...เครื่องบูชาอาหาร เครื่องบำรุงคณะพราหมณ์ของพระอัครมเหศวร...”^{๑๕}

แสดงให้เห็นว่า จากหลักฐานทางศิลปะโบราณคดี หลักฐานจากการสำรวจและหลักฐานทางด้านศิลาจารึก ทำให้เราได้เรียนรู้ว่า ศาสนาพราหมณ์ได้ตั้งมั่นในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

ล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ ซึ่งเป็นช่วงที่พุทธศาสนานิกายมหายานกำลังเจริญรุ่งเรืองในคาบสมุทรภาคใต้ โดยเฉพาะแถบไชยา-นครศรีธรรมราชนั้น มีหลักฐานทางพุทธศาสนามหายานมากมาย จะอย่างไรก็ตามศาสนาพราหมณ์ในยุคนี้ก็ได้เสื่อมไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพุทธศาสนามหายานและศาสนาพราหมณ์มีหลักการในเรื่องพิธีกรรมคล้ายคลึงกัน

ศิลาจารึกหลักที่ ๒๙ ซึ่งพบที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นภาษาทมิฬ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ซึ่งเป็นสมัยโจฬะ ได้กล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ว่า ไม่ให้ผู้ใดย้ายพวกพราหมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ไม่ปฏิบัติจะต้องได้รับโทษ ดังข้อความว่า

“...ดั่งนี้คือพราหมณ์...

...โดยคำสั่งธรรมเสนาบดี...

...หนึ่ง...

^{๑๔} ยอร์ช เซเดส์. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, หน้า ๓๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

...ธรรม...

...ถ้าผู้ใดทำอันตรายแก่คงคา...”^{๑๖}

จากหลักฐานอันนี้แสดงให้เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์ตั้งมั่นอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และได้รับการคุ้มครองจากเจ้าผู้ครองนครด้วยดีตลอดมา

อนึ่ง ตามตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเรื่องราวในยุคนี้ ทำให้เราทราบว่า ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาอิทธิพลเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า นครศรีธรรมราชมีเมืองขึ้นหรือเมืองบริวารเป็นสิบสองนักษัตร คือนาสัตว์ ๑๒ ตัวมาเป็นตราประจำเมืองตามลำดับทางจันทรคติ เช่นเมืองตรังมีสัญลักษณ์เป็นม้าประจำปีมะเมีย^{๑๗}

อย่างไรก็ตาม ส่วนกรณีซากเทวสถานในเมืองนครศรีธรรมราชสำคัญล้วนเป็นฝีมือช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น โบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ ศาลพระเสื้อเมือง ฐานพระสยาม เป็นต้น และยิ่งไปกว่านั้น ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ได้กล่าวถึงพวกพราหมณ์และเมืองนครศรีธรรมราชไว้ว่า “พราหมณ์พวกซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ บัดนี้ ก็เป็นที่อกเภาของพราหมณ์ซึ่งมาแต่ประเทศอินเดีย แต่ในขณะแต่ก่อนเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ข้างฝ่ายใต้ เรือลูกค้าไปมาค้าขายมาทางเมืองตรัง พราหมณ์จึงได้เข้ามาที่เมืองนครศรีธรรมราชมากแล้วจึงเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ...เพราะฉะนั้นเชื้อพราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราชไม่มีสิ้นสุด จนถึงบัดนี้ มีเทวสถาน มีเสาชิงช้าซึ่งพราหมณ์ยังคงทำพิธี...”^{๑๘}

เส้นทางเข้ามาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

กล่าวกันว่า การเข้ามาของพราหมณ์สู่ดินแดนทางภาคใต้ คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศอินเดีย ในฤดูกาลขอลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกระแสน้ำทางตอนเหนือของมหาสมุทรอินเดียไหลเลียบฝั่งตะวันออก ทำให้การเดินทางทางทะเลเกิดความสะดวก พ่อค้าวานิชส่วนหนึ่งซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์นำสินค้าจากอินเดียมาสู่ชายประเทศพม่าลงมาสู่ชายฝั่งของแหลมมลายูไปทางตะวันออกบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพรและนครศรีธรรมราชและอีกส่วนจะเดินทางไปถึงช่องแคบมะละกาสู่หมู่เกาะอินเดียตะวันออก ซึ่งหมายถึงประเทศอินโดนีเซียใน

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๑๗} ศรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๕๑.

^{๑๘} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชพิธีสิบสองเดือน*, (กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓.

ปัจจุบันและตั้งมั่นคงอยู่ที่เกาะบาทลีจนถึงปัจจุบัน และอีกพวกหนึ่งหลังจากผ่านช่องแคบมะละกา แล้วไปสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงจังหวัดของประเทศไทยซึ่งรวมถึงจังหวัด นครศรีธรรมราชด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ว่า

“...พวกชาวอินเดีย เห็นจะเริ่มมีมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศเหล่านี้กว่าสอง พันปีมาแล้ว พวกที่มาตั้งภูมิลำเนาในเมืองลาวนั้น มาเรือแต่อินเดียมาขึ้นที่ปากน้ำสาละวิน เดินบกเข้ามาทางด้านแม่สอดมาเมืองตากทางหนึ่งเข้าทางด้านพระเจดีย์สามองค์ลง มาทางเมืองกาญจนบุรีทางหนึ่ง มาเรือจากอินเดียมาขึ้นที่เมืองมะริดผ่านเมืองตะนาวศรี เดินบกข้ามเขาที่ด่านสิงขรมาลงเลียบบชายทะเลที่เกาะหลักต่อขึ้นมาทางหนึ่ง ยังมีทางที่ พวกชาวอินเดียเดินแต่ตีกำบรรพ์ข้างใต้ลงไปอีกสองทาง คือเดินจากเมืองตะกั่วป่า เดียวนี้ ข้ามมาอำเภอไชยาแขวงจังหวัดสุราษฎร์ธานีบัดนี้ทางหนึ่ง เดินมาจากเมืองไทร ข้ามมณฑลปัตตานีอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้มาทางเรือแล่นอ้อมแหลมมลายูมาก็อีกทาง หนึ่ง เมืองที่พวกชาวอินเดียได้มาตั้งในแดนลาวแต่ตีกำบรรพ์ยังมีเค้าเงื่อนปรากฏอยู่ คือเมืองนครปฐมเป็นสำคัญ นอกจากนั้นก็คือเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองอุทอง เมืองลพบุรี และบาทที่จะเป็นเมืองสุโขทัย และเมืองนครชุม (คือเมืองกำแพงเพชรทาง ฝั่งตะวันตก) ด้วย ทางแหลมมลายูนั้นตั้งที่เมืองไชยาเก่าแห่งหนึ่ง เมืองนครศรีธรรมราช แห่งหนึ่ง เมืองไทรบุรีแห่งหนึ่งและเมืองปัตตานีอีกแห่งหนึ่ง”^{๑๙}

กล่าวโดยสรุปเส้นทางการเข้ามาของพวกพราหมณ์สู่นครศรีธรรมราช ได้ดังต่อไปนี้

๑. เส้นทางจากคอคอดกระ เป็นเส้นทางผ่านส่วนแคบที่สุดของคาบสมุทรจากแม่น้ำ กระบุรี อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง มาออกฝั่งตะวันออกที่จังหวัดชุมพร จากชุมพรสามารถเดินทาง เลียบฝั่งอ่าวไทยผ่านเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราช

๒. เส้นทางจากแม่น้ำตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นเส้นทางออกสู่อ่าวบ้านดอนจังหวัดสุ ราษฎร์ธานี แต่ต้องเดินข้ามเขาสกแล้วมาลงคลองสกจนกระทั่งออกสู่แม่น้ำพุมดวงในเขตอำเภอคีรีรัฐ นิคม ก่อนถึงอ่าวบ้านดอนสามารถขึ้นไปตามลำน้ำหลวงเข้าสู่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ โดยผ่าน ทางอำเภอเวียงสระ อำเภอฉวาง ถ้าออกอ่าวไทยทางอ่าวบ้านดอนก็สามารถไปสู่จังหวัดต่างๆ ริมอ่าว ไทยได้เช่นกัน

^{๑๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมปาฐกถา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙),

๓. **เส้นทางจากจังหวัดตรัง** เป็นเส้นทางแม่น้ำกั้นตั้ง ผ่านอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ แล้วลงสู่คลองสินปุนจากคลองสินปุนก็สามารถออกสู่อ่าวไทย (แม่น้ำหลวง) ได้

๔. **เส้นทางจากกระบี่** เป็นเส้นทางคลองปะกาไสย ผ่านอำเภอเมืองและอำเภอเขาพนม เพื่อไปลงยังคลองสินปุนจากคลองสินปุนก็สามารถไปตามลำน้ำไปบรรจบกันแม่น้ำหลวงที่อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๕. **เส้นทางจากจังหวัดตรัง** เป็นเส้นทางลำน้ำกั้นตั้งผ่านควนธานีอันเป็นเมืองตรังเก่า ผ่านท่าจีนในเขตอำเภอห้วยยอดสู่เขตอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วออกอ่าวไทย แม้ในยุครัชกาลที่ ๕ และที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประชาชนในจังหวัดก็ใช้เส้นทางนี้ทั้งทางน้ำและทางบก เพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพฯ

๖. **เส้นทางจากจังหวัดสงขลา** เป็นเส้นทางเข้าสู่อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จากทะเลสาบสงขลา ก็เข้าสู่นครศรีธรรมราชได้โดยผ่านทางคลองระโนด ผ่านหัวไทร เขียวใหญ่ และออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอปากพนัง

๗. **เส้นทางจากไทรบุรี** เข้าสู่จังหวัดสงขลาและจังหวัดริมฝั่งทะเลด้านตะวันออกอื่นๆ ผู้ที่เดินทางผ่านคาบสมุทรทงไถ่ไม่ได้มีเพียงแต่ชาวจีนอินเดียเท่านั้น ชาวจีนก็ใช้เส้นทางนี้ ดั้งบันทึกของคณะทูตสมัยจักรพรรดิฮั่นวุติ (Han Wuti) ในปีก่อนคริสตกาลพวกเขาได้เดินทางข้ามคาบสมุทรไปยังอ่าวเบงกอล เมื่อต้องการไข่มุก เพชรนิลจินดาและของแปลกๆ จากคาบสมุทร

๓.๒ การเข้ามาของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช

๓.๒.๑ พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย

พุทธศาสนาเผยแพร่จากประเทศอินเดียเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยหรือดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อใด นักวิชาการยังมีความเห็นที่แตกต่างกัน ดังที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^{๒๐} ได้ทรงพระนิพนธ์ถึงการเข้ามาของพุทธศาสนาในประเทศไทย พอจะสรุปได้ว่า พุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในประเทศสยามเมื่อใดนั้นยังมีข้อคิดเห็นที่แตกต่างกัน บ้างว่าเข้ามาประดิษฐานในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช บ้างว่าเข้ามาในสมัยหลังมาช้านาน แต่หลักฐานจากโบราณวัตถุและพงศาวดารระบุนชัดว่า พุทธศาสนาเข้าครั้งแรกที่เมืองนครปฐม ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่าเมืองทวารวดี ด้วยมีพระพุทธรูปเจดีย์

^{๒๐} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒๔-๑๓๕.

ใหญ่ น้อย เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น และยังมีพระพุทธรูปเจดีย์แห่งอื่นๆ ในประเทศสยามที่มีลักษณะที่แตกต่างกันหลายแบบ

แสดงให้เห็นว่ามีพุทธศาสนานิกายต่างๆ ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยแตกต่างกัน แบ่งได้เป็น ๔ ยุค คือ ยุคที่ ๑ พุทธศาสนานิกายเถรวาท ยุคที่ ๒ พุทธศาสนานิกายมหายาน ยุคที่ ๓ พุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างพุกาม และยุคที่ ๔ พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ อติศักดิ์ ทองบุญ และ สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์^{๒๑} ได้กล่าวถึงยุคต่างๆ ที่พุทธศาสนาแพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทย พอสรุปได้ดังนี้

ยุคที่ ๑ ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ เป็นลัทธิเถรวาทที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่าศูนย์กลางพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ได้แก่ จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีในสมัยนั้น เพราะได้พบสัญลักษณ์ของพุทธศาสนายุคนั้นจำนวนมาก เช่น ธรรมจักร จารึกพระพุทธรูป และพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น

ยุคที่ ๒ ลัทธิมหายาน เผยแพร่เข้าสู่สุวรรณภูมิประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ โดยเฉพาะดินแดนภาคใต้ของไทย ได้พบหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญของพุทธศาสนาลัทธิมหายานจำนวนมาก เช่น พระบรมธาตุไชยา พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช (องค์เดิม) พระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ดินดิบ เป็นต้น

ยุคที่ ๓ ลัทธิเถรวาทแบบพุกาม เผยแพร่เข้าสู่ประเทศไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ สมัยพระเจ้าอโนรุทรมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังแคว้นต่างๆ ที่พระองค์ทรงปราบปรามได้ ตั้งแต่อาณาจักรล้านนาตลอดถึงอาณาจักรทวารวดี เรียกพุทธศาสนาในยุคนี้อีกว่า “ลัทธิหินยานอย่างพุกาม”

ยุคที่ ๔ ลัทธิลังกาวงศ์ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พุทธศาสนาในลังกาภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าปรักรมพาหุ ได้เจริญรุ่งเรืองมาก มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามหลักพุทธพจน์เดิม จนเลื่องลือกระจายไปถึงพม่า มอญ และไทย ได้มีพระสงฆ์จากประเทศดังกล่าว เข้าไปสืบพุทธศาสนาในลังกา เกิดศรัทธาในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ชาวลังกา จึงยอมบวชแปลงเป็นนิกายลังกาวงศ์ แล้วกลับมาพร้อมด้วยพระสงฆ์ชาวลังกาเผยแผ่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ในบ้านเมืองของตน เชื่อกันว่าพระสงฆ์ไทยไปจากเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘

^{๒๑} อติศักดิ์ ทองบุญ และสุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์, “ศาสนาพุทธในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑๕, (กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓๗๒-๗๓๗๓.

๓.๒.๒ ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อย่างไรก็ดี ในการแพร่เข้ามาเป็นครั้งแรกของศาสนาทั้งสอง กล่าวคือ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาบนคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยดังกล่าวนี้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสังคมในท้องถิ่น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นได้หลายประการ คือ^{๒๒}

๑. การตั้งถิ่นฐาน ก็คือก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาจะแพร่หลายเข้ามาพร้อมกันกับการค้าของระบบเครือข่ายทางการค้านานาชาติของโลกโบราณดังกล่าวในราวพุทธศตวรรษที่ ๒ ถึง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๓ นั้น ชุมชนโบราณในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยได้ตั้งชุมชนในลักษณะที่เป็นชุมชนเล็กๆ กระจุกกระจายกันอยู่ทั่วไป มีการย้ายถิ่นฐานจากที่เคยอาศัยอยู่ตามถ้ำและเพิงผาในบริเวณเทือกเขาตอนกลางของคาบสมุทรลงมาสู่บริเวณที่ราบในบริเวณแม่น้ำสายสำคัญ บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล และบริเวณสันทรายเก่าริมฝั่งทะเลมากยิ่งขึ้น เมื่อศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาก็ปรากฏว่าจากชุมชนขนาดเล็กๆ กลายเป็นชุมชนมีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ของชุมชนกินอาณาบริเวณกว้างขวางมากดังที่ได้ปรากฏว่าชุมชนโบราณควนลูกปิดกินบริเวณครอบคลุมพื้นที่ของภูเขาหรือเนินดินหรือ “ควน” ทั้งลูก อย่างไรก็ตาม จากที่เคยร่อนการโยกย้ายถิ่นฐานบ่อย กลับเป็นความมั่นคงปักแผ่นยิ่งขึ้น

๒. ระบบความเชื่อ คือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาได้ส่งผลให้ระบบความเชื่อถือดั้งเดิมถูกยกเลิกไป โดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับการฝังศพก็หมดสิ้นไป จึงเริ่มหันมาเป็นพิธีการเผาศพเป็นต้น

ก. การฝัง คือ เป็นแบบที่ได้มีการค้นพบหลักฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยยุคแรกๆ เป็นการฝังแบบดั้งเดิมหรือการฝังครั้งแรก (Primary Burial) โดยการนำศพผู้ตายไปวางไว้บนพื้นดินที่เตรียมไว้ หรืออาจจะนำไปเก็บไว้ในถ้ำ โดยการจัดวางศพให้นอนในท่าที่สบายที่สุด ไม่จำเป็นต้องนอนหงายเหยียดยาวเพียงอย่างเดียว อาจจะนอนตะแคง นอนงอเข่า หรือนอนงอตัว อาจจะมีการมัดหรือห่อศพ จากนั้นนำดินมากลบหรือนำก้อนหินมาวางทับเพื่อป้องกันสัตว์มาขุดคุ้ย เชี่ยว การฝังศพในระยะแรกๆ ค้นพบทั้งที่บรรจุและไม่บรรจุสิ่งของอุทิศให้แก่ผู้ตาย ครั้นยุคหลังลงมา การฝังศพก็เปลี่ยนแปลงพัฒนาไป โดยได้มีการขุดหลุมที่มีความลึกแตกต่างกันตั้งแต่ระดับ ๑๐-๕๐ เซนติเมตร และสิ่งของที่อุทิศให้แก่ผู้ตายที่บรรจุลงไปในหลุมฝังศพมีจำนวนมากขึ้น มีการประดับร่างกายของผู้ตายด้วยเครื่องประดับประเภทลูกปัดที่ทำจากเปลือกหอย ลูกปัดดินเผา และกระดอง

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ปรึชา นุ่นสุข, รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : การศาสนาและการวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๑-๑๕๗.

เต่า เป็นต้น ครั้งในยุคโลหะ ซึ่งเป็นช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ได้ค้นพบพิธีกรรมที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น คือ นอกจากจะมีการฝังศพแบบเดิมแล้ว ก็ยังมีการฝังศพในโลงที่ทำด้วยไม้ ส่วนใหญ่ทำเป็นรูปเรือ ยาวประมาณ ๔.๕๐-๖.๐๐ เมตร กว้างประมาณ ๕๐-๗๐ เซนติเมตร ส่วนปลายมีเดือยยื่นออกมาสำหรับผูกหรือลาก เมื่อหย่อนศพไปในหลุม หรืออาจจะเก็บไปไว้ตามซอกหรือหลืบของถ้ำ ในยุคนี้มีการค้นพบว่ารูปแบบในการจัดการศพได้พัฒนาไป คือ มีการห่อหรือมัดศพด้วยเส้นหรือเถาวัลย์ รวมทั้งมีการมัดข้อมือ เข่า และข้อเท้า

นอกจากนี้ยังพบการฝังศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ซึ่งเรียกการฝังแบบนี้ว่า “การฝังครั้งที่สอง” (Secondary Burial) ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกัน ๒ รูปแบบ คือ

รูปแบบแรก คือ เป็นการนำศพไปฝังในที่ใดที่หนึ่งระยะหนึ่ง จนเนื้อเน่าเปื่อยและหลุดออกหมด โดยใช้เวลาราว ๓-๕ ปี จากนั้นจึงขุดกระดูกนั้นขึ้นมาทำความสะอาด แล้วบรรจุลงในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ (Burial Jar) อาจจะมีฝาปิดหรือไม่มี หรืออาจจะใช้ภาชนะดินเผาสองใบประกบกัน แล้วนำมาประกอบพิธีอีกครั้งหนึ่งจากนั้นจึงนำไปฝัง

รูปแบบที่สอง คือ เป็นการบรรจุโครงกระดูกทั้งโครงลงในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ทำนองเดียวกันกับรูปแบบ แบบนี้ประกอบพิธีกรรมโดยการชำแหละศพเป็นส่วนๆ แล้วนำแต่ละส่วนบรรจุลงในภาชนะดินเผา หรืออาจจะบรรจุลงไปที่โครง จากนั้นจึงนำไปฝัง

ข. การเผา คือ เป็นแบบที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยประวัติศาสตร์ ในชุมชนที่ได้มีการยอมรับพุทธศาสนาเข้ามาในชุมชน จากหลักฐานที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่า เป็นพิธีกรรมที่มีการเก็บกระดูกส่วนต่างๆ ที่เหลือจากการเผาบรรจุลงในผอบหรือภาชนะดินเผา ก่อนที่จะนำไปบรรจุไว้ในที่ใดที่หนึ่ง

๓. การคมนาคม คือถึงแม้ว่าการติดต่อคมนาคมกันก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาก็ตาม แต่การติดต่อก็อยู่ในวงจำกัด เฉพาะแห่งที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น แต่ครั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาและการค้าได้เข้ามาก็ทำให้การติดต่อพัฒนาขึ้นอย่างกว้างขวางและรวดเร็วยิ่งขึ้น กล่าวคือทางทิศตะวันออกได้ขยายไปจนถึงจีน และทางทิศตะวันตกได้ขยายไปจนถึงอินเดียและบริเวณลุ่มน้ำเมดิเตอร์เรเนียน โดยคาบสมุทรแห่งนี้เป็นสะพานเชื่อมระหว่างตะวันออกกับตะวันตก

๔. การศึกษาและเทคโนโลยี คือการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมดของชุมชนมาสู่ระบบความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการพัฒนาครั้งสำคัญทางด้านการศึกษาเรียนรู้และระบบความเชื่อของชุมชนในท้องถิ่น

๕. เครื่องนุ่งห่มและการแต่งกาย คือการแต่งกายล้วนแล้วแต่การนำเปลือกไม้มาใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่พอศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว ก็ทำให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับเป็นจำนวนมาก มีรูปแบบอันหลากหลาย ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการทอผ้าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน และผลิตขึ้นเพื่อเป็นสินค้า

๖. การทำมาหากิน คือก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเข้ามานั้น ชุมชนส่วนใหญ่ก็พึ่งพาอาศัยเกี่ยวกับสิ่งของธรรมชาติของป่าและลำสัตว์ อาจจะมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่พอศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาก็ทำให้ชุมชนพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหญ่ อีก คือมีศูนย์กลางทางการค้าเกิดความยุ่งเหยิง มีการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างตะวันออกกับตะวันตกยังเป็นแหล่งสรรพวิทยาและศูนย์กลางแห่งการผลิตหรือแหล่งอุตสาหกรรมในการผลิตเครื่องประดับและสิ่งของประเภท “สิ่งมีค่า” และ “ของแปลก” นานาชนิดอีกด้วย

ภายหลังจากที่สังคมไทยรับเอาศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว ศาสนาทั้งสองนี้ก็มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของคนไทยเราเป็นอย่างมาก ดังที่ สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า “เราต้องยอมรับว่าศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อสังคมไทยไม่น้อย”^{๒๓} และสมเกียรติ ตันสกุล^{๒๔} ก็ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดขึ้นในสังคมไทยนั้นส่วนใหญ่มิได้เกิดมาจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ถึงกระนั้นก็ตามความเชื่อในการนับถือผีหรือความเชื่อแบบวิญญาณนิยมก็ได้สูญหายไปจากสังคมไทย แต่ได้ผสมผสานกันแบบที่กล่าวกันว่า “พุทธกับไสยไปด้วยกัน” มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

๓.๒.๓ การเข้ามาของพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกาย คือ เถรวาทหรือหินยานกับมหายาน ในสมัยพระเจ้ากนิษกะแห่งอินเดีย ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีเดชาานุภาพอันยิ่งใหญ่ต่อจากพระเจ้าอโศกมหาราช ได้รับการยกย่องจากชาวพุทธฝ่ายเหนือว่าเป็นมหาราชที่มีความสำคัญเท่าๆ กับพระเจ้าอโศกมหาราชของพวกชาวพุทธเถรวาทสายใต้ทีเดียว

พวกพระสงฆ์ฝ่ายเหนือถือคติตามพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต คือถือคติตามที่ได้บัญญัติใหม่ครั้งพระเจ้ากนิษกะให้ทำสังคายนาในคันธารราชู พระนิกายมหายานจึงเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา

^{๒๓} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๐.

^{๒๔} สมเกียรติ ตันสกุล, ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ : กรณีศึกษาประเพณีทำขวัญ, (สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

พวกพระสงฆ์ฝ่ายใต้ถือคติตามพระไตรปิฎกภาษาขอมที่ได้รวบรวมขึ้นไว้เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกทำสังคายนาในมคธราชู หลักการสืบพุทธศาสนาของทั้ง ๒ นิกายต่างกัน กล่าวคือ พระสงฆ์ฝ่ายใต้ถือว่า พุทธศาสนาจะอยู่ยั่งยืนได้แต่ด้วยรักษาพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงประดิษฐานไว้ให้มั่นคง ส่วนพระสงฆ์ฝ่ายเหนือถือว่า พุทธศาสนาจะอยู่ยั่งยืนได้แต่ด้วยมีคนเลื่อมใสมาก พระสงฆ์ทั้ง ๒ นิกายจึงต่างไปเพื่อชวนพุทธศาสนาด้วยใช้วิธีต่างกันในนานาประเทศ

ดังนั้น พระสงฆ์ฝ่ายใต้จึงใช้วิธีเดิม คือประพฤติปฏิบัติตนเองเคร่งครัดในการรักษาพระธรรมวินัยคำสั่งสอน รักษาศีลธรรมและระงับดับกิเลสเป็นเยี่ยงอย่างให้ผู้อื่นเห็นคุณและเคารพเลื่อมใสในพุทธศาสนา พระสงฆ์ฝ่ายเหนือใช้วิธีพยายามเกลี้ยกล่อมให้เขาเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นสำคัญยิ่งกว่าประพฤติตัวเองให้เคร่งครัด จึงเรียกลัทธิของตนเองว่า “มหายาน” ได้อุปมาว่าเหมือนยานอันโตใหญ่สำหรับขนสัตว์ทำสังสารวัฏได้มาก และเรียกลัทธิของพวกพระสงฆ์ฝ่ายใต้ว่า “หินยาน” หมายความว่า เป็นยานอันย่อมรับขนสัตว์โลกได้แต่ทีละน้อย เมื่อพวกนิกายฝ่ายเหนือตั้งนามขึ้นอย่างนั้น พวกนิกายฝ่ายใต้ก็ต้องนามของตนบ้าง เรียกว่า “สาวกยาน” หมายความว่า เป็นยานของพระพุทธรักษา และเรียกนามนิกายของตนเป็นอย่างอื่นอีกบ้าง เช่น “สถวีร” หมายความว่า เป็นนิกายเก่าแก่ และ “เถรวาท” ก็มีเป็นต้น แต่คนทั้งหลายเคยเรียกหินยานติดปากเสียแล้ว ก็คงเรียกว่าหินยานอยู่อย่างเดิม^{๒๕}

อย่างไรก็ดี พุทธศาสนาเถรวาทจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นทักษิณนิกายหรือนิกายฝ่ายใต้ ส่วนมหายานถือเป็นอุตรนิกายหรือนิกายฝ่ายเหนือ นิยมใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาศาสนา เถรวาทก็ยังนิยมใช้ภาษาสันสกฤตก็มีเช่นกัน เรียกว่า พวกพระนิกายสรวาสตีวาทีน หรือนิกายสัพพัตติกาตซึ่งแยกสาขาออกไปจากเถรวาทหรือนิกายสถวีรวาท และมีศูนย์กลางอยู่ที่แคว้นคันธารราชูร์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ส่วนการเผยแพร่พุทธศาสนานิกายมหายานเข้ามาสู่อาณาจักรศรีวิชัยนั้น เชื่อว่าน่าจะมาสมัยราชวงศ์กษัตริย์แล้ว คือพระสงฆ์พวกอภัยคีรีวิหารนิกายที่ออกมาเผยแพร่ศาสนาออกประเทศอินเดีย^{๒๖} ทั้งนี้พบว่า

“พุทธศาสนาฝ่ายมหายานต้องการแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์เป็นทุกเดิมอยู่แล้ว เมื่อเห็นนักบวชพราหมณ์เดินทางออกไปเผยแพร่ศาสนายังสุวรรณภูมิ พวกตนก็ต้องออกเดินทางไปบ้าง และเห็นว่าจะสามารถเผยแพร่ลัทธิศาสนายังดินแดนใหม่นอกอินเดียได้ดีกว่าด้วย นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่าพระสงฆ์ฝ่ายมหายานจากอภัยคีรีวิหาร เมื่อเกิดขัดแย้งกับ ฝ่ายมหาวินัยผู้ถือนิกายเถรวาทอย่างรุนแรง ก็ถูกพระเจ้า

^{๒๕} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพุทธเจดีย์*, หน้า ๘๐-๘๑.

^{๒๖} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้*, (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๘), หน้า ๘๗.

โหวทาร์ตีสสั่งให้เนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรเขตอีกด้วย จึงเท่ากับเป็นการบังคับให้พระสงฆ์เหล่านั้นออกจากกรีกแสวง บุญไปทั่วทิศ ลัทธิมหายานจึงน่าจะแพร่กระจายออกมาแต่ครั้งนั้น”^{๒๗}

ต่อมาพระสงฆ์ฝ่ายมหายานได้แก้ไขคติในพุทธศาสนาผันแปรไปเป็นลำดับเป็นต้นว่า พระนิพพานตามคติเดิมถือว่า บุคคลจะพึงถึงได้แต่ด้วยเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระปัจเจกโพธิ์ หรือเป็นพระอรหันต์ชีณาสพ พวกมหายานถือว่าไม่ควรมุ่งหมายที่จะเป็นพระปัจเจกโพธิ์ หรือเป็นพระอรหันต์ชีณาสพ เพราะจะไปนิพพานแต่ตัวไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ควรมุ่งหมายแต่พุทธภูมิอย่างเดียว จะได้พาผู้อื่นข้ามสังสารวัฏเสียก่อน แล้วตนเองจึงเข้าพระนิพพานต่อภายหลัง ในเรื่องนี้พวกมหายานอ้างอิงอย่างครั้งพระโพธิสัตว์สวดยชาติเป็นพระดาบส ไม่รับพยากรณ์ที่พระทีปังกรพุทธเจ้าจะให้ได้ถึงพระนิพพานในชาตินั้น ขออุบัติเป็นพระพุทธเจ้าให้ได้โปรดสัตว์เสียก่อน เมื่อความนิยมมีเช่นนี้พวกมหายานก็สอนคนให้มุ่งหมายเป็นพระโพธิสัตว์ แทนที่เคยมุ่งหมายให้บรรลุมรรคผลมาแต่ก่อน เมื่อใครได้บำเพ็ญคุณวิเศษ เช่นเคยนับถือว่าเป็นพระอริยบุคคลก็ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์ จึงเกิดนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญขึ้นในลัทธิมหายาน โดยถือว่าพระพุทธเจ้ามีทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อันแสดงว่าพระพุทธเจ้าย่อมมีทั่วไปในอนันตจักรวาล อยู่เป็นประธานในสวรรค์ชั้นฟ้ามีอำนาจอภินิหารชาดูสมบัตินันดาลให้เป็นอะไรก็ได้ เพื่อให้เวไนยสัตว์ทั้งปวงพ้นทุกข์เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งมาดปรารถนา ดังนั้นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตามคติมหายานจึงมีแบบแปลกๆ แตกต่างกันไป ตามการแก้คติความเชื่อ และเพื่อจะแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ซึ่งเจริญอยู่ก่อน^{๒๘}

พุทธศาสนามหายานแพร่หลายจากอินเดียมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กว่านี้ก็คงไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จากการค้นพบรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระศรีอริยเมตไตรยซึ่งมีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ศาสตราจารย์ดูปองต์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของประติมากรรมในพุทธศาสนามหายานในศิลปะเขมรแบบไพรกเมงรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจากรัชเคีย (Rach-gia) ในแหลมโคชินไชนาซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ก็มีผู้กล่าวว่า มีอายุอยู่ในราวต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และนับถือเป็นตัวอย่างเก่าแก่ที่สุดของพุทธศาสนามหายานในแหลมอินโดจีน แต่แท้ที่จริงแล้วประติมากรรมรูปนี้ก็คงจะมีอายุก่อนหน้านั้นลงมาอีก^{๒๙}

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ตำนานพุทธเจดีย์*, หน้า ๙๓-๙๕, ๑๒๗-๑๓๐.

^{๒๙} กมลเศวต ภัตตาคาร, *ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรเขมร*, แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, (พระนคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖), หน้า ๘.

ส่วนพุทธศาสนามหายานเริ่มเข้ามาไปทางใต้ของอินเดียสู่เกาะสุมาตราและชวา จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติของอาณาจักรศรีวิชัย แล้วจึงเข้าสู่คาบสมุทรมลายาและกัมพูชา^{๓๐} ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา กษัตริย์ศรีวิชัยซึ่งมีอำนาจอยู่ในเกาะสุมาตราได้แผ่อำนาจเข้ามาปกครองดินแดนตอนใต้ของไทย นักโบราณคดีกล่าวว่าอยู่ที่อำเภอไชยา พระซึ่งนับถือพุทธศาสนาอย่างนิกายมหายานจึงนำลัทธินั้นมาสั่งสอนเผยแพร่ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในสุมาตรา ก็ได้เข้ามาแพร่หลายแก่ชาวเมืองตามพรลิงค์โดยทั่วไปอยู่ในดินแดนตอนใต้ของไทยในครั้งนั้น^{๓๑}

จากหลักฐานจดหมายเหตุจีนได้กล่าวถึงดินแดนแถบเกาะทะเลใต้ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ตอนปลาย จดหมายเหตุจีนในราชวงศ์ถังมีอาณาจักรโอลิง (Ho-Ling) เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา และภิกษุจีนชื่อฮวยนิง (Houei-Ning) เดินทางเข้ามาในระหว่าง พ.ศ. ๑๒๐๗-๑๒๐๘ เพื่อแปลคัมภีร์สันสกฤตในพุทธศาสนามหายานเป็นภาษาจีน^{๓๒} ซึ่งนิกายดังกล่าวคือสรวาสติวาท และในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีภิกษุจีนชื่อยี่ซิง ได้เดินทางไปยังอินเดีย และได้แวะผ่านทะเลใต้ผ่านอาณาจักรโพเซ (Fo-Che) ท่านพำนักที่นั่น ๖ เดือน เพื่อศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังอินเดียแสดงให้เห็นว่าเมืองศรีวิชัยเป็นแหล่งสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนามหายาน ท่านกล่าวว่า

“ถ้าภิกษุจีนประสงค์จะเดินทางไปยังตะวันตกเพื่ออ่านคัมภีร์ดั้งเดิมของพุทธศาสนาแล้ว สมควรที่จะพักที่อาณาจักรโพเซนี้สักพักก่อนเพื่อฝึกปฏิบัติตามกฎที่นั่น ต่อจากนั้นจึงค่อยเดินทางไปยังภาคกลางของอินเดียต่อไป”^{๓๓}

ต่อมาภิกษุยี่ซิงได้เดินทางอินเดียและพำนักที่มหาวิทยาลัยนาลันทา ๑๐ ปี และเดินทางออกจากอินเดียไปแวะพำนักที่อาณาจักรโพเซอีกเป็นเวลา ๔ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๑๒๒๘-๑๒๓๒) ระหว่างนี้ท่านได้คัดลอก และแปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน^{๓๔} นอกจากนี้ภิกษุยี่ซิงได้กล่าวว่า พุทธศาสนานิกายต่างๆ ได้แก่ นิกายมหายานและนิกายมูลสารวาสติวาทอันเป็นนิกายใหญ่นิกายหนึ่งในพุทธศาสนาลัทธิหินยานที่ใช้ภาษาสันสกฤตกำลังแพร่หลายอยู่โดยทั่วไป^{๓๕} แสดงให้เห็นว่า จาก

^{๓๐} พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิยากร, **ประวัติพุทธศาสนาในสยาม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒-๓.

^{๓๑} สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, **พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย**, (วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๓๒} ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, “สภาพการณ์เอเชียอาคเนย์ ก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐,” **แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๑๐**, (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐), หน้า ๒๐.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๖.

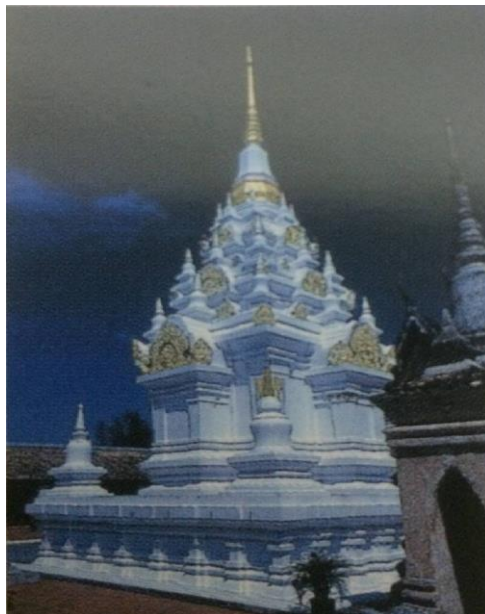
^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

จดหมายเหตุจีนที่ปรากฏพอจะกล่าวได้ว่า บริเวณภาคใต้มีพื้นฐานพุทธศาสนานิกายที่ใช้ภาษาสันสกฤตคือ นิกายมหายาน และนิกายสรวาสตีวาท (หินยานที่ใช้ภาษาสันสกฤตหรือสาวกยาน) ทั้งนี้การใช้ภาษาก็ต่างกับหินยานหรือเถรวาท เพราะเถรวาทใช้ภาษาบาลี แต่ส่วนสรวาสตีวาทใช้ภาษาสันสกฤต

นอกจากนี้แล้วก็ยังมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนา มหายานจากอาณาจักรศรีวิชัยเข้ามาเจริญแพร่หลายในเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชมีหลายอย่าง ข้อสำคัญได้แก่

๑. **พุทธเจดีย์แบบศรีวิชัย** ได้แก่พระมหาธาตุเมืองไชยา พระเจดีย์วัดแก้ว พระเจดีย์วัดหลวงที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเชื่อกันว่าพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชของค์เดิมซึ่งอยู่ข้างใน (ขุดพบเมื่อปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุในรัชกาลที่ ๕) ก็เป็นแบบศรีวิชัย ต่อมาเมื่อสมัยหลังเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ผนวชเข้ามา ชาวลังกาจึงได้ดัดแปลงและขยายใหญ่โตให้เป็นแบบทรงลังกาไปและได้สร้างองค์จำลองไว้ข้างนอก ซึ่งเราจะได้พบเจดีย์บ่อศรีวิชัยในบริเวณวัดมหาธาตุ ๒-๓ องค์^{๓๖}

ภาพที่ ๑ เจดีย์พระมหาธาตุไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^{๓๖} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์, หน้า ๑๒๘.

ภาพที่ ๒ พระเจดีย์วัดแก้ว

พระเจดีย์วัดหลวง ไชยา สุราษฎร์ธานี

๒. พุทธสถาน อันได้แก่โบสถ์วิหารต่างๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากทั้งในท้องที่จังหวัด นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี และน่าเสียดายได้หักพังลงหมดเหลือเพียงซากอิฐเพราะความเก่าแก่และสภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวย ทำให้พุทธสถานเหล่านั้นพังทลายไปหมด คงเหลือเพียงแท่งหินแกะสลักบ้าง เสากรอบประตูอาคารซึ่งเป็นแผ่นหินบ้าง

๓. พระโพธิสัตว์และพระพุทธรูป นับเป็นศิลปกรรมที่มีความสำคัญและเด่นที่สุดในมหายาน เพราะเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาที่อาณาจักรศรีวิชัยนำเข้ามาเผยแพร่โดยตรง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระพุทธรูปแบบมหายานเท่าที่พบโดยมากเป็นสำริดหล่อ ที่ทำด้วยศิลาแกะสลักมีน้อย และยังเป็นเรื่องถกเถียงกันอยู่มากว่าหล่อขึ้นในเมืองตามพรลิงค์เอง หรือนำเข้ามาจากภายนอกคืออาณาจักรศรีวิชัยทั้งจากเกาะชวาและสุมาตรา^{๓๗} พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริดหล่อ เป็นแบบที่มีความงามที่สุดรู้จักดีทั่วโลกแล้ว

^{๓๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ตามพรลิงค์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๒.

ภาพที่ ๓ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

๔. พระพิมพ์ดินดิบและดินสูก พบตามในถ้ำและตามกรุพระเจดีย์ ทำขึ้นเป็นจำนวนมาก แห่งละนับร้อยนับพันองค์ก็มี ยังขุดค้นหาได้จนทุกวันนี้ โดยมากพบตามถ้ำในจังหวัดยะลา ปัตตานี ไทรบุรี ตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช กระบี่ สุราษฎร์ธานี ลักษณะพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ ล้วนลัทธิมหายาน^{๓๘} และทำแบบแผนเป็นอย่างเดียวกับพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ที่สร้างขึ้นบน เกาะชวาไม่ผิดเพี้ยน สันนิษฐานว่าพระพิมพ์ดินดิบนั้นเป็นของพวกสอนศาสนาสร้างทิ้งไว้ โดยหวังว่า ผู้ใดไปพบปะในอนาคตกาล จะได้เอาไปประกาศแก่พวกพลเมืองให้เกิดมีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา เป็นอย่างสืบอายุพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังคงทำตามประเพณีทางมหายาน เมื่อเผาพระสงฆ์ที่ มรณภาพแล้ว ก็เอาอัฐิธาตุโขลกเคล้ากับดิน แล้วพิมพ์พระพุทธรูป หรือรูปพระโพธิสัตว์ไว้เป็นพระ พิมพ์ดินดิบ เพื่อประสงค์ปรมาตตประโยชน์ของผู้มรณภาพเป็นที่ตั้ง อัฐิธาตุนั้นได้เผาครั้งหนึ่งแล้วจึงไม่ เผาอีก^{๓๙} ไม่ได้ทำขึ้นเพื่อมุ่งหวังทางสืบอายุพุทธศาสนา และบางครั้งก็อาจจะคิดทำขึ้นเพื่ออุทิศบูชา แก่บนอะไรตามความช่วยเหลือก็เป็นได้โดยเฉพาะพระพิมพ์ขี้ผึ้งงานแสดงว่ามีวัตถุประสงค์แตกต่าง ออกไป

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๓๙} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, โบราณคดี ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม, (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๐๖), หน้า ๑๓๐-๑๓๔.

เมื่อแรกครั้งเกิดพุทธศาสนามหายานแพร่หลายในอินเดีย พวกชาวอินเดียก็พามหายานมาเที่ยวเผยแพร่อำนาจตามประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อว่าชาวอินเดียจะต้องนำเข้ามาเผยแพร่อำนาจในดินแดนบนแหลมมลายูและหมู่เกาะทะเลใต้ก่อนที่อื่น เพราะเป็นดินแดนขวางกั้นเป็นหัวหาดที่ชาวอินเดียจะต้องผ่านก่อนเสมอ ในเวลาใกล้เคียงกันนั้นก็เลยไปสอนยังดินแดนห่างไกลออกไปอีกในแหลมอินโดจีนของฝรั่งเศสอันได้แก่ พู้นัน จัมปา ในสมัยโบราณ ตลอดจนลุ่มน้ำเจ้าพระยาอาณาจักรทวารวดีอีกด้วย แต่ถ้าว่าไม่มีใครนิยมเริ่มใส่ เพราะดินแดนต่างๆ เหล่านี้นับถือพุทธศาสนาหินยาน และศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว

แต่พุทธศาสนามหายานก็ไปประสบผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวงในอาณาจักรศรีวิชัย คือเกาะชวาและสุมาตรา กษัตริย์ในราชวงศ์ไศเลนทร์พระราชวงศ์ศรีวิชัยทรงอุปถัมภ์เริ่มใช้อย่างจริงจัง ดังนั้นนอกจากพระองค์จะทรงสร้างศาสนสถาน รูปเคารพทางศาสนามหายาน ในดินแดนของพระองค์อย่างมากมายแล้ว เวลาพระองค์กรีธาทัพไปรุกรานหรือยึดครองดินแดนอื่นใด ก็ทรงนำเอาพุทธศาสนามหายานไปประกาศเผยแพร่อำนาจโดยเสมอ เพราะทรงถือว่าพระองค์คือพระโพธิสัตว์ผู้มาช่วยให้พลเมืองในดินแดนนั้นๆ พ้นทุกข์ ระงับดับกิเลสข้ามสังสารวัฏได้ตามคำสอนในศาสนา การที่โปรดให้สร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรขึ้นประดิษฐานตามที่ต่างๆ ก็คือรูปแทนพระองค์ผู้เป็น พระโพธิสัตว์นั่นเอง^{๔๐}

แต่ที่พุทธศาสนามหายานไม่เจริญแพร่หลายกว้างไกลไปกว่านั้น เพราะอาจจะเป็นด้วยเหตุ ๒ ประการ^{๔๑} คือ

ประการแรก อำนาจทางการเมืองการปกครองของพวกอาณาจักรศรีวิชัยเขตวงจำกัดอยู่แต่บนแหลมมลายู ตามขอบเขตทางอำนาจ เขตการปกครองของเมืองตามพรลิงค์

ประการที่สอง เมืองตามพรลิงค์ก็ดี อาณาจักรทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ดี ต่างมีพุทธศาสนาหินยาน และศาสนาพราหมณ์ เผยแพร่ฝังรากมั่นคงอยู่ก่อนแล้ว

ยิ่งไม่มีอำนาจทางการเมืองการปกครองสนับสนุนด้วยแล้ว การเผยแพร่มหายานของอาณาจักรศรีวิชัยก็ถูกจำกัดลงไปอย่างมาก แม้แต่ในเมืองตามพรลิงค์เองพออาณาจักรศรีวิชัยส่วนอำนาจลง ความนิยมนับถือมหายานก็เสื่อมสลายตามไปด้วย พุทธศาสนาหินยานที่ชาวเมืองตามพรลิงค์นับถืออยู่แต่ดั้งเดิมก็จะกลับรุ่งเรืองขึ้นอีก ดังจะเห็นว่าศาสนสถานในมหายานก็จะถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงมาเป็นของรัฐที่อุทยานจันทมด

^{๔๐} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ตามพรลิงค์, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน.

อันแสดงว่าพุทธศาสนามหายานเผยแพร่เข้ามาในแหลมมลายูพร้อมกับการขยายอำนาจแผ่อำนาจจักรด้วยกำลังของอาณาจักรศรีวิชัยต่อเมืองตามพรลิงค์ ทำให้ชาวพื้นเมืองกับความรู้สึกต่อต้านแม้ว่าเป็นพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แต่หลักการปฏิบัติทางศีลธรรมแตกต่างกันหลายอย่าง และมหายานจึงไม่แพร่หลายแทรกซึมเข้าถึงประชาชนทั่วไป อีกอย่างหนึ่งมหายานดูจากนิมนต์ถืออยู่แต่ในหมู่ชนชั้นสูงและสัตว์ที่เข้ามามีอำนาจทางการปกครองเท่านั้น เมื่อเวลาอำนาจทางอาณาจักรเสื่อมอำนาจทางศาสนจักรย่อมเสื่อมตามไปด้วย

เนื่องด้วยว่าศิลาจารึกที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและแต่งเป็นภาษาสันสกฤตที่สำคัญพบในเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชซึ่งมีด้วยกันอย่างน้อย ๒ หลัก^{๔๒} ตามหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในขณะนี้ คือ ศิลาจารึกหลักที่ ๒๗ วัดมเหยงคณ์ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ มีข้อความเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ อาหารสำหรับคณะสงฆ์ เครื่องบูชาพระสงฆ์แสดงธรรมกถาอันมีรูป เทียน ดอกไม้ ธง จามร เครื่องประดับต่างๆ และเรื่องราวเกี่ยวกับอุโบสถาคาร คือที่พระภิกษุสงฆ์สวดปาฏิโมกข์ ส่วนหลักที่สอง ได้แก่ ส่วนศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ วัดเวียง เมืองไชยา ก็เป็นจารึกภาษาสันสกฤตมีข้อความกล่าวถึงพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การที่ศิลาจารึกทั้ง ๒ หลักนี้แต่งเป็นภาษาสันสกฤต ทำให้เห็นได้ว่าพุทธศาสนาในเมืองตามพรลิงค์อาจจะแตกต่างไปจากพุทธศาสนาในลังกาก็จริง^{๔๓} แต่ก็เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อนำไปสู่ พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เพราะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้ในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนามหายาน ได้เจริญรุ่งเรืองควบคู่กันอยู่ในอาณาจักรศรีวิชัย ต่อมาเมื่อพวกศรีวิชัยไต่เลนนครแผ่อำนาจขึ้นมาปกครองเหนือแหลมมลายู ก็นำเอาภาษาสันสกฤตมาใช้เผยแพร่ด้วย^{๔๔} เมืองตามพรลิงค์จึงได้รับอิทธิพลนำมาใช้ตาม การพบรูปพระวิษณุในศาสนาพราหมณ์นิกายไวษณพ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกับนางดารานในพุทธศาสนามหายาน และศิลาจารึกภาษาสันสกฤต ย่อมแสดงว่าในสมัยนั้นทั้งภาษาสันสกฤตและพุทธศาสนามหายาน ได้เจริญแพร่หลายในดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยอยู่ก่อนแล้ว^{๔๕} ในระยะต่อมาเมื่อเมืองตามพรลิงค์ได้ติดต่อบริการความรู้และคติทางพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามา มาก จึงค่อยเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับจนในที่สุดก็ถือตามแบบอย่างลังกาอย่างเต็มที่

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๒.

^{๔๓} ยอร์ช เซเดส์, **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้**, หน้า ๒๙.

^{๔๔} ธนิต อยู่โพธิ์, “ภาษาสันสกฤตและลัทธิมหายานในเมืองไทย”, ใน **เรื่องที่ข้าพเจ้าสนใจ**, ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร, (พระนคร : วังสวนผักกาด, ๒๕๑๒), หน้า ๙๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

๓.๒.๓ พุทธศาสนาละทธิลังกาวงศ์ที่มีอิทธิพลต่อนครศรีธรรมราช

ตามที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ทรงกล่าวไว้ในตำนานพระพุทธเจดีย์^{๔๖} ดังนี้

“ละทธิลังกาวงศ์เกิดขึ้นครั้งพระเจ้าปรักกรมพามหาราช ฟ้นพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ด้วยทำสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นต้น เมื่อราว พ.ศ. ๑๗๐๐ แต่นั้นละทธิลังกาวงศ์รุ่งเรืองเลื่องลือ เกียรติคุณมาถึงประเทศเหล่านี้ มีพระสงฆ์ไทย พม่า มอญ เขมร ไปศึกษา และศรัทธาบูชาเป็นภิกษุ ลังกาวงศ์ แล้วพาลัทธินั้นมาประดิษฐานในประเทศของตน ดังกล่าวแล้วในที่อื่น ในที่นี้จะแสดงข้อ วินิจฉัยในเรื่องละทธิลังกาวงศ์เพิ่มเติม เพื่อให้เห็นว่าผิดกับละทธิอื่นด้วยเหตุอย่างไร คือละทธิลังกาวงศ์ เกิดขึ้นในสมัยเมื่อการถือพระพุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมสิ้นแล้ว ยังนับถือกันอยู่แต่ในประเทศอื่น และถือแตกต่างกันเป็นลัทธิมหายานบ้าง เป็นลัทธิหินยานบ้าง มิได้มีการศึกษาติดต่อกับอินเดียเหมือน แต่ก่อน ต่างสั่งสอนกันตามความรู้ความสามารถของศาสนาจารย์ในประเทศนั้นๆ ด้วยอาศัยคัมภีร์ พระไตรปิฎกอย่าง ๑ กับตำราอาจารย์อย่าง ๑ เป็นหลักของพระศาสนาด้วยกันทุกประเทศ ส่วน พระไตรปิฎกนั้น พวกชาวประเทศทิเบต จีน และญี่ปุ่น ซึ่งถือลัทธิมหายานเอาไปแปลเป็นภาษาของตนเอง ไม่ศึกษาฉบับมคธหรือสันสกฤตซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย แต่ประเทศลังกา พม่า มอญ ถือลัทธิ หินยาน ยังคงศึกษาพระไตรปิฎกภาษามคธ ฝ่ายประเทศเขมรถือลัทธิมหายาน แต่ศึกษาพระไตรปิฎก ภาษาสันสกฤตซึ่งได้มาจากอินเดีย ส่วนประเทศสยามนี้ (ว่าตามสังเกตโบราณวัตถุมีปรากฏอยู่) อยู่ใน ระหว่างประเทศมอญกับเขมร เดิมถือลัทธิหินยาน แล้วนับถือลัทธิมหายานไปตามเขมร พระไตรปิฎก ที่ศึกษาก็เห็นจะมีในประเทศสยามทั้งภาษามคธและสันสกฤต แต่พระไตรปิฎกที่มีอยู่ในประเทศพม่า มอญ ไทย เขมร ในสมัยนั้นจะเป็นภาษามคธหรือสันสกฤตก็ตาม คงบกพร่องวิปาสคลาดเคลื่อนแตกต่างกัน ตามธรรมดาของหนังสือในสมัยซึ่งอาศัยแต่คัดเขียนและยังมีเหตุร้ายกว่านั้น คือเป็นภาษาซึ่ง ชาวเมืองไม่เข้าใจด้วย การศึกษาพระศาสนาจึงต้องอาศัยตำราอาจารย์ คือคำอธิบายบอกเล่าของครู บานอาจารย์เป็นสำคัญ พระไตรปิฎกในสมัยนั้นเห็นจะมีบริบูรณ์อยู่แต่ในลังกาทวีป เพราะหนังสือ พระไตรปิฎกเกิดขึ้น ในเมืองลังกา และพระพุทธโฆษาจารย์ได้ทำสังคายนาไว้ด้วยอีกชั้นหนึ่ง ดัง ปรากฏในตำนานสังคายนา ครั้นพระเจ้าปรักกรมพามหาราชฟ้นพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป เช่น ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกแล้วทำนุบำรุงพระสงฆ์ให้นิยมเล่าเรียนภาษามคธจนเชี่ยวชาญ อ่าน พระไตรปิฎกได้เองโดยมาก พระสงฆ์ลังกาในครั้งนั้นก็ยอมทรงพระธรรมวินัย และรอบรู้พุทธวจนะ พิเศษกว่าพระสงฆ์ประเทศอื่นๆ ด้วยประการฉะนี้ ที่พระสงฆ์ไทย มอญ พม่า เขมร พวกกันไปศึกษา พระศาสนาในลังกาทวีปครั้งนั้น คือต้องไปเรียนภาษามคธจนรอบรู้แตกฉานด้วย หากก็ไม่สามารถ อ่านพระไตรปิฎกจนล่วงรู้พระธรรมวินัยโดยลำพังตนเองได้ เพราะฉะนั้นจึง ปรากฏในตำนานว่า

^{๔๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ตำนานพระพุทธเจดีย์, หน้า ๑๗๐-๑๗๓.

ออกไปศึกษาอยู่องค์ละหลายๆ ปี จนอาจนำความรู้ภาษามคธมาสอนในประเทศของตน และการเรียนภาษามคธ จึงถือว่าเป็นสำคัญในสังคมทลสืบมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ นับว่าเป็นประโยชน์อันเกิดขึ้นแต่รับลัทธิศาสนาลังกาวงศ์มาครานั้น”

เมื่อพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้แพร่จากเกาะลังกาเข้าสู่ภาคใต้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก่อนการรุกรานและเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าอินโดนีเซียที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณหนึ่งศตวรรษ จึงทำให้ลัทธิศาสนาอิสลามสามารถเข้ามาวางพื้นฐานวิถีชีวิตแบบชาวพุทธในดินแดนภาคใต้ เหนือลุ่มทะเลสาบขึ้นมาได้อย่างมั่นคงทำให้อิทธิพลของศาสนาอิสลามมีอิทธิพลอยู่เพียงดินแดนตอนใต้ลุ่มทะเลสาบลงไป อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาจะกลายเป็นขอบรอยต่อระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม ดินแดนแห่งนี้ได้กลายเป็นจุดที่มีการกระทบกันในทางประวัติศาสตร์ระหว่างกลุ่มชนที่นับถือศาสนาทั้งสองเป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษ^{๔๗}

การศึกษาเล่าเรียนทางพุทธศาสนาตามแบบลัทธิมหายานในประเทศไทยคงจะสิ้นสุดไปเมื่อมีพระภิกษุสงฆ์ชาวไทย มอญ พม่า และกัมพูชา ได้มีการติดต่อกับประเทศลังกา โดยเฉพาะพระสงฆ์ชาวเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชจะเริ่มติดต่อกับลังกามาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๗๐๐^{๔๘} แล้ว เนื่องจากพุทธศาสนาในประเทศลังกากำลังเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์ได้เดินทางออกไปศึกษาพระธรรมวินัยหรือคัมภีร์พุทธศาสนา ตอนขาาก็ได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกามาด้วย ได้นำพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์มาเผยแพร่ที่เมืองตามพรลิงค์ จะเห็นได้ว่าเมืองตามพรลิงค์ได้รับคตินิยมความเชื่อถือมาจากลังกาอย่างมากมาย ทำให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เจริญแพร่หลาย นอกจากนี้ยังใช้การคำภาษาบาลีเป็นหลักมาปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ดี ในการบรรพชาอุปสมบทในพุทธศาสนา ผู้ขอบรรพชายังต้องรับพระไตรสรณคมน์ทั้ง ๒ ภาษา คือทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต^{๔๙} อันเป็นหลักฐานบอกให้เราเห็นว่า พวกชาวอินเดียหรือผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนามหายาน ได้นำเอาภาษาสันสกฤตมาเผยแพร่อย่างมั่นคง จนปนอยู่ในภาษาไทยของเราเป็นอันมากแต่เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ดินแดนแหลมมลายูคือเมืองตามพรลิงค์ ก็ได้เริ่มติดต่อกับความสัมพันธ์

^{๔๗} สงบ ส่งเมือง, รายงานวิจัยเรื่องวิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ภาคใต้, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๙.

^{๔๘} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, พิมพ์ครั้งที่ ๕, คณะสงฆ์วัดสุวรรณาภิราม จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลเนื่องในการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พุ่ม สุวฑฒโน), กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒.

^{๔๙} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, หน้า ๑๔๐.

อย่างใกล้ชิดมากกับลังกา เนื่องจากอาณาจักรศรีวิชัยหมดอำนาจไป^{๕๐} อิทธิพลของอาณาจักรขอมก็เริ่มเสื่อมลงไปเช่นกัน

ตั้งข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ของพระเจ้าจันทรภาณุ ซึ่งบอกให้เราทราบว่าพระเจ้าจันทรภาณุ ทรงเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า ศรีธรรมราช ผู้ปกครองประเทศตามพรลิงค์ เป็นรัฐเอกราชอยู่บนแหลมมลายู การที่โปรดให้สร้างจารึกไว้ที่เมืองไชยาหรือ เมืองครหิโบริธาน ก็อาจเป็นไปได้ว่าเพ็งจะเข้ามาร่วมอยู่ในราชอาณาจักรของพระองค์ หรือทรงปราบอริราชศัตรูได้ครองเมืองไชยาและสร้างถาวรวัตถุขึ้นไว้ให้ปรากฏ^{๕๑}

ในปี พ.ศ. ๑๗๒๔ พระราหุลภิกษุชาวลังการูปหนึ่งเข้ามาตั้งคณะลังกาขึ้นที่พุกามเมืองหลวงของพม่า แต่ทำผิดพระวินัยจึงถูกขับพาศนียกรรมออกมาจากพม่าและเดินทางต่อมายังมาลัยทวีปที่เมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทรงเลื่อมใส ให้การต้อนรับอย่างดี และทรงศึกษา พระธรรมวินัย และพระไตรปิฎกต่อจากพระราหุล ภายหลังพระราหุลสึกเป็นคฤหัสถ์มีภรรยาอยู่ที่นครศรีธรรมราช^{๕๒} และเข้าใจว่าคงรับราชการอยู่กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อช่วยวางรากฐานการปกครองแบบ “ธรรมราชา” ในเมืองนครศรีธรรมราช และเข้าใจว่าคงจะเป็นผู้บุกเบิกการติดต่อทางการทูตโดยเฉพาะการส่งสมณทูตระหว่างนครศรีธรรมราชกับลังกาในระยะต่อมา ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช มีข้อความตอนหนึ่งในเรื่องนี้ว่า “เมื่อพญาศรีธรรมโศกราชทำพระธาตุดงขุนเสร็จแล้ว พญาให้แต่งสำเภาไปนิมนต์พระสงฆ์เมืองลังกามาเสกพระมหาธาตุ”^{๕๓}

ตรี อมาตยกุล เชื่อว่าพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทย ทางเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๗๗๐ ในรัชสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ พระสงฆ์ไทยจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาจนรอบรู้ดีแล้วจึงกลับมาตั้งคณะเผยแผ่อยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้ชักชวนพระภิกษุชาวลังกามาด้วย^{๕๔}

^{๕๐} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ตามพรลิงค์, หน้า ๑๘๔.

^{๕๑} ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐, (พระนคร : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๒), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๕๒} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, พุทธศาสนาแถบกลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา, (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๓๒.

^{๕๓} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๘๑.

^{๕๔} ตรี อมาตยกุล, รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๓๖.

มีหลักฐานในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช^{๕๕} เนื้อเรื่องในตำนานทั้งสองคล้ายคลึงกันมาก ตอนต้นกล่าวถึงพระยาศรีธรรมมาโคกราช ตั้งตัวเป็นใหญ่ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อมหาศักราช ๑๐๙๘ (พ.ศ. ๑๗๑๙) มีข้อความกล่าวถึงพระราชกิจเกี่ยวแก่พุทธศาสนาของพระองค์ว่า

“พระยาศรีธรรมมาโคกราช ให้แต่งสำเภาแล้วจัดคนทีรู้คุณพระพุทธเจ้า ๑๐๐ หนึ่งกับคุ้ทั้ง ๔ พากแผนทีภูมิลำเนาไปถวายเจ้าเมืองลังกาๆ ก็ยินดีหนักหนาจึงตรัสถามว่าพระสงฆ์ยังมีฤทธานุภาพหรือไม่ ยาคูกราบทูลว่า พระสงฆ์เจ้าไม่มี แลเจ้าลังกาว่า ยังมีพระสงฆ์องค์หนึ่ง ชื่อพระพุทธคำเกียรเกิดวิวาทกันกับเพื่อนสงฆ์ เจ้าเมืองลังกาขอโทษกันเสีย เจ้ากูไม่ลงให้ก็ให้นิมนต์เจ้ากูไปเถิด พระพุทธคำเกียรก็ลงสำเภามาด้วยบาคุ้ทั้ง ๔ คน ยังมีพระยาศรีธรรมมาโคกราชๆ ก็มีน้ำใจศรัทธาในการกุศลให้เกลี้ยกล่อมผู้คนที่อยู่ดงป่าเข้ามาประชุมกันเป็นอันมาก แล้วพระยาศรีธรรมมาโคกราช เจ้าพงษ์กษัตริย์และพระพุทธคำเกียรบาคุ้ทั้ง ๔ คน ปฤกษ์กันจะตั้งเมืองหาดทรายแล้วจะก่อพระเจดีย์และพุทธรูปไว้”^{๕๖}

แสดงให้เห็นว่าในตำนานนี้ อาจจะสามารถได้ว่าพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกที่เมืองนครศรีธรรมราชในสมัยพระยาศรีธรรมมาโคกราชที่ ๑ โดยพระพุทธคำเกียรเป็นผู้นำพุทธศาสนาลังกาวงศ์มาสู่ดินแดนไทย ท่านและคณะสงฆ์ก็ได้มาพำนักอาศัยอยู่ที่วัดหน้าพระลานจากนั้นก็ตั้งเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระศาสนา

นอกจากนี้แล้วในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ พบที่วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พ.ศ. ๑๗๗๑) ได้กล่าวถึงสรรเสริญพระเจ้าจันทรภาณุที่ ๒ ว่า

^{๕๕} ไม่ทราบแน่ชัดว่า ตำนานทั้งสองเรื่องนี้เขียนขึ้นเมื่อไร ในหนังสือ รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช หน้า ๔๕ มีเชิงอรรถอธิบายว่า “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชนี้ต้นฉบับเดิมเป็นสมุดไทยชำรุดคร่ำคร่า เขียนด้วยเส้นหมึกดำเป็นอักษรไทยยอลบเลือนหลายแห่ง” และในหน้า ๗๘ อธิบายเกี่ยวแก่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชว่า “หนังสือนี้พิมพ์ตามต้นฉบับที่มีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ เป็นหนังสือกระดาษฝรั่ง เขียนด้วยเส้นหมึก ต้นฉบับหนึ่งเป็นสำเนาคัดจากหนังสือเก่า เห็นได้ว่าตัวสะกดและถ้อยคำสำนวนซึ่งเก่าก่อนเวลาที่ใช้หมึกและกระดาษอย่างนั้น”

^{๕๖} ศรี อมาตยกุล, “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช”, ใน *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, หน้า ๘๐-๘๑.

“พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพริลิ่งค์ ทรงประพฤติประโยชน์เกื้อกูลแก่
พระพุทธานุชา พระองค์ทรงสืบพระวงศ์มาจากพระวงศ์อันรุ่งเรือง คือ ปทุมวงศ์...
ทรงพระนามจันทรภาณุศรีธรรมราช”^{๕๗}

อนึ่ง หลักฐานที่มีทั้งฝ่ายไทยและลังกากล่าวพร้อมตอกันว่า ในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ
เมืองนครศรีธรรมราชได้ติดต่อรับคติทางพุทธศาสนาจากลังกาโดยตรง กล่าวคือในหนังสือมหาวงศ์
พงศาวดารลังกาทวิปกกล่าวว่า พระองค์ทรงยกกองทัพไปบูรณการเกาะลังกาในสมัยพระเจ้าปรากรมพาหุ
ที่ ๒ ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกในราว พ.ศ. ๑๗๙๐-๑๗๙๓ และครั้งที่ ๒ เป็นเวลาหลังจากนั้นเรอีก ๒-๓ ปี
โดยได้รับความช่วยเหลือจากทหารที่เกณฑ์มาจากราชอาณาจักรปาณฑยะ และบรรดาประเทศทมิฬ
ในอินเดียใต้ ผู้สำเร็จราชการลังกา ชื่อวีรพาหุ สามารถต่อต้านการรุกรานทั้ง ๒ ครั้งของพระเจ้าจันทร
ภาณุไว้ได้^{๕๘} อย่างไรก็ตาม เรื่องศักราชที่พระเจ้าจันทรภาณุยกกองทัพไปบูรณการเกาะลังกาทั้ง ๒ ครั้ง
ดังกล่าวนี้ เมื่อตรวจสอบกับหลักฐานจากอินเดียใต้และของฝ่ายไทยแล้วก็มีความแตกต่างกันไป

ในจารึกของราชวงศ์ปาณฑยะทางภาคใต้สุดของประเทศอินเดีย กล่าวว่าพระเจ้าจันทรภา
ณุทรงมีตำแหน่งเป็นสาวกกัน (Savakan) ในขณะที่หนังสือมหาวงศ์ พงศาวดารลังการะบุว่า ทรงมี
ตำแหน่งเป็น “พระราชทานแห่งชาวกะ (ชาวกราช)”^{๕๙} เมื่อนำเอาเอกสารเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับ
หนังสือภาษาบาลีเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งกล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ มีกษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนาม
ว่า โรจราช (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์)^{๖๐} ครองราชย์สมบัติอยู่ในเมืองสุโขทัย ได้เสด็จลงไปเมือง
นครศรีธรรมราชและทรงโปรดเกล้าให้เจ้าสิริธรรมนคร แต่งราชทูตไปลังกาเพื่อขอพระสีหปฎิมาจาก
เกาะลังกามาไว้บูชา ก็อาจทำให้กล่าวได้ว่าประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๐ พระเจ้าจันทรภาณุได้ส่งคณะทูตไป
ยังเกาะลังกา เพื่อไปขอพระบรมสารีริกธาตุหรือพระพุทธรูป แต่คณะทูตขณะนั้นก็เกิดไปรบพุ่งกับชาว
ลังกา และลงท้ายก็เลยตั้งหลักแหล่งลงในเกาะนั้นเป็นพวกชาวกะ อย่างมั่นคง

ในราว พ.ศ. ๑๘๐๖ พระเจ้าชฎารมณวีรปาณฑยะ (Jvtavarman Vira Pandya) ก็ต้อง
เสด็จไปปรับตามการจลาจลที่เกาะลังกา หลังจากที่พระเชษฐาของพระองค์คือ พระเจ้าชฎารมณ
สุนทรปาณฑวะ (Jatavarman Bundara Pandya) ทรงสามารถสร้างอำนาจของราชวงศ์ปาณฑยะ

^{๕๗} ยอร์ช เซเดส์, *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้*, หน้า ๓๐-๓๑..

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๖๐} พระรัตนปัญญาเถระ, *ชินกาลมาลีปกรณ์*, แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, จัดพิมพ์ในวโรกาสที่
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงยกข่อฟ้าเอกพระอุโบสถและทรงเปิด
“โองหลวงแสงแก้วเฉลิมพระเกียรติ” (กรุงเทพฯ : บริษัททำไทยเพรสจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

ขึ้นได้ในเกาะลังกา พ.ศ. ๑๘๐๑ ปรากฏว่าพระเจ้าชฎาวรมันวีรปาณทยะต้องทรงสู้รบและปราบปราม เจ้าชายชาวลังกา ๒ องค์ กับเจ้าชายชาวกะ (Javaka Prince) อีก ๑ องค์ เจ้าชายองค์หลังนี้เป็น โอรสของพระเจ้าจันทรภาณุที่ทรงส่งกองทัพเรือไปยังเกาะลังกาได้ ในราว พ.ศ. ๑๘๑๓ พระเจ้าจันทรภาณุก็ทรงส่งกองทัพเรือไปยังเกาะลังกาอีกเป็นครั้งที่ ๒ เพื่อไปขอพระทันตธาตุและบาตรของ พระพุทธองค์ แต่กองทัพนั้นก็กลับพ่ายแพ้มาอย่างยับเยิน^{๖๑} นี้แสดงให้เห็นว่ากำลังกองทัพของลังกา เข้มแข็งดีมากว่า

พระเจ้าจันทรภาณุร่วมกับพวกโจฬะอินเดียได้ ยกกองทัพชาวกะไปรุกรานถึง ๒ ครั้ง (พ.ศ. ๑๗๙๐ และ ๑๘๐๓) คือตอนแรกทำที่เห็นว่าแต่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรี เพื่อขอคัดลอกพระธรรมคัมภีร์ ขอพระพุทธรูป ขอพระสารีริกธาตุและอื่นๆ โดยแสดงตนว่าเป็นเมืองพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน แต่ในที่สุดก็กลายเป็นสงครามขัดแย้งกัน อาจจะเป็นเพราะไม่สามารถอำนวยความสะดวกตามที่เมืองนครศรีธรรมราชต้องการได้^{๖๒} ดังในคัมภีร์จุลวงค์ กล่าวไว้ว่า

“...เล่าว่า ในปีที่ ๑๑ แห่งรัชกาลของพระเจ้าปรักรมพาทู ที่ ๒ กษัตริย์แห่ง ชะวะกะ พระนามว่า “จันทรภาณุ” (แห่งปทุมวงศ์) ครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๗๗๓ ยกพล ขึ้นฝั่งลังกาที่กักขลา อ้างว่าเป็นชาวพุทธ เพราะฉะนั้น จึงมาเพื่อแสวงบุญ เหล่าทหาร ของชะวะกะ ได้ใช้ลูกศรที่ชุบยาพิษระรานชาวบ้านแล้วยึดครองเนื้อที่บางแห่ง และ ปราบปรามประชาชนผู้เป็นปฏิปักษ์ด้วย สรุปลผลว่าได้ทำความเสียหายแก่ลังกา พอสมควร แต่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชื่อ “วีรพาทู” ได้เปิดสงครามทุกจุดจน เอาชนะพวกศรีวิชัยได้ แล้วขับให้ออกจากลังกา ต่อมาอีกไม่นานพระเจ้าจันทรภาณุได้ ยกกองทัพขึ้นฝั่งอีกที่ “มหาตริถะ” แต่กองทัพถูกลูกตบโต้จากฝ่ายลังกาซึ่งได้พลัง สนับสนุนจากแคว้นปาณทยะ โจฬะ (อินเดีย ใต้) พร้อมทั้งทหารทัพด้วย หลังจากนั้น แล้วกองทัพชะวะกะก็ถูกล้อมและปราบปรามลงโดยกองทัพลังกาภายในการอำนาน การของ “วีรพาทู” อย่างไรก็ตาม พระเจ้าจันทรภาณุก็หลบหนีกลับบ้านได้ ทั้ง ครอบครัวและทรัพย์สมบัติไว้เบื้องหลัง การบุกรุกลังกา ๒ ครั้งนี้คงจะได้แก่ พ.ศ. ๑๗๗๙ และ พ.ศ. ๑๗๙๙”^{๖๓}

^{๖๑} ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐, หน้า ๖๕.

^{๖๒} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมลพับลิชชั่น, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖๐.

^{๖๓} ในหนังสือจุลวงค์ เล่ม ๒, หน้า ๑๕๑-๑๕๒, อ้างใน สิริวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียใน เอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒), หน้า ๖๘-๖๙.

จากเรื่องราวที่พระเจ้าจันทรภานุส่งคณะทูตสันถวไมตรีได้กลายเป็นกองทัพที่ทำสงครามไปภายหลังการทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องศาสนากับชาวลังกาดังกล่าวมานี้ ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างการยกกองทัพไปรุกรานตามที่กล่าวไว้ในหนังสือมหาวงศ์ กับการส่งคณะทูตทางพุทธศาสนาไปขออัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญซึ่งมีชื่อเสียงที่กล่าวไว้ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์และหนังสือตำนานพุทธลีลิตนิทาน เพราะเรื่องราวเหล่านี้เป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่บ่งว่า เมืองตามพรลิงค์กับเกาะลังกามีความก้าวหน้าอย่างมากในการทำให้พุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาเจริญแพร่หลายบนแหลมมลายูและแพร่หลายต่อขึ้นไปสู่อณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนาไทย^{๖๔}

ตามข้อความที่ปรากฏในหนังสือมหาวงศ์ โดยกล่าวว่า “พระราชชาวกองคค์หนึ่งทรงพระนามว่าจันทรภานุ ได้ยกกองทัพขากะขึ้นบกที่กักขลา” ภายหลังจากที่ได้แสวงกล่าวอวดอ้างว่า “เราก็อธิพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน” ก็เป็นเหตุผลอีกข้อหนึ่งที่บอกว่า เมืองตามพรลิงค์ติดต่อรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาก่อนหน้านี้นานแล้ว”^{๖๕} และการที่พระเจ้าจันทรภานุทรงมีสัมพันธภาพอันดีกับพวกปาณฑยะแห่งอินเดียใต้ ก็ไม่น่าแปลกประหลาดอันใด เมื่อเราคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหลมมลายูกับบรรดาประเทศทมิฬซึ่งมีมานานแล้ว แสดงให้เห็นว่าคนนครศรีธรรมราชที่คราวยกทัพไปยึดศรีลังกานั้น ส่วนหนึ่งก็กลับนครศรีธรรมราช แต่อีกส่วนหนึ่งก็คงอยู่ที่นั่นจึงกล่าวได้ว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานในศรีลังกาจนกลายเป็นพลเมืองศรีลังกา และก็ยังเป็นชนกลุ่มน้อยตราบเท่าปัจจุบันนี้

ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกภาษาทมิฬซึ่งค้นพบที่ตะกั่วป่า (จารึกหลักที่ ๒๖ พบกันของพระนารายณ์) และศิลาจารึกภาษาทมิฬที่วัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช (จารึกหลักที่ ๒๙) เป็นต้น โดยเฉพาะศิลาจารึกหลักที่ ๒๙ ซึ่งเป็นภาษาทมิฬมีความสำคัญเป็นพิเศษที่ช่วยยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างเมืองตามพรลิงค์กับพวกปาณฑยะแห่งอินเดียใต้ สามารถรวมตัวกันยกไปเป็นกองทัพไปรุกรานถึงลังกาได้

ในสมัยพระเจ้าปراجกรมพหุมหาราชแห่งลังกา พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากโปรดให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๗ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๖๙๖ (นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๔ ที่ได้ทำในลังกา) คือทำขึ้นเมื่อพระสงฆ์ชาวสิงหฬ ได้รับอุปสมบทจากคณะรามัญได้ศึกษาพระธรรมวินัยมีผู้รู้และมีพรรษาอายุจนเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์กันได้เองแล้ว และลัทธิพระธรรมวินัยที่สอบทานยุติลงเป็นแบบแผนในการสังคายนา ครั้งพระเจ้าปراجกรมพหุนี้เอง ที่ได้เป็นแบบแผนแพร่หลายมาสู่ดินแดนประเทศ

^{๖๔} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, หน้า ๑๑๓-๑๑๙. และดูสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, หน้า ๑๓๕-๑๔๕.

^{๖๕} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, หน้า ๒๙.

ไทย พม่า มอญ เขมร ดังที่มีเรื่องราวปรากฏในพงศาวดาร ตำนาน ซึ่งกล่าวว่าพระสงฆ์ในประเทศนั้นๆ ได้ออกไปบวชแปลงในลังกาทวีปตั้งแต่วราว พ.ศ. ๑๗๐๐ เศษเป็นต้นมา^{๖๖} และได้นำลัทธิลังกา วงศ์มาประดิษฐานในประเทศของตน

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกา^{๖๗} ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้อีกว่า “สงฆมณฑลในลังกา ทวีปก็กลับรุ่งเรืองขึ้น เมื่อกิตติศัพท์อันนั้นปรากฏมาถึงประเทศนี้ ก็มีพระสงฆ์พม่า มอญ ไทยพากัน เลื่อมใสไปศึกษาลัทธิลังกาทวีปแล้วรับลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งส่งคายนาคั้งพระเจ้าปรีกรมพาทู มาสั่งสอนใน ประเทศนี้เมื่อพระพุทธศักราช ๑๗๑๓ ปี แต่นั้นความเลื่อมใสในลัทธิลังกาวงศ์ก็เจริญแพร่หลายใน ประเทศไทย มอญ พม่าทั่วไป จนถึงพระเจ้าแผ่นดินให้หมื่นตพระเถระชาวลังกามาเป็นครูบาอาจารย์ และทรงยกย่องพระภิกษุซึ่งได้ไปเล่าเรียนและบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์มาแต่ลังกาทวีปให้เป็นสังฆา นายกโดยมาก เพราะฉะนั้นจึงมีพระภิกษุไทย มอญ พม่าพากันไปศึกษายังลังกาทวีปไม่ขาดมาช้านาน

ก็และการที่พระภิกษุไทย มอญ พม่า ไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีปนั้นผู้ที่ไม่รู้ภาษา สิ่งหฬ ฝ่ายพระเถระในลังกาทวีปผู้เป็นครูบาอาจารย์ก็ไม่รู้ภาษาไทย มอญ พม่า จำต้องพูดและสอนก็ โดยภาษาบาลี เพราะฉะนั้นการเล่าเรียนภาษาบาลีจึงเป็นการสำคัญและจำเป็นของพระภิกษุ ไทย มอญ พม่า ที่ไปศึกษา ทั้งที่จะอ่านหนังสือพระไตรปิฎก และในการที่จะพูดจากับครูบาอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุที่ไปศึกษาในลังกาทวีปจึงรู้ภาษาบาลีแตกฉานโดยมาก บางองค์ถึงสามารถจะแต่งหนังสือใน ภาษาบาลีได้ ครั้นพระภิกษุเหล่านั้นกลับมาบ้านเมืองก็เอาวิธีได้เล่าเรียนในลังกาทวีปไปสั่งสอนใน ประเทศของตน พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระราชศรัทธาท่านบำรุงด้วยกันทุกๆ ประเทศ ยกตัวอย่างดัง พระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ ถึงทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งตำนานของเรานับเป็นมหาสังคายนา ครั้งที่ ๘ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๐๒๐ เพราะเหตุฉะนั้นความรู้ภาษาบาลี จึงมาเจริญขึ้นในประเทศเหล่านี้ จึงถึงได้แต่งหนังสือในภาษาบาลีขึ้นหลายคัมภีร์”

ดังจะเห็นได้วาก็เมื่อพระสงฆ์ไทยเดินทางกลับมานครศรีธรรมราชแล้ว ก็ได้ชักชวน พระสงฆ์ชาวลังกาและพุทธศาสนิกชนลังกาให้เข้ามาพำนักอยู่ในนครศรีธรรมราช “ตำบลท่าเรือ พระสงฆ์มาแต่ลังกามีคนมาด้วย ๕๐๐ เมื่อพระลังกามาสร้างวัดท่าเรือประดิษฐานวิหารและเจดีย์ให้ ขุดสระไว้ตะวันออกหน้าวิหาร กว้างเสียหนึ่งจตุรัสเท่ากัน”^{๖๘} ได้เผยแพร่จนเป็นศูนย์กลางเผยแพร่

^{๖๖} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกา, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า ๘๒.

^{๖๗} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกา, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), . หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

^{๖๘} ดิเรก พรตตะเสน, “พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๑๙๙.

พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งคงจะได้เข้ามามากในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุนั่นเอง พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์สามารถเข้ามาเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงของไทยได้ ก็เพราะกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชน ทรงนับถือพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงทำนุบำรุงส่งเสริมในทุกทางให้ประชาชนของพระองค์เคารพเลื่อมใส ทรงสร้างวัดและสำนักสงฆ์ให้พระสงฆ์ชาวลังกาพำนักอาศัยอย่างสะดวกสบาย ยอมรับนับถือลังกาเป็นครู^{๖๙}

๓.๒.๕ อิทธิพลลัทธิลังกาวงศ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมที่สำคัญ

ก. สถาปัตยกรรม

พระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเจดีย์ที่พระสงฆ์ชาวลังกาได้มีการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งสร้างตามแบบมหายาน การบูรณะมิได้ทำลายเจดีย์ของเดิม แต่สร้างสถาปัตยกรรมครอบไว้ และมอบพระบรมสารีริกธาตุมาให้บรรจุไว้เป็นแห่งแรกในประเทศไทย พระเจดีย์ทรงกลมองค์นี้ต่อมาได้เป็นต้นแบบให้นำไปก่อสร้างขึ้นทั่วภาคใต้ เป็นเจดีย์ที่ถ่ายแบบมาจากลังกาโดยตรงแต่ได้แก้ไขดัดแปลงเล็กน้อยคือ องค์สถาปัตยกรรมทรงเป็นแบบองค์ระฆังคว่ำหรือทรงลอมฟาง คล้ายกับเจดีย์ที่เมืองนุราชปุระและที่เมืองโปโลนนารูระ^{๗๐} แต่ส่วนไหล่บนทำลู่ (slope) ทรวดทรงผอมสูงกว่าส่วนบัลลังก์บนยอดสถาปนาเป็นสิ่งเหลี่ยมเหมือนกัน และปลียอดปล้องไฉนก็เหมือนกันเพียงแต่ขยายให้สูงเรียวขึ้นไปมากกว่าเท่านั้น ด้านความใหญ่โตของเจดีย์ก็คงได้แบบอย่างแนวคิดจากสถาปัตยกรรมที่เมืองนุราชปุระเช่นกัน เพราะสถาปัตยกรรมในเมืองนี้นิยมสร้างขนาดใหญ่ แต่ไม่นิยมทำฐานสูง เนื่องจากเจดีย์มีน้ำหนักมากทรุดพังได้ง่าย การยกฐานประทักษิณสูงมีลานเดินกว้างด้านบน และมีซุ้มข้างล่อหัวโดยรอบ (เจดีย์ข้างล้อม) ซึ่งสมมติว่าข้างกำลังทูลพระบรมธาตุเจดีย์ไว้บนหลัง จึงเป็นแบบเจดีย์ในเมืองโปโลนนารูระซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงเก่าของลังกาเช่นเดียวกัน

^{๖๙} กรมศิลปากร, *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*, หน้า ๔๘-๔๙. และพระนาม “ศรีธรรมโศกราช” อันเป็นตำแหน่งเจ้าผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชทุกพระองค์ ก็ได้รับแนวความคิดมาจากลังกา

^{๗๐} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้*, หน้า ๑๘๑.

ภาพที่ ๔ พระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วน “เจดีย์ยักษ์” วัดพระเงินในเมืองนครศรีธรรมราชอีกองค์หนึ่งซึ่งเป็นเจดีย์ทรงลังกา ขนาดสูงใหญ่ยอดหัก เป็นเจดีย์ที่สำคัญอีกองค์หนึ่งในยุคนี้ สร้างหลังลงมาในราวสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะภายในกรุเจดีย์พบกระดูกบรรพบุรุษกระดูกเคลือบสีน้ำตาลสมัยสุโขทัย และกระดูกสมัยห้องสมัยเหม็งอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนเจดีย์ทรง ๔ เหลี่ยมเป็นชั้นๆ อย่างเจดีย์สัตตมัทลประสาทเมืองโปโลนนารูวะ ได้พบบ้างเหลือเพียงฐาน เช่น เขาน้อย สงขลา

ภาพที่ ๕ เจดีย์ยักษ์ วัดพระเงิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เจดีย์ทรงลังกาได้พบทั่วไปในภาคใต้ที่มีอายุเก่าอย่างเจดีย์วัดเจดีย์งาม อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับเจดีย์วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่า

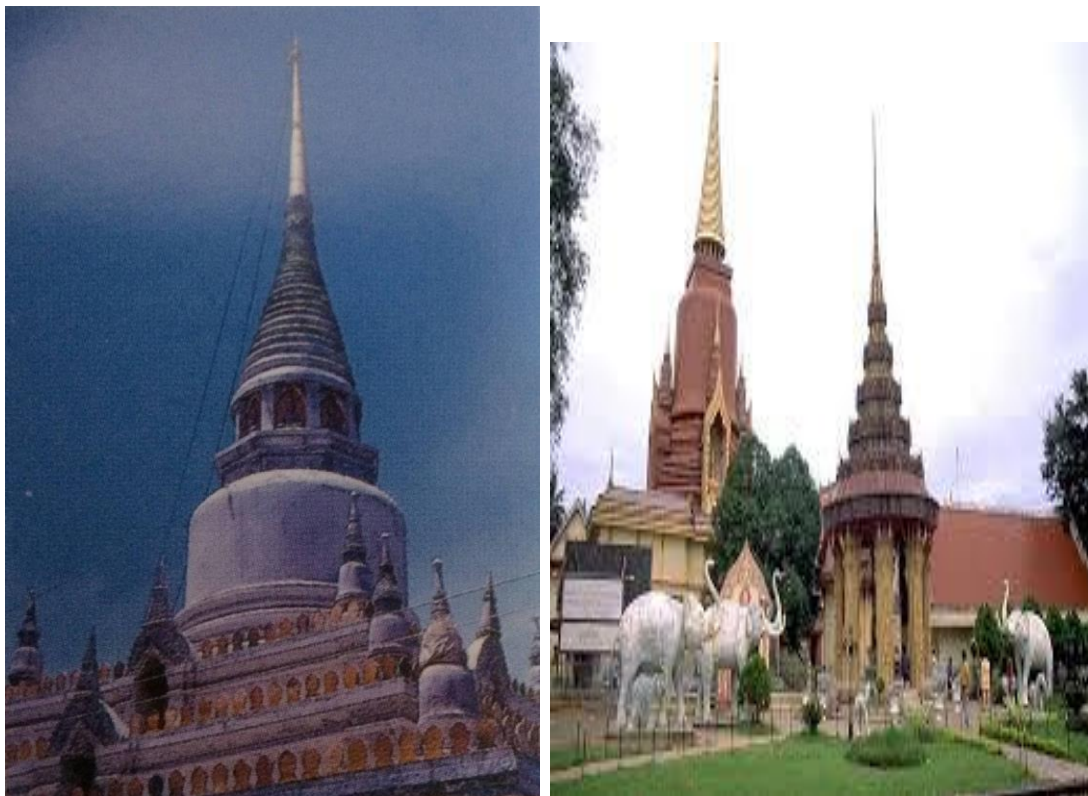
มาก แต่วัสดุที่ใช้ก่อสร้างเหมือนกันคือ ใช้หินปะการังชายทะเลซึ่งหาได้ง่ายนำมาตัดทำเป็นก้อนเล็กๆ อย่างอิฐก่อสร้าง เหตุที่ชาวบ้านเรียกวัดเจดีย์งามเนื่องจากองค์เจดีย์ทำประณีต ยอดสูงเรียวยาวสวยงาม ต่างจากวัดอื่น เช่น เจดีย์วัดจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เจดีย์วัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง สร้างรุ่นเดียวกันแต่ฝีมือช่างพื้นเมืองสัดส่วนเบี้ยวไม่ค่อยจะเท่ากัน เมื่อช่างกรมศิลปากรมาบูรณะให้ครั้งหลังสุดได้พยายามปรับแก้ให้บ้าง^{๗๑}

ภาพที่ ๖ เจดีย์วัดเจดีย์งาม อ.ระโนด จ.สงขลา เจดีย์วัดจะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา

เจดีย์วัดพะโค อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เจดีย์บนเขาพระธาตุ ตำบลท้องเนียน อำเภอนนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช แม้จะพยายามเลียนแบบแต่ฝีมือต่างกันอีกทั้งเพิ่งสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ส่วนวัดรุ่นหลังๆ สมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังมีสร้างตามแบบเจดีย์วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น วัดช้างไห้ อำเภโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และวัดอื่นๆ เป็นต้น

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒.

ภาพที่ ๗ เจดีย์วัดพะโค อ.สทิงพระ จ.สงขลา วัดช้างไห้ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี

จากการที่การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นส่วนสำคัญในการประกาศราชวงศ์ศรีธรรมราชาและพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ครั้งยิ่งใหญ่ของดินแดนคาบสมุทรมลายูแห่งนี้ ผู้คนในท้องถิ่นจนถึงปัจจุบันนี้ยังคงจดจำเหตุการณ์นี้ผ่านตำนานต่างๆ ที่เล่าสืบต่อกันมา การก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชานั้นได้สร้างความทรงจำและสำนึกร่วมกันของคนในคาบสมุทรมลายูทั้งหมด ดังจะเห็นได้จากตำนานท้องถิ่นต่างๆ ตั้งแต่ชุมชนไพรบุรีที่กล่าวถึงการเดินทางของผู้คนและวีรบุรุษเพื่อนำทรัพย์สมบัติและสิ่งของมีค่าไปช่วยในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์พระองค์นี้ บ่อยครั้งที่การเดินทางนี้ประสบเหตุเภทภัยหรือโจรร้าย ทำให้ชาวพุทธในตำนานต้องฝังสมบัติเหล่านั้นไว้ตามที่ต่างๆ ที่ส่วนมากแล้วจะเป็นสถานที่ที่มีความพิเศษที่หาคำอธิบายในอดีตไม่ได้ อาทิเช่น หินก้อนยักษ์ที่ตั้งอยู่บนหาดเก้าเส้ง จังหวัดสงขลา ที่เชื่อกันว่าทองถูกฝังไว้ใต้พื้นหนอง เป็นต้น ตำนานเหล่านี้ แม้อาจจะไม่ได้สะท้อนสิ่งที่เป็นเกิดขึ้นจริงทางประวัติศาสตร์ในช่วงของการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เอง^{๗๒} แต่ก็ได้สะท้อนว่า การเกิดขึ้นของพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ผู้คนในท้องถิ่นตลอดทั้งคาบสมุทรมลายูยังมีความทรงจำและอยากจะมีส่วน

^{๗๒} วัฒนสาสน์ นุ่นสุข, พัฒนาการของบ้านเมืองบนหาดทรายนครศรีธรรมราชา จากหลักฐานทางโบราณคดี, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๙), หน้า ๗๓.

ร่วมอยู่ การเดินทางเพื่อนำสิ่งของไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ยังเป็นที่ผู้คนในดินแดนแห่งนี้กระทำอยู่จนถึงปัจจุบัน เหมือนกับการจาริกแสวงบุญเพื่อเชื่อมตนเองเข้ากับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในชีวิตตน

ข. ประติมากรรม

มีพระพุทธรูปแบบ “พระพุทธรูปลีหิงค์” เกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นสกุลช่างที่สำคัญได้พบทั่วไปในภาคใต้ พระพุทธรูปรุ่นหลังอย่าง “พระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคล” บนยอดเขากงจังหวัดนราธิวาส ก็เอารูปแบบพระพุทธรูปลีหิงค์เมืองนครศรีธรรมราชไปสร้างคือ พระพุทธรูปลีหิงค์ได้คติมาจากลังกา แต่ลังกาไม่มีสร้างเลยพระพุทธรูปหน้าตาทำทางอื่นนี้ เนื่องจากเป็นคติ ที่พระสงฆ์ลังกา นำเข้ามาและเผยแพร่ทั่วไปทั้งสุโขทัยและล้านนา ซึ่งแต่ละแห่งก็สร้างแตกต่างกันไปตามสกุลช่างไม่เกี่ยวกับองค์ไหนของใครเป็นองค์แท้ของแท้

สำหรับสกุลช่างนครศรีธรรมราชยึดตำนานเป็นหลักใหญ่หรือแรงบันดาลใจในคติ รูปแบบจึงเป็นลักษณะนั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัย อ้วนลำ อูระนูน เอวคอด พระพักตร์กลม ศีรษะป้อม นาลิกสัน โอบอุ้มอย่างรูปสิงห์ เป็นเหตุให้นักเลงพระเรียก “พระขนมต้ม” อีกชื่อหนึ่ง

ส่วนพระพุทธรูปของล้านนาโดยรวมก็คล้ายกับของนครศรีธรรมราชเพราะรับอิทธิพลศิลปะปาละ-เสนะจากอินเดียเช่นกัน เพียงแต่พระพักตร์และท่าทางไม่เข้มข้นทำอย่างนครศรีธรรมราชเท่านั้น ยิ่งเป็นพระพุทธรูปลีหิงค์แบบสุโขทัยไม่มีเค้ารูปแบบตำนานเหลืออยู่เลย กลายเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิทรวดทรงระหงอ่อนช้อยตามแบบที่ตนถนัดเคยสร้างจึงแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง น่าสงสัยว่าอาจจะไม่ใช่พระพุทธรูปลีหิงค์ เป็นการสมมติเอาพระพุทธรูปองค์อื่นมาแทน เนื่องจากองค์เดิมถูกสับเปลี่ยนหายไปและองค์เดิมน่าจะนั่งขัดสมาธิเพชร

๓.๓ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับกรุงสุโขทัย

อาจกล่าวได้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสุโขทัย มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ เมื่อพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างแพร่หลาย โดยผ่านจากเมืองนครศรีธรรมราชก่อน แล้วจึงเดินทางต่อไปยังเมืองสุโขทัย ทำให้เมืองทั้งสองมีความใกล้ชิดสนิทสนมร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือตำนานต่างๆ และในศิลาจารึกความจริงเมืองนครศรีธรรมราชคงได้ติดต่อกับลังกามาก่อนหน้านี้แล้ว เพราะในสมัยพระเจ้าปรีกรมพาทูที่ ๑ ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙ ซึ่งทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรกกล้า ได้ทรงฟื้นฟูพุทธศาสนาเถรวาทได้รวมสงฆ์ ๓ นิกายเข้าเป็นอันเดียวกัน แล้ว

โปรดให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎก รวมทั้งแต่อรรถกถา ฎีกา เป็นต้นด้วย นับเป็นสังคายนาครั้งที่ ๗ ของเถรวาท (ซึ่งเริ่มครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑ สมัยพระเจ้าอชาตศัตรู แห่งมคธ) ผลของการสังคายนาครั้งนี้ ทำให้พุทธศาสนาในลังการุ่งเรืองขึ้นมาก ทั้งด้านการเรียนและการปฏิบัติ^{๗๓} และบำรุงส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้พุทธศาสนาในลังกาเจริญรุ่งเรืองมีกิตติศัพท์แพร่ไปยังประเทศต่างๆ โดยเฉพาะดินแดนมอญทางภาคใต้ของพม่าและแหลมมลายูตอนบนของไทยคือนครศรีธรรมราช ได้ส่งพระสงฆ์ไปศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้ทำการบวชแปลงเป็นอันมาก^{๗๔} และได้ชักชวนให้พระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาเป็นครูบาอาจารย์ช่วงสั่งสอนเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกายังประเทศของตนด้วย

อย่างไรก็ตาม ก่อนสมัยพระเจ้าปรัมกรมพาทูที่ ๑ เมืองลังกาก็มีชื่อเสียงในทางพุทธศาสนา เคยมีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกและส่งพระสงฆ์ชาวลังกาออกไปเผยแผ่พุทธศาสนา กันมาก่อน ลังกายังคงเป็นดินแดนหลักทางพุทธศาสนาแทนอินเดีย^{๗๕} คือภายหลัง พ.ศ. ๑๖๓๐ พุทธศาสนาในลังกาแตกแยกออกเป็น ๓ นิกายที่สำคัญคือ นิกายเชตวันนีย นิกายอภัยศิริวาสิน และนิกายมหาวิหาร ซึ่งนิกายหลังนี้อ้างว่าเป็นนิกายวิภชยวาท อันเป็นนิกายดั้งเดิม ที่ได้รับมาจากประเทศอินเดียตอนต้นพุทธกาล^{๗๖}

นิกายย่อยทั้ง ๓ นิกายของประเทศลังกานี้ “นิกายมหาวิหาร” ซึ่งสำนักอุทุมพรคีรีเป็นศูนย์กลางนั้น เป็นแหล่งที่ศึกษาพระไตรปิฎก และปรัชญาทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท เครื่องครัดในการปฏิบัติพระวินัย เป็นต้นกำเนิดของอริยวาสี จึงเป็นที่นิยมของพระสงฆ์ประเทศต่างๆ รวมทั้งพระสงฆ์ที่อยู่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงนิมนต์ขึ้นไปอยู่กรุงสุโขทัย ก็น่าจะเป็นพระสงฆ์ที่ได้ศึกษามาจากสำนักอุทุมพรคีรีในนิกายมหาวิหารนี้เอง^{๗๗} และพระสงฆ์ลังกาเหล่านี้ได้มาเป็นหัวแรงในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช ตามที่ได้กล่าวไว้ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ชื่อพระสงฆ์ในตำนาน เช่น พระพุทธคำเกียร มหาปเรียนทศศรีมหาเถรสังจานุเทพ ก็เป็นพระสงฆ์ชาวลังกา ที่มาช่วยสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเมื่อก่อนพระธาตุเสร็จแล้วก็ยังให้แต่งสำเนาไปนิมนต์พระสงฆ์เมืองลังกา เมืองหงสาวดี (เมืองมอญ) มาทำบุญตลอดพระธาตุอีก^{๗๘}

^{๗๓} สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : จรัสสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๗๔} สมเด็จพระญาณสังวร, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๓๖.

^{๗๕} สิ้นชัย กระบวนแสง, **ประวัติศาสตร์สุโขทัย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๙), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๗๘} ศรี อมาตยกุล, “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช”, ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๘๓-๘๔.

ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค ได้กล่าวไว้ว่า

“ พระสงฆ์ไทยจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้ชักชวนพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวศรีลังกา ให้เข้ามาอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช คณะสงฆ์ดังกล่าวได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในหมู่ประชาชนและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ มีการบูรณะพระมหาธาตุเจดีย์ที่สร้างแบบมหายาน การบูรณะมิได้ทำลายเจดีย์ของเดิม แต่สร้างสถาปัตยกรรมแบบลังกาครอบไว้”^{๗๙}

ความเจริญทางพุทธศาสนาที่ลี้ลับกวางค์ในเมืองนครศรีธรรมราชนี้ เป็นต้นเหตุให้เมืองสุโขทัยกับเมืองนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอย่างกรณีที่พระธรรมิกราชแห่งกรุงสุโขทัยทรง พระนามไสยรงค์ (พระร่วง) เสด็จลงไปยังเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อขอให้เจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชติดต่อเมืองลังกาขออัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานประจำกรุงสุโขทัยนั้น^{๘๐} เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่า บทบาทความสำคัญทางพุทธศาสนาที่ลี้ลับกวางค์เป็นสื่อให้เกิดไมตรีระหว่างสองนครอย่างแน่นแฟ้น

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสุโขทัย ทำให้เกิดผลในทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยเมืองสุโขทัยได้รับอิทธิพลสืบต่อไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้^{๘๑}

๓.๓.๑ ทางด้านศิลปกรรม

เมืองนครศรีธรรมราชเคยตกอยู่ในความปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย ศิลปวัฒนธรรมของราชวงศ์ศรีวิชัย ไศเลนทร จึงแพร่หลายตลอดแหลมมลายู และได้แพร่หลายขึ้นมายังภาคกลางของดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ศิลปวัฒนธรรมของลังกาเข้ามาแพร่หลายเช่นกัน และทำให้เกิดลักษณะผสมทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏในทางสถาปัตยกรรมเราจะเห็นได้จากเจดีย์สมัยสุโขทัยแบบหนึ่ง เป็นแบบศรีวิชัยผสมลังกา คือตอนล่างเป็นมณฑปฐานสี่เหลี่ยม แต่ตอนบนเป็นเจดีย์ทรงกลมอย่างลังกา ส่วนฐานเป็น

^{๗๙} ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค, ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสมัยโบราณถึงก่อนสมัยอาณาจักรและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔), หน้า ๒๒๕.

^{๘๐} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธรูป หังค์ แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, หน้า ๔๑.

^{๘๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, ตามพรลิงค์, หน้า ๒๒๓.

ทรงมณฑปอย่างศรีวิชัย ซึ่งลักษณะสถาปัตยกรรมแบบนี้ในเมืองนครศรีธรรมราชก็มี เมืองกรุงสุโขทัยติดต่อรับพุทธศาสนาและศิลปวิทยาการจากนครศรีธรรมราชคงจะได้แบบอย่างสูงขึ้นไปด้วย^{๘๒}

อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระธาตุเจดีย์ ทั้งนครศรีธรรมราชและสุโขทัยได้คติความเชื่อมาจากลังกา เพราะภายหลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นของหาไม่ได้แล้ว การสร้างพระธาตุเจดีย์จึงเสื่อมลง ต่อมาทางลังกากลับเชื่อกันว่า พระบรมสารีริกธาตุสามารถหาได้ในลังกาทวีป จึงทำให้เกิดความนับถือนิยมสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นสำคัญขึ้นอีก เมื่อพุทธศาสนาลังกาวงศ์แพร่เข้ามายังนครศรีธรรมราชและสุโขทัยจึงทำให้มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์องค์ใหญ่เป็นประธานขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราช^{๘๓}

โดยมีพระสงฆ์ชาวลังกาเป็นผู้นำพระบรมสารีริกธาตุเข้ามาและช่วยดำเนินการก่อสร้าง ต่อมาคติความเชื่อนี้ก็แพร่ขึ้นไปสู่เมืองสุโขทัยและเกิดแพร่หลายกว้างขวางออกไปอีก ดังความที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๙ ได้ขุดพระบรมธาตุขึ้นให้คนบูชา แล้วสร้างพระเจดีย์เหนือ (พระเจดีย์วัดช้างล้อม) บรรจุไว้กลางเมืองศรีสัชชนาลัย (เมืองสวรรคโลกเก่าตอนเหนือ) ตลอดจนความเชื่อเรื่องต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาว่า เป็นต้นที่มีพันธุ์สืบต่อมาจากครั้งพุทธกาลในประเทศอินเดีย^{๘๔}

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า โดยรูปสัณฐานของพระธาตุเจดีย์ทั้งในเมืองนครศรีธรรมราชและในเมืองสุโขทัยมีลักษณะเหมือนกัน เพราะได้แบบอย่างมาจากลังกาเลยเป็นต้นแบบอย่างพระสถูปซึ่งสร้างกันสืบมาถึงปัจจุบัน คือเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม องค์ระฆังทรงกลมรูประฆังคว่ำ ปล้องโหนดเป็นวงแหวนกลมล้อมรอบยาวสูง พระเจดีย์บางองค์ก็ทำรูปช้างโผล่หน้าออกมาครึ่งตัว (วัดช้างรอบ วัดช้างล้อม วัดช้างค้ำ ก็ได้ชื่อตามลักษณะเด่นที่ก่อสร้างนี้) ล้อมรอบองค์พระเจดีย์ ก็เอาแบบมาจากพระเจดีย์ชัยของพระเจ้าพุทธคามินีมหาราช ที่เมืองอนุราชปุระ ประเทศลังกาโดยนั่นเอง^{๘๕}

ทางประติมากรรมก็มีพระพุทธรูปเป็นสำคัญ โดยเฉพาะพระพุทธรูปสี่หิิงค์ได้สร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสุโขทัย ตามเรื่องราวในตำนานฝ่ายไทยและพงศาวดารลังกา ได้กล่าวว่าเป็นความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ที่เมืองสุโขทัยรับทอดไปจากนครศรีธรรมราช

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

^{๘๓} ศรี อมาตยกุล, “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช,” ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**, หน้า ๘๑.

^{๘๔} **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๘๕} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**, หน้า ๑๗๗.

เหตุการณ์ขออัญเชิญพระพุทธรูปไปเมืองสุโขทัย นอกจากแสดงความสัมพันธ์ทางด้านศาสนาแล้ว ทางด้านการเมืองก็แสดงว่าเมืองสุโขทัยได้ขยายอำนาจลงไปเหนือแหลมมลายูแล้ว^{๘๖}

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปเป็นคติที่ไทยได้รับจากลังกา โดยเชื่อว่า พระพุทธรูปลักษณะที่ใกล้เคียงความจริงที่สุด ต้องมีลักษณะท่าทางเหมือนราชสีห์ จึงเรียกว่า “พระสีหิงค์” (สีห + อิงค แปลว่า ลักษณะท่าทางเหมือนราชสีห์) หรืออีกนัยหนึ่งลักษณะท่าทางของราชสีห์เหมือนลักษณะท่าทางของพระพุทธเจ้า ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปให้ถูกต้องตามจกตั้งสร้างตามลักษณะท่าทางนั้น จะเห็นได้ว่าลังกาคิดตั้งคติสอนไทยให้เชื่อโดยแต่งเป็นนิทานเล่าประกอบว่าพญานาคราชผู้เป็นใหญ่ในเมืองนอก มีอายุยืนพันเคยเห็นพระพุทธเจ้าและสามารถจดจำพุทธลักษณะได้ จึงรับอาสาเนรมิตรูปพระพุทธเจ้าให้กษัตริย์และพระเถระชาวลังกาดูเป็นตัวอย่าง เพื่อจะได้จดจำเอาไปสร้างเป็นพระพุทธรูปได้ถูกต้องใกล้เคียงลักษณะของพระพุทธองค์^{๘๗}

ภาพที่ ๘ พระสีหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตามเรื่องราวพิสดารที่กล่าวถึงไว้ในหนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกา เพราะฉะนั้นการสร้างพระพุทธรูปแบบพระสีหิงค์จึงต้องคำนึงถึงตำนาน คือต้องสร้างให้ตรงตามที่กล่าวไว้ในตำนานที่ลังกาเอามาเผยแพร่ ดังจะเห็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปสีหิงค์ที่ช่างเมืองนครศรีธรรมราชสร้าง

^{๘๖} พระยาอินทรมนตรีศรีจันทรกุमार, หนังสือรวมบทความพระยาอินทรมนตรีจันทรกุमार, (พระนคร : กรมสรรพากร, ๒๕๑๘), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๘๗} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธรูปสีหิงค์, หน้า ๓๕-๔๐.

จะออกมาคล้ายกับพุทธลักษณะที่ระบุไว้ในตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์มากที่สุด คือลักษณะท่าทางอ้วนล่ำ กล้ามเนื้อเนื้อมัด ขัดสมาธิเพชร ร่าเงิ่ง อูระนูนมาก พระพักตร์กลมนูนสั้น ถ้าดูด้านข้างจะคล้ายกับหน้าสิงห์โตจริง แต่มีมือข้างที่ถึงขนาดจริงๆ มีน้อยจึงพบที่สวยงามและลักษณะตรงตามตำราน้อย^{๘๘}

แต่คติการสร้างพระพุทธรูปแบบนี้เมื่อแพร่จากนครศรีธรรมราชไปยังสุโขทัย ช่างทางสุโขทัยเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าถ้าจะสร้างตามตำนานคงจะหางามไม่ได้ จึงแก้ไขดัดแปลงสร้างขึ้นตามความเห็นดีเห็นงามของตน โดยมีเค้าว่าได้รับอิทธิพลจากลังกาบ้าง คือ พระพักตร์กลม ชายจีวรยาว รัศมีทำเป็นเปลว^{๘๙} โดยช่าง ได้แก้ไขให้เหมาะสมเป็นแบบสุโขทัยตามความสันทนของตน พระพุทธรูปหิ้งค์จึงมีความงามเป็นเลิศ จะรองก็แต่พระพุทธรูปชินราชเมืองพิษณุโลกเท่านั้น^{๙๐}

ตามที่เชื่อกัน ลักษณะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แบบอย่างการสร้างอาจจะแบ่งได้เป็น ๓ คราว คือ ครั้งแรก มักทำดวงพระพักตร์กลม ตามแบบพระพุทธรูปลังกา เช่น บรรดาพระพุทธรูปปั้นในชุมพระเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชชนาลัย กับที่วัดพระพายหลวงเมืองสุโขทัย และตัวอย่างที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง เก็บรักษาไว้ สำหรับพระอัฐฐารสในวิหารวัดสระเกศ กรุงเทพฯ ซึ่งเชิญมาจากวัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลกนั้นได้รับการซ่อมแซมเสียมากแล้ว^{๙๑}

ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างในรุ่นกลาง ช่างมีฝีมือ เชี่ยวชาญขึ้นสามารถคิดแบบขึ้นใหม่ ทำดวงพระพักตร์ยาว พระหนุเหลี่ยม ได้พบเป็นจำนวนมากทั่วไป พระพุทธรูปรุ่นหลัง เห็นจะเป็นในรัชกาลพระมหาธรรมราชาพญาสิทธิไทย ทรงสืบเสาะช่างฝีมือดีจากที่ต่างๆ และพิจารณาสอบสวนหาพุทธลักษณะในคัมภีร์พระไตรปิฎกประกอบ จึงได้สร้างพระพุทธรูปแบบใหม่ขึ้นอีกแบบหนึ่ง ดังเช่นพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามอิทธิพลของศิลปะลังกา ส่วนมากมีอยู่ในด้านสถาปัตยกรรมยิ่งกว่าประติมากรรม และโดยทั่วไปได้แบ่งพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยออกเป็น ๔ หมวด^{๙๒} คือหมวดใหญ่ซึ่งมีอยู่ทั่วไป หมวดกำแพงเพชร หมวดพระพุทธรูปชินราช และหมวดเบ็ดเตล็ด แม้ว่าพุทธ

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๘๙} ยอร์ช เซเดส์, โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร, (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๔๗๑), ๓๘. มจ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีในประเทศไทย,” ศิลปากร, (ปีที่ ๙ เล่ม ๓ กันยายน, ๒๕๐๘), หน้า ๓๔.

^{๙๐} หลวงวิจิตรวาทการ, “ตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์”, ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระพุทธรูปชินราช ตำนานพระพุทธรูปชินสีห์ ตำนานพระศรีศาสดา และตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒), หน้า ๗๕.

^{๙๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, หน้า ๑๘๐.

^{๙๒} ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (พระนคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๘), หน้า ๓๙.

ศาสนาลังกาวงศ์จะเผยแพร่ขึ้นไปจากนครศรีธรรมราชแต่ในสมัยหลัง ก็ดูเหมือนว่าอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบสุโขทัยจะย้อนกลับไปปรากฏในเมืองนครศรีธรรมราช เพราะศิลปวัฒนธรรมสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทำให้เกิดอิทธิพลสะท้อนกลับ

๓.๓.๒ ทางด้านศาสนา

เป็นที่ทราบกันดีว่า เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสุโขทัยมีความสัมพันธ์กันทางด้านพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือเมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๒๐ พระองค์ก็ได้แผ่ขยายพระราชอาณาเขตออกไป และได้นำพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ซึ่งเป็นแบบที่ชาวภาคใต้นับถืออยู่ในขณะนั้น จึงอาราธนาพระสงฆ์ที่มาจากนครศรีธรรมราชได้มาเผยแผ่สู่อณาจักรสุโขทัยจึงเรียกว่า “พุทธศาสนาลัทธิศรีธรรมราชวงศ์” แล้วบวชแปลพระสงฆ์สุโขทัยต่อมา จึงเป็นต้นเดิมของพระสงฆ์คณะมหานิกายตราบเท่าทุกวันนี้ ในศิลาจารึกของหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ว่า

“พ่อขุนรามคำแหงกระทำ โยยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร
หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา”^{๙๓}

จากนั้นก็ได้อิทธิพลลัทธิมหานิกายอย่างขอม ซึ่งลัทธินี้รุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ไทยในสมัยนี้ได้รับเอาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามา และตั้งแต่นั้นมาไทยเราไม่เคยเปลี่ยนลัทธิทางพระพุทธศาสนาอีกเลย^{๙๔} เราจะเห็นได้ว่าพระภิกษุที่นำพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่สุโขทัยมาจากนครศรีธรรมราชเป็นส่วนใหญ่ แต่ตั้งข้อสังเกตอีกว่า “ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา” น่าจะหมายความว่ามาเป็นหมู่คณะหรือกันหลายคน หรืออาจมาเป็นช่วงๆ ก็ได้ หรืออาจจะมาช่วงสมัยสุโขทัยตอนต้นก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์ก็ได้ แต่ในที่สุด

จากหนังสือประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับพิเศษเป็นที่ระลึกในวันครบรอบ ๗๒ ปี ของกระทรวง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๗ ได้กล่าวว่า “...พระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย”^{๙๕} โดยอาศัยหลักฐานจากศิลาจารึก จึงนับว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ทรงนำปวงชนให้เห็นว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย” และ

^{๙๓} ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ หน้า ๒๒.

^{๙๔} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๙๖.

^{๙๕} ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองของกระทรวง, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๘๒.

งานบริหารการพระพุทธศาสนาในลำดับแรกของพระองค์ทรงอาราธนาพระสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาตั้งสำนักและเผยแผ่คำสอน ณ กรุงสุโขทัย^{๙๖}

หลวงวิจิตรวาทการ ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า “การที่ยกย่องพระภิกษุที่มาจากนครศรีธรรมราชว่า รู้หลักนักปราชญ์ยิ่งกว่าภิกษุสุโขทัย”^{๙๗} นั้นเป็นความจริงทุกประการ เพราะทางเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองทั้งหลายในภาคใต้นั้น มีความเจริญมาก่อนภาคเหนือทุกประการ โดยที่ทางภาคใต้ได้รับอารยธรรมในทางศิลปวิทยาการ ได้มาจากศรีวิชัย ซึ่งแผ่จากจากทางภาคใต้มาสู่ภาคเหนือ และอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาเราทราบกันอยู่แล้วว่าเมืองไทยเรานั้น พระพุทธศาสนาเจริญทางภาคใตีก่อนสู่ทางภาคเหนือนับตั้งพันปี ฉะนั้นจึงไม่เป็นการประหลาดอย่างไรเลย ที่ภิกษุนครศรีธรรมราชจะรู้หลักนักปราชญ์ดีกว่าภิกษุทางสุโขทัย

และในคราวหนึ่งปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์^{๙๘}ว่า ครั้งหนึ่งพระร่วงใคร่จะทอดพระเนตรมหาสมุทร จึงพร้อมด้วยทหารหลายหมื่นได้เสด็จล่องใต้ ไปตามลำแม่น้ำจนกระทั่งถึงสิริธรรมนคร พระเจ้าสิริธรรมนครซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชในเวลานั้น ทรงทราบว่าพระร่วงเสด็จมาจึงเสด็จออกไปต้อนรับ และทรงรับรองเป็นอย่างดีแล้ว จึงตรัสเล่าให้พระร่วงฟังถึงความอัศจรรย์และความงดงามของพระพุทธสิหิงค์ในลังกาที่วิปตามที่ได้ทรงสดับมา คำเล่าลืออันนี้เป็นเหตุให้พระร่วง ทรงใคร่จะได้ทอดพระเนตรและใคร่จะได้ไว้เป็นกรรมสิทธิ์ แต่ไม่สามารถจะไปยังเมืองลังกาได้ในเวลานั้น เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงอาสาจะแต่งราชทูต ให้ถือสารไปกราบทูลแก่พระเจ้าสีหฬเจ้าผู้ครองเมืองลังกา เมื่อพระเจ้ากรุงลังกาได้รับทูตและราชสารของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ก็ได้พระราชทานพระพุทธสิหิงค์ให้แก่ราชทูต อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงเรือลงไปยังเมืองนครศรีธรรมราช แล้วพระเจ้าสิริธรรมจึงส่งพระราชสาส์นถึงพระร่วงแจ้งว่าได้พระพุทธสิหิงค์แล้ว พระร่วงได้เสด็จไปสิริธรรมแล้วอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์สู่เมืองสุโขทัย ดังนั้นซึ่งเป็นเหตุให้ชาวไทยเราได้พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่หาค่าไม่ได้อีกหนึ่ง ให้ชาวไทยเราได้สักการะบูชาอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

และนอกจากนี้ก็ในช่วงเวลาเดียวกับสมัยสุโขทัยพุทธศาสนาที่เจริญอยู่ในอาณาจักรล้านนาคือ พุทธศาสนาแบบมอญที่แพร่หลายมาจากพม่าตั้งแต่สมัยพระเจ้าอนรรุทหรืออโนรธามังช่อแล้วถัดมาในรัชสมัยพระเจ้าเกือนา พระสุมนเถระและพระอโนมทัสสีเถระล้วนเป็นชาวสุโขทัยจึงได้นำ

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๗} หลวงวิจิตรวาทการ, **จารึกพ่อขุนรามคำแหง**, คณะรัฐมนตรีพิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทานวัดปทุมคงคาราม, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๗), หน้า ๔๖.

^{๙๘} พระรัตนปัญญาเถระ, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, แปลโดย แสง มนวิฑูร. หน้า ๑๑๓.

พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้าไปเผยแผ่สู่อาณาจักรล้านนา จึงทำให้พระเจ้ากือนาเกิดความศรัทธา และได้ทรงถวายสวนหลวงนอกพระนครเมืองเชียงใหม่เพื่อให้เป็นวัดและทรงสถาปนาพระสุมนเถระ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของล้านนาอีกด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่กระจายเจริญรุ่งเรืองสู่อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรอยุธยา ดังที่ ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค ได้กล่าวไว้ว่า

“คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ดังกล่าวเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ประชาชนและ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ มีการบูรณะพระมหาธาตุเจดีย์ที่สร้างแบบ มหายาน การบูรณะมิได้ทำลายเจดีย์ของเดิม แต่สร้างสถาปัตยกรรมแบบลังกาครอบไว้ ซึ่งเป็น การกระทำที่เสริมสร้างศรัทธาในหมู่ประชาชนชาวเมืองนครศรีธรรมราชให้เห็นความเอา ใจใส่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงของพระสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบ ลังกาวงศ์ เป็นผลให้สถานะของคณะสงฆ์มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาแบบ วงศ์กาได้ตั้งมั่นรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ คณะสงฆ์ก็มีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส มีความ เกร่งครัดในพระธรรมวินัย ปรากฏชื่อเสียงและแพร่หลายเข้าไปในดินแดนไทยส่วนอื่นๆ อันได้แก่ อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรอยุธยา”^{๙๙}

ในอาณาจักรสุโขทัยและล้านนา และทำให้พุทธศาสนา มหายานของขอมก็เลื่อมสุมไป ตลอดจนแม้แต่พุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมก็พลอยเลื่อมความนิยมลงไปอีกด้วย

คติในการแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ พระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี ซึ่งสมทานคันถุระ เล่าเรียนภาษามคธเพื่อศึกษาพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก มักอยู่ในวัดตามตัวเมืองตั้งเป็นสำนัก ถาวร และฝ่ายพระสงฆ์อรัญวาสี ซึ่งสมทานวิปัสสนาธุระ ชอบบำเพ็ญภาวนาหาความวิมุตติ^{๑๐๐} ดังที่ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

“การแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ คณะครั้งนั้น น่าจะเอาธุระในพระศาสนาตั้ง เป็นหลักจัดเป็นคณะคามวาสี หมายความว่า พระภิกษุสงฆ์เล่าเรียนคันถุระ ซึ่งอยู่ตาม อารามในบ้านเมือง เป็นปกติคณะ ๑ คณะนี้คงจะเป็นพระสงฆ์นิกายเดิมโดยมากอีก พวก ๑ จัดเป็นคณะอรัญวาสี หมายความว่า พระสงฆ์ที่นิยมอยู่ตามป่าตามเขาอันเป็นที่ สงัดเป็นปกติ คือพระสงฆ์ซึ่งเล่าเรียนวิปัสสนาธุระคณะ ๑ พวกที่มาแต่ลังกา คงจะอยู่ใน พวกอรัญวาสีนี้โดยมาก แต่จะเรียกหรือจะจัดกันโดยสามัญว่าคณะคามวาสี คณะ

^{๙๙} ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค, ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสัมปทานโบราณถึงก่อนสมัย อาณานิคมและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย, หน้า ๒๒๕.

^{๑๐๐} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๗๒.

อรัญวาสี ผู้เรียนผู้จดไม่เข้าใจซึ่มทราบได้ดี จึงเรียกอย่างง่ายๆ ว่า คณะฝ่ายขวา คณะฝ่ายซ้าย อนุโลมตามชื่อที่จัดหมวดกรรมในราชการ”^{๑๐๑}

อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ที่มีกอยู่ในอรัญญิกหรือตามป่าที่ห่างไกลชุมชนในตัวเมืองก็ดี คติในการสร้างวัดก็ดี ตลอดจนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งที่ปรากฏในเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสุโขทัยเป็นแบบเดียวกัน ในเมืองนครศรีธรรมราชมีวัดและสำนักสงฆ์จำนวนมาก^{๑๐๒} อีกนัยหนึ่งว่าพระสงฆ์ที่ทรงนิมนต์จากเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาประดิษฐานในกรุงสุโขทัยก่อให้เกิดพระสงฆ์กลุ่มใหม่ เรียกว่า อรัญวาสี คู่ไปกับพระสงฆ์กลุ่มเดิมซึ่งเรียกว่า ความวาสี^{๑๐๓} ในสมัยอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาที่ทรงนิมนต์พระสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์จากลังกาเข้ามาฟื้นฟูพุทธศาสนา และจัดตั้งเป็นคณะสงฆ์นิกายใหม่ เรียกว่า คณะป่าแก้ว^{๑๐๔} จะอย่างไรก็ดี แม้คณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาจะแตกแยกเป็นนิกายต่างๆ แต่ในไม่ช้าก็สามารถรวมกันได้อย่างปรองดองมิได้เกิดการแตกแยกเป็นนิกาย^{๑๐๕}

อาจจะมีแตกต่างอยู่บ้างก็เป็นคติเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้ง ให้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูรักษาพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และพระธาตุไชยา ที่เรียกว่า พระครูกาแก้ว การาม กษชาติ กาดิม ที่อธิบายกันว่ามาจากนกกาสี่ขาว สีเหลือง สีแดง สีดำ ที่รักษาพระบรมธาตุมาแต่เดิมนั้น คงไม่ถูกต้องเพราะเป็นการเดา^{๑๐๖}

คำว่า “กา” อันเป็นคำนำหน้าชื่อพระครูทั้ง ๔ องค์นี้ มาจากคำว่า “ลังกา” เพราะชาวปักข์ได้ขอบพูดตัดคำให้สั้นเสมอ คือความหมายเดิมเมื่อครั้งเจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราชตั้งตำแหน่ง

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

^{๑๐๒} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ “โบราณวัตถุสถานในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, อ.ส.ท. (ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๙ เดือนเมษายน, ๒๕๒๑), หน้า ๓๖-๔๒, ๕๒-๕๕.

^{๑๐๓} สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๗.

^{๑๐๔} พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, (พระนคร : ชูสิน, ๒๔๙๘), หน้า ๗๙.

^{๑๐๕} สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๗๑. ที่เชื่อว่าพระสงฆ์สองนิกายรวมกันได้อย่างปรองดองสังเกตจากวิธีบรรพชาอุปสมบทที่การรับพระไตรสรณคมน์ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตเพื่อให้การบรรพชาสมบูรณ์ทั้งสองนิกาย (ลังกาวงศ์ใช้ภาษาบาลี นิกายเดิมใช้ภาษาสันสกฤต) และใบสีมาพระอุโบสถถ้าเป็นวัดหลวงจะนำไปสีมา ๒ แผ่นปักซ้อนกัน สันนิษฐานว่าเพื่อจะทำสังฆกรรมได้ทั้งนิกายเดิมและนิกายลังกาวงศ์

^{๑๐๖} ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑, (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐), หน้า ๘.

พระครูเพื่อเฝ้ารักษาพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ เดิมก็ใช้คำว่า ลังกาแก้ว ลังการาม ปรากฏให้เห็นอยู่ มูลเหตุเดิมของพระครูลังกา ๔ ทิศนี้ คงจะเป็นพระที่ไปบวชแปลงมาจากลังกา ซึ่งสถานที่บวชแปลง คงจะต่างสำนักกันหรือต่างครูอาจารย์กัน ทำให้เกิดมาแตกแยกออกเป็น ๔ นิกาย แ่งแย่งกันจะเป็น เจ้าของพระบรมธาตุเจดีย์ และเกียจกันมิให้นิกายอื่นมาเกี่ยวข้อง จนเกิดการทะเลาะวิวาทกัน ฝ่ายบ้านเมืองอาณาจักรราชาณา ต้องการให้ประนีประนอมกัน จึงได้ตัดสินให้เฝ้ารักษาพระธาตุนิกาย ละด้าน และไม่ให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ (เพิ่งมีพระสงฆ์อยู่ประจำในสมัยรัตนโกสินทร์) แต่ให้ตั้งวัดอยู่โดยรอบใกล้เขตวัดหรือองค์พระธาตุเจดีย์ได้^{๑๐๗} ที่เรียกว่า

กาแก้ว น่าจะมาจาก ลังกาป่าแก้ว คือพวกวันรัตนวงศ์ ซึ่งเป็นสำนักของพระวันรัตนเถระ ในเมืองลังกา พวกพระสงฆ์คณะป่าแก้ว คือพระสงฆ์นิกายที่ได้ทำการบวชแปลงหรือสืบวงศ์ (นิกาย) มาจากสำนักของพระวันรัตนเถระ และเป็นพวกที่มาทีหลัง แต่ที่จะวิเศษกว่าพวกอื่น จึงมีตำแหน่งสูงกว่าเพื่อนและอาจจะเป็นพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี^{๑๐๘}

การาม น่าจะมาจาก พวกพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี^{๑๐๙}

กาชาติ น่าจะมาจาก พวกพระสงฆ์ที่มีเชื้อสายหรือพวกพระสงฆ์ชาวลังกาที่เข้ามาอยู่นานแล้ว (คำเดิมอาจจะเขียนว่า “กาชาติ” ก็ได้ เพราะทางลังกามีชื่อ “วันรัตต์” คือวัดป่าแดง

กาเดิม น่าจะมาจาก พวกพระสงฆ์ที่บวชแปลงหรือถือนิกายเดิมที่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ แรกเข้ามาเป็นพวกเก่ามีมาแต่เดิมนั่นเอง

การปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองปักษ์ใต้ โดยเฉพาะเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองไชยา มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากหัวเมืองอื่นๆ คือ แบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น ๔ คณะ ได้แก่ คณะกาแก้วหรือคณะป่าแก้ว พระครูการาม พระครูกาชาติ และพระครูกาเดิม ดังที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

^{๑๐๗} เทศภิบาล (เล่ม ๑๓ แผ่นที่ ๗๖ วันที่ ๑ กรกฎาคม, ร.ศ. ๑๓๑) หน้า ๑๘๗. อ้างในประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน,

^{๑๐๙} ประชุม ชุ่มเพ็งพันธ์, เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๙. กล่าวถึง “คณะลังการาม” เป็นอธิการวัดท่าช้างอารามหลวง

“เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองพัทลุง เมืองไชยา ซึ่งถ่ายแบบคณะไปจากนครศรีธรรมราช มีตำแหน่งพระครูแปลกกว่าเมืองอื่นๆ จะอธิบายแต่เฉพาะเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นต้นแบบ คือ เมืองนครศรีธรรมราช มีตำแหน่งพระครู ๔ องค์ เรียกพระครูกาแก้ว พระครูการาม พระครูกาชาติ พระครูกาเดิม มีหน้าที่สำหรับรักษาพระมหาธาตุองค์ละด้าน พระครูกาแก้วเป็นเจ้าของคณะเมืองด้วย มูลเหตุชื่อพระครู “กา” ทั้ง ๔ นี้ พวกชาวเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่าเพราะตำนานของพระบรมธาตุที่มีประดิษฐานที่นครศรีธรรมราชแต่ชั้นแรกมีกา ๔ ผุง เฝ้ารักษาพระบรมธาตุ เป็นกาสีขาว ผุง ๑ สีเหลืองผุง ๑ สีแดงผุง ๑ สีดำผุง ๑ เมื่อพระยาศรีธรรมโศกสร้างพระสถูปที่บรรจุพระบรมธาตุจึงเอานามกาขึ้นมาตั้งเป็นสมณศักดิ์สำหรับพระครูผู้รักษาพระบรมธาตุ พระครูกาแก้ว ได้แก่ กาสีขาว พระครูการาม ได้แก่ กาสีเหลือง พระครูกาชาติ ได้แก่ กาสีแดง พระครูกาเดิม ได้แก่ กาสีดำ”^{๑๑๐}

ดิเรก พรตตะเสน ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“กาภาพยนตร์ที่รักษาพระบรมธาตุหาดทรายแก้ว ๔ ผุง คือ กาดำผุงหนึ่ง เรียกว่า กาเดิม หมายถึง กาทที่มีขนกายสีดำอันมีอยู่ตามธรรมชาติดั้งเดิม กาสีแดงผุงหนึ่ง เรียกว่า กาชาติ กาสีขาว ผุงหนึ่ง เรียกว่า กาแก้ว กาสีเหลืองอีกผุงหนึ่ง เรียกว่า การาม (กา-อาราม) หมายถึงสงฆ์ กาสามผุงหลักเป็นกาผิดธรรมชาติ โดยตำนานว่ามีกาภาพยนตร์รักษาพระบรมธาตุสี่พวกสีเหล่านี้เอง ต่อมาเมื่อคณะสงฆ์มีวัดในพุทธศาสนาขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราช ได้ถูกยึดเป็นหลักจัดระเบียบสงฆ์”^{๑๑๑}

อนึ่ง จากการที่ได้พบศิลาจารึกที่วัดพระมหาธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช จารด้วยอักษรมอญโบราณ ใช้ภาษามอญ-พม่า จากลักษณะรูปแบบตัวอักษร ซึ่งได้ศึกษาเปรียบเทียบแล้ว อาจกำหนดได้ว่ามีอายุอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๗๗๕-๑๘๒๕ ร่วมสมัยสุโขทัย ก็ทำให้เราทราบเรื่องเกี่ยวกับมอญในภาคใต้ของประเทศไทยมากขึ้น^{๑๑๒} ความจริงเราได้พบหลักฐานเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมมอญในเมืองนครศรีธรรมราช เมืองไชยา มาก่อนหน้านี้แล้วและมีอายุเก่ากว่ามาก คือพระพุทธรูปสมัย

^{๑๑๐} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๑๑๑} ดิเรก พรตตะเสน, “พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๑๙๐.

^{๑๑๒} จำปา เยื้องเจริญ, “ศิลาจารึกวิหารโพธิ์ลังกา เลขที่ น.ศ. ๒,” ศิลปากร, (ปีที่ ๒๓ เล่ม ๕ พฤศจิกายน, ๒๕๒๒), หน้า ๙๔-๙๘.

ทวารวดีอายุ พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๖๐๐ ได้พบเป็นจำนวนมากมายกระจ่ายอยู่ทั่วไปตลอดชายฝั่งทะเลด้าน
อ่าวไทย นับตั้งแต่ท่าชนะ ไชยา ท่าฉาง กาญจนดิษฐ์ นครศรีธรรมราช^{๑๓๓} บ้านท่าเรือ เรื่อยลงไป
จนถึงเมืองยะรัง (ลังกาสุกะ) จังหวัดปัตตานี หลักฐานเหล่านี้ทำให้เราเชื่อว่าพวกมอญจากกลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยาภาคกลาง คงได้มีอำนาจแผ่ปกคลุมเหนือแหลมมลายูอยู่ก่อน ที่จะถูกอาณาจักรศรีวิชัยและ
ชาวแผ่อำนาจเข้ามาแทนที่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ และพวกมอญอาจใช้เมืองไชยาหรือ
นครศรีธรรมราช เป็นหัวเมืองเอกทางฝ่ายใต้ส่งมหาอุปราชหรือเจ้านายลงไปปกครองเมืองหลวง จึง
ทำให้ศิลปกรรมแบบทวารวดีปรากฏอยู่ทั่วไปในภาคใต้ มากกว่าที่เคยเข้าใจกันมาแต่เดิม

๓.๔ อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์กับกรุงศรีอยุธยา

ความรุ่งเรืองของเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมานั้น เกิดจาก
การรับอิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมและความเชื่อเดิมในศาสนา
พราหมณ์และพุทธศานาเมษายน อันมีหลักฐานปรากฏทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถาน^{๑๓๔} ซึ่งมีผล
ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นธรรมราช พระสงฆ์และวัดเป็นเครื่องมือในการจัด
ระเบียบทางสังคม นั่นหมายถึงว่าสถาบันศาสนาเป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจทางการเมือง และ
จัดระบบการปกครองในรูปแบบเมือง ๑๒ นักษัตร

จะเห็นได้ว่าสมัยอยุธยา (๑๘๙๓-๒๓๑๐) พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ ที่เคยเจริญรุ่งเรือง
มาแต่ตั้งสมัยสุโขทัยก็ยังคงเจริญต่อมาโดยลำดับ เหตุการณ์สำคัญที่ประจักษ์สำคัญในสมัยนี้ก็คือ ใน
สมัยพระเจ้าบรมโกศได้มีการส่งคณะสงฆ์ไปฟื้นฟูพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๖ โดย
มีพระอุปาลีและพร้อมคณะ จึงเรียกว่า “พุทธศาสนาสยามวงศ์หรืออุปาลีวงศ์” ขึ้นในศรีลังกา

๓.๔.๑ พระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช

ศาสนสถานสำคัญในพุทธศาสนา คือ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเมือง
โบราณนครศรีธรรมราชค่อนมาทางทิศใต้ ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินซึ่งน่าจะเป็นแนวถนนโบราณเพราะ

^{๑๓๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ศิลปกรรมสมัยทวารวดีในภาคใต้ของประเทศไทย,” โบราณคดี, (ปีที่ ๓
ฉบับที่ ๔, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖-๒๗.

^{๑๓๔} ดี.จี.ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑, แปลโดย วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ
อยุธยา และคนอื่นๆ ชาลวิทิต เกษตรศิริและอาพันธ์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓๐.

ถนนนี้ตัดผ่ากลางเมืองโบราณจากประตูเมืองด้านทิศเหนือไปออกยังประตูเมืองด้านทิศใต้ มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระบรมธาตุ

ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึง “พระทันตธาตุ” การก่อพระบรมธาตุสูง ๓๗ วา และการบูรณะพระบรมธาตุ สำหรับการกำหนดอายุพระบรมธาตุได้กำหนดอายุประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาทโดยหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล วิเคราะห์จากรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของพระบรมธาตุเจดีย์คือพระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์กิริเวระ ในเมืองโปโลนนารูวะ ประเทศศรีลังกา ซึ่งสร้างในรัชสมัยพระเจ้าปراجกรมพาหุ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ดังนั้น พระบรมธาตุน่าจะมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๘^{๑๑๕} ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา เรียกว่า ทรงโอคว่า ประกอบด้วยฐานเขียง แต่ละด้านของฐานมีซุ้มหัวช้าง กำแพงแก้ว หลังคาทับเกษตร ลานทักษิณ เจดีย์จำลอง องค์ระฆัง บัลลังก์ ปล้องไฉน และปลียอด

อย่างไรก็ดี ปลียอดพระบรมธาตุมีจารึกที่ปรากฏอยู่บนแผ่นทองหุ้มปลียอดพระบรมธาตุเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า พระบรมธาตุนี้มีการนำแผ่นทองขึ้นไปหุ้มเป็นพุทธบูชาหลายครั้งและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ศักราชที่ปรากฏเก่าที่สุด คือ พ.ศ. ๒๑๕๕ จารึกเป็นอักษรไทย อักษรขอม แผ่นทองที่นำไปหุ้มพระธาตุมีเรื่องราวที่ปรากฏคือ วัน เดือน ปีที่ซ่อมสร้าง ชื่อผู้บริจาคและเงินพำนักจำนวนทองและของบริจาค และความศรัทธาการอธิฐาน สะท้อนให้เห็นว่ามีผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการซ่อมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้นเป็นที่เคารพสักการบูชาของบุคคลทุกชนชั้น ตั้งแต่ผู้ปกครอง พระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกาและคนทั่วไป ทั้งเป็นคนในพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองอื่นๆ ครอบคลุมพื้นที่คาบสมุทรมาลายู^{๑๑๖} การบูชาพระบรมธาตุมีการฝังทรัพย์ การก่อสร้าง และบูรณะ เมืองนครศรีธรรมราชมีการเกณฑ์เมือง ๑๒ นักษัตริมาช่วยก่อสร้างและบูรณะพระบรมธาตุ มีการรวบรวมข้าวของมาร่วมก่อสร้างและบางกลุ่มมาหลังจากพระธาตุสร้างเสร็จแล้วก็ฝังทรัพย์สินไว้ เช่น แหวน ต่างหู สร้อยข้อมือ และเงินเหรียญ เป็นต้น การสร้างวัดบำรุงวัดและการทำบุญเป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองและราษฎร

^{๑๑๕} กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช**, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิคและการพิมพ์จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๒๑๗..

^{๑๑๖} ก่องแก้ว วีระประจักษ์และเทิม มีเต็ม, “จารึกแผ่นทองหุ้มปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช”, **ศิลปากร**, ๑๗, ๕ (กันยายน-ตุลาคม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๒.

เราจะเห็นได้ว่าการขยายตัวของพุทธศาสนาเถรวาทในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นผลให้เกิดวัดจำนวนมากในชนบท^{๑๑๗} พระสงฆ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปแผ่ขยายเข้าไปมีอิทธิพลต่อชีวิตทุกด้านของชาวนา และเป็นศูนย์กลางการศึกษากิจกรรมในสังคมชนบท และกลายเป็นผู้สร้างสะพานเชื่อมโยงราชสำนักและชาวนาขึ้นมา^{๑๑๘}

ดังนั้น วัดจึงเป็นองค์กรทางพุทธศาสนา ประกอบด้วยพระสงฆ์ โบสถ์ วิหาร อาณาเขตของวัดระเบียบข้อบังคับและพิธีกรรมต่างๆ องค์กรประกอบเหล่านี้เป็นการสร้างคติความเชื่อของชุมชนในเรื่องการนับถือผี เชื่อไสยศาสตร์และบุญกรรมซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น วัดเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อ การศึกษาและการสนับสนุนงานช่าง และเป็นศูนย์รวมของชุมชนและรองรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน^{๑๑๙}

เมื่อนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอกของอยุธยาแล้ว กษัตริย์อยุธยาจึงเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนาในเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองอื่นๆ ด้วย งานบำรุงรักษาพระศาสนาเป็นงานสำคัญของรัฐอยุธยาเป็นรัฐพุทธแบบเถรวาทซึ่งเห็นว่าการจรรโลงธรรมไว้เป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการอุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์โดยการถวายคนและที่ดินไว้เป็นกำลังศาสนา การสร้างและบำรุงวัด การอุปฐากภิกษุที่ทรงคุณทางศาสนาและคงเสริมการปกครองภายในของคณะสงฆ์ด้วยพระราชอำนาจอยู่ด้วย^{๑๒๐} นอกจากส่งเสริมและสนับสนุนบำรุงวัดแล้ว อิทธิพลทางศิลปะของอยุธยายังส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมของนครศรีธรรมราชด้วย

๓.๔.๒ สถาปัตยกรรมวัดพระมหาธาตุเจดีย์

นครศรีธรรมราชมีศาสนสถาน ที่แสดงถึงสถาปัตยกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔ เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา ดังนี้^{๑๒๑} พระวิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็น

^{๑๑๗} ศรีศักดิ์ วัลลิโกดมและสุจิตต์ วงษ์เทศ, กรุงเทพมหานครจากไหน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, ๒๕๒๕), หน้า ๓๐.

^{๑๑๘} จอห์น แบสตัน แฮริ เจ เบ็นดา, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๑๑๙} ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙๒.

^{๑๒๐} อากุม พัตถิยะและนิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น, (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๑๒๑} มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่านครศรีธรรมราช, หน้า ๗๘-๘๐.

อาคารก่ออิฐฉาบปูน หลังคาทรงจั่ว ประดับช่อฟ้าใบระกาทางหงส์ครบถ้วนตามลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น และที่สำคัญมีหลังคามุขหน้ายกลอยเด่นเป็นสง่า ที่เรียกว่า มุขประเจ็ด มีการสร้างเสานางเรียงรอบนอกวิหาร แนวเสาจะเอนลึ้มเข้าหากำแพงเล็กน้อย เป็นลักษณะที่ทำให้ยากมากในสถาปัตยกรรมในยุคเดียวกันที่ยังคงเหลืออยู่และนอกจากความงดงามแล้ว พระวิหารหลวงเป็นศาสนสถานที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคใต้ มีความยาว ๖๐ เมตร ความกว้าง ๑๔ เมตร และความสูง ๒๖ เมตร สำหรับลักษณะการจัดช่วงเสาที่มีช่วงกลางกว้างกว่าช่วงอื่นๆ สันนิษฐานว่าคงสร้างต่อเติมขึ้นในสมัยหลัง ปัจจุบันพระวิหารหลวงใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมเป็นพระอุโบสถ

วิหารทับเกษตรหรือพระระเบียงดินพระธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นฐานทักษิณชั้นล่างของพระบรมธาตุเจดีย์ คลุมหลังคาโดยรอบทั้ง ๔ ด้าน ความสำคัญของวิหารหลังนี้อยู่ที่ผนัง (ฐานพระบรมธาตุเจดีย์) ซึ่งประดับด้วยปูนปั้นเป็นซุ้มโค้ง มีประติมากรรมหัวช้างยื่นออกมา นักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวฝรั่งเศส คือ ศาสตราจารย์ชอง บวสเชอลีเย่ กล่าวว่ามีความคล้ายคลึงกับศิลปะทวารวดีเป็นอย่างมาก และระหว่างซุ้มช้างมีซุ้มเรือนแก้วประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางประทานอภัยสลักโดยรอบ

วิหารเขียน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เชื่อว่าสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. ๑๙๑๙ แต่เดิมเป็นอาคารหลังเดียวกับวิหารพระมหาภิเนษกรมณ ต่อมาทางวัดได้ก่อผนังทับแยกวิหารเขียนออกเป็นพิพิธภัณฑ์ จัดแสดงโบราณวัตถุสำคัญคือ พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยแบบอุทองและศิลปวัตถุทั้งเครื่องเงินและเครื่องทอง

วิหารพระม้าหรือวิหารพระมหาภิเนษกรมณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวิหารที่สร้างคลุมบันไดทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณ ภายในประดิษฐานประติมากรรมปูนปั้นนูนสูงติดผนังเล่าเรื่องตอนพระพุทธรองค์เสด็จออกผนวช ฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนปลาย ปลายบันไดก่อนถึงลานประทักษิณมีบานประตูไม้แกะสลักเป็นรูปพระพรหมคู่กับพระนารายณ์ ศิลปกรรมทั้งหมดนี้แม้จะมีตำนานกล่าวว่า สร้างมาตั้งแต่สมัยเริ่มสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ศาสตราจารย์ชอง บวสเชอลีเย่ เชื่อว่าคงสร้างขึ้นราวรัชสมัยพระเจ้าอยู่บรมโกศ

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ สันนิษฐานว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ดังบทความที่หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล นิพนธ์ไว้เรื่อง “โบราณวัตถุทางภาคใต้ของประเทศไทย”^{๑๒๒} ความว่า

“...ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศแห่งพระนครศรีอยุธยาซึ่งสวรรคตใน พ.ศ. ๒๒๙๙ เชื่อกันว่าในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญแก่ทางเข้าพระสถูปใหญ่ ซึ่งมีสถูปเล็กๆ ตั้งอยู่มุมลานชั้นบน คำพรรณนาที่นายลูเนต์ เดอลาจอง ก็แยร์ ได้ให้ไว้ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ และ ๒๔๕๕ เกี่ยวกับเจดีย์พระบรมธาตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงใช้ได้คืออยู่ แม้ว่าท่านจะไม่ได้ให้ภาพวาดไว้ด้วยก็ตาม ชั้นล่างของเจดีย์ซึ่งประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมน้อย มีระเบียบเครื่องไม้มุงล้อมรอบทำให้นึกไปถึงศิลปทวารวดีซึ่งมีช่อมุ่อยู่ระหว่างเสา แต่ ณ ที่นี้ก็มีส่วนหน้าของรูปข้างเข้ามาประกอบ ด้านบนของช่อมุ่รูปข้างมีวงโค้งคล้ายคลึงกับที่เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี สำหรับช่อมุ่ที่มีพระพุทธรูปและรูปเทวดาบนเสาดัดกับผนังนั้นคงเป็นสิ่งที่มาต่อเติมขึ้นในภายหลัง ลวดลายบัวฐานไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศิลปทวารวดี และก็คงประดิษฐ์เพิ่มเติมในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ น่าเสียดายที่ปูนปั้นที่หุ้มอยู่ทำให้ไม่อาจแลเห็นอิฐหรือวิธีเรียงอิฐได้”

เจดีย์บริวารรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีเจดีย์จำลองขนาดเล็กจำนวน ๑๘๕ องค์รายล้อมทั้ง ๔ ด้าน โดยแต่ละด้านเรียงเจดีย์เป็น ๓ แถวอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งเป็นแผนผังที่เป็นลักษณะเฉพาะของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เจดีย์บริวารเหล่านี้สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างตั้งแต่ปลายอยุธยา

วัดท้าวโคตร เชื่อว่าเดิมเป็นที่ตั้งเทวสถานพราหมณ์ในสมัยศรีวิชัย ต่อมาเมื่อนครศรีธรรมราชรับอิทธิพลพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เปลี่ยนมาเป็นพุทธสถาน โบราณสถานสำคัญในบริเวณวัดท้าวโคตรคือเจดีย์ก่ออิฐ ลักษณะเด่นของเจดีย์คือบานที่มีลักษณะย่อมุม ส่วนรายละเอียดอื่นๆ เหลือหลักฐานไม่เพียงพอต่อการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีสถาปัตยกรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคืออุโบสถหลักเก่าซึ่งตั้งอยู่หน้าวัด มีประวัติว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ แต่สิ่งก่อสร้างที่เหลืออยู่ในปัจจุบันเป็นการบูรณะขึ้นในสมัยหลังทั้งสิ้น ทั้งกำแพง ผนัง และโครงสร้างหลังคา คงมีแต่พระพุทธรูปปางมารวิชัยและเสมาเก่ารอบอุโบสถเท่านั้นที่พอจะยืนยันได้ว่าคงสร้างขึ้นราวต้น

^{๑๒๒} สุภัทรดิศ ดิศกุล, โบราณวัตถุทางภาคใต้ของประเทศไทย, อ้างใน กรมศิลปากร, ประวัติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

รัตนโกสินทร์หรือปลายอยุธยา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวัดและวิหารที่สร้างบูรณะในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นไปได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะและสถาปัตยกรรมจากอยุธยาด้วย

นอกจากนั้นแล้ว พระมหากษัตริย์อยุธยามีบทบาทสำคัญในการจัดการผลประโยชน์ของวัด คือ การกัลปนา ประเพณีการพระราชทานที่อุทิศเพื่อกัลปนาและพระราชทานข้าพระคนทานในเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองภายใต้อำนาจของนครศรีธรรมราช คือพัทลุง เกิดขึ้นในรัชสมัยพระเอกาทศรถและพระเพทราชา การพระราชทานที่กัลปนาเพื่อบำรุงศาสนาได้มีการพระราชทานทั้งแก่ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ และมีการพระราชทานผู้คนเพื่อปรนนิบัติพระศาสนาด้วย ในศาสนาพุทธเรียกว่า ข้าพระโยมสงฆ์ หรือ ข้าพระคนทาน ส่วนศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า ข้าพระนารายณ์ พระอิศวร หรือข้าพระเทวรูป นอกจากนั้นแล้วมีการขอพระราชทานที่กัลปนา เช่น พระครูอินทราได้ถวายพระพรแด่สมเด็จพระเพทราชา ขอให้ทรงอุปถัมภ์บำรุงวัดในเมืองพัทลุง^{๑๒๓} ที่นาพระกัลปนาและข้าพระจึงเป็นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อบำรุงศาสนาให้มั่นคง

การพระราชทานที่กัลปนากระทำในกรณีที่เคยมีการพระบรมราชูทิศกัลปนาไว้แล้ว แต่ตำราพระกัลปนาพระบรมราชูทิศเดิมนั้นชำรุด จึงขอทำบูรณะใหม่สนองตำราเดิม ในกรณีเกิดศึกสงคราม ข้าศึกทำลายบ้านเมืองวัดวาอารามเป็นเหตุให้ข้าพระหลบหนีกระจัดกระจายไม่อาจรวบรวมคืนได้หรือเจ้าเมืองกรมการเมืองเอาข้าพระไปใช้ประโยชน์ส่วนตน และในกรณีมีการสร้างหรือบูรณะศาสนสถานใหม่จึงขอพระราชทานให้เบิกญาติโยมและไร่นาขาดจากส่วยหลวงเป็นข้าพระและที่กัลปนา^{๑๒๔} พุทธศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมอำนาจของเจ้าเมืองและกรมการเมืองและการเป็นการกระชับอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางได้มั่นคงมากขึ้นเพราะพระมหากษัตริย์อยุธยาทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช

๓.๕ อิทธิพลของพุทธศาสนาที่ลี้ลับกับกรุงธนบุรี

กรุงธนบุรีเป็นราชธานีที่มีอายุสั้นเพียง ๑๕ ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕ แต่เป็นราชธานีที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงตรากตรำทำสงครามตลอด เพื่อเป็นการรวบรวมบรรดาก๊กเหล่าที่แตกกระจายจากอำนาจศูนย์กลาง ด้วยความหวังจะกอบกู้ราชอาณาจักรอยุธยากลับคืนมาและยังขยายดินแดนออกไปกว้างขวางยิ่งกว่าเก่า ดังเราจะเห็นได้ว่าเมื่อบ้านแตกสลายระบบการเมืองการปกครองก็ล้มเหลว โดยไม่ขึ้นกับรัฐบาลอยุธยาจะเป็นสิ่งปกติทั่วไปเสียแล้ว มีแต่เพียงกลุ่มของสมเด็จพระเจ้าตากสินเพียงกลุ่มเดียวที่มีจุดมุ่งหมายหรือตั้งเป้าหมายว่าจะฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยาให้กลับขึ้นมา

^{๑๒๓} สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “กัลปนาในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑, หน้า ๑๑๖.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

ใหม่หรือดีดั้งเดิม ในขณะที่อีกหลายกลุ่มเพียงแต่รวมตัวกันเพื่อป้องกันตนเองหรือปล้นสะดมผู้อื่น หรือมีฉะนั้นถึงมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองก็เพียงแต่รักษาหัวเมืองหรือท้องถิ่นของตนให้ปลอดภัย อาจถึงขนาดตั้งตัวเป็นใหญ่คือตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ก็ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนเปิดเผยว่าจะรื้อฟื้นพระราชอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาใหม่^{๑๒๕} ด้วยเหตุนี้ภายหลังพระองค์จึงถูกยกย่องขึ้นให้มีฐานะเทียบเท่าบูรพาภิษัตริย์ของไทยพระองค์อื่น^{๑๒๖}

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีความพยายามที่จะฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และงานซ่อมสร้าง และทำนุบำรุงศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลางชุมชนและสัญลักษณ์ของการตั้งราชธานีใหม่ให้เหมือนกับกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาระหว่างนครศรีธรรมราชและกรุงธนบุรีนี้ กรุงศรีอยุธยาราชธานีต้องสูญเสียให้กับกองทัพของพม่า ส่งผลให้ศาสนสถานและมรดกทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนาในบริเวณกรุงศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาถูกทำลายอย่างยับเยิน ในครั้งนั้นนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นศูนย์กลางของคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยได้ตั้งตนเป็นอิสระชุมชนหนึ่งเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ คือชุมชนพระยาวชิรปราการ (สิน) ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองจันทบุรี ชุมชนพระผาง ตั้งมั่นอยู่ที่สวางคบุรี (อุตรดิตถ์) ชุมชนพระยาพิชัยโลก ตั้งมั่นอยู่ที่พิชัยโลก และชุมชนกรมหมื่นเทพพิพิธ (โอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ตั้งมั่นอยู่ที่พิมาย (นครราชสีมา)^{๑๒๗}

ในเวลานั้นพระยาราชสุภาวดี เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถูกเรียกตัวกลับไปปลดจากตำแหน่งเจ้าเมืองที่กรุงศรีอยุธยา พระปลัด (หลวงสิทธิไชยเวร) ผู้รักษาราชการเมืองนครศรีธรรมราชได้ตั้งตนเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและเป็นอิสระจากเมืองหลวง ทำนองเดียวกับชุมชนอื่นๆ ที่กล่าวมา หลังจากนั้นตั้งตนเป็นเจ้านครศรีธรรมราชดังกล่าว แล้วก็ยกทัพไปตีเมืองต่างๆ ในภาคใต้หลายเมือง เช่น ชุมพร และไชยา เป็นต้น โดยปกครองนครศรีธรรมราชอยู่ราว ๓ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้าตากสิน (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ซึ่งได้ปราบดาภิเษกในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกทัพมาปราบปรามชุมชนเจ้านครศรีธรรมราช แต่ทำการไม่สำเร็จ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงเสด็จยกทัพเรือมาตีนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง

^{๑๒๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๑๒๗} ปรีชา นุ่นสุข, รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย, หน้า ๓๘๘.

เพื่อรวบรวมเมืองที่แตกแยกอยู่ให้ราชอาณาจักรเป็นปึกแผ่นแน่นหนาต่อไป ในครั้งนั้นนครศรีธรรมราชก็ได้รวมอยู่ในอาณาจักรสยามอีกครั้งหนึ่ง โดยมีกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าหลานเธอเจ้านราสุริยวงศ์ ครองเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๒ (ครองอยู่ได้ ๗ ปี ก็ถึงแก่พิราลัย ณ เมืองนครฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๙)^{๑๒๘}

ต่อมาหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงจัดการปกครองในนครศรีธรรมราชเรียบร้อยแล้ว พระองค์ได้เสด็จประทับแรมหลบมรสุมอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชประมาณ ๖ เดือน ในระยะนั้นพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทำนุบำรุงทางพุทธศาสนาหลายประการ รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชอย่างใหญ่เป็นพิเศษ ให้จัดการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระระเบียง และศาลากุฎีในวัดวาอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก และยังให้สั่งขการนิมนต์ภิกษุเถระ เณร ชี ทั้งในและนอกเมืองนครศรีธรรมราชมารับพระราชทานข้าวสารองค์ละหนึ่งถัง เงินองค์ละหนึ่งบาท รูปโตขาดผ้าสบงจีวรก็พระราชทานไตรจีวรด้วย นอกจากนี้ ยังทรงแจกทานแก่ผู้ยากจน ทุกวันพระอีกด้วย ว่า^{๑๒๙}

“...ทรงพระกรุณาให้จ้างพวกข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือน ให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวิหารการเปรียญ และพระระเบียงศาลากุฎีในพระอารามใหญ่น้อยเป็นหลายพระอาราม สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วให้มีการมหรสพสมโภชเวียนเทียนพระมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ ในเมืองนครนั้นครบสามวัน”

และประการสำคัญได้โปรดเกล้าฯ ให้ ราชบัณฑิตจัดอัญเชิญพระไตรปิฎกของนครศรีธรรมราชที่พอจำลองได้ทุกๆ พระคัมภีร์ลงบรรทุกในเรือในขบวนเรือเสด็จกลับกรุงธนบุรี เพื่อการการจำลองให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกคัมภีร์ แล้วจึงจะอัญเชิญออกมาส่งไว้ตามเดิม ในครั้งนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระอาจารย์ศรีและพระภิกษุสาธุศิษย์ที่อพยพหลบหนีสงครามจากกรุงศรีอยุธยาลงมาพำนักอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชเข้ามายังกรุงธนบุรีด้วย เมื่อเสด็จถึงกรุงธนบุรีในปีนั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งพระอาจารย์ศรีเป็นพระสังฆราชโดยให้พำนักที่วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) และทรงให้จ้างช่างจารจำลองพระไตรปิฎกฉบับเมืองนครศรีธรรมราชจนครบถ้วนที่มีต้นฉบับ สิ้นพระราช

^{๑๒๘} เฉลิม อยู่เวียงชัย, “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชสมัยธนบุรี” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๖.

^{๑๒๙} กรมศิลปากร, ประวัติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๖.

ทรัพย์เป็นอันมาก นับตั้งแต่นั้นมา “พระพุทธรูปที่ค้อยวัฒนาการรุ่งเรืองเฟื่องฟูขึ้นเหมือนแต่ก่อน”^{๑๓๐}

อย่างไรก็ดี พระราชพงศาวดารหลวงฉบับจะกล่าวถึงพระไตรปิฎกฉบับเมืองนครศรีธรรมราชไว้ตรงกันว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระราชดำริในตอนที่ยังประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชในครั้งนั้นว่า “จะเชิญออกมาส่งไว้ตามเดิม”^{๑๓๑} หรือ “จะเชิญออกมาไว้ตั้งเก่า”^{๑๓๒} ที่เมืองนครศรีธรรมราชก็ตาม แต่ก็ไม่เคยปรากฏหลักฐานใดๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการเชิญพระไตรปิฎกดังกล่าวไปคืนแก่เมืองนครศรีธรรมราช รวมทั้งในปัจจุบันนี้ยังไม่ปรากฏว่าพระไตรปิฎกดังกล่าวอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชหรืออยู่ที่ใด^{๑๓๓}

ครั้นปี พ.ศ. ๒๓๑๙ ได้ปรากฏในพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ในรายการของบัญชีช่างหลวงว่า ในปีนั้นได้จ่ายช่างหลวงไปเมืองนครศรีธรรมราชและกัมพูชา โดยในส่วนของช่างไปเมืองนครศรีธรรมราช ข้อความตาม “บัญชีช่างหลวง” พ.ศ. ๒๓๑๙ มีสองตอนดังต่อไปนี้

“จ่ายไปนครศรีธรรมราชและกัมพูชา

เมืองสุพรรณ ขวา ไปเมืองนคร (ศรีธรรมราช) รับพระไตรปิฎก

ด้วยพระพรหมมุนี ๒ (ซ้าย) คงปลาย ๑ พัง ๑ (รวม) ปลาย ๓ พัง ๑

เมืองนครชัยศรี ไปเมืองนคร รับพระไตรปิฎกด้วยพระพรหมมุนี

๑ คง (เมือง) ปลาย ๑ (รวม) ปลาย ๒

จ่ายไปราชการ รับพระไตรปิฎกเมืองนคร ด้วยพระพรหมมุนี

ขวา ปลาย ๓ กรุงกัมพูชาด้วยพระองค์แก้ว ซ้าย พัง ๑

(รวม) ๔”

และอีกตอนหนึ่ง มีว่า

“พระพรหมมุนีไปเมืองนคร

มีหนังสือบอกพระยาสุพรรณ กรมการเมืองสุพรรณ บอกจำหน่าย

แล คงเป็น (๑) กรมช่างเกณฑ์ไปบรรทุกเป็นเกณฑ์ห้าม เมื่อเสด็จฯ ขึ้น

^{๑๓๐} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, หน้า ๑๗๒-๑๗๕.

^{๑๓๑} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, หน้า ๑๗๔.

^{๑๓๒} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๐๓), หน้า ๓๒.

^{๑๓๓} เฉลิม อยู่เวียงชัย, “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชสมัยธนบุรี”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๓๕.

ไปปราบเมืองเชียงใหม่ ปีมะแม สัปดาห์.....(๒) จำย
ไปรับพระไตรปิฎกเมืองนคร ด้วยพระพรหมมุนี.....”^{๑๓๔}

นอกจากนี้ พงศาวดารฉบับเดียวกันนี้ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันอีกครั้งหนึ่งว่า ได้มีหนังสือบอกพระยาสุพรรณ กรมการเมืองสุพรรณ ให้จำหน่ายช้างไปรับพระไตรปิฎกเมืองนครศรีธรรมราชกับพระพรหมมุนี^{๑๓๕} อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ พระพรหมมุนีได้รับคำสั่งให้เดินทางไปรับพระไตรปิฎกเมืองนครศรีธรรมราช โดยเดินทางไปทางบกด้วยช้างพลายรวม ๓ เชือก คือ ช้างพลายจากเมืองสุพรรณบุรี ๒ เชือกและช้างพลายจากเมืองนครชัยศรี ๑ เชือก

ในปีเดียวกันนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินได้เสด็จบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุลสักการะพระบรมอัฐิของสมเด็จพระพันปีหลวง กรมหลวงพิทักษ์เทพามาตย์ พระบรมราชชนนี ณ วัดบางยี่เรือ และถวาย “พระรัตนไตรปิฎก” กับสิ่งของอื่นๆ เมื่อเสร็จการพระราชกุศลแล้ว มีการอัญเชิญพระไตรปิฎกนั้นลงเรือ ข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือนและราษฎร ได้แห่แหนไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงบางยี่ชัน แล้วแห่พระไตรปิฎกไปคืนที่วัดบางยี่เรือ^{๑๓๖}

ฉะนั้น พระไตรปิฎกที่กล่าวนี้ก็สันนิษฐานว่าคงจะเป็นพระไตรปิฎกฉบับที่ได้คัดลอกจากต้นฉบับของเมืองนครศรีธรรมราช คงไม่ใช่พระไตรปิฎกฉบับแม่แบบของเมืองนครศรีธรรมราช เพราะถ้าเป็นฉบับแม่แบบที่กล่าวนั้นจะถวายวัดบางยี่เรือไม่ได้ แต่ความในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ได้กล่าวถึงสิ่งที่ทรงถวายในครั้งนั้นว่าประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่าง รวมทั้ง “หีบปิดทองคำหนึ่งสำหรับใส่พระไตรปิฎกและวิธูปเทศพระกรรมฐาน” แล้วให้เชิญหีบพระไตรปิฎกลงตั้งในบัลลังก์เรือศรี เกณฑ์ข้าราชการและราษฎรแห่เรือพระไตรปิฎกขึ้นไปตามแม่น้ำถึงบางยี่ชัน แล้วแห่เรือพระไตรปิฎกขึ้นไปตามแม่น้ำถึงบางยี่ชัน แล้วแห่กลับคืนเข้าไปที่วัดบางยี่ชัน เชิญหีบพระไตรปิฎกขึ้นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถตั้งเก่า^{๑๓๗} ซึ่งข้อความเช่นนี้ชวนให้สันนิษฐานว่าพระไตรปิฎกมีอยู่ที่วัดบางยี่เรือแล้วหรือได้ถวายไว้แล้วก่อนหน้านั้น ครั้งนี้จึงถวายแค่เพียงเฉพาะหีบปิดทองสำหรับใส่เท่านั้น^{๑๓๘}

^{๑๓๔} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๑๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๑๓๗} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, หน้า ๒๑๗.

^{๑๓๘} เฉลิม อยู่เวียงชัย, “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชสมัยธนบุรี,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๓๖.

ด้วยเหตุนี้พระไตรปิฎกที่พระพรหมมุนีจึงได้เดินทางไปรับที่นครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ ด้วยช้างพลายจำนวน ๓ เชือก ก็น่าจะหมายถึงพระไตรปิฎกของนครศรีธรรมราชฉบับแม่แบบ หรือฉบับเดิมและอาจจะสันนิษฐานได้ว่าในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๑๓-๒๓๑๙ กรุงธนบุรีคงจะอัญเชิญพระไตรปิฎกฉบับของเมืองนครศรีธรรมราชฉบับแม่แบบกลับมาคืนให้แก่เมืองนครศรีธรรมราชในปีใดปีหนึ่ง แต่ด้วยประการใดๆ ก็ตาม ไม่ได้ปรากฏหลักฐานว่าได้คืนมาให้เมื่อปีใด จึงได้ให้พระพรหมมุนีมาอัญเชิญอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๙ ด้วยเหตุผลบางประการ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าเมื่อได้มีการราชาภิเษกเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราชที่กรุงธนบุรี เพื่อจะให้กลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ นั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ตรัสขอพระไตรปิฎกฉบับเมืองนครศรีธรรมราชฉบับแม่แบบมาไว้ในกรุงธนบุรี เพื่อเป็นศรีพระพุทธรูปของเมืองเพราะทรงฝึกฝนในพระธรรมการปฏิบัติ รวมทั้งทรงตระหนักในคุณค่ามหาศาลของพระไตรปิฎกของเก่า เนื่องจากมรดกทางศาสนาครั้งกรุงศรีอยุธยาชั้นยับเยิน สูญหาย กระจัดพลัดพรายไปเสียมาเมื่อครั้งกรุงแตก ฝ่ายพระเจ้านครศรีธรรมราชคงจะโอนอ่อนผ่อนตามพระราชปรารภนา สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมมุนีเดินทางไปนครศรีธรรมราช เพื่ออัญเชิญพระไตรปิฎกมาไว้ในกรุงธนบุรีเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๙ ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่เจ้าพระยาอินทวงศาอัญเชิญ “พระราชโองการมองเมือง” แก่พระเจ้านครศรีธรรมราช โดยการอัญเชิญไปกับเรือพระที่นั่ง “ศรีสนก” ไปสู่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งพระเจ้านครศรีธรรมราชและฝ่ายหน้าฝ่ายในคงจะเดินทางล่วงหน้าไปแล้ว ส่วนพระพรหมมุนีและคณะน่าจะเดินทางโดยทางบกไปภายหลังเจ้าพระยาอินทวงศา ไม่เช่นนั้นก็คงจะไปโดยทางเรือด้วย^{๑๓๙}

อย่างไรก็ดี พระพรหมมุนีคงจะเดินทางไปนครศรีธรรมราชและกลับจากนครศรีธรรมราชในปีเดียวกัน คือ ปี พ.ศ. ๒๓๑๙ เพราะปรากฏว่าใน ปี พ.ศ. ๒๓๒๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินได้โปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมมุนีเดินทางไปเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง เพื่อการ “ค้นพระคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคนำเข้ามาเป็นฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี”^{๑๔๐} พระพรหมมุนีนั่น แม้ว่าชื่อจะชวนให้เข้าใจว่าเป็น พราหมณาจารย์ แต่ก็ยังเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยมีศักดิ์เป็นพระเถระระดับสูง สำนักอยู่วัดบางหัวใหญ่หรือวัดระฆังโฆสิตาราม เป็นพระสงฆ์ทางธรรมวิชา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้เดินทางไปรับพระไตรปิฎกและไปค้นคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคที่เมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพรหมมุนีได้รับสมณศักดิ์เป็นพระพุฒาจารย์แห่งวัดบางหัวใหญ่^{๑๔๑}

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๔๐} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า ๘๑.

^{๑๔๑} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, หน้า ๒๓๕.

ครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ กรมหลวงนรินทรเทวีทรงบันทึกไว้ว่า สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระราชดำริที่จะ “รื้อยกพระไตรปิฎก” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชวิจารณ์ว่าเป็นเรื่อง “ทำสังคายนา” พระไตรปิฎกและกรมหลวงนรินทรเทวีได้ทรงบันทึกไว้อีกตอนหนึ่งว่า ในครั้งนั้นได้มีการถอดห่อไตรปิฎกและกรมหลวงนรินทรเทวีได้ทรงบันทึกไว้อีกตอนหนึ่งว่า ในครั้งนั้นได้มีการถอดห่อไตรปิฎกหลังจากการออกโรงละครเล็กเลิกแล้ว ในตอนค่ำได้มีการจุดดอกไม้ไฟเพลิงได้ตกลงบนหลังคาห่อไตร ทำให้ไฟไหม้ห่อไตร แต่พระไตรปิฎกได้รื้อขนจนหมดสิ้น ที่อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามถูกไฟไปไม่ถึง ยังบริบูรณ์คืออยู่จึงมีพระบรมราชโองการว่าเทวดารักษาบำรุงพระศาสนาเห็นว่าห่อไตรยังต่ำอยู่ จึงจำเพาะให้ไหม้แต่ห่อไตร ลูกไฟไม่ตกถึงพระอุโบสถจะชำรุดมัวหมองนั้นหาไม่ จะได้ทรงสร้างพระมณฑปขึ้นทรงพระไตรปิฎก^{๑๔๒}

การสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่พิชัยเสนาหลักเมืองเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๓๒๕ และเสร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ มีวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง แล้วได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากโรงพระแก้วที่วัดแจ้ง ฝั่งธนบุรี มาประดิษฐานไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๗ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้อัญเชิญพระไตรปิฎกมาจากแห่งใด ในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ ได้มีการกระทำสังคายนาพระไตรปิฎก แล้วในการถอดห่อพระไตรปิฎกได้เกิดไฟไหม้ห่อพระไตรปิฎกที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกที่อยู่ใกล้กันกับพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ได้มีการขนพระไตรปิฎกหนีไฟได้ครบถ้วน จึงอาจจะสันนิษฐานได้ว่า พระไตรปิฎกมีมาก่อนแล้ว อาจจะเป็พระไตรปิฎกที่ตกทอดมาจากสมัยกรุงธนบุรี อาทิ พระไตรปิฎกฉบับที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้พระราชทานไว้ที่วัดบางยี่เรือ พระไตรปิฎกฉบับหลวงที่โปรดเกล้าฯ ให้มีการคัดลอกจากพระไตรปิฎกฉบับเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๒ และพระไตรปิฎกฉบับสำคัญฉบับอื่นที่ตกมาประดิษฐานไว้ครั้งกรุงธนบุรี เป็นต้น เนื่องจากว่าถ้าหากว่ามีการสร้างหรือการคัดลอกพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๒๙ กรมหลวงนรินทรเทวีคงจะทรงบันทึกไว้ในจดหมายเหตุความทรงจำของพระองค์บ้าง เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญมาก^{๑๔๓}

เมื่อกล่าวโดยสรุปว่า ในคราวใดที่ชาติที่ถูกข้าศึกสงครามทำลายทั้งชาติและพระศาสนา ก็อาศัยหลักพุทธศาสนาจากเมืองนครศรีธรรมราชไปกอบกู้ช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พุทธ

^{๑๔๒} กรมศิลปากร, จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๐๙), หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

^{๑๔๓} เฉลิม อยู่เวียงชัย, “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชสมัยธนบุรี” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๓๗.

ศาสนาของไทยเราไม่ขาดสูญในคราววิบัติ ก็อาศัยเมืองนครศรีธรรมราชช่วยรักษาไว้ กล่าวคือเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่ชาติไทยเราต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึก คือพม่า ซึ่งก็ถูกพม่าได้เผาทำลายบ้านเมือง พร้อมทั้งวัดวาอาราม พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ ตลอดจนกระทั่งพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ ทั้งนี้ เพราะเพื่อให้ชาติไทยเราไม่ต้องพินาศสิ้นสลาย แต่อย่างไรก็ดี อาศัยพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงต่อสู้และกอบกู้อิสรภาพไว้ได้ เมื่อพระองค์ทรงจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยเสร็จสิ้นแล้ว ก็ทรงทราบว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกที่นครศรีธรรมราชมีอยู่ครบบริบูรณ์ดี เพราะไม่ได้ถูกความเสียหายจากภัยสงครามแต่อย่างใด ทั้งนี้ก็ทรงโปรดให้อัญเชิญเอาต้นฉบับไปให้ราชบัณฑิตได้จารคัดลอกเป็นฉบับหลวงสำหรับพระนคร นี้ก็นับว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีเกียรติประวัติในทางพุทธศาสนาตราบเท่าปัจจุบันนี้

๓.๖ อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์กับกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) ก็ได้ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญสืบต่อมา โดยเฉพาะยังมีการจัดทำสังคายนาพระไตรปิฎก ทั้งนี้ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสมบูรณก็สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ได้นำมาจากนครศรีธรรมราช

ในสมัยพระองค์ก็ไม่ทรงนิยมสร้างพระพุทธรูปใหม่ แต่ทรงมีพระราชศรัทธาในอัญเชิญพระพุทธรูปสำริดที่สร้างขึ้นในสมัยโบราณและถูกทิ้งอยู่ในเมืองเหนือลงมาบูรณปฏิสังขรณ์นับพันองค์ พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานของอุโบสถในวัดต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและกรุงธนบุรี จึงมักจะเป็นพระพุทธรูปเก่าที่อัญเชิญมาจากที่อื่นแทบทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปในศิลปะแบบสุโขทัย ส่วนที่เหลือได้ทรงจัดส่งไปประดิษฐานตามพระระเบียงของอารามต่างๆ โดยได้มีการพอกปูนปั้นแปลงเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ทุกองค์ แต่พระพุทธรูปที่สร้างใหม่ในสมัยนี้เป็นพระปั้นที่มีลักษณะคล้ายกันกับศิลปะแบบอยุธยาปนศิลปะแบบอุทอง มีลักษณะความมีชีวิตจิตใจน้อย

ส่วนในพระพุทธรูปที่สร้างในรัชสมัยของพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) ก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ มุ่งเอาความสวยงามทางลวดลายเครื่องประดับยิ่งกว่าการเน้นพระพักตร์ของพระพุทธรูป เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ผู้ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี เจ้าพระยาจางวางได้ทำการบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมืองรวมทั้งวัดวาอารามและได้ปฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงในวัดพระมหาธาตุ ส่วนทับเกษตรรอบองค์พระมหาธาตุที่ชำรุดอยู่ ท่านพระครูการามเจ้าอาวาสวัดสระเรียงเป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อยังทรงดำรงพระยศเป็นหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงเลือกคัมภีร์ของพระพุทธรูปเพิ่มขึ้น โดยเลือกจากคัมภีร์ต่างๆ เช่น พระพุทธรูปประวัติ เป็นต้น จนได้ปางรวมกับที่มีอยู่เดิมจำนวน ๔๐ ปาง แล้วสร้างพระพุทธรูปตามแบบแผนนั้น เพื่อการอุทิศถวายสำหรับพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์

จะอย่างไรก็ดี คณะสงฆ์ในพุทธศาสนาได้เกิดการแยกออกเป็น ๒ นิกายในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชก็ได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุตหรือธรรมยุติกนิกายขึ้นจึงทำให้เกิดคณะสงฆ์ ๒ นิกาย กล่าวคือคณะสงฆ์เดิม เรียกว่า “มหานิกาย” และคณะสงฆ์ใหม่ เรียกว่า “นิกายธรรมยุต” หรือ “ธรรมยุติกนิกาย” แต่ถ้าเราพิจารณาก็จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ทั้ง ๒ นิกายดังกล่าวนี้ยังจัดเป็นคณะสงฆ์ไทยเดียวกัน กล่าวคือมีสมเด็จพระสังฆราชที่มาจากนิกายใดก็ได้เป็นประมุขสงฆ์ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ทั้ง ๒ นิกายไม่มีความแตกต่างด้านคำสอนหรือความเชื่อ แต่หากต่างกันในด้านรูปแบบมากกว่า เฉกเช่นรูปแบบการแต่งกาย และรูปแบบพิธีกรรมภายในวัด เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) ได้มีการคิดรูปแบบของพระพุทธรูปขึ้นใหม่ โดยแก้ไขพุทธลักษณะให้คล้ายมนุษย์สามัญมากยิ่งขึ้น คือไม่มีเกตุมาลา มีจีวรเป็นริ้วและประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แต่ไม่ได้รับความนิยม

ครั้งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๑๑-๑๔๕๓) พระพุทธรูปได้กลับมีพระเกตุมาลาใหม่โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินวัดพระมหาธาตุ ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ และปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ดังรายละเอียดเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินครั้งแรก คือ

“วันที่ ๓ กรกฎาคม...ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกทรงพระราชยาน...ถึงวัดพระบรมธาตุเสด็จประทับในวิหารธรรมศาลา ทรงจุดเทียนนมัสการถวายพุ่มพระพุทธรูป แล้วทรงประเคนเทียนร้อยแก่พระครูฐานานุกรมเปรียญในเมืองนครศรีธรรมราช แล้วทรงประเคนผ้าไตรพระสงฆ์ ๒๐ รูป ครองไตรแล้วสวดพระพุทธมนต์สมโภชพระมหาธาตุ...แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน...แลได้มีการสมโภชพระมหาธาตุในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้”

และ

“วันที่ ๔ กรกฎาคม เวลากลางวันเสด็จออกทอดพระเนตรละคร (ม) โนห์รา มีเล่นถวาย ๒ โรง แล้วพระครูเทพมนีเฝ้า รับสั่งด้วยเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุ ทรงพระราชดำริที่จะทรงปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์เล็กที่รายรอบพระมหาธาตุแล้ว ทอดพระเนตรแห่ผ้าที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำขึ้นห่มพระมหาธาตุ...”

และเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินครั้งที่ ๒ คือ

“วันที่ ๔ เวลาโม่งเช้า เสด็จทรงรถพระที่นั่งประพาสนประทับทรงฉายรูปใน ระยะเสด็จพระราชดำเนินจนถึงวัดพระมหาธาตุ...แล้วเสด็จมาประทับในวิหารธรรม ศาลา ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วพระสงฆ์ที่ฉันนั้นสวดถวายอนุโมทนาจบแล้ว พราหมณ์ เวียนเทียนสมโภช..

วันที่ ๕ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออก ณ สนามหน้าพลับพลา ทอดพระเนตรการแห่ผ้าห่มพระมหาธาตุ แล้วเสด็จขึ้นเวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกทรงรถ ประพาสนวัดมหาธาตุ...”

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระมหาธาตุและบริเวณวัดหลายครั้ง คือ พ.ศ. ๒๔๒๘ นายบุญศักดิ์ ชาวอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พร้อมทั้งญาติมิตรได้ ร่วมกันสร้างใบเสมาและรั้วเหล็กล้อมรอบกำแพงแก้วและทำกระดิ่งรูประฆังห้อยใบโพแขวนเรียงราย พร้อมฉัตรพัดโบกเป็นระยะ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่โดยพระภิกษุปาน ซึ่งต่อมาได้รับ พระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูเทพมนีสวรรณอุปาทิบาล เป็นกำลังสำคัญนับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ จนกระทั่งท่านลาสิกขาบทในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนี้พระครูเทพมนี (ปาน) ได้ชักชวนบรรดาพุทธศาสนิกชนในภาคใต้ให้ช่วยกันบริจาคทุนทรัพย์สิ่งของและแรงกายช่วยในการ ปฏิสังขรณ์ ซึ่งมีผู้จิตศรัทธาช่วยเหลือเป็นอันมาก ความสามารถในการนี้ของพระครูเทพมนี (ปาน) เป็นที่แจ้งในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๒ เกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อครั้งเสด็จประพาสแหลมมลายู ในปี ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ว่า^{๑๔๔}

“...พระครูเทพมนี (ปาน) พระธรรมยุติกาศึกษาชั้นเก้าในเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งธรรมยุติกาศึกษาทุกวันนี้ไม่รับเข้าพวก แต่มีคุณสมบัติในการที่ตั้งใจปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุ มีความสามารถเปนนัจฉริยะ เปิดเรียรายตลอดทุกหัวเมืองในแหลมมลายูเมืองแขกและ เมืองสิงคโปร์ ปีนัง ทำการมา ๔ ปี ได้เงินกว่า ๔๐๐๐๐ บาท ราษฎรที่ไม่มีเงินก็มาทำ

^{๑๔๔} กรมศิลปากร, ประวัติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, หน้า ๑๙-๒๐.

ด้วยกำลังแรง มีคนที่มาทำการอยู่เสมอถึงพิเศษตั้งแต่รับเลี้ยงไม้โกลกปูนทำการ เบ็ดเสร็จไม่ได้เสียค่าจ้างเลย มีแต่ได้กินอาหาร ๓ เวลา อาหารนั้นก็ไม่ได้ลงทุนซื้อ คนที่มาทำงานรฤที่มีใจศรัทธาเข้าเรียรายหาของส่งตามแต่จะมีอันใด พระครูนั้นตั้งกงซี ไว้สำหรับรับ และมีผู้มารับช่วยทำครัวเลี้ยงคนได้ถึงวันละพันเศษทั้งพระสงฆ์ตามแต่ผู้ใด จะมากินงารที่ในเขตพระมหาธาตุได้ปฏิสังขรณ์แล้วไปเป็นอันมาก คือกำแพงชั้นนอก พระระเบียงฟ้าไทรรอบพระเจดีย์ที่เรียกว่าทับกระเชตร วิหารธรรมศาลา วิหารพระม้า วิหารเขียน ปิดทองพระพุทธรูปแล้วไปเป็นอันมาก พื้นลานวัดแผ้วถางเตียนโล่งตลอด เมื่อรู้ว่าฉันจะมานี้ ทำพลับพลารับเป็นตรีมุขเครื่องไม้จริงมุงกระเบื้อง ซ่อฟ้าหน้าบรรณ ประตูบกระจก...”

ในการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระครูเทพมุณีขึ้นเป็น พระครูเทพมุณีศรีสุวรรณอุปาทิบาล เจ้าคณะเมืองนครศรีธรรมราช และได้ทรงยกเครื่องบนทับเกษตรด้านตะวันตก ซึ่งทำด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีชรินทราบรมราชินีนาถ กับทั้งทรงมีพระราชศรัทธาร่วมในการบูรณปฏิสังขรณ์ด้วย คือ^{๑๔๕}

“...ฉันได้คิดจะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์แลวิหารสามจอมแลพระเจดีย์รายรอบ พระมหาธาตุ ซึ่งเป็นของเก่า ๑๒๖ องค์กร เป็น ๓ ขนาดฤ ๓ องค์กร เจ้านายช่างนำช่าง ในได้รับปฏิสังขรณ์คนละเถา พระราชินีได้สร้างศาลาแลบ่อน้ำที่ตั้งรักแห่ง ๑”

โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ได้มีการติดต่อกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง จึงได้เกิดแนวคิดที่จะยกย้ายสร้างพระพุทธรูป ให้เหมือนมนุษย์มากยิ่งขึ้น คือ พยายามเลียนแบบพระพุทธรูปในศิลปะแบบคันธาระของอินเดีย แต่การจำลองพระพุทธรูปแบบเก่าของไทยก็ยังคงมีอยู่ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ได้มีการแก้ไขลักษณะของพระพุทธรูปให้เหมือนสามัญชนยิ่งขึ้นทุกที แม้ว่าจะมีการคงลักษณะที่สำคัญของพุทธลักษณะไว้บ้างบางประการ เช่น พระรัศมีเป็นเปลว มีพระเกตุมาลา มีพระเศวตชฎเป็นปม มีใบพระกรรณยาว และทรงครองจีวร เป็นต้น^{๑๔๖}

อย่างไรก็ดี บุคคลที่จะนับถือพุทธศาสนา ต้องปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ กล่าวคือผู้ที่ ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะคนแรก คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากต้องเสด็จ

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๑๔๖} สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘-๓๙.

ไปประทับอยู่ในประเทศอังกฤษหลายปีเกินระยะเวลาที่จะต้องทรงบรรพชาเป็นสามเณร ด้วยเหตุนี้ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะจึงเป็นธรรมเนียมประเพณีของไทยจนกระทั่งบัดนี้^{๑๔๗}

ในส่วนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ดังปรากฏความใน “จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้”^{๑๔๘} ฉบับที่ ๑๑ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๘ ว่า

“ครั้นเสด็จถึงพระธรรมศาลา ได้ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูป มีพระศีริธรรมมุนี เป็นประธาน ได้เจริญพระพุทธมนต์ในการฉลองพระบรมธาตุ สวดมนต์จบแล้วได้ทรงจุดดอกไม้เพลิงในเวลาคืบนั้น มีมหรสพต่างๆ ที่ในลานวัด...ครั้นเมื่อเช้าวันนี้ได้เสด็จไปเยี่ยมพระที่ในพระธรรมศาลา แล้วเวียนเทียนสมโภชพระบรมธาตุตามธรรมเนียม...”

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มีรายละเอียดกล่าวไว้ใน “จดหมายเหตุระยะทางเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลปักษ์ใต้”^{๑๔๙} ของสักขีตั้งแต่วันที่ ๔ มิถุนายน ถึง วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ความว่า

“อนึ่งในการที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสมโภชพระมหาธาตุเป็นพุทธบูชาตามพระราชประเพณีที่เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองอันเป็นที่ประดิษฐานพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญ เช่น พัทธโลก และนครศรีธรรมราช นั้น ราษฎรชาวเมืองมีความชื่นชมโสมนัสพร้อมใจกัน โดยเสด็จพระราชดำเนินในการพระราชกุศลได้เรียกรายเงินจัดซื้อผ้าแดงผืนใหญ่สำหรับถวายห่มองค์พระมหาธาตุ มีกระบวนมหรสพแห่ผ้าห่มพระมหาธาตุนั้นไปสู่วัด ชาวเมืองได้ช่วยกันถือชายผ้า เข้ากระบวนแห่ไปเป็นอันมาก ผ้าผืนนั้นกว้างใหญ่ พอห่มเต็มรอบองค์ระฆังแห่งพระมหาธาตุ...”

^{๑๔๗} อารังศักดิ์ อายุวัฒนนะ, “พระมงกุฎเกล้ากับพุทธศาสนา”, *กฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๑๘*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๒.

^{๑๔๘} สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช, *จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้*, พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพมหาเสวกเอก พระยาอุดมราชภักดี (โถ สุจริตกุล) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๐๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๒), หน้า ๑๙๕.

^{๑๔๙} สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช, *จดหมายเหตุระยะทางเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลปักษ์ใต้*,

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงนมัสการและประกอบพระราชพิธีสมโภชหลายครั้ง และเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงยกช่อฟ้าพระวิหารหลวง

อย่างไรก็ดี วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนี้นอกจากจะเป็นศาสนสถานที่สำคัญซึ่งพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช จะต้องเสด็จพระราชดำเนินมาทรงนมัสการแล้ว วัดพระมหาธาตุยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบพระราชพิธีและพิธีสำคัญต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์ด้วย คือพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีรับพระราชโองการพระสุพรรณบัฏ และตราพระครุฑพ่าห์ประจำตำแหน่งเจ้าเมือง

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจะกระทำในเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารทของทุกปี เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมด้วยบรรดาข้าราชการตั้งแต่ หมื่น ขุน หลวง พระ กรมการเมืองชาวด่านรวมทั้งพวกไพร่ส่วยและกองช่างที่ถือตราภูมิคุ้มห้าม จะต้องมากราบถวายบังคมรับพระราชทานถือน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระมหาธาตุตามประเพณีที่ปฏิบัติกันสืบมา และพิธีรับพระราชโองการพระสุพรรณบัฏ ตราพระครุฑพ่าห์ประจำตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็จัดพิธีรับในบริเวณวัดพระมหาธาตุด้วย ดังปรากฏในสำเนาฎตั้งพระยาไชยาธิเบศร์ เป็นเจ้าพระยานนครศรีธรรมราชในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ปี พ.ศ. ๒๒๘๕^{๑๕๐}

๓.๗ บทสรุป

เมืองนครศรีธรรมราชก่อนที่รับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูนั้น ประชาชนล้วนแล้วก็นับถือสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยเฉพาะนับถือธรรมชาติสิ่งสูงสุด จะอย่างไรก็ตามจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชก็ยังรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกนั้นก็คือ การนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ต่อมาหลังภายหลังก็เป็นพุทธศาสนาทั้งมหายานและเถรวาทตามลำดับ จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งรอยร่อยไม่ว่าจะเป็นแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลาจารึก เป็นต้น ก็ยังปรากฏอยู่ถึงความรุ่งเรือง อนึ่งเราจะเห็นว่าศาสนสถานทีนครศรีธรรมราชก็ปรากฏเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและประชาชน และความสัมพันธ์กับเมืองในท้องถิ่น เช่น ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ระบุไว้ว่า “คนในเมืองกลันตัน เมืองจะนะ เมืองตรัง

^{๑๕๐} กรมศิลปากร, ประวัติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, หน้า ๔๙-๕๐.

เมืองไชยา เมืองชุมพร ให้ช่วยทำพระมหาธาตุ ณ เมืองนครศรีธรรมราช” จึงทำให้เราเห็นว่า นครศรีธรรมราชสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งในคาบสมุทรมหาอ่าวได้

เราจะเห็นได้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชหลังจากนับถือพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ก็ อิทธิพลหรือวางรากฐานแพร่หลายต่างส่วนต่างของประเทศเป็นที่ยอมรับ และคราวสยามประเทศเสีย กรุงครั้งที่ ๒ หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรีก็สำเร็จแล้วในด้านพุทธศาสนาก็อาศัยทั้งพระสงฆ์จาก เมืองนครศรีธรรมราชเป็นหลักในการปกครองสงฆ์นั้นคือ เป็นพระสังฆราชมีอำนาจสูงสุด และยิ่งไปกว่านั้นในคราวรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกด้วยแล้วก็อาศัยพระไตรปิฎกจากนครศรีธรรมราชเป็นหลัก ต่อมาภายหลังมีการทำสังคายนาที่ยึดคัมภีร์จากนครศรีธรรมราชเป็นแม่แบบในการจัดทำสำเร็จใช้ ศึกษาตราบเท่าปัจจุบันนี้

อีกประเด็นหนึ่งที่พุทธศาสนาเถรวาทศรีธรรมราชวงศ์เป็นแบบอย่างครั้งสมัยสุโขทัยและ ออยุธยาและรัตนโกสินทร์ นั่นคือ การประดิษฐ์อักษรไทยที่ใช้อยู่ปัจจุบันนี้ก็อาศัยนักปราชญ์ราชบัณฑิต นครศรีธรรมราชเป็นหลักในจัดทำ การก่อสร้างแบบแปลนพระราชวังก็เห็นก็ได้รับอิทธิพลจากพุทธ ศาสนา การสร้างพระราชวังด้วยด้วยแล้ว ก็มีการก่อสร้างวัดภายในพระราชวังควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ สุโขทัย ออยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็มี ส่วนนครศรีธรรมราชร่องรอยก็ยังปรากฏให้ประจักษ์ นั่นคือ ปัจจุบันศาลากลางประจำจังหวัดเดิมจริงๆ พื้นที่ดั้งเดิมก็คือพระราชวังของกษัตริย์ซึ่งในบริเวณ พระราชวังก็มีวัดประจำคือวัดพระพุทธรูปสังขาร ปัจจุบันคงเหลือแค่หอพระพุทธรูปสังขาร เป็นต้น

บทที่ ๔

หลักฐานแหล่งทางโบราณคดีในนครศรีธรรมราช

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาหลักฐานแหล่งทางโบราณคดีหรือมีร่องรอยว่าเรื่องราวโบราณคดีอันเป็นของมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษยชาติ ทั้งนี้โบราณสถานโบราณวัตถุล้วนเป็นตัวแทนของเรื่องราวและความภาคภูมิใจของมนุษย์ในอดีต ปัจจุบันที่เหลือไว้ให้เราได้ศึกษาค้นคว้า ซึ่งมีกระจุกกระจายอยู่ทั่วไปควรแก่การอนุรักษ์ โดยเฉพาะที่สำคัญๆ จะกล่าวคือ หลักฐานแหล่งโบราณคดีศาสนาพราหมณ์ หลักฐานโบราณคดี พุทธศาสนาและบทรูปซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

๔.๑ หลักฐานแหล่งโบราณคดีศาสนาพราหมณ์

การเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ยังบริเวณภาคใต้ของไทย สันนิษฐานว่าจะเข้ามาพร้อมกับพ่อค้าชาวอินเดีย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ และเข้าสู่จังหวัดนครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เช่นกัน ศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชมีความเจริญรุ่งเรืองมาก แต่อย่างไรก็ตามศาสนาพราหมณ์ ที่เข้ามามีอิทธิพลในนครศรีธรรมราช มีอยู่ ๓ นิกาย คือ นิกายไวษณพ เป็นนิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพสำคัญ นิกายไศว เป็นนิกายนับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพสำคัญปูชนียวัตถุของนิกายนี้มักทำเป็นรูปศิวลึงค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ และลัทธิศักติ ศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามามีอิทธิพลในนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมาก ที่สำคัญมีอยู่ ๒ นิกาย คือ ไชยพนิกายและไศวะนิกาย

โบราณวัตถุที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชขณะนี้ไม่ได้ค้นพบจากการขุดค้นทางโบราณคดีและเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ทั้งประติมากรรมรูปเคารพในลัทธิไศวณิกายและไวษณพนิกาย กล่าวคือ ประติมากรรมรูปเคารพพระวิษณุ พระศิวะ ศิวลึงค์ โยนิ พระอุมา พระพิฆเนศวร์ พระพรหม พระหริหระ และหงส์

ขณะนี้ได้ค้นพบประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในนครศรีธรรมราช คือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ได้แก่ ประติมากรรมพระวิษณุ ศิลานันเป็นประติมากรรมเนื่องในลัทธิไวษณพนิกาย ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลัทธิไศวะนิกายที่เก่าแก่ที่สุดในนครศรีธรรมราช ได้แก่ ศิวลึงค์ ศิลา อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑

จากจำนวนประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ทั้งหมดที่ค้นพบในขณะนี้ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ คือลัทธิไวษณพิกายได้เริ่มปรากฏขึ้นในนครศรีธรรมราชอย่างแน่ชัด ถัดมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ จึงปรากฏร่องรอยของลัทธิไศวนิกาย ศาสนาพราหมณ์ทั้งสองนิกายได้เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดควบคู่กันในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ครั้นในราวหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ก็ไม่ปรากฏร่องรอยของลัทธิไวษณพิกายในนครศรีธรรมราช ในขณะที่ลัทธิไศวนิกายได้เจริญรุ่งเรืองต่อมาในนครศรีธรรมราชถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

ส่วนประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบมากที่สุดในนครศรีธรรมราช ได้แก่ โยนิ ร่องลงมา คือ ศิวลึงค์ พระวิษณุ และพระพิฆเนศวร์ ตามลำดับ ประติมากรรมที่ค้นพบน้อยที่สุดในปริมาณที่เท่ากันทุกองค์คือ พระศิวนาถราช พระอุมา พระพรหม และพระหริหะ ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าในนครศรีธรรมราชขณะนี้ได้ค้นพบประติมากรรมเนื่องในลัทธิไศวนิกาย ในปริมาณมากกว่าลัทธิไวษณพิกาย อันอาจจะหมายถึงลัทธิไศวนิกายแพร่หลายในนครศรีธรรมราชมากกว่าลัทธิไวษณพิกายก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในนครศรีธรรมราชโดยเฉพาะการค้นพบประติมากรรมของศาสนาพราหมณ์ทั้งสองลัทธิอยู่ในโบราณสถานแห่งเดียวกัน และโบราณวัตถุเหล่านั้นล้วนมีอายุอยู่ในช่วงเดียวกัน อาจจะสันนิษฐานได้ว่าศาสนาพราหมณ์ทั้งสองนิกายนี้เจริญควบคู่กันมาอย่างผสมกลมกลืนได้เป็นอย่างดีในนครศรีธรรมราช^๑

๔.๑.๑ โบราณสถานศาสนาพราหมณ์

จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ปรากฏร่องรอยโบราณสถานของศาสนาพราหมณ์ คือ โบราณสถานเขาคา โบราณสถานสตุ้มปัง โบราณสถานโมคลาน โบราณสถานฐานพระสยาม โบราณสถานโบสถ์พราหมณ์ โบราณสถานหอพระศิวร โบราณสถานหอพระนารายณ์ ดังต่อไปนี้

๑) โบราณสถานเขาคา

เป็นโบราณสถานซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอสิชล บนเนินเขาที่ชื่อว่า “เขาคา” บริเวณเขาคาและรัศมีโดยรอบ ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่เกื้อหนุนในการตั้งศาสนสถานและชุมชนบริเวณรอบเขาคา คือสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยเป็นอย่างยิ่งต่อการตั้งชุมชน ได้สำรวจพบโบราณวัตถุ จำพวก

^๑ ปรีชา นุ่นสุข, ร่องรอยชุมชนโบราณของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗)

ขวานหินขัดบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สันนิษฐานว่าบริเวณที่ราบรอบเขาคาน่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ ชุมชนเหล่านี้ได้อยู่อาศัยสร้างสมวัฒนธรรมสืบทอดมจนถึงสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ เมื่อชุมชนติดต่อกับค้าขายทางทะเลกับชาวอินเดียจึงรับอิทธิพลวัฒนธรรมคติความเชื่อทางศาสนาจากพ่อค้าและนักบวช (พราหมณ์) จึงเกิดมีอารยธรรมที่โดดเด่นขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ เป็นต้นมา^๒

โบราณสถานโบราณวัตถุ ที่พบอย่างหนาแน่นในเขตลุ่มน้ำคลองท่าเขียวและคลองท่าหน เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่กระจุกกระจายกันอย่างหนาแน่นในรัชสมัยที่ไม่ห่างจากเขาคาเท่าใดนัก เนินโบราณสถานที่พบขึ้นส่วนสถาปัตยกรรม เช่น กรณีประตู่ กรอบประตู่ ฐานเสา เศษอิฐ ฯลฯ ร่วมกับโบราณวัตถุทางศาสนา ได้แก่ ศิวลึงค์ ฐานโยนิ พระคเณศ และพระวิษณุ ทำให้ทราบว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของกลุ่มชุมชนผู้นับถือศาสนาฮินดูกลุ่มใหญ่ที่สุดในนครศรีธรรมราชหรือในภาคใต้ โบราณวัตถุจำพวกศิวลึงค์แสดงรูปแบบการวิวัฒนาการของศิวลึงค์ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ นั้นหมายความว่าโบราณสถานที่อยู่บนพื้นราบรอบเขาคา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชุมชนพราหมณ์ฮินดูในยุคแรก คงจะตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบรอบเขาคาก่อนที่จะขึ้นไปสร้างศาสนสถานบนยอดเขา ต่อมาเมื่อได้สำรวจพบว่าเขาคาเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การขึ้นไปสร้างวัด (เทวสถาน) ชุมชนจึงได้ตัดแปลงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ให้กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางศาสนาที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าสูงสุดนั้นสถิตอยู่บนภูเขา จึงได้จำลองจักรวาลโดยสมมติให้เขาคาเปรียบประดุจพระสุเมรุอันเป็นที่สถิตของพระผู้เป็นเจ้า

ภาพที่ ๙ โบราณสถานเขาคา

^๒ นางศราญ ศรีชาย, เขาคา : วิมานแห่งพระศิวะมหาเทพ, ใน ประวัติศาสตร์โบราณคดี นครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค.ดีไซน์ และการพิมพ์จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗๓.

๒) โบราณสถานตุ่มปึง

โบราณสถานวัดตุ่มปึง (ร้าง) ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา คนทั่วไปเรียกสถานที่แห่งนี้ว่าวัดตุ่มปึง (ร้าง) อันที่จริงน่าจะเรียกว่าเทวสถานตุ่มปึงมากกว่า เนื่องจากได้พบเทวรูปพระวิษณุ ซึ่งชาวบ้านเล่าว่า ตอนขุดเทวรูปองค์นี้พบเต็มองค์ ชาวบ้านได้ยกขึ้นหลังช้างออกจากป่า แต่เกิดพลัดตกลงมาทำให้เทวรูปแยกออกเป็น ๒ ท่อน ชาวบ้านเก็บเฉพาะท่อนบนไปและไม่ทราบว่าจะอยู่ที่ใด^๓

ภาพที่ ๑๐ โบราณสถานตุ่มปึง

๓) โบราณสถานฐานพระสยาม

พระสยามหรือพระสยามภูวนาถ ก็คือพระอิศวรนั่นเอง ดังนั้นฐานพระสยามก็คือหอพระอิศวร ฐานพระสยามในเมืองนครนั้นตั้งอยู่ที่ถนนหลังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ระหว่างถนนท่าชีกับวัดสวนปาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกสันนิษฐานว่าฐานพระสยามนี้เก่าแก่กว่าหอพระอิศวรรวมทั้งโบสถ์พราหมณ์และเสาชิงช้า การที่มีทั้งฐานพระสยามและหอพระอิศวรซึ่งสร้างด้วยจุดมุ่งหมายอันเดียวกันเป็นสองแห่งเช่นนี้คงจะเป็นเพราะพราหมณ์ที่เข้ามาอยู่ในเมืองนครมีจำนวนมาก จึงคิดสร้างหอพระอิศวรขึ้นในที่อื่นใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยของคน เพื่อความสะดวกในการทำศาสนพิธี^๔

ฐานพระสยามแต่เดิมนั้นสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยศรีวิชัย เป็นอาคารไม้จึงได้ชำรุดเสียหายหนักในเวลาอันไม่นาน มีการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยอยุธยา เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แต่หลังใหม่นี้โครงสร้างยังคงเป็นไม้เช่นเดิม ในปัจจุบันนี้เราจึงเห็นเพียงฐานของอาคารเป็นฐานก่ออิฐถือปูนรูป

^๓ นงคราญ ศรีชาย, “ศาสนสถานและมรดกทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในท่าศาลา,” ใน ประวัติศาสตร์โบราณคดีนครศรีธรรมราช, หน้า ๑๕๘.

^๔ วิเชียร ณ นครและคณะ, นครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑), หน้า ๔๙๑-๔๙๒.

สี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับตัวอาคารนี้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน กล่าวคือฐานทั้งหมดของอาคารก่ออิฐสูงขึ้นมา
ราว ๑ ศอก ผนังก่ออิฐหนาราว ๕๐ เซนติเมตร ฐานอาคารยาวประมาณ ๑๕.๙๐ เมตร กว้างประมาณ
๕.๙๐ เมตร มีบันไดขึ้นทางด้านหน้า ๑ บันไดเท่านั้น ส่วนท้ายของฐานอาคารทำเป็นห้อง
สี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็กยาว ๓.๓๐ เมตร ขนาดกว้าง ๒.๗๐ เมตร มีประตูเข้าทางด้านตะวันออก
ขนาดกว้าง ๕๒ เซนติเมตร ผนังที่เหลือยู่สูงราว ๑.๘๕ เซนติเมตร ก่ออิฐทับสี่ด้าน ต่อจากด้านหลัง
ของฐานอาคารเป็นศาลาสังกะสี ภายในศาลานี้มีพระศิวลึงค์ขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่องค์หนึ่ง ที่ฐาน
ด้านหน้าศิวลึงค์มีฐานโยนิโทรณะขนาดใหญ่สมส่วนกับฐานศิวลึงค์อยู่ฐานหนึ่ง หินที่ใช้ทำเป็นชนิด
เดียวกันศิวลึงค์มีขนาดยาว ๑.๕๐ เมตร

ภาพที่ ๑๑ โบราณสถานฐานพระสยาม

๔) โบราณสถานโมคลาน

เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านโมคลาน อำเภอท่าศาลา เป็นเทวสถานของศาสนา
พราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ต่อมาถูกทิ้งร้างไป มีการค้นพบ
ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เนินซากโบราณสถาน สระน้ำโบราณ เป็นส่วนของ
สถาปัตยกรรมมาแต่เดิมโบราณวัตถุจำพวกหิน เช่น โยนิ (ขำรุด) ธรณีประตูศิลา กรอบประตูศิลา ฐาน
เสาศิลา อิฐโบราณ และเศษภาชนะดินเผา แสดงให้เห็นว่าโบราณสถานแห่งนี้เป็นชุมชนโบราณเก่าแก่
ที่มีมาก่อนการตั้งถิ่นของเมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๑๒ โบราณสถานโมคคลาน

๕) โบราณสถานโบสถ์พราหมณ์

เป็นโบราณสถานซึ่งตั้งอยู่ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ก็อยู่ในบริเวณเดียวกันกับหอพระอิศวร ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ ๘ เมตร เทวสถานโบสถ์พราหมณ์เป็นศูนย์รวมของพราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อประกอบพิธีกรรมที่สำคัญมาแต่โบราณ โดยเฉพาะพิธีตรีชัมปวายและตรีพวาย อันเป็นพิธีสำคัญมากของพราหมณ์ทั้งลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย

ภาพที่ ๑๓ โบราณสถานโบสถ์พราหมณ์

๖) โบราณสถานหอพระอิศวร

โบราณสถานซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย บูชาพระอิศวรหรือพระศิวะเป็นใหญ่ สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐาน

ศิวลึงค์ศิลา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ อย่างไรก็ตาม ภายใต้นี้เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปสำริดอื่นๆ ได้แก่ พระศิวนาฏราช พระอุมา พระคณศ และหงส์

หอพระอิศวรเป็นแหล่งโบราณคดีเนื่องในศาสนาพราหมณ์ เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตัวเมืองโบราณนครศรีธรรมราชและมีสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์แห่งอื่นๆ ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงอีกหลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๑๔ โบราณสถานหอพระอิศวร

๗) โบราณสถานหอพระนารายณ์

เป็นโบราณสถานซึ่งตั้งที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อยู่ตรงกันข้ามกับหอพระอิศวร เป็นโบราณสถานในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกายบูชาพระนารายณ์เป็นใหญ่ สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมเนื่องในลัทธิไวษณพนิกายและประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์

ภาพที่ ๑๕ โบราณสถานหอพระนารายณ์

๔.๑.๒ เทวรูปของศาสนาพราหมณ์

เทวรูปของศาสนาพราหมณ์ล้วนแล้วสร้างไว้สักการบูชา วัตถุที่สร้างศิลา หินทราย หินปูน สำริด เป็นต้น เช่น พระวิษณุ พระหริหระ พระคเณศ พระศิวนาฏราช ศิวลึงค์ พระนางอุมางหส์ เป็นต้น

๑) พระวิษณุ ศิลา

พระวิษณุ ศิลา เป็นเทวรูปเก่า พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑^๕ ประติมากรรมศิลากขนาดสูง ๗๘ เซนติเมตร พบที่หอพระนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พระวิษณุองค์นี้แสดงลักษณะศิลปะอินเดียได้ นับเป็นพระวิษณุที่เก่าที่สุดองค์หนึ่ง ที่พบในภาคใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มี ๔ กร แต่หักหายไปเหลือเพียงพระหัตถ์ซ้ายหน้า ซึ่งทรงถือสังข์อันเป็นเครื่องอุปโภคสิ่งหนึ่งในสี่สิ่งของพระองค์ ที่พระเศียรทรงสวมกิริฎมุกฎ ทรงกฤษณกลุกลมโต ทรงสวมพาทูรัด ทองพระกร และสายยัชโญปวีตเฉียงบ่า ยาวลงมาเกือบถึงพระขานู ประติมากรรมองค์นี้จะเป็นรูปเคารพของลัทธิไวษณวิทรุ่นแรก ในนครศรีธรรมราชก็ได้เพราะถ้าจะพิจารณาถึงเขตที่มีพราหมณ์ประกอบพิธีกรรมแล้ว กล่าวได้ว่าที่นครศรีธรรมราชนี้ยังมีพราหมณ์สืบเชื้อสายกันอยู่จนปัจจุบัน แสดงว่าที่นี่จะต้องเป็นเมืองสำคัญเทียบเท่ากับเมืองหลวง ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ทีเดียว^๖

ภาพที่ ๑๖ พระวิษณุ ศิลา

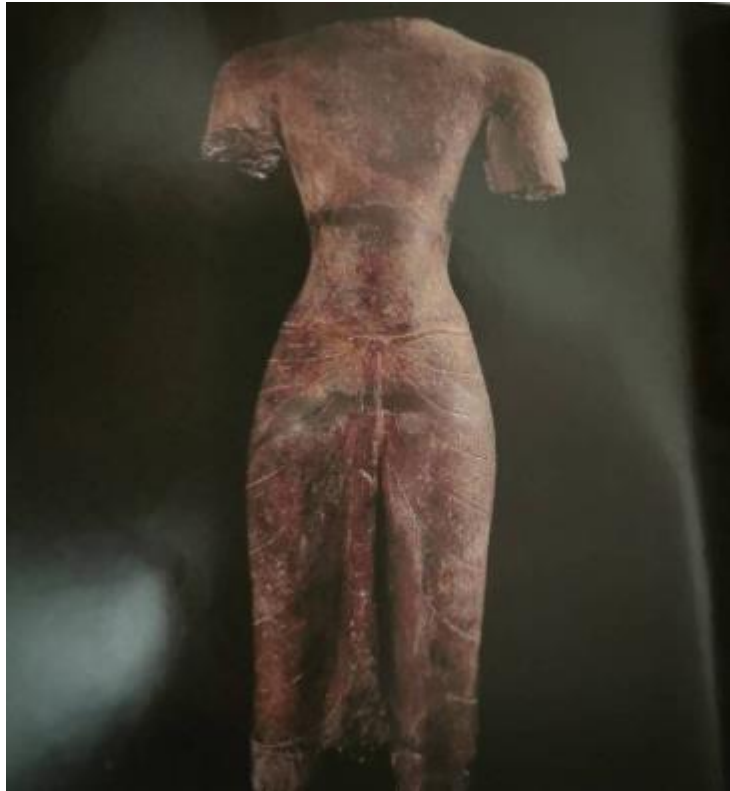
^๕ กรมศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๗.

^๖ กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๘๕.

๒) ส่วนองค์พระวิษณุ ศิลา

ส่วนองค์พระวิษณุ ศิลา เป็นเทวรูปเก่า พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ขนาดสูง ๖๘.๕ เซนติเมตร พบที่วัดพระนารายณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพระเศียร พระกร และพระบาท หักหายไป องค์พระวิษณุทรงผ้าโธติยาว ที่เอวผูกชายของผ้าเป็นปมไว้เบื้องหน้า ทิ้งชายผ้าให้ยาวลงถึงข้อพระบาท บริเวณพระโสณีทั้งสองข้าง สลักริ้วผาเบาๆ ไว้เป็นระยะๆ

จากลักษณะของพระวิษณุองค์นี้ จะเห็นว่ามียูปร่างที่เป็นพื้นเมืองมากขึ้น

ภาพที่ ๑๗ ส่วนองค์พระวิษณุ ศิลา

๓) พระวิษณุ

พระวิษณุ พบที่โบราณสถาน ณ สวนนายมาตร หงษ์ชู บ้านพังงำ ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช อายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๓^๗ ประติมากรรมศิลาสูง ๔๑.๕๐

^๗ พิริยะ ไกรฤกษ์, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, เล่ม ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑๘๘.

เซนติเมตร พระวิษณุองค์นี้มี ๔ กร พระหัตถ์ขวาหน้าทรงภู พระหัตถ์ขวาหลังหักหายไป พระหัตถ์ซ้ายหน้าทรงคทา พระหัตถ์ซ้ายหลังทรงสังข์ ซึ่งตัวสังข์หักหายไป คงเหลือบางส่วนของปาก และลำตัวเพียงเล็กน้อย ลักษณะการจับสังข์ ใช้นิ้วพระหัตถ์ ๓ นิ้ว คือพระอังคุฐ พระดรรชนี และ พระมัชฌิมา จับปลายปากสังข์ชูขึ้นในแนวตรงพระวิษณุเห็นได้ชัดว่าพระวรกายล่ำเตี้ย พระอังสาเล็กสูง บั้นพระองค์คอด พระโสณีผายพระเพลาใหญ่ ทรงยืนอยู่บนฐานที่มีเตี้ยติดอยู่ บนพระเศียรทรงกิริฎกภู ทรงสูงสอดเข้าทางด้านบน ทรงภูษายาวกรอบข้อพระบาท ขมวดชายพกเป็นปมอยู่ใต้พระนาภี และคาดผ้าบนพระโสณี ซึ่งปล่อยให้ตกเป็นรูปวงโค้งตรงต้นพระเพลา แล้วผูกเป็นโบทิ้งชายลงด้านขวา

ภาพที่ ๑๘ พระวิษณุ พบที่โบราณสถาน ณ สวนนายมาตร หงษ์ชู บ้านพังงำ
ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓) พระหริหระ สำริด

พระหริหระ สำริด เป็นศิลปะศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ขนาดสูง ๑๖.๕ เซนติเมตร พบที่ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นรูปเคารพที่รวมเทพเจ้าที่สำคัญสององค์ของศาสนาฮินดูเข้าไว้ด้วยกัน คือพระศิวะและพระวิษณุ โดยการนำสัญลักษณ์ที่สำคัญของเทพเจ้าแต่ละองค์มารวมกันคือ มี ๔ กร ทรงถือจักร และสังข์ อันเป็นลักษณะและสัญลักษณ์ของพระวิษณุ ก้นการมีพระเนตรที่ ๓ บนพระนลาฏ ทรงงูคุดสายยัชโญปวีต อันเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ

เทวรูปในสมัยสุโขทัยจะทรงผ้ายาว และประดับด้วยเครื่องประดับต่างๆ คือ กรองศอ พาทูร์ด มงกุฏ เป็นต้น การที่พบพระหริหระสมัยสุโขทัยที่มีขนาดเล็กที่นครศรีธรรมราชนี้ ถ้าไม่มีผู้ใดนำไปในระยะหลัง ก็น่าจะเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสุโขทัยกับนครศรีธรรมราช ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ได้อย่างค่อนข้างเด่นชัด และใช้เป็นหลักฐานควบคู่ไปกับเครื่องสังคโลกที่พบเป็นจำนวนมากในเจดีย์ยักษ และในคลองท่าเรือที่นครศรีธรรมราช และที่อื่นๆ ในภาคใต้^๘

ภาพที่ ๑๙ พระหริหระ สำริด ศิลปะศรีวิชัย

ภาพที่ ๒๐ พระหริหระ สำริด ศิลปะสมัยสุโขทัย

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

๔) พระคณศ หรือคณปติ สำริด

พระคณศ หรือคณปติ สำริด เป็นศิลปะภาคใต้ พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ มีขนาดสูง ๘ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๕ เซนติเมตร พบที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ อำเภอเมือง ส่วน พระพิฆเนศวร หรือคณปติ สำริด ก็เป็นศิลปะภาคใต้ พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ขนาดสูง ๔๖.๕ เซนติเมตร พบที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประติมากรรมรูปพระคณปติจะมีทั้งประทับนั่ง ทรงยืนและแสดงนาฏลีลาบนปัทมาสน์เสมอ ที่อาสนะมักจะมีรูปสัตว์พาหนะประจำพระองค์ คือ หนูปรากฏอยู่ แต่บางทีก็มีรูปสิงห์ ทำยืนของพระองค์มีทั้งที่ยืนเอียงสะโพกแบบทวิภังคะและแบบตรีภังคะ แต่ที่พบมากที่สุดทำยืนตรง หรือที่เรียกสมภังคะหรืออภังคะ

โดยทั่วไปพระคณปติจะมี ๒ พระเนตร แต่บางครั้งมี ๓ พระเนตร และอาจจะมีพระกร ๔ ๖ ๘ ๑๐ หรือ ๑๖ พระกร แต่ปกติจะมี ๔ พระกร โดยทรงถือบัวบาศ อังกุสะ (ขอช้าง) งาที่หัก และขนมโมทก แต่บางทีก็ถือสัญลักษณ์อื่นด้วยทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทรงอยู่ในภาคใด วงของพระคณปติจะเบนไปทางซ้าย ที่เบนไปทางด้วยขวามีน้อย โดยจะพบในศิลปะอินเดียสมัยราชวงศ์โจฬะ พระองค์ทรงพันงูตัวหนึ่งเฉยียงบ่า ดุจเป็นสายยัชโญปวีต และอีกตัวหนึ่งพันรอบพระนาภีเป็นปิ่นแห่ง (เข็มขัด)

ภาพที่ ๒๑ พระพิฆเนศวร หรือคณปติ สำริด

๕) พระศิวนาฏราช สำริด

พระศิวนาฏราช สำริด ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียนได้ ราชวงศ์โจงพะ พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ขนาดสูงพร้อมฐาน ๗๖ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๔๔ เซนติเมตร พบในเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งนับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญยิ่งองค์หนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ของชุมชนโบราณในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากรูปพระศิวะ ยังทำเป็นรูปศิวลึงค์ พบมากในเขตอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช

พระศิวนาฏราช หรือพระศิวะในท่ารำรำ ทรงมี ๔ กร ทรงรำรำเหยียบอยู่บนตัวอุปสมารปुरुช คนแคระกูดแห่งความชั่วร้าย ชื่อ มุยกล ซึ่งนอกคว้ามือกำงูเห่า อันหมายถึง ความเขลา อยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ล้อมรอบด้วยวงโค้งของเปลวเพลิงที่พวยพุ่ง พระศิวะทรงเกล้าพระเกศาเป็นเกลียวประดับด้วยหางนกยูง ดอกไม้ ภูเขา และพระจันทร์เสี้ยว พระกรรณขวาทรงกฤษณะเป็นรูปมกรอันเป็นสัญลักษณ์ของเพศชาย และพระกรรณซ้ายทรงกฤษณะจักร อันเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง ทรงสนับเพลาสั้นเหนือพระขานเล็กน้อย รอบันพระองค์คาดด้วยผ้าปล่อยชายพลี้อยู่ด้านข้าง ทรงสวมกรองศอ กำไลข้อพระกร และสร้อยรอบข้อพระบาท^๙

ภาพที่ ๒๒ พระศิวนาฏราช สำริด

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

๖) ศิวลึงค์

ศิวลึงค์ หินทราย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ขนาดสูง ๕๘.๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๑๘ เซนติเมตร พบที่หอพระอิศวร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และศิวลึงค์ หินปูน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ ขนาดสูง ๒๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๔๐ เซนติเมตร พบที่หอพระอิศวร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ชาวฮินดู ผู้มีศรัทธาในลัทธิไศวะนิกาย ได้สร้างศิวลึงค์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์เพื่อบูชาแทนองค์มหาเทวะ ด้วยเชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นพระผู้ให้กำเนิดแก่มวลมนุษย์ในโลก

ที่วิมานประธานในเทวาลัย ของลัทธิไศวะนิกาย ส่วนใหญ่จะตั้งศิวลึงค์เป็นประธานมากกว่าว่ารูปพระศิวะที่สร้างในรูปมนุษย์

ศิวลึงค์เป็นประติมากรรมประเภทหนึ่ง มีทั้งสลักจากหินธรรมชาติ และหล่อด้วยโลหะ ศิวลึงค์เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะ ผู้เป็นเทพสูงสุดของลัทธิไศวะนิกาย ในศาสนาพราหมณ์และเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

ศิวลึงค์มีหลายรูปแบบและหลายประเภท แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง ศิวลึงค์พบมากที่สุดในภาคใต้ คือที่แหล่งโบราณคดี อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๒๓ ศิวลึงค์ หินทราย

ศิวลึงค์ หินปูน

๗) พระอุมา สำริด

พระอุมา สำริด ได้รับอิทธิพลอินเดียใต้ พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ขนาดสูง ๔๕.๕ เซนติเมตร พบที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พระอุมาทรงยืนตรีภังค์บนปัทมาสน์ ซึ่งตั้งบนฐานสี่เหลี่ยม มี ๒ พระกร ทรงถือดอกบัวในพระหัตถ์ขวา พระหัตถ์ซ้ายวางปล่อยอยู่ข้างพระวรกาย พระเศวตเกล้าสูงทรงสวมกิริฎมุกฎ กุณฑลเป็นรูปกลม พระวรกายได้สัดส่วนงดงามประดับเกยรเหนือข้อศอก และสวมสายยัชโญปวีต ที่ประดับด้วยมณี ผ้าทรงยาวบางแนบพระองค์ จากลักษณะกายแต่พระองค์แสดงให้เห็นถึงลักษณะของศิลปะอินเดียราชวงศ์โจฬะอย่างเด่นชัด

พระอุมาหรือนางปารวตี ทรงเป็นนางคู่บารมีของพระศิวะ รูปเคารพของพระนางจะมีหลายรูป ถ้าทรงยืนองค์เดียว อาจจะมี ๔ พระกร ๓ พระเนตร บางที่มี ๖ พระกร ที่พระเศียรจะทรงสวมกัณฐกมุฎ สองพระกรหลังทรงถือ ปาศะ (บัว) และอังคุสะ (ขอช้าง) ส่วนสองพระกรหน้าจะแสดง วรทมุทรา (ปางประทานพร) และอภยมุทรา (ปางประทานอภัย) สำหรับรูปที่มี ๖ พระกร จะทรงถือสังข์และจักรในสองพระกรหลังเพิ่มขึ้น

สำหรับพระอุมาที่สร้างขึ้นประกอบอยู่กับองค์พระศิวะจะทรงมี ๒ พระกร พระกรหนึ่งถือดอกบัวหรือทำท่ากำมือแบบถือดอกไม้ หรือที่เรียกว่า กฏกมุทรา ส่วนอีกพระกรหนึ่งจะปล่อยลงข้างพระวรกาย แต่ถ้ารูปพระอุมาที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบคู่กับองค์พระศิวะในแบบนาฏราชาแล้วก็จะ มี ๒ พระกรเช่นกัน และทรงได้รับนามใหม่ว่า “เคารี” อันหมายถึงเทพีผู้อ่อนเยาว์ ทรงมีเทพีผู้ประสาคความมั่งคั่งและคุณธรรม

แต่อย่างไรก็ดีรูปพระอุมาในภาคนางเคารีก็อาจจะมี ๔ กรได้ โดยจะทรงถือพวกมาลัยที่ร้อยด้วยดอกไม้ ดอกบัว และกัณฐก (หม้อน้ำแบบหนึ่ง) และพระหัตถ์หน้าข้างหนึ่งแสดงอภยมุทรา (ปางประทานอภัย) แต่บางทีก็ทรงถือพวกมาลัยหรือดอกบัว พระหัตถ์หน้าข้างหนึ่งแสดงวรทมุทรา ส่วนอีกข้างหนึ่งแสดงอภยมุทรา (ปางประทานพร) และประทับยืนบนหลังจระเข้^{๑๐}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

ภาพที่ ๒๔ พระอูมา สำริด

๘) หงส์ สำริด

หงส์ สำริด ได้รับอิทธิพลอินเดียใต้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ยาว ๕๑.๕ เซนติเมตร แหล่งที่พบ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ อำเภอเมือง หงส์ พาหนะแห่งพระพรหม เทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในยุคต่อมา ลักษณะเป็นรูปหงส์ยืน ปางหงส์เป็นแบบปากเปิด ที่หัวมีหงอนยาว แสดงถึงลักษณะหงส์ดั้งเดิมแบบอินเดีย มีลวดลายคล้ายกรงศอประดับรอบคอ บนหลังของหงส์ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมแสดงว่าเดิมเป็นที่รองรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ใช้ในพิธีบูชาก่อนแล้วสูญหายไป^{๑๑}

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

ภาพที่ ๒๕ หงส์ สำริด

๔.๑.๓ ศิลาจารึกของศาสนาพราหมณ์

ในที่นี้ขอกล่าวถึงเฉพาะหลักฐานประเภทจารึกที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราชและจังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากนครศรีธรรมราชและจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตเชื่อมต่อกันและเป็นพื้นที่เดียวกันในสมัยอดีต

๑) ศิลาจารึก

หลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นลายลักษณ์ ที่ปรากฏในนครศรีธรรมราชที่ได้รวบรวมในการค้นคว้าในครั้งนี้ ได้แก่ จารึก ซึ่งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์เนื่องในพระพุทธศาสนาที่พบในเขตนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีจารึกที่สำคัญที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราช ได้แก่ ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย ศิลาจารึกวัดเหยงค์ ศิลาจารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ศิลาจารึกวัดเสมาเมือง ศิลาจารึกฐานพระพุทธรูปนาคปรก ศิลาจารึกวัดหัว ศิลาจารึกโพธิ์ลังกา เป็นต้น

ศิลาจารึกอักษรปัลลวะทั้ง ๓ หลักที่พบในนครศรีธรรมราชนี้ เป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนนครศรีธรรมราชกับประเทศอินเดีย ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาในภูมิภาคนี้ นอกจากพ่อค้าวาณิชคณิกบวช พราหมณ์ และพระภิกษุสงฆ์เดินทางเข้ามาด้วย เนื้อหาสาระในจารึกเน้นไปทางหลักธรรมคำสั่งสอนอันเป็นหัวใจของศาสนา ซึ่งศาสนาเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ทางสังคม (Social Control) ในการที่จะประคับ ประคองการดำรงชีวิตในสังคม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ในช่วงเวลานี้ น่าจะมีกลุ่มชาวอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอย่างถาวรแล้ว อาจเป็นในลักษณะนิคมหรือสันนิบาตและมีการผสมผสานวัฒนธรรมกับกลุ่มชน

พื้นเมืองเดิม ชาวอินเดียที่เข้ามา คงมีหลายกลุ่ม เขียนหนังสือ ด้วยอักษรปัลลวะเหมือนกัน แต่ใช้ภาษาต่างกัน เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาทมิฬ (จารึกเขาพระนารายณ์ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา) กลุ่มชนชาวอินเดียเหล่านี้ น่าจะเข้ามาพำนักอาศัยและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนผสมผสานกับชนพื้นเมืองอยู่ในส่วนต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังจะเห็นได้ว่าพบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ขึ้นไปกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ราบระหว่างเทือกเขานครศรีธรรมราชทางด้านทิศตะวันออก กับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชถึงอำเภอร่อนพิบูลย์ หลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวได้แก่โบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งแสดงอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ทั้งที่เป็นไศวะนิกาย และไวษณพนิกาย อาจกล่าวได้ว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนผู้นับถือศาสนาพราหมณ์กลุ่มใหญ่ที่สุดที่พบในภาคใต้ของไทย^{๑๒}

(๑) ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย

ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย เป็นจารึกที่ใช้ตัวอักษรปัลลวะ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต พบที่ หมู่ที่ ๓ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจารึกบนแผ่นหินติดกับภูเขา จารึกหลักนี้เป็นของกลุ่มชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย คงจะเดินทางเข้ามาพำนักอาศัยในบริเวณแห่งนี้เป็นการชั่วคราว ไม่ใช่กลุ่มชนที่อยู่ประจำถิ่น ได้กำหนดสถานที่บริเวณหุบเขาช่องคอยเป็นคิวดสถาน เพื่อปฏิบัติศาสนกิจตามจารีตของตนพร้อมๆ กับอบรมสั่งสอนให้ผู้อยู่ในสันนิบาตนั้น สำนึกในความเป็นคนต่างถิ่นพลัดบ้านเมืองมา สมควรประพฤติตนเป็นคนดี จะได้พำนักอาศัยอยู่ร่วมในสังคมที่มีขนบธรรมเนียมแตกต่างกันอย่างสงบสุข ดังข้อความในจารึกที่กล่าวถึงการเคารพบูชาพระศิวะ พระสวามีแห่งนางวิद्याเทวี พระผู้เป็นเจ้าอันสูงสุด บุคคลใดสรรเสริญองค์พระศิวะเทพ อย่างเทิดทูนบูชา บุคคลนั้นจะได้รับพรจากพระองค์ไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่ใด ย่อมได้รับต้อนรับดีทุกสถาน โดยมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า^{๑๓}

^{๑๒} ณีฎฐภัทร จันทวิช, *นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๔๓), หน้า ๙๘.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙-๑๐๐.

- ตอนที่ ๑ ศรีวิทยาธิการสย
(ศิลาจารึกนี้เป็น) ของผู้เป็นเจ้าของแห่งวิทยาการ (พระคิระ)
- ตอนที่ ๒ บรรทัดที่ ๑ นโมस्तตฺตสมปตเยวนานา
ขอความนอบน้อม จงมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าของป่า
- บรรทัดที่ ๒ นโมस्तตฺสไมปตเยสุรานาม
ของความนอบน้อม จงมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าของเทพทั้งมวล
- บรรทัดที่ ๓ ปฺรโยชนาจฉินฺวมา คตาเสต
ชนทั้งหลายผู้เคารพต่อพระคิระ คิดว่าของอันท่านผู้เจริญ
- บรรทัดที่ ๔ ทาตุยมิตยตฺร ภาวทฺภิเรภยะ
(พระคิระ) นี้ จะพึงให้มีอยู่ในที่นี้ จึงมาเพื่อประโยชน์(นั้น)
- ตอนที่ ๔ บรรทัดที่ ๑ เยชานนฺลยเทเศษุ ตฺิชฐฺนตฺมินุชวาราวะ
ถ้าคนดีอยู่ในหมู่บ้านของชนเหล่าใด
- บรรทัดที่ ๒ ยทฺิ เตษํปฺรสาทาจจ การยยนเตษํ ภาวษยติ
ความสุข และผล (ประโยชน์) จักมีแก่ชนเหล่านั้น

ภาพที่ ๒๖ จารึกหุบเขาช่องคอย อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

(๒) หลักที่ ๒๗ จารึกวัดมเหยงค์

จารึกวัดมเหยงค์ เป็นจารึกที่ใช้ตัวอักษรปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกเป็นภาษาสันสกฤต พบที่วัดมเหยงค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร โดยใจความระบุเกี่ยวกับเรื่องราวของวัด การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ โดยมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

๑.ห. ตาสว ว.. ร. ธ. ย.....ภุกต (โ) ย ().....
๒.ห จงกรมาศนคฤห์ โสโปชธาครกม ภุกต์ สางฆิกเปาทคลม ปฺรติทิน.....ร.....
๓.(ป) มิตารจจณั สหมีษิปตฺรารูปณั เลขนม อิชยาคสติมหาคมน โทวิชคณสฺยานนณ จ.....
๔.(ตยาเ) คณารหิตา สธรมมกถนา รูปฺรที่ปานวิตา มาลาทาม วิตาน จามรวดีจันธว (ช).....
๕. (ป) ญยณยานยทปิ ปฺรทิสฺฐมนัศ ฐรมมะ ปฺรชาปาลมน อิชฺฐานิชฺฐ สมนตมินทฺริยชเย เขตสฺ สุ. ฤ. ฤ.....
๖.รยยาปตโภเคน ย.....อรณายนามา ค.....

คำแปล

“.....พระระเปียงแลห้องอาหารกับอุโบสถาคาร อาหารสำหรับคณะสงฆ์และบุคคลต่างๆ..... การนมัสการพระบารมี การเขียนหนังสือจำหน่ายน้ำหมึกกับแผ่น (สำหรับเขียน) เครื่องบูชา อาหารเครื่องดื่มบำรุงคณะพราหมณ์ของพระอศติมหาดมัน.....มีทั้งธรรมเทศนา ประกอบด้วยรูปประทีป พวงมาลัย ธงพิดาน จามร ประดับด้วยธงจัน.....บุญกุศลอื่นๆ ตามคำสอน คือการปฏิบัติพระธรรมไม่ขาดสักเวลา การบริบาลประชาราษฎร์ ความสุขความทุกข์ การปราบอินทรียสังวร (ให้สงบ).....ผู้ได้ทรัพย์สมบัติโดยความองอาจ.....ชื่ออรรณาย.....”^{๑๔}

^{๑๔} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๔), หน้า ๓๖-๓๗.

ภาพที่ ๒๗ จารึกวัดมเหยงค์ อำเภอบ้านนา

(๓) หลักที่ ๒๘ จารึกวัดมหาธาตุวรวิหาร

จารึกวัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นจารึกอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ค้นพบที่วัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช มีขนาด ๑๒๐x๔๐x ๑๐ เซนติเมตร บนด้านหนึ่งมีจารึกอยู่ ๘ บรรทัด แต่ลบเลือนไม่อาจอ่านได้ ปัจจุบันยังคงเก็บรักษาไว้ที่วัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช มีคำจารึกที่เขียนว่า

ภ // ตมายุยไอเคสปะ // (หรือ ไอครสเถาะ)

เป็นเศษของจารึกซึ่งไม่อาจอ่านเข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าตัวอักษรนั้นมีอายุเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

ภาพที่ ๒๘ จารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

(๔) หลักที่ ๒๓ จารึกวัดเสมาเมือง

จารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกเป็นภาษาสันสกฤต อักษรหลังปัลลวะ จารึกมี ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ จารึกในศักราช ๖๙๗ ตรงกับ พ.ศ. ๑๓๑๘ และด้านที่ ๒ จารึก พ.ศ. ๑๓๒๕ ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร มีข้อความตอนหนึ่งของจารึก กล่าวว่า

“เอกะ ปถาปิต โอบุฎฐิกเคหวรตฺรยเมตต กชกรมารนิ สุทนพชรินิวาสี”

ซึ่งอาจหมายถึง พระราชาผู้เป็นเอก ทรงสร้างอาคารอิฐมีสวयงามทั้งสามหลังนี้ ให้เป็นของพระโพธิสัตว์ผู้มีดอกบัวในพระหัตถ์ของพระพุทธเจ้าผู้ทรงชนะมารและพระโพธิสัตว์ผู้มีวัชระ”^{๑๕}

^{๑๕} จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, จารึกวัดเสมาเมือง, ๒๕๒๙, หน้า ๒๐๑-๒๐๓.

ภาพที่ ๒๙ จารึกวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช

(๕) จารึกพระปราศจำลอง นครศรีธรรมราช

จารึกพระปราศจำลอง เป็นจารึกอักษรไทยภาษาไทย ระบุปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ข้อความจารึกปรากฏที่ด้านหลังของพระปรารักษ์จำลอง ศิลาทRAYแดงขนาดกว้าง ๒๖ เซนติเมตร สูง ๖๓ เซนติเมตร หนา ๒๙ เซนติเมตร ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่วิหารโพธิ์ลังกา วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีข้อความจารึกเป็นอักษร ดังนี้ (อ่านโดยนายเทิม มีเต็ม)

พระ

ศิลางค์นี้สม

เด็จ พระ เจ้า น้อย

ยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพ

บุรีรา เมศวร์ อุป ราชมณ

ทล ปักข์ใต้ ทรง นำมา

จากวัดเวียงสระ ซึ่ง เป็น

วัดโบราณ ในมณฑล สุ

ราษฎร์ เมื่อวันที่ ๑๔

ตุลาคม พุทธศก

ราช ๒๔๕๙^{๑๖}

ภาพที่ ๓๐ เจดีย์พระปราศจำลอง นครศรีธรรมราช

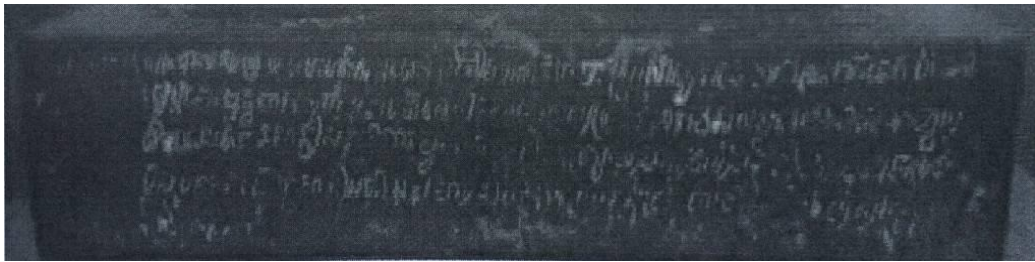
(๖) หลักที่ ๒๓ เจดีย์ฐานพระพุทธรูปนาคปรก

เจดีย์ฐานพระพุทธรูปนาคปรก (พระพุทธรูปแห่งครหิ) พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พุทธศักราช ๑๗๒๖ เป็นเจดีย์ภาษาขอมและตัวอักษรขอม และเจดีย์เรื่องราวการสร้างพระพุทธรูป โดยพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่ใต้เศียรนาค พระหัตถ์ขวาชี้พระธรรมนิบาตปางมารวิชัย องค์พระกับตัวนาคมิได้เป็นชั้นเดียวกัน ตัวนาคตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งหล่อติดกันเป็นชั้นเดียว ด้านหน้าของฐานมีเจดีย์ ๔ บรรทัด โดยมีข้อความตอนหนึ่งซึ่งแสดงถึงการสร้างพระพุทธรูปนาคปรกว่า

^{๑๖} ประเสริฐ ญ นคร, “เจดีย์พบในนครศรีธรรมราช”, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๗.

“...อาราธนา ต มรเตง ศรีญาโนเถว ปฺร ตีมา เนะ ทังน มาน สิริต ภาระ มวย
พิร ต ชา พยาย มาส ตป ตนลิ่ง ตี ษถาปนา ชา ปฺรติ...

“ แปลว่า ...โปรดให้อาราธนา มรเตง ศรญาโน ให้ทำ ปฏิมากรนี้สำริดมี
น้ำหนัก ๑ ภาระ ๒ ตฺละ ทองคำ (ที่ปิด) มีราคา ๑๐ ตำลึง สถาปนา...สำหรับใจความ
โดยรวมนั้น กล่าวถึง เจ้าเมืองครหิ ได้รับพระราชโองกาจากพระเจ้าศรีมัต ไตรโลกยราช
ภูษนวรรรมทเวะ ให้หล่อพระพุทธรูป เมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๖”^{๑๗}

ภาพที่ ๓๑ จารึกหลักที่ ๒๕ จารึกฐานพระพุทธรูปนาคปรก

(๗) หลักที่ ๒๔ จารึกวัดหัวเวียง

จารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกด้วยภาษาสันสกฤต อักษร
ขอม พุทธศักราช ๑๗๗๓ โดยพระราชแห่งตามพรลิงค์ โปรดให้จารึกไว้เนื่องในโอกาสที่ทรงสร้าง
ศาสนสถานในพุทธสถาน มีคำจารึกตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...สวสฺติศรี กมลกุลสมุตฺทา (ต) ตาม พรลิงเคญฺวรว” ซึ่งอาจมีนัยยะว่า พระเจ้า
จันทรภาณุทรงค้าชูหรือเข็ดชูไว้สูงสุด ต่อตระกูลดอกบัวหลวง (กมล) ซึ่งเป็นตระกูลของ
พระพุทเจ้าอมิตาภะ

^{๑๗} ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึก ทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้, หน้า ๓๓๓.

ภาพที่ ๓๒ จารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา

(๘) จารึกโพธิ์ลังกา หรือหลักที่ ๒๙ จารึกวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

จารึกวิหารโพธิ์ลังกา วัดพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช จารึกด้วยอักษรมอญ ภาษามอญและภาษาพม่าโบราณ ราวพุทธศักราชที่ ๑๗๗๕-๑๘๒๕ ค้นพบที่วิหารโพธิ์ลังกา วัดพระมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ปัจจุบันก็ยังคงเก็บรักษาที่วิหารโพธิ์ลังกา เช่นเดิมโดยใจความกล่าวถึง พญานาค ๒ คน ที่มีความสง่า กำลังเคลื่อนตัวไปอย่างช้า แสดงความนอบน้อมต่อพระอาทิตย์^{๑๘}

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเนื้อความไม่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง แต่การใช้ตัวอักษรและภาษามอญ พม่า อาจมีนัยยะที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มเข้ามามีบทบาทอีกครั้ง หลังจากพุทธศาสนamahayanมีบทบาทในพื้นที่ภาคใต้มาหลายร้อยปี

^{๑๘} เทียม มีเต็ม และจำปา เขื่องเจริญ, จารึกในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๓.

ภาพที่ ๓๓ จารึกโพธิ์ลังกา พบที่วิหารโพธิ์ลังกาวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

จารึกวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ด้านแรกเป็นภาษาสันสกฤตจารึกด้วยอักษรทมิฬ ด้านที่สองเป็นภาษาทมิฬ ในพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ มีอายุอ่อนกว่าจารึกที่เขาคิชฌกูฏ อำเภอดงรัก จังหวัดอุทัยธานี และคงอยู่ในสมัยราชวงศ์โจฬะ ขนาด กว้าง ๘๐ เซนติเมตร สูง ๘๐ เซนติเมตร หนา ๑๕ เซนติเมตร

คำจารึก

คำแปล

๑. (สว) สติ ศรี ศก.....	๑.....
๒.....(ญ) ร ร (อ) ญ.ชุ เสดนร.....	๒.....ร้อย.....ห้า.....ล่วงแล้ว.....
๓.....ม เปรรุ ตี (งคตทิพไม).....	๓.....วันจันทร์.....ตรงกับ.....
๔.....ว (ร) น ตนมเศ (นาปติ).....	๔.....ธรรมเสนาบดี.....
๕.....(ป) ริศาวทุ พราหมณร (วิ) ยา.....	๕.....ตั้งนี้.....คือ.....พราหมณ์.....
๖.....สตุ ตนมเศนาปติคหุ โศรปติ.....	๖.....โดยคำสั่ง.....ธรรมเสนาบดี.....
๗.....กุกหุกหกุม โอนรุ.....	๗.....หนึ่ง.....
๘.....วณุกุ ทนมถ เซ.....	๘.....ธรรม.....
๙.....ไต อพิวู เศ (ยว) (นุ) อุณทาน (ล) เคง.....	๙.....ถ้าผู้ใดทำอันตรายแก่.....คงคา.....
๑๐.....ง กุรา (ล) ปศุ โภกณ (ร).....	๑๐.....โคสีแดง.....ถูกฆ่าเสีย.....

๑๑.....มู มาตา.....	๑๑.....มารดา.....
๑๒.....ปาวมม.....	๑๒.....บาป.....
๑๓.....เตลลाम.....	๑๓..........
๑๔.....ลขญมุนท.....	๑๔.....คำรบแปด.....

เราจะเห็นได้ว่าศิลาจารึกในภาคใต้รุ่นแรก เริ่มแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๒ เป็นต้นมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาและเป็นภาษาสันสกฤต อันหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาที่ใช้ภาษาสันสกฤต แต่สำนวนเนื้อหาไม่ชัดเจนนัก เพราะค่อนข้างจะชำรุด ข้อความขาดหายไปมาก กระทั่งตอนกระแทกเป็นส่วนใหญ่ จะอย่างไรก็ตามข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดเสมาเมืองมีเนื้อหาค่อนข้างไพเราะ และมีความงามทางด้านวรรณศิลป์สะท้อนให้เห็นถึงภาพของวรรณกรรมสุคติษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามศรีมหाराชแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์^{๑๙}

๔.๑.๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

เราจะเห็นได้ว่าแหล่งน้ำที่ใช้ในพิธีบรมราชาภิเษกสำหรับกษัตริย์อินเดียตั้งแต่สมัยพระเวท เรียกว่า “พิธีราชสูยะ” คือพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ ต่อมาพิธีนี้แพร่เข้ามาสู่นครศรีธรรมราช ในพิธีดังกล่าวพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีเตรียมสร้งน้ำมูธาภิเษก ก่อนที่จะรับการถวายสิริราชสมบัติ น้ำอภิเษกนี้ตามตำราของพราหมณ์ให้ใช้น้ำจากแม่น้ำ ๕ สาย ในชมพูทวีป คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำนที แม่น้ำอจิรวดี และแม่น้ำสรภู ซึ่งเรียกว่า “ปัญจนที” สาเหตุที่ต้องใช้แม่น้ำดังกล่าว เพราะน้ำในแม่น้ำทั้ง ๕ สายนี้ ไหลมาจากเขาไกรลาส ซึ่งถือว่าเป็นที่สถิตของพระศิวะ^{๒๐}

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้คนที่นับถือพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์แล้วก็มี ความเชื่อตรงกันประการหนึ่งคือ เวลาประกอบพิธีกรรมใดก็มักนิยมใช้น้ำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะถือว่าน้ำเป็นธาตุที่สร้างความอ่อนโยนและร่มเย็นแก่ผู้คน ดังนั้นจึงนิยมใช้น้ำเป็นหลัก เช่น น้ำพระพุทธรณ์ และน้ำอุทิศส่วนกุศล เป็นต้น น้ำที่นำมาใช้ในพิธีกรรมดังกล่าวจะต้องเป็นน้ำใสสะอาด ปราศจากตะกอนและสารแขวงลอย ปราศจากกลิ่นและสี และตัดมาจากแหล่งหรือชัยภูมิอันเหมาะสม เมื่อจะ

^{๑๙} ประทีป ชุมพล, *พินิจวรรณกรรมภาคใต้*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๖), หน้า ๔๙.

^{๒๐} บังอร ปิยะพันธุ์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๕๕.

นำมาใช้ในพิธีกรรมใด ก็จะต้องมีพิธีกรรมอันประกอบของกรรมดี ๓ ประการ คือ คนดี เจตนาดี และ พิธีการดี จึงจะถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์^{๒๑}

ในกรณีการประกอบพิธีบรมราชาภิเษกของกษัตริย์ไทย จะใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งต่างๆ ในประเทศไทยไปทำน้ำอภิเษก เฉพาะที่นครศรีธรรมราชใช้น้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สำคัญ มี ๖ แหล่ง^{๒๒} คือ

๑. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดหน้าพระลาน
๒. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาเมือง
๓. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาไชย
๔. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดประตู่ขาว
๕. แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขามหาชัย
๖. แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช

๑. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดหน้าพระลาน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อยู่ทางทิศใต้ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่มีบ่อน้ำใสสะอาด มีน้ำหนักมากกว่าบ่ออื่น เชื่อสืบกันมาว่า หากใครได้ดื่มกินจะมีปัญญาดี มีบุญวาสนาสูงและมีโอกาสได้เป็นขุนนาง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์เสด็จไปเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ ได้เสด็จไปยังวัดหน้าพระลาน เมื่อเสด็จกลับได้ทรงกล่าวถึงน้ำดื่มนี้ใช้บ่อน้ำหน้าพระลานไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง “กลอนกาพย์เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช”^{๒๓} ตอนหนึ่งว่า

“อีกอย่างหนึ่งนั้น	น้ำใช้น้ำฉัน
เหมือนน้ำธารเขา	ใสเย็นดินัก
ไม่เหมือนบ้านเรา	บ่อน้ำของเขา

^{๒๑} ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เมืองนครจาก “หน้าพระลาน” ถึง “ห้วยเขามหาชัย,

^{๒๒} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช. หน้า ๕๔๓-๕๔๖.

^{๒๓} รัตนธัมมนิอนุสรณ์ ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระรัตนธัมมนี (แบบ คณฐากรโณ-เปรี๊ญ), (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐๓.

กินน้ำใสสะอาด	คนจึงฉลาด
ไม่โง่งมเถร	ว่องไวไหวพริบ
งานการชัดเจน	ทำได้ไม่เถร
การช่างแปลกตา”	

ภาพที่ ๓๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน

๒. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยโบราณถือว่าเป็นวัดหลักบ้านหลักเมือง บ่อน้ำวัดนี้อยู่ระดับเดียวกับของวัดเสมาไชย เป็นบ่อน้ำที่มีความสำคัญต่อบ้านเมือง เช่นทำน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก น้ำพระพิพัฒน์สัตยา และน้ำพระพุทธรนต์ในพระราชพิธีต่างๆ ที่มีความสำคัญเหมือนน้ำบ่อวัดหน้าพระลานเช่นกัน

ภาพที่ ๓๕ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดเสมาเมือง

๓. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาไชย (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) อยู่บริเวณโรงเรียนเทศบาลวัดเสมาเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นวัดคู่แฝดกับวัดเสมาเมือง อยู่ทางทิศเหนือวัดเสมาเมือง เคยเป็นวัดสำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช วัดนี้เดิมถือว่าเป็นวัดหลักบ้านหลักเมืองหรือวัดชัยมงคล น้ำในบ่อนี้มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ใช้เป็นน้ำทำพิธีที่สำคัญๆ สำคัญเช่นเดียวกัน เช่น เมื่อมีศึกสงครามก็ตักน้ำในบ่อนี้มาทำน้ำพุทธมนต์ประพรมกองทหาร เพื่อสวัสดีมงคลและทำน้ำอภิเชก พระราชพิธีบรมราชาภิเชก น้ำพระพิพัฒน์สัตยาและน้ำพระพุทธมนต์ในพระราชพิธีเหมือนกับน้ำทั้งสองบ่อที่กล่าวแล้ว

ภาพที่ ๓๖ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดเสมาไชย

๔. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดประตู่ขาว (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) อยู่ในท้องที่ตำบลคลัง อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช เดี่ยวนี้เป็นวัดร้าง ทางราชการได้ใช้สถานที่วัดนี้เป็นโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช ไปแล้ว บ่อน้ำที่วัดประตู่ขาวเดี่ยวยังเป็นบ่อน้ำลึกอยู่หลักโรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช แต่ครั้นโบราณน้ำในบ่อนี้ได้รับการปลุกเสกโดยเจ้าอาวาสรูปสำคัญของวัดนี้ เป็นเจ้าอาวาสที่มีอิทธิพลฤทธิ์มากเชี่ยวชาญไสยศาสตร์ น้ำในบ่อนี้เป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสิริมงคล น้ำในบ่อใช้ในการทำน้ำพระพุทธมนต์ในพระราชพิธีต่างๆ เช่น น้ำอภิเชก พระราชพิธีบรมราชาภิเชก น้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น รวมกับน้ำในบ่ออื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ภาพที่ ๓๗ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ่อน้ำวัดประตูลำ

๕. แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมมาห้วย ตำบลท่าจิว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลจากเชิงเขมมาห้วย อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในเทือกเขานครศรีธรรมราช เป็นลำห้วยที่มีน้ำใสสะอาดไหลรินลงมาตามซอกหินและแมกไม้ตลอดทั้งปี ถือเป็นน้ำที่มีโชคชัย ใช้เป็นน้ำในพระราชพิธีต่างๆ เช่น น้ำพระพุทธมนต์ น้ำบรมราชาภิเษก น้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น รวมกับน้ำบ่ออื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ ๓๘ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขามหาชัย

๖. แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช “ห้วยปากนาคราช” หรือ “ห้วยเทวดานาคราช” เป็นลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลจากภูเขา ลูกหนึ่งในเทือกเขานครศรีธรรมราช กล่าวกันว่าเหตุที่ได้ชื่อว่า “ห้วยปากนาคราช” ก็เพราะเป็นลำห้วยที่มีน้ำไหลออกมาจากง่าหินที่มีลักษณะคล้ายปากพญานาคราช และมีน้ำใสไหลรินตลอดปี ตั้งแต่โบราณมาเชื่อว่าน้ำในห้วยนาคราชเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญเหมือนกับน้ำจากแหล่งอื่นๆ ๕ แห่งข้างต้น น้ำจากลำห้วยน้ำใช้ป็นน้ำพระพุทธรมณต์และพระราชพิธีร่วมกับน้ำทุกแหล่งที่กล่าวมาแล้ว ตรงจุดที่ตักน้ำมานั้นเป็นน้ำที่มีน้ำสายเล็กๆ หลายสายไหลมารวมกัน ที่ใกล้ๆ จุดนี้มีต้นไม้อยู่ ๓ ชนิด คือ ต้นใบแรด ๑ หมู่ กอไผ่ลำเล็ก ๑ กอ และหวาย ๑ กอ พระยานครได้จัดให้มีคนเฝ้ามิให้ใครตัดต้นไม้ทั้ง ๓ ชนิดนี้โดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะเมื่อเวลาใช้น้ำมาเสวยหรือใช้ในพระราชพิธีนั้นให้ตัดไผ่มาทำกระบอกลงน้ำ ใช้ใบแรดทำจุกปิดปากกระบอกลงน้ำ และใช้หวายมัดกระบอกลงน้ำเข้าด้วยกัน

ภาพที่ ๓๙ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช

ในครั้งโบราณนั้นเมื่อต้องการใช้น้ำพระพุทธมณฑลประกอบพระราชพิธี เช่น น้ำเสวย น้ำอภิเชก น้ำบรมราชาภิเชก และน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น เจ้าเมืองก็ให้ราชบุรุษไปปลีกรรมเพื่อเอาน้ำจากแหล่งต่างๆ นี่ทั้ง ๖ แหล่ง จะขาดแหล่งใดไปไม่ได้

นอกจากการนี้แล้ว เมื่อได้น้ำที่ศักดิ์สิทธิ์มาครบทุกแหล่งแล้วก็ยังนำมารวมกันในหม้อน้ำ (ซึ่งทำด้วยทองและเงิน) แล้วเริ่มกระทำพิธีน้ำอภิเชก โดยทำในพระวิหารพระอุโบสถวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การทำน้ำอภิเชกมีความศักดิ์สิทธิ์จะกระทำนี้ทุกครั้ง เพราะถือว่าเป็นอุโบสถที่ใหญ่โตกว้างขวางที่สุดและเป็นสถานที่ที่มีเกียรติสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้

๔.๑.๕ กลองมโหระทึก

อย่างไรก็ตาม นครศรีธรรมราช พบจำนวนกลองมโหระทึก ๓ ใบด้วยกัน คือ พบที่บ้านเกตุกาย ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ๑ ใบ พบบริเวณคลองคุดด้วน อำเภอฉวาง ๑ ใบ และพบที่ตำบลเทพราช อำเภอสิชล ๑ ใบ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะกลองใบที่พบที่ตำบลท่าเรือ ซึ่ง

ปัจจุบันก็จัดตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช^{๒๔} ส่วนกลางและฐานกลองชำรุดเหลือความสูงเพียง ๓๘ เซนติเมตร ส่วนหน้ากลองยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางกว้าง ๘๐.๕ เซนติเมตร ลวดลายตรงกลางหน้ากลองเป็นดาว ๑๒ แฉกลายรูปสามเหลี่ยมฐานโค้งซ้อนกัน ถัดมาเป็นรูปลายคล้ายอักษรโรมันตัวสุดท้าย Z แล้วต่อด้วยลายขีด และวงกลมสลับกันไป บริเวณตรงกลางกลองเป็นรูปปากและหางยาว ที่หัวมีลวดลายเป็นหงอนอย่างชัดเจน อยู่ในอาการบินทวน เข็ม มีจำนวนนาฬิกา ๖ ตัว แล้วต่อด้วยลายขีดและวงกลมสลับกันไปบริเวณนอกสุดเป็นประติมากรรมลอยตัวรูปกบ ๔ ตัวหันหน้าทวนเข็มนาฬิกาด้วยกัน กลองใบนี้อยู่ในยุคโลหะ อายุประมาณ ๑,๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ ปี

ภาพที่ ๔๐ กลองมโหระทึก บ้านเกตุกาย ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

^{๒๔} เขมชาติ เทพไชย สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๐.

๔.๒ หลักฐานแหล่งโบราณคดีพุทธศาสนา

๔.๒.๑ พระพุทธเจ้า

(๑) พระเศียรพระพุทธรูปศิลา

พระเศียรพระพุทธรูปศิลา พบที่อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ พระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม เม็ดพระศกปมใหญ่ เกือบจะอยู่ในแนวเดียวกับเม็ดพระศก แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะอินเดีย สกุลช่างอมราวดีแห่งลุ่มแม่น้ำกฤษณาของทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย แต่พระเศียรนี้ น่าจะสร้างขึ้นในท้องถิ่นเพราะทำจากหินทรายซึ่งเป็นวัสดุในท้องถิ่น หินทราย สูง ๘.๙ ซม. เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช^{๒๕}

ภาพที่ ๔๑ เศียรพระพุทธรูป อิทธิพลของศิลปะอินเดียสกุลอมราวดี

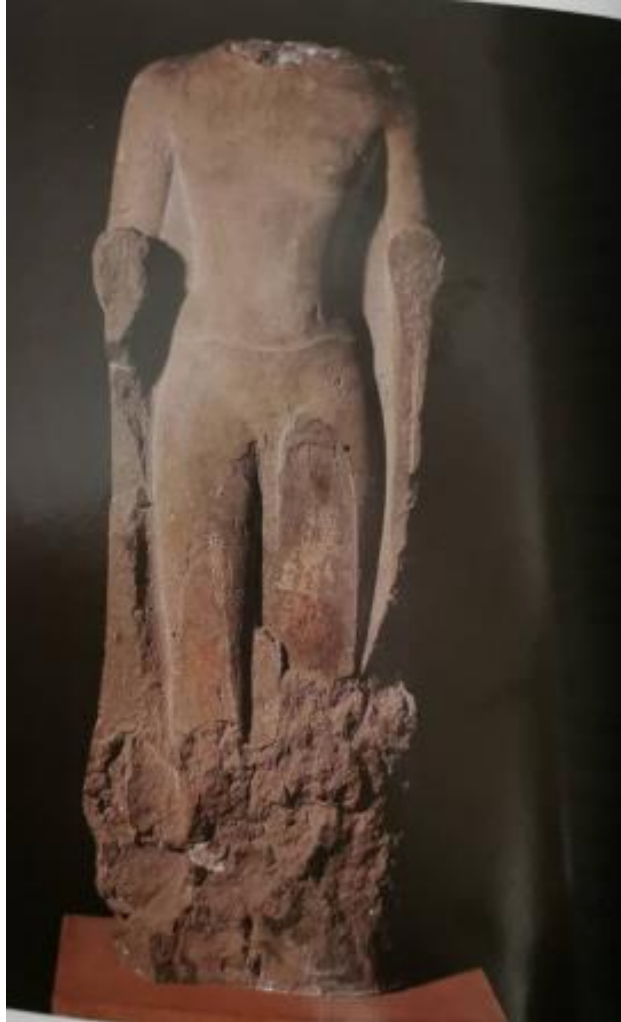
ที่มา : อนุรักษ์ภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๔๙.

(๒) ส่วนองค์พระพุทธรูปประทับยืน

ส่วนองค์พระพุทธรูปประทับยืน พบที่วัดห้วยยาน (ร้าง) ตำบลมะม่วงสอตัน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ พระเศียรและพระหัตถ์ทั้งสองข้างหักหายไป การครองจีวรแบบห่มคลุม และจีวรแนบพระวรกาย ท่อนล่างของพระองค์สีกร่อนแต่ก็คงนุ่งสงบบมีจีบ

^{๒๕} อนุรักษ์ภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๔๙.

สองข้างพระขงฆ์เช่นเดียวกับพระพุทธรูปสกุลช่างแบบนี้ทั่วไป เป็นลักษณะของศิลปกรรมในสมัยทวารวดี หิน สูง ๑๐๕.๕ ซม. เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งนครศรีธรรมราช^{๒๖}

ภาพที่ ๔๒ ส่วนองค์พระพุทธรูปศิลา พบที่วัดห้วยยาน (ร้าง)

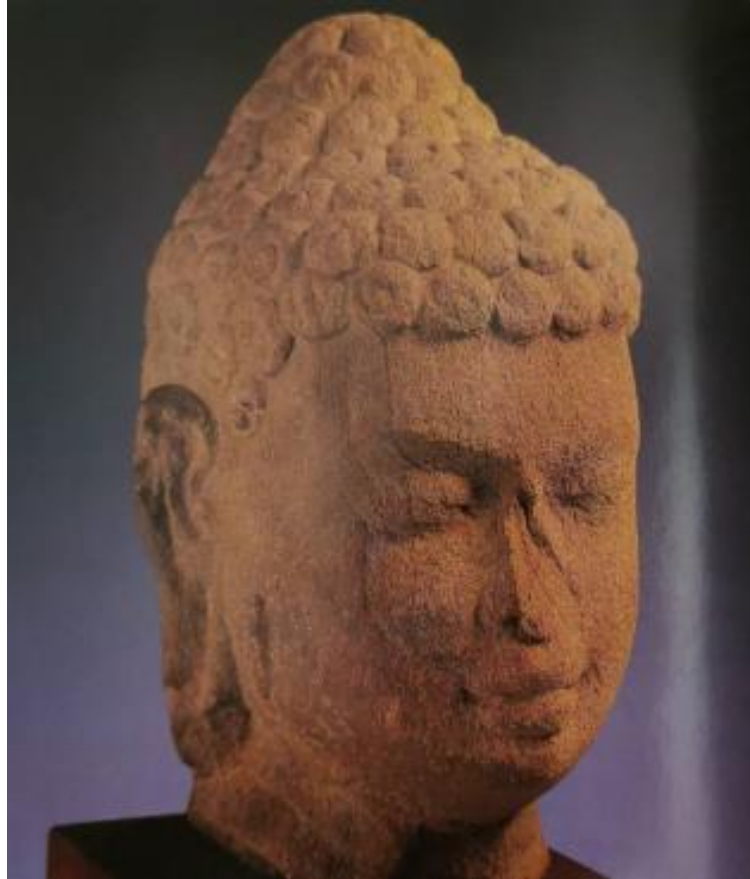
ที่มา : ณีภูธภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๔๙.

(๓) เศียรพระพุทธรูป ศิลา

เศียรพระพุทธรูป ศิลาราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ พบที่วัดคั่นนาราม ตำบลนาสาร อำเภอมืองนครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นอิทธิพลอินเดีย โดยมีพระพักตร์อิมรูปสี่เหลี่ยมเม็ดพระศก

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

รูปกันหอยใหญ่ อาณิยะเป็นรูปกรวย พระเนตรเหลือบมองลงต่ำ พระโอษฐ์เล็กอันเป็นลักษณะของพระพุทธรูปแบบภาคใต้^{๒๗}

ภาพที่ ๔๓ เศียรพระพุทธรูป ศิลา พุทธศตวรรษที่ ๑๔ พบที่วัดคันนาราม

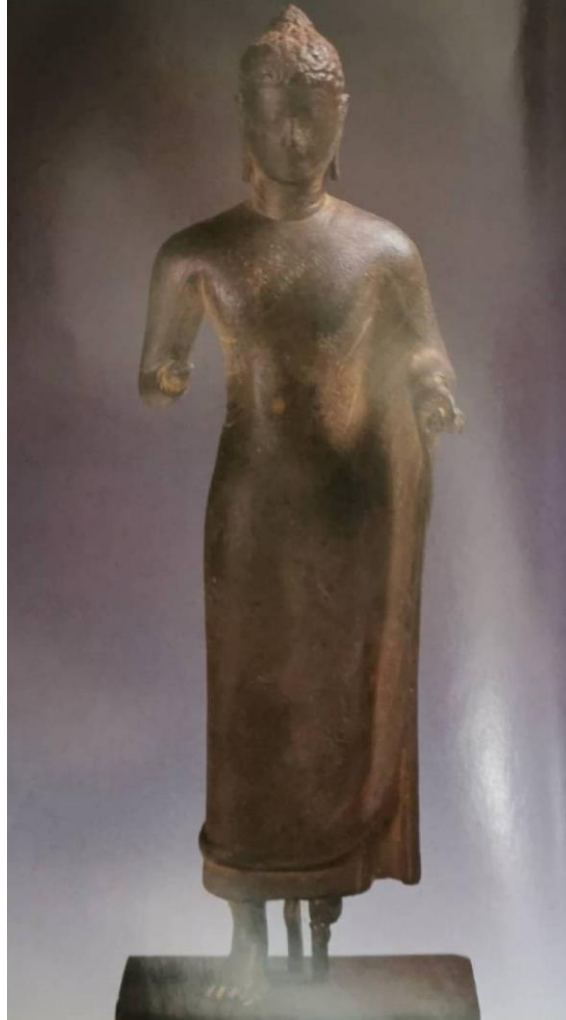
ที่มา : ณีภูษภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๖๔.

(๔) พระพุทธรูปประทับยืน

พระพุทธรูปประทับยืน พบที่วัดจอมทอง อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ครองจีวรแบบคลุม จีวรบางเป็นริ้วบางแนบพระองค์ พระหัตถ์ซ้ายถือช้าย จีวร หรือที่เรียกว่า กฏกมุทรา ส่วนพระหัตถ์ขวาชำรุด ซึ่งเดิมอาจจะแสดงวิตรรกมุทรา (ปางธรรม)

^{๒๗} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗๐.

ลักษณะการครองผ้าและลักษณะจีวรที่เป็นริ้ว ตลอดจนลักษณะชายผ้าต่างๆ แสดงลักษณะศิลปะภาคใต้ ที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของศิลปะอินเดียทางภาคตะวันออกเฉียงใต้^{๒๘}

ภาพที่ ๔๔ พระพุทธรูปประทับยืน สำริด พบที่วัดจอมทอง
ที่มา : อนุรักษ์ภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๖๓.

(๕) พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานธรรม

พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานธรรม สำริด ในรายการพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อิทธิพลเขมร ศิลปะบายน สูงพร้อมฐาน ๔๓.๕ ซม. ฐานกว้าง ๑๕.๕ ซม. ฐานยาว ๑๙ ซม.พบที่วัดนางตรา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพระพุทธรูปประทับยืน

^{๒๘} อนุรักษ์ภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๖๓.

ตรง พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณยาวจรดพระอังสา พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์หนา ครองจีวรห่มคลุมเรียบ ไม่มีลาย แนบพระวรกาย ชายจีวรห้อยลงมาเสมอกันทั้งสองด้าน เห็นเส้นแนวขอบผ้าสบงตกแต่งด้วยลายดอกไม้ พระกรทั้งสองข้างยกเสมอพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออกทางด้านหน้าจีบ นิ้วพระหัตถ์ด้วยพระคัมภีร์ (นิ้วชี้) และพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) แสดงปางวิตรรกะ (ปางประทานธรรม) มีประภาวลีด้านหลังโปร่ง และรากษสนั่งถือกระบองที่ฐาน เป็นพระพุทธรูปครองจีวรห่มคลุม พระหัตถ์ทั้งสองข้างแสดงปางประทานธรรม จากลักษณะการแสดงปางนี้เป็นอิทธิพลของศิลปะมอญ จากลักษณะขอบบนของผ้าสบงที่ตกแต่งด้วยลายดอกไม้ และมีประภาวลีโปร่ง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากศิลปะเขมรในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙^{๒๙}

ภาพที่ ๔๕ พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานธรรม สำริด พบที่วัดนางตรา

ที่มา : พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, หน้า ๘๔.

^{๒๙} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, หน้า ๘๔.

(๖) พระพุทธรูป สำริด

พระพุทธรูปสำริด ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๐ พบที่วัดใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนบนขององค์พระพุทธรูปยื่น พระหัตถ์อาจจะแสดงอภยมุทรา (ปางประทานอภัย) แต่ชำรุดหักหายไป ลักษณะพระพักตร์อิม พระขนงโก่ง พระเนตรอม พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อิมมีปมพระหนุ ขมวดพระเกศาเป็นปมเล็ก ยอดพระเมาลีชำรุดหักหายไป ทรงครองอุตตราสังค์ (จีวร) แบบห่มดองบางแนบพระองค์ ขอบอันตรวาสก (สบง) โค้งสูง และเว้าต่ำลงใต้พระนาภี^{๓๐}

ภาพที่ ๔๖ พระพุทธรูป สำริด

^{๓๐} ณีฎฐภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๖๙.

(๗) พระพุทธรูปไม้

พระพุทธรูปไม้ สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ พบที่แก่งจันทน์วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักลงรักปิดทอง ประดับกระจก ขนาดเล็กแทบจะหาได้ยากในปัจจุบัน รูปแบบงามศิลปะเป็นลักษณะผสมระหว่างศิลปะอยุธยา กับช่างพื้นเมือง นครศรีธรรมราช โดยแกะสลักองค์พระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้ ตกแต่งประดับลวดลายส่วนสำคัญ ด้วยการปั้นรัก และปิดทองประดับกระจกส่วนมงกุฏกรองคอ พาหุรัด อย่างประณีต ปัจจุบันยังคงเห็นร่องรอยการปิดทอง และมีเศษกระจกหลุดเหลืออยู่เล็กน้อย^{๓๑}

ภาพที่ ๔๗ พระพุทธรูปไม้

(๘) พระพุทธรูปปางประทานอภัย

พระพุทธรูปปางประทานอภัย สำริด อิทธิพลอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับยืน พระหัตถ์แสดงอภัยมุทรา (ปางประทานอภัย) ทรงสวมมงกุฎมียอดตรงกลางเป็นรูปกรวย ประดับกรองศอรอบพระคอ คาดรัดประคตประดับด้วยเพชรพลอยทับ

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

ขอบสบง ซึ่งลักษณะของรัตประคตเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคใต้ คือ เป็นแถบกว้าง ตรงกลางย่อลงมาเป็นรูปสามเหลี่ยม แสดงถึงอิทธิพลของเครื่องประดับตัวแสดงโนรา อันเป็นการแสดงพื้นเมืองของทางใต้^{๓๒}

ภาพที่ ๔๘ พระพุทธรูป สำริด

(๙) พระพุทธรูปปางประทานอภัย ทรงเครื่อง

พระพุทธรูปปางประทานอภัย ทรงเครื่อง สำริด อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง หรือในปางปราบท้าวมหาชมพูดี ประทับยืนพระหัตถ์ ทั้งสองยกขึ้นแสดงอภัยมุทรา (ปางประทานอภัย) เครื่องประดับต่างๆ แสดงลักษณะเอกลักษณ์ศิลปะภาคใต้อย่างเด่นชัด

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

ทั้งมงกุฏ กรองศอ ทับทรวงปิ่นแหลม และชายไหว ชายแครงอันเป็นเครื่องประดับของผู้เล่นโนราอย่างแท้จริง^{๓๓}

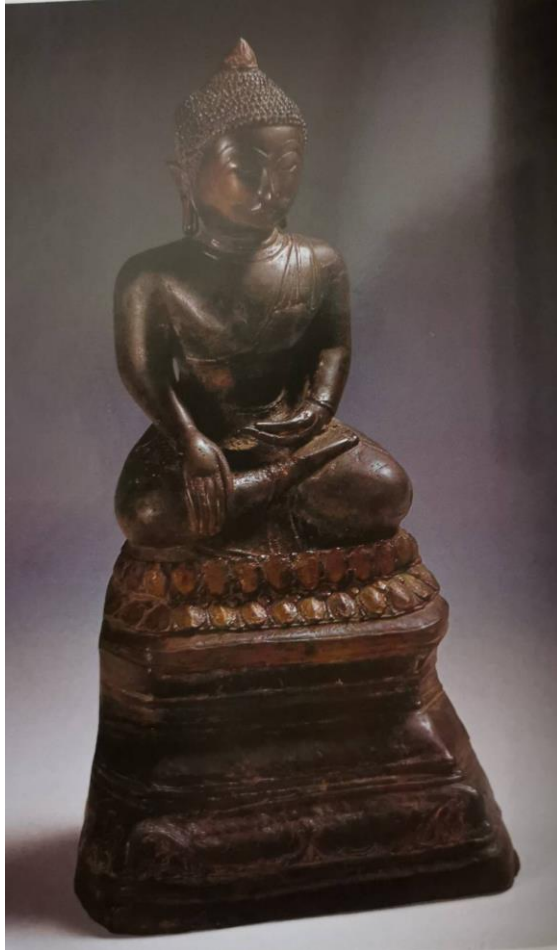
ภาพที่ ๔๙ พระพุทธรูปปางประทานอภัย ทรงเครื่อง

(๑๐) พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปปางมารวิชัย สำริด ศิลปะอยุธยาภาคใต้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวทรงสูง พระหัตถ์แสดงภูมิสปรมุทรา (มารวิชัย) มีลักษณะซึ่งแสดงให้เห็นถึงศิลปะอยุธยาในภาคใต้ ในสกุลช่างนครศรีธรรมราชที่เรียกว่า “พระพุทธรูปลิหังค์” หรือ “พระขนมต้ม” โดยมีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลมกว้าง เม็ดพระศกเป็นรูปก้นหอย

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ยอดพระเมาลีเป็นต่อมคล้ายดอกบัวตูม พระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสันแหลม พระโอษฐ์เล็กบางครอง
 จีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิสั้นอยู่เหนือพระอังสา พระวรกายอวบอ้วน พระอุระตันปิ่นพระองค์คอดเล็ก^{๓๔}

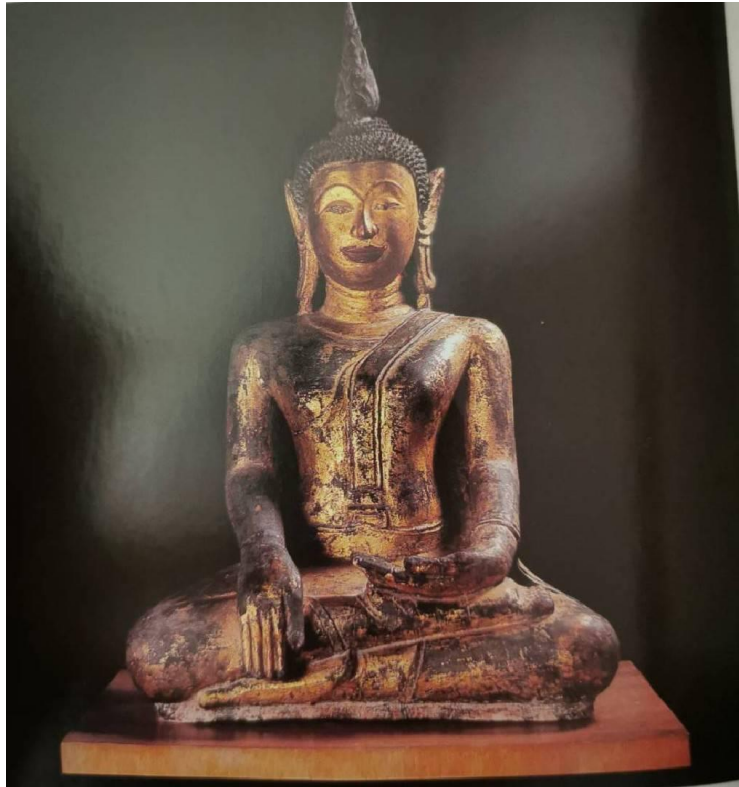
ภาพที่ ๕๐ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย สำริด

(๑๑) พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ดินเผา สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ พบที่ วัดสระ
 เรียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์นี้ เป็นพุทธศิลป์แบบ
 ภาคใต้ ลักษณะเด่นคือ วัสดุที่สร้างเป็นดินเผา ปิดทอง รัศมีเป็นไม้จำหลัก ประดับกระจกสี
 พระพุทธรูปที่สร้างด้วยดินเผาพบน้อยมาก^{๓๕}

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

ภาพที่ ๕๑ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ดินเผา

๔.๒.๒ ธรรมจักร

ธรรมจักร พบที่ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ เป็นสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาที่หมายถึงพระธรรมคำสั่งของพระพุทธเจ้า แต่ในยุคต่อมาธรรมจักรสามารถเป็นหลักฐานที่สื่อให้เห็นถึงคติความเชื่อทั้งในพุทธศาสนานิกายมหายานและหินยาน สำหรับความเชื่อทางด้านมหายานนั้น วัชรอาสน์ ของพระพุทธองค์ประดิษฐานอยู่บนแนวเส้นรอบวงของวงล้อที่มีซี่ล้อพันซี่ และเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน วงล้อที่มีซี่ ๑,๐๐๐ ซี่ ก็ได้ปรากฏอยู่ด้านนอกของพระโกศด้วย นอกจากนี้แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ของพระศรีอารียเมตไตรยโพธิสัตว์ (พระศรีอารีย์) พระพุทธเจ้าในอนาคตและพระไวโรจนะ^{๓๖}

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ภาพที่ ๕๒ ชิ้นส่วนธรรมจักร ดินเผา

๔.๒.๓ หน้าบัน ไม้จำหลัก

หน้าบัน ไม้จำหลัก พุทธศตวรรษที่ ๒๔ ขนาดกว้าง ๔๐๗ เซนติเมตร สูง ๓๒๘ เซนติเมตร พบที่วัดสระเรียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นภาพเทพรำประทับยืนบนศิระษะคนแคระ ซึ่งอาจจะแปลงมาจากคิวนาฏราชก็ได้ มีเทวดาพนมมือขนานบอยู่ทั้งสองข้าง เนื้อที่รอบๆ สลักเป็นลายดอกพุดตาน อันเป็นดอกไม้ที่เป็นที่นิยมในศิลปะจีน ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลเข้ามาใช้ในงานศิลปะของไทยเป็นเวลานาน ลายดอกพุดตานนี้หมายถึงความอุดมสมบูรณ์มั่งคั่ง^{๓๗}

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

ภาพที่ ๕๓ หน้าบัน ไม้จำหลัก วัดสระเรียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๔.๒.๓ พระพิมพ์

คติความเชื่อในการสร้างพระพิมพ์ จากการค้นพบพระพิมพ์ในภาคใต้จำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ในทุกพื้นที่ของภาคใต้ อันนี้ก็เป็นหลักฐานยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายของพุทธศาสนา ทั้งพบว่าพระพิมพ์ที่พบในภาคต่างๆ ของประเทศไทยส่วนใหญ่มีคติการสร้างที่สำคัญ ๔ ประการ^{๓๘} คือ

๑. สร้างเพื่อเป็นการสืบทอดอายุพุทธศาสนา โดยนิยมจารึกคาถาหัวใจพุทธศาสนา เย ธมมา ด้วยหวังว่าต่อไปภายหน้าเมื่อศาสนาเสื่อมไปแล้ว คนรุ่นหลังมาพบก็จะสามารถสืบทอดแหล่งที่มา ถูกต้อง และบางส่วนสร้างเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนต่างๆ เป็นต้น

^{๓๘} ดูรายละเอียดการสร้างพระพิมพ์ใน ศักดิ์ศรี สายสิงห์, ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า๑๗๓.

๒. สร้างเพื่อให้เป็นบุญกุศลและอุทิศผลบุญกุศลนั้นให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว
๓. สร้างเพื่อแสดงออกถึงคุณธรรมกตัญญูทวดที่ต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย
๔. สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับไว้เคารพบูชา

เราจะพบว่าพระพิมพ์ในภาคใต้นิยมทำกันมี ๒ ลักษณะ คือ พระพิมพ์ดินดิบ และพระพิมพ์ดินเผา

พระพิมพ์ดินดิบ ส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์เนื้อผง เข้าใจว่าคงมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ส่วน พระพิมพ์ดินเผาที่พบในภาคใต้ มีเนื้อดินที่ต่างกันเผาด้วยอุณหภูมิค่อนข้างสูง มักมีสีขาวนวลสีส้มแดง และสีเหลืองนวล เป็นพระพิมพ์แผ่นสี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม และรูปแบบกลม ทั้งพระพิมพ์ดินดิบ และพระพิมพ์ดินเผา ส่วนใหญ่ทำเป็นภาพพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนา ภาพพระโพธิสัตว์ และบางที่มีจารึกคาถา “เย ธมมา” ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือคาถาอื่น ซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับคติพุทธศาสนามหายาน

พระพิมพ์ดินเผา มีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ พระพิมพ์ดินเผารุ่นแรกๆ ส่วนใหญ่พบในแหล่งโบราณคดีที่เป็นถ้ำสำหรับพระพิมพ์ดินเผาในภาคใต้ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยุ้จักกันดีในบรรดาผู้นิยมพระเครื่องในปัจจุบัน โดยเรียกชื่อตามแหล่งที่มา เช่น พระนางตรา จากวัดนางตรา ตำบลไทยบุรี อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครศรีธรรมราช พระท่าเรือ จากวัดโพธิ์ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พระนาขอม จากซากโบราณสถานวัดนาขอม ตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช พระพิมพ์เหล่านี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๙^{๓๙}

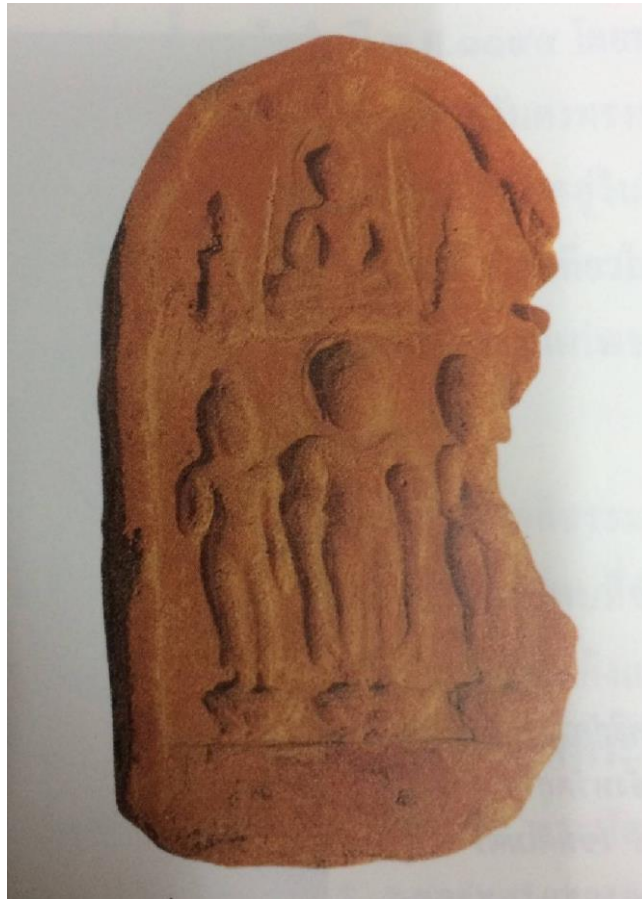
อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงพระพิมพ์ที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราชก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยแบ่งตามอายุสมัย โดยไม่ลำดับตามพื้นที่ที่มีการค้นพบและไม่คำนึงถึงรูปแบบของพระพิมพ์ได้แก่

(๑) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ โดยพระพิมพ์เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนบนดอกบัว พระหัตถ์แสดงปางประทานอภัย? อายุประมาณครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีพระโพธิสัตว์ประทับยืนขวาข้างบนดอกบัว เหนือพระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าอีกหนึ่งพระองค์ประทับนั่งสมาธิขวาข้างด้วยองค์สลับและธรรมจักร ดินเผา สูง ๗.๕ เซนติเมตร ซึ่งมีการ

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

ค้นพบที่วัดท้าวโคตร จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร^{๔๐}

ภาพที่ ๕๔ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ พบที่วัดท้าวโคตร

(๒) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทและพระโพธิสัตว์ขนาดข้าง โดย
พระพิมพ์เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่ง/ยืนห้อยพระบาท และพระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานธรรม
และขนาดข้างด้วยพระโพธิสัตว์ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ ค้นพบที่กรุกำแพงถม อำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช^{๔๑} ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช

^{๔๐} พิริยะ ไกรฤกษ์, พระโพธิสัตว์ : ประติมากรรมที่พบในภาคใต้, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคใต้ เล่ม ๑๑, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑๐๐.

^{๔๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, วิเชียร ณ นคร, พระเครื่อง กรุเมืองนครฯ, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคใต้ เล่ม ๑๐, หน้า ๔๙๑๙.

ภาพที่ ๕๕ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์

(๓) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับยืน

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับยืน ขนาดข้างซ้ายสูง ๑.๓๓ ซม. ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ มีการค้นพบที่กรุวัดกำแพงมณี อำเภอมะนัง นครศรีธรรมราช^{๔๒} ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๑๙.

ภาพที่ ๕๖ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับยืน พบที่กรุวัดกำแพงฉม

(๔) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ขนาดข้างด้วยพระโพธิสัตว์
 ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ ค้นพบที่กรุวัดกำแพงฉม อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ปัจจุบันเก็บรักษา
 ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๕๗ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์

(๕) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ พบที่ ถ้ำเขาชุมทอง อำเภอรัตนพิบูลย์ นครศรีธรรมราช^{๔๓} ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ภาพที่ ๕๘ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๒๐.

(๖) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้ามารวิชัย

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้ามารวิชัย อยู่บนบัลลังก์ ภายซุ้ม ขนาบข้างด้วยองค์สฤป
ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๘ พบที่กรุวัดนาสน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช^{๔๔}

ภาพที่ ๕๙ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่กรุวัดนาสน

(๗) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์ ราวครึ่งแรก
ของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่กรุวัดพระนางตรา โดยลักษณะของพระพิมพ์มีพระพุทธเจ้าปางนาคปรก
ขนาบข้างด้วยพระอวโลกิเตศวรทางด้านขวาของพระองค์ และพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา ทางด้าน
ซ้ายของพระองค์และเหนือขึ้นไปทางด้านขวาของพระองค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ตรงกลาง
เป็นพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา ๑๑ เศียร และถัดไปเป็น พระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา ๒ กร
ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพุทธศาสนมหายาน ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร^{๔๕}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๑๘.

^{๔๕} พริยะ ไกรฤกษ์, “พระพิมพ์: ที่พบในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๐,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม ๑๐, หน้า ๕๐๕๑.

ภาพที่ ๖๐ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนابข้างด้วยพระโพธิสัตว์

(๘) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่กรุวัดพระนางตรา และกรุพระเวียง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ดินเผา โดยพระพิมพ์มีลักษณะเป็นแบบตรีกาย โดยมีพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย และขนابข้างด้วยพระพุทธเจ้านาคปรก ปัจจุบันเก็บรักษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร^{๔๖}

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๕๑.

ภาพที่ ๖๑ พระพิมพ์ปางมารวิชัย ดินเผา พบที่กรุวัดพระนางตรา

(๙) พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์
อวโลกิเตศวร

พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา พบที่กรุวัดเขียน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นพระพิมพ์เนื้อดินเผา สีแดงหม่นคล้ายมันปู ทรวดทรงคล้ายผาลไถหรือใบพลูตัด ปัจจุบันเก็บรักษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร^{๔๗}

^{๔๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ และวิเชียร ณ นคร, “พระเครื่อง; กรุเมืองนครฯ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑๐, หน้า ๔๙๑๖.

ภาพที่ ๖๒ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

(๑๑) พระพิมพ์พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพิมพ์พระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาบข้างด้วยพระสาวก พระพิมพ์พระพุทธรูปปางมารวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ กรุพระนางตรา กรุวัดนาสนและเจดีย์เก่าวัดท่าวโคตร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เก็บรักษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร^{๔๘}

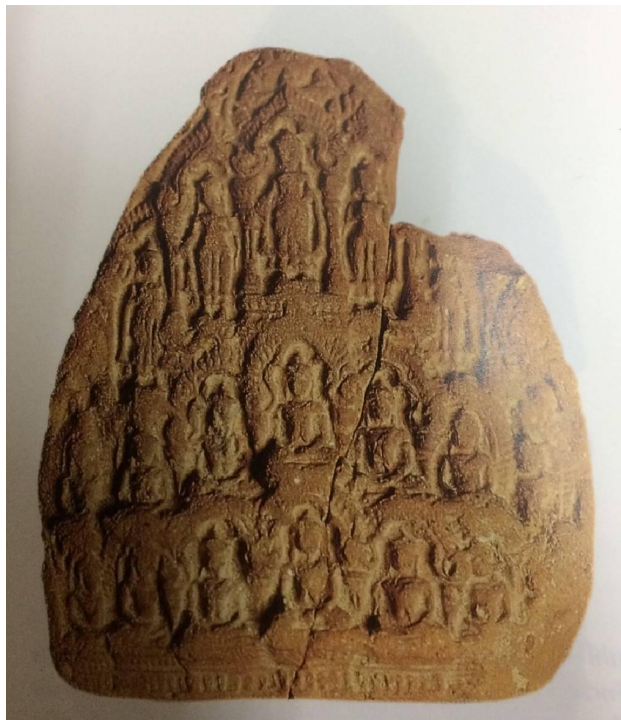
ภาพที่ ๖๓ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่กรุวัดนาสน

(๑๒) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์ ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่กรุวัดโพธิ์ท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ดินเผาสูง ๑๐.๕ เซนติเมตร ลักษณะพระพุทธรูป ๑๙ พระองค์ โดยแบ่งภาพออกเป็น ๓ แถว แถวบนเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องยืนปัทมาสน์ ๕ พระองค์

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๑๘.

พระพุทธเจ้าองค์กลางทรงยืนอยู่ในซุ้มเรือนแก้วยอดปราสาท ยกพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้างในระดับพระอุระ ส่วนพระพุทธเจ้าอีก ๔ พระองค์ ทรงยืนบนปัทมาสน์อยู่ในซุ้มเรือนแก้วลดหลั่นลงมาทั้ง ๒ ข้าง พระพุทธเจ้าองค์เคียงข้างทางด้านขวาของพระองค์ห้อยพระหัตถ์ขวา ส่วนองค์ทางด้านซ้ายห้อยพระหัตถ์ซ้ายแถวกลางและแถวล่างแสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงเครื่อง ๗ พระองค์ ประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้วเรียงต่อกัน พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์กลางประทับแสดงปางมารวิชัย ส่วนพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ซึ่งขนานข้างทั้ง ๒ ด้านๆ ละ ๒ พระองค์ประทับสมาธิ ปัจจุบันเก็บรักษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมิชมิมาวาส สงขลา^{๔๔}

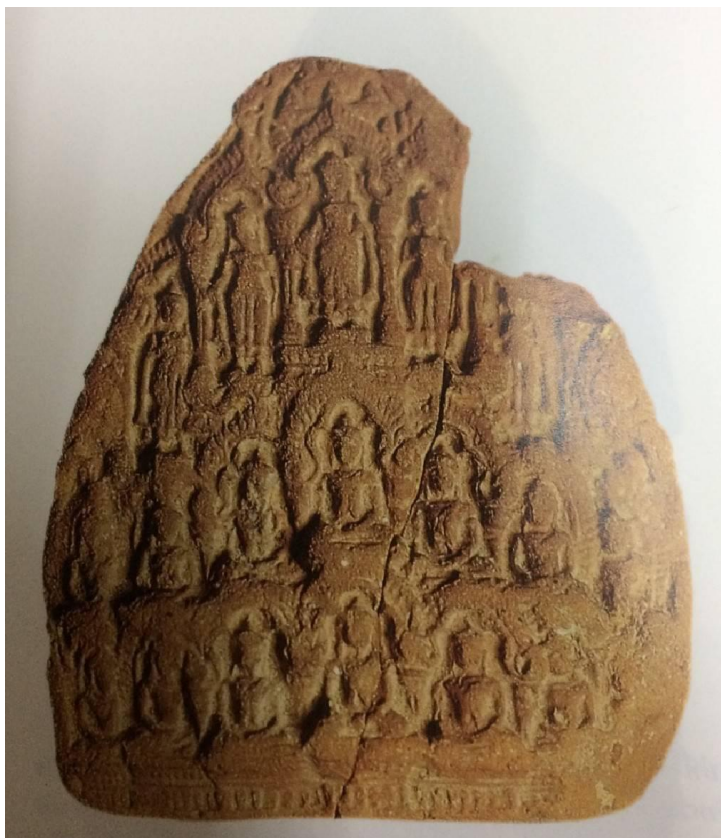
ภาพที่ ๖๔ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ พบที่กรุวัดโพธิ์ท่าเรือ

(๑๓) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์

พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์ ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่กรุวัดนาขอม (ร้าง) อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ดินเผา ลักษณะแสดงพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ประทับบนบัลลังก์อยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ตอนบนแสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับปางมารวิชัยอยู่ในซุ้มเรือนแก้วยอดปราสาท ซึ่งมียอดเป็นตรีศูลและมีกึ่งโพธิ์ปรก พระวรกายมีขนาดใหญ่กว่าองค์

^{๔๔} พิริยะ ไกรฤกษ์, พระพิมพ์ ที่พบในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๐, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๐, หน้า ๕๐๕๒.

อื่นๆ ขนาบด้วยภาพพระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ประทับสมาธิอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ตอนล่าง พระพุทธเจ้าประทับสมาธิบนบัลลังก์อยู่ในซุ้มเรือนแก้วทั้ง ๓ พระองค์^{๕๐}

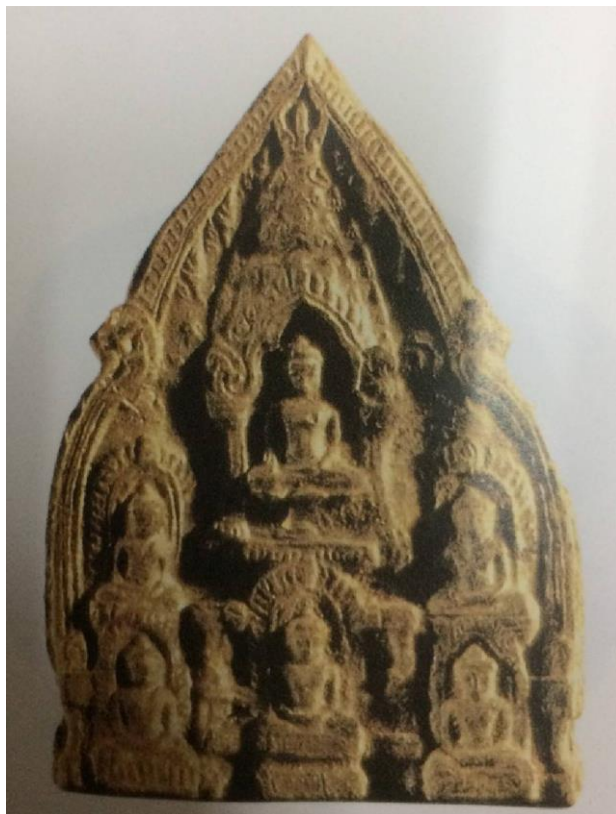

ภาพที่ ๖๕ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์ พบที่กรุวัดนาขอม

(๑๔) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับปางมารวิชัย

พระพิมพ์ดินเผา กรุวัดพระเวียง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อายุประมาณครึ่งหลัง พุทธศตวรรษที่ ๑๘ แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับปางมารวิชัยบนบัลลังก์ ๒ ชั้น อยู่ในปรางค์ซึ่ง ตกแต่งด้วยรูปสิงห์แบกที่ฐานของปรางค์ ยอดปรางค์มีตรีศูลซึ่งอยู่ในต้นโพธิ์ ขนาบข้างด้วย พระพุทธเจ้าประทับปางสมาธิบนฐานภายในซุ้มเรือนแก้วทั้ง ๒ ด้านของพระองค์

^{๕๐} พิริยะ ไกรฤกษ์, “พระพิมพ์: ที่พบในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๐,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑๐, หน้า ๕๐๕๐.

ภาพที่ ๖๖ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับปางมารวิชัย

(๑๕) พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับแสดงปางมารวิชัย

พระพิมพ์ดินเผา กรุวัดโพธิ์ท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แสดงภาพพระพุทธเจ้า ๑๙ พระองค์ โดยแบ่งภาพออกเป็น ๓ แถว แถวบนเป็นพระพุทธเจ้าทรงเครื่องประทับยืนบนปัทมาสน์ ๕ พระองค์ พระพุทธเจ้าองค์กลางประทับยืนอยู่ในซุ้มเรือนแก้วยอดปราสาท ยกพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้างในระดับพระอุระ ส่วนพระพุทธเจ้าอีก ๔ พระองค์ทรงยืนบนปัทมาสน์อยู่ในซุ้มเรือนแก้วลดหลั่นลงมาทั้ง ๒ ข้าง พระพุทธเจ้าองค์เดียวข้างทางด้านขวาของพระองค์ห้อยพระหัตถ์ซ้าย แถวกลางและแถวล่างแสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงเครื่อง ๗ พระองค์ ประทับยืนภายในซุ้มเรือนแก้วเรียงต่อกัน พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์กลางประทับแสดงปางมารวิชัย ส่วนพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ซึ่งขนานข้างทั้ง ๒ ด้านๆ ละ ๒ พระองค์ ประทับสมาธิ^{๕๑}

^{๕๑} นงคราญ ศรีชาย, นครศรีธรรมราชก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, ใน ประวัติศาสตร์โบราณคดี นครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔.

ภาพที่ ๖๗ พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับแสดงปางมารวิชัย

๔.๒.๔ พระโพธิสัตว์

(๑) พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร สำริด อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ พบบริเวณ ไกล้วัดพระเพรง ขณะที่ทำการสร้างถนนสายวัดหนองแดน อำเภอเมือง ลักษณะของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีพระวรกายลำสัน พระพักตร์กลม ทรงยืนอยู่บนฐานปัทมาสน์ หรือฐานบัวคว่ำ บัวหงาย เก้าพระเศศาเป็นทรงชฎามกุฏ มีรูปพระธยานิโอมิตกะประทับอยู่ด้านหน้าสวมกระบังหน้าทรงสามเหลี่ยม อยู่กลางพระนลาฏ และเหนือพระกรรณทั้งสองข้าง ด้านหลังพระเศียรมีรัศมี พระหัตถ์ ขวามือทรงถือลูกประคำ (อักษมาลา) พระหัตถ์ซ้ายวางแสดงปางประทานพร พระหัตถ์ซ้ายบนทรงถือหนังสือ พระหัตถ์ซ้ายล่างทรงถือดอกบัวบาน (ปัทมา) ทรงสายธูราทำด้วยผ้าแพรพาด พระอังสาซ้ายเฉียงไปทางป้านพระองค์ด้านขวาพระวรกาย ทรงพระภูษายาวเกือบถึงข้อพระบาทและคาดหนังสือที่พระโสณี^{๕๖}

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

ภาพที่ ๖๘ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่วัดพระเพรง อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช

(๒) พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ พบที่โบราณสถานตุมปัง อำเภอท่าศาลา นครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ องค์นี้มีลักษณะพระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน พระหัตถ์ขวาหักหายไป พระหัตถ์ซ้ายนิ้วพระหัตถ์หักหายไป พระอุระค้ำ ปั้นพระองค์สูง พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเนตรเหลือบมองลงต่ำ พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ค่อนข้างบาง ทรงเกล้าพระเกศาเป็นรูปชฎามุกุฎทรงกรวยเจาะเป็นช่องเล็กๆ รูปสามเหลี่ยมคล้ายช่องสำหรับใส่พระอมิตะหรือใช้บรรจุสถูปขนาดเล็กประดับ และสวมบังหน้าตกแต่ง ทรงยื่นพระบาทชิดกัน ทรงพระภูษายาวเหนือข้อพระบาทเล็กน้อย ผูกโบที่พระโสณีพร้อมคาดปิ่นหนึ่งทับ พร้อมทั้งทรงสวมกรองพระศอสามเส้น

ภาพที่ ๖๙ พระโพธิสัตว์ พบที่โบราณสถานตุมปัง อำเภอท่าศาลา นครศรีธรรมราช

(๓) พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร สัริตอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ พบบริเวณ ไกล้วัดพระเพรง ขณะที่ทำการสร้างถนนสายวัดหนองแตง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีพระวรกายลำสัน พระพักตร์กลม ทรงยืนอยู่บนฐานปัทมาสน์ หรือฐานบัวคว่ำบัวหงาย เก้าพระเศศาเป็นทรงชฎามกุฏ มีรูปพระธยานิโอมิตะประทับอยู่ด้านหน้า สวมกระบังหน้า ทรงสามเหลี่ยม อยู่กลางพระนลาฏ และเหนือพระกรรณทั้งสองข้าง ด้านหลังพระเศียรมีรัศมี พระหัตถ์ขวาบนทรงถือลูกประคำ (อักษมาลา) พระหัตถ์ขวาล่างแสดงปางประทานพระ พระหัตถ์ซ้ายบนทรงถือหนังสือ พระหัตถ์ซ้ายล่างทรงถือดอกบัวบาน (ปัทมะ) ทรงสายธูราทำด้วยผ้า

แพรพราดพระอังสาซ้ายเฉียงไปทางบั้นพระองค์ด้านขวาพระวรกาย ทรงพระภูษายาวเกือบถึงข้อพระบาทและคาดหนังเสือที่พระโสณี^{๕๓}

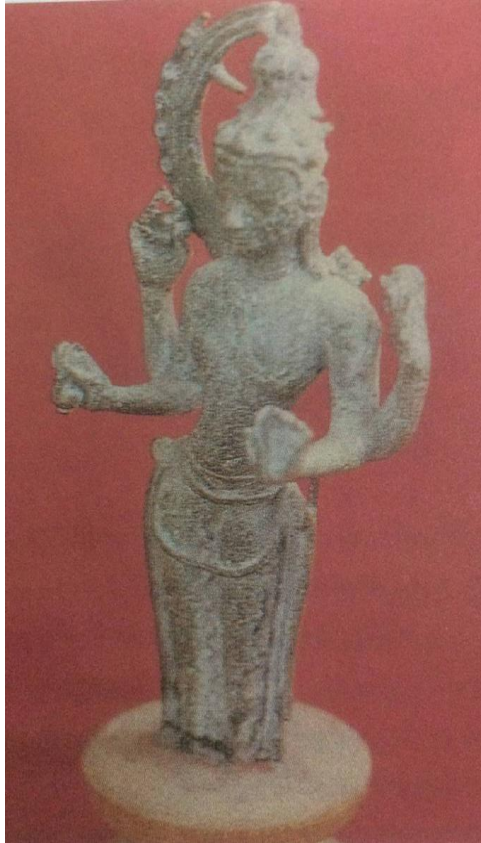
ภาพที่ ๗๐ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร พบที่ ตำบลท่าเรือ

(๔) พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร พบที่ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ทำจากสำริด อายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๔ มีลักษณะพระวรกายพอมบาง พระอุระเล็ก บั้นพระองค์สูงคอด พระพักตร์กลม พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์อมยิ้ม ทรงยืนตรง ทรงเกล้าพระเกศาเป็นรูปชามุกุฎ มีพระพุทเจ้าอมิตะประทับอยู่ด้านหน้าและสวมกระบังหน้าซึ่งมีเครื่องประดับรูปสามเหลี่ยมตกแต่งที่กลางพระนลาฏและเหลือบพระกรรณทั้ง ๒ ข้าง เบื้องหลังพระเศียรมีศิรจักรเป็น

^{๕๓} อนุรักษ์ภัทร จันทวิษ, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๕๕.

รูปเปลวเพลิง พระหัตถ์ซ้ายล่างทรงถือก้านดอกบัวบานสีชมพูซึ่งหักหายไป ทรงพระภูษายาว คาดปั้น
 แห้งผ้าทับและตกแต่งด้วยผ้าที่ตกลงเป็นวงโค้งทางด้านหน้าของต้นพระเพลาแล้วยกเป็นโบที่
 พระโสณิทั้ง ๒ ข้าง^{๕๔}

ภาพที่ ๗๑ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร พบที่ ตำบลท่าเรือ

(๕) พระโพธิสัตว์เมตไตรยะ ศิลาทราย

พระโพธิสัตว์เมตไตรยะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ศิลปะศรีวิชัย พบในอ่าวไทย
 บริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพักตร์กลม พระเกศาเกล้าสูงเป็นทรงชฎามกุฎมีสฎูปอยู่ด้านหน้า?
 พระกรทั้งสองข้างหักหายไป ทรงยืนในท่าตริภังค์หรือเอียงพระโสณิเล็กน้อย ทรงพระภูษายาว ท่อน
 ล่างตั้งแต่พระขงฆ์ลงไปหักหาย

^{๕๔} พิริยะ ไกรฤกษ์, “พระโพธิสัตว์ : ประติมากรรมที่พบในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
 ภาคใต้ เล่มที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑๐๘.

(๖) นางปรัชญาปารมิตา ๒ กร

นางปรัชญาปารมิตา ๒ กร พบที่วัดพระเดิม อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช สำริด สูง ๒๗ เซนติเมตร โดยทรงมีลักษณะพระวรกาย ประทับขัดสมาธิเพชรบนปัทมาสน์ซึ่งบานออกจากกอบัว ที่ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองลดหลั่นกัน ๒ ชั้น ปัทมาสน์ยังมีดอกบัวขนาดเล็กรองรับ พระหัตถ์ทั้งสองอยู่ในปางปฐมเทศนา ทรงพระภูษาจีบเป็นริ้วยาวกรอมข้อพระบาทคาดทับด้วยสายปิ่นแห่งรูปลูกประคำแล้วทิ้งชายพระภูษาลงด้านหน้าทรงสวมกรองศอพาหุรัด ทองกระกร^{๕๕}

ภาพที่ ๗๒ นางปรัชญาปารมิตา สำริด กำหนดอายุราวครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ ๑๗

^{๕๕} พิริยะ ไกรฤกษ์, “เทพในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน : ประติมากรรมที่พบในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ ๗, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔๘๖.

(๖) ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ปรีชญาปารมิตา

ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ปรีชญาปารมิตา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช สักริตแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะลพบุรี ซึ่งประติมากรรมชิ้นนี้มีพระพักตร์รูปเหลี่ยม สวมอุณหิศ (กระบังหน้า) พระชนงค่อนข้างตรง พระนาสิกเป็นสัน พระโอษฐ์เป็นเส้นตรง นุ่งผ้ายาวคาดปั้นเหน่งรอบพระโสณี ทำด้วยเพชรพลอยมีอุบะห้อยประดับเป็นระยะ ชายพกจะดึงต่ำลงมาปิดขอบปั้นเหน่ง ชายผ้าด้านหน้าปล่อยให้ห้อยยาว เป็นรูปคล้ายหางปลา ทบไปมาตามลักษณะศิลปะเขมรแบบบายน ซึ่งเป็นที่นิยมอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทรงศิราภรณ์ กรองคอ พาหุรัด เกยูร และกำไลข้อพระบาท^{๕๖} อย่างไรก็ตาม เนื่องจากว่าประติมากรรมองค์นี้มีขนาดเล็ก จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า อาจมีการนำมาจากภาคกลางของประเทศไทย^{๕๗}

ภาพที่ ๗๔ นางปรีชญาปารมิตา พบที่ตำบลท่าเรือ

^{๕๖} อนุรักษ์ภัทร จันทวิช, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช, หน้า ๖๕.

^{๕๗} พิริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๔๐.

๔.๓ หลักฐานจากตำนาน

การบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตของมนุษย์สมัยแรกๆ นิยมบันทึกไว้บนแผ่นหินหรือวัสดุที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติ ดังที่ **วิญญา พร้อมศักดิ์โสภณ**^{๕๘} ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ตั้งแต่อดีตกาลมนุษย์พยายามบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมถึงการเล่าเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อที่จะถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ต่อไป การบันทึกเรื่องราวเป็นตัวอักษรในยุคแรกๆ มักจะบันทึกไว้บนแผ่นหิน โดยใช้วิธีเขียนด้วยสีหรือวิธีแกะสลัก นอกจากนี้ยังมีการบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้บนวัสดุอื่นๆ ที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ ใบลาน เป็นต้น”

และนอกจากนี้แล้ว ก่องแก้ว วีระประจักษ์^{๕๙} ยังได้กล่าวถึงพัฒนาการและคุณค่าในการบันทึกของมนุษย์ กล่าวโดยสรุปได้ว่า “เมื่อมนุษย์ได้คิดประดิษฐ์กระดาษขึ้นใช้จากวัสดุท้องถิ่น การบันทึกเหตุการณ์ ความเชื่อ คำสอนและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม จึงได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบนกระดาษ สิ่งที่ได้บันทึกไว้ถือได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมและผลงานทางสติปัญญาของมนุษย์อันปรากฏประจักษ์อยู่ในเอกสารโบราณซึ่งเป็นหลักฐานวิชาการที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของประเทศชาติและภูมิหลังของอารยธรรมแห่งสังคมมนุษย์ เอกสารที่บันทึกสรรพวิชาการของมนุษย์เหล่านั้นเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรม วัฒนธรรม จริยธรรม มนุษยธรรม และคุณธรรมที่มีมาแต่อดีต สามารถใช้เป็นแบบอย่างในการปูพื้นฐานสู่สังคมปัจจุบันและอนาคต”

เฉพาะภาคใต้ของประเทศไทยซึ่งเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาช้านาน วัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่ก็เกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมจีน ดังที่ ประทีป ชุมพล^{๖๐} ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ได้มีชาวอินเดียและจีนนำวัฒนธรรมมาเผยแพร่ให้แก่ชาวพื้นเมืองโดยเฉพาะอินเดียได้นำเอาวัฒนธรรมด้านศาสนาเข้ามา ซึ่งมีทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู ตลอดจนการใช้ตัวหนังสือตามแบบอินเดีย หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘-๑๐ เช่น พระพุทธรูปแบบอมราวดีซึ่งพบที่จังหวัดนราธิวาส พระพุทธรูปแบบคุปตะ ซึ่งพบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เทวรูปพระนารายณ์

^{๕๘} วิญญา พร้อมศักดิ์โสภณ, “การทำกระดาษญี่ปุ่น,” ศิลปากร, ๓๔ (๓) : ๔๓-๕๑ ; พศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๓๔.

^{๕๙} ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “การอนุรักษ์ใบลาน,” ศิลปากร, ๓๓ (๓) : ๒๓-๓๓ ; พศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๒.

^{๖๐} ประทีป ชุมพล, **วรรณกรรมภาคใต้**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, ๒๕๑๙, หน้า ๑-๒.

ศิลา ซึ่งพบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเทวรูปรุ่นเก่าที่สุดเท่าที่ค้นพบในแถบเอเชียอาคเนย์ และยังพบอักษรจารึกศิลาหลายหลักเป็นจารึกรุ่นเก่า ใช้ตัวอักษรที่รับอิทธิพลอักษรอินเดียได้ มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๙-๑๔ เช่น จารึกวัดพระมหาธาตุ จารึกวัดเสมาเมือง จารึกวัดมเหยงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกวัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกเขาพระนารายณ์ จังหวัดพังงา เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม หนังสือตำนานที่สำคัญในภาคใต้มีหลายฉบับ ที่รู้จักแพร่หลาย เฉพาะที่เขียนด้วยภาษาไทย และพิมพ์เผยแพร่แล้วมีทั้งหมดประมาณ ๑๖ ฉบับ เช่น ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองปัตตานี เป็นต้น สงบ ส่งเมือง^{๖๑} ได้กล่าวถึงตำนานเหล่านี้ว่า มีลักษณะการบันทึกที่ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อจากพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาเรื่องการนำพระบรมสารีริกธาตุไปสร้างพระบรมธาตุ การเรียกชื่อเจ้าเมืองว่า “ศรีธรรมโคกราช” เลียนแบบธรรมราชาอโศกมหาราชของอินเดีย และการปกครองหัวเมืองตามระบบเมือง ๑๒ นักษัตริย์ เป็นต้น แต่หลังจากเมืองนครศรีธรรมราช ตกเป็นเมืองบริวารของศูนย์อำนาจทางภาคกลางโดยสมบูรณ์แล้ว จาริตการบันทึกประวัติศาสตร์ทางภาคใต้ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับวิธีการบันทึก จากการบันทึกพงศาวดารของราชวงศ์ต่างๆ ในศูนย์อำนาจส่วนกลาง ซึ่งอิทธิพลทั้งทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจเหนือดินแดนภาคใต้ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะระดับชนชั้นผู้ปกครองในเมืองต่างๆ ตัวอย่างการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้ในลักษณะเช่นนี้ตัวอย่างแรกได้แก่ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือตำนานที่ใช้ศึกษาได้แก่ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช และตำนานพระนิพนพานโสทร เอกสารทั้งสามฉบับล้วนเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาแต่มีเนื้อความย้อนหลังไปในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา

๔.๓.๑ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช^{๖๒} ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ลักษณะคำประพันธ์แต่งเป็นร้อยแก้วฉบับเดิมเป็นสมุดไทยเขียนด้วยเส้นหมึกดำ เป็นอักษร ไทยย่อ ลบเลือนหลายแห่ง เนื้อหาในตำนานเล่าเรื่องเหตุการณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชแต่โบราณ ตลอดจนบอกเขตแดนเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองอุทอง เคยได้รับการตีพิมพ์แล้ว ๒ ครั้ง

^{๖๑} สงบ ส่งเมือง, “จาริตการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้,” ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือชุด, (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๔.

^{๖๒} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”, ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕), หน้า ๔๖-๖๓.

ประทีป ชุมพล^{๖๓} ได้เสนอว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อว่าเขียนโดยกลุ่มราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งมีพื้นฐานจากเพชรบุรี-อยุธยา ตำนานเมืองมีไม่แพร่หลาย และไม่เป็นที่รู้จักกันในท้องถิ่นนัก ปัจจุบันพบเพียงฉบับเดียวซึ่งอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมีลักษณะตัวอักษรที่ใช้เขียน อายุไม่เก่าไปกว่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เท่าที่ปรากฏในเนื้อหาในตำนานเล่มนี้ ไม่ได้ให้อิทธิพลกับเอกสารหรือวรรณกรรมท้องถิ่นเล่มใดเลย

ตามเนื้อหาที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึงชนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในนครศรีธรรมราชภายหลังจากการโจมตีของโจฬะ คือกลุ่มชนที่มาจากลังกาโดยเฉพาะคณะสงฆ์ และกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ย้ายถิ่นฐานมาจากดินแดนในคาบสมุทรมุทราในตำนานเมืองกล่าวว่าจากเมืองหงสาวดี และเข้ามารวมกันกับชนกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม ได้แก่คนพื้นเมืองกับคนเชื้อสายอินเดียที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานแต่เดิม คนสามารถได้ผสมผสานกันโดยที่พุทธศาสนาเป็นแกนนำ

การสร้างบ้านแปลงเมืองในนครศรีธรรมราชเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง กล่าวได้ว่าไม่มีการสืบทอดความคิดดั้งเดิมแบบอินเดียโดยตรง เพราะในสมัยนี้เชื่อกันว่าความบริสุทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนานั้นอยู่ที่ลังกา และลังกาเป็นแม่บททางพุทธศาสนา ความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบอินเดียได้คลายอิทธิพลมาตั้งแต่เริ่มต้นชุมชนใหม่ โดยชาวลังกาเป็นผู้นำทางศาสนา และคนในคาบสมุทรมุทราเป็นผู้นำทางการเมือง เข้าใจว่าน่าจะตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิกรมพาทูที่ (พ.ศ. ๑๖๕๔-๑๖๗๕) หรือหลังจากนั้นไม่นานนัก

สิ่งสะท้อนความคิดแบบลังกาที่ปรากฏชัดในวรรณกรรมศาสนา ได้แก่ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ตลอดจนตำนานพระพุทธสิหิงค์และพระนิพพานโสศ

ตำนานที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนครศรีธรรมราชที่มีการบันทึกเป็นหลักฐานที่สำคัญได้แก่ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นตำนานการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชที่เก่าแก่ที่สุดในขณะนี้

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชควรถือว่าเป็นตำนานฉบับหลวง เพราะเป็นการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ที่มีพื้นฐานมาจากกรุงศรีอยุธยา และเพชรบุรี ตำนานอีกฉบับหนึ่งคือ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชควรถือว่าเป็นฉบับท้องถิ่น เพราะบันทึกถึง

^{๖๓} ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนานโบราณคดี ประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : อติต, ๒๕๓๖), ไม่มีหน้า.

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับราชวงศ์ศรีมหาราช (ศรีมหาราช) ที่มีพื้นฐานมาจากเมืองลานสกา (ลานตะกา) เมืองสระ และเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษท้องถิ่น เช่น พังพการ เป็นต้น

รากเหง้าของตำนานทั้งสองมีต้นตอจากสิ่งเดียวกันคือ ลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับพระทันตธาตุและพุทธศาสนาจากลังกา เนื้อหาตอนต้นมีความใกล้เคียงกันมากโดยเฉพาะวิธีการเขียนตำนานแบบจารีตประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระทันตธาตุ อรหันตพยากรณ์ และการสร้างพระบรมธาตุ โดยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ในตอนท้ายเป็นเรื่องการตั้งถิ่นฐานใหม่ ตำนานเมืองกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของพระพนมวัง ซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์อยุธยาเพชรบุรีและมีพื้นฐานจากอยุธยา และตำนานพระบรมธาตุดังกล่าวการตั้งถิ่นฐานของราชวงศ์มหาราช (ศรีมหาราช) ซึ่งมีพื้นฐานจากเมืองลานสกา

สามารถแบ่งเนื้อหากว้างๆ ออกเป็น ๕ ภาค^{๖๔} ดังนี้

ภาคแรก กล่าวถึงการเข้ามาของพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อรหันตพยากรณ์ และความคิดเกี่ยวกับการสร้างบ้านสร้างเมืองสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และพุทธศาสนาจากลังกาโดยเฉพาะการเข้ามาของพระทันตธาตุของอินเดียสู่ลังกา และพุทธศาสนาคณะสงฆ์ภิกษุ

ภาคสอง กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานในบริเวณหาดทรายแก้วของกลุ่มที่มาจากเมืองหงสาวดี ซึ่งมีพญานรบดีเป็นผู้นำ กล่าวถึงการเข้ามาของพุทธศาสนาจากลังกาโดยคณะสงฆ์เป็นผู้นำ กล่าวถึงการขัดแย้งของคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง แยกตัวออกมาจากนครศรีธรรมราช เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา

“...แล้วจะตั้งมฤคเจดีย์และพระพุทธรูปเจ้านั้นแล...”^{๖๕} และเมื่อเดินทางมาถึงนครศรีธรรมราช “...ปีนั้นพระยาศรีธรรมมาโคกราช (พญานรบดี) ได้สร้างสถานลหาดชายนันเป็นกรุงเมือง ชื่อเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร”^{๖๖}

สิ่งที่น่าสนใจคือ ความขัดแย้งของพระสงฆ์ในลังกา คณะสงฆ์ที่เดินทางเข้ามาในนครศรีธรรมราชนั้นเป็นคณะสงฆ์ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระทันตธาตุ ทั้งได้นำความคิดเกี่ยวกับพระทันตธาตุเข้ามาด้วย และเป็นประเด็นสำคัญในการเขียนตำนานทั้งสอง

เมื่อได้ตรวจสอบกับประวัติศาสตร์ลังกาก็จะทราบว่า ในลังกามีคณะสงฆ์ที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงคือ “สำนักสงฆ์มหาวิหาร” ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ใหญ่ที่สุดในลังกา เป็นฝ่ายที่นับถือพุทธศาสนา

^{๖๔} ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนานโบราณคดี ประวัติศาสตร์, หน้า ๕๖.

^{๖๕} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”, ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า ๔๙

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

นิกายเถรวาท (หินยาน) และใช้ภาษาบาลี สำนักสงฆ์มหาวีรหารนับถือพระรากขวัญ (กระดุกไพบลาฐ) ซึ่งนำเข้ามาไว้ในสำนักตั้งแต่สมัยพระเจ้าทวารวดีปิยะดิสสะ (พ.ศ. ๒๔๓-๓๓๓) อีกคณะหนึ่งคือ “สำนักสงฆ์อภัยคีรี” เป็นฝ่ายที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทอย่างสรวาสติวาท ใช้ภาษาสันสกฤต ฝ่ายอภัยคีรีนับถือพระทันตธาตุ (ฟัน) ซึ่งนำเข้ามาในสำนักในสมัยพระเจ้าสิริเมฆวัณณะ (พ.ศ. ๘๔๖-๘๗๔)^{๖๗} และเรื่องราวการเข้ามาของพระทันตธาตุในตำนานก็เป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์ลังกา โดยเฉพาะเรื่องราวของเจ้าชายชนกุมาร และเจ้าหญิงเหมษาลาที่ปรากฏในตำนาน ก็เป็นเรื่องราวของโอรสและพระธิดาของกษัตริย์แคว้นกสิงคราฐในอินเดียนั่นเอง

ภาคที่สาม กล่าวถึงการสิ้นสุดของศรีธรรมมาโคกราชวงศ์แรก เพราะเกิดโรคระบาดในเมือง จากนั้นมีกษัตริย์จากต่างแดน ซึ่งพญาศรีไสณรงค์พร้อมด้วยธรรมกษัตริย์พระอนุชา เข้ามาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่เมื่อสิ้นกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ นครศรีธรรมราชก็ขาดผู้ปกครองอีก

ที่น่าสนใจคือพระนามของกษัตริย์สองพระองค์ โดยเฉพาะองค์แรกคือ “ศรีไสณรงค์” ซึ่งเห็นเค้าความสัมพันธ์กับรัฐสุโขทัย เพราะชื่อดังกล่าวปรากฏอยู่ในทำเนียบกษัตริย์ครองรัฐสุโขทัย ในตำนานพระพุทธรูปหิงค้ออกนามพระร่วงว่า “เสยยรง” (ไสยรงค์)^{๖๘} และกล่าวว่ากษัตริย์สุโขทัยเคยลงไปเมืองนครศรีธรรมราช ในหนังสือพงศาวดารเหนือก็กล่าวว่า ผู้ปกครองเมืองสุโขทัยมีพระนามว่า พระศรีธรรมมาโคกราชและพระร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) นั้น เป็นพระญาติกับผู้ปกครองนครศรีธรรมราช

ภาคที่สี่ กล่าวถึงพญาศรีธรรมมาโคกราชจากเมืองอินทปัตย์ลงมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมด้วยพระอนุชาสองพระองค์คือ จันทรภาณุ กับ พงษาสุรา (คือพญาจันทรภาณุที่ ๑ และพญาจันทรภาณุที่ ๒) ภายหลังได้ทำสงครามกับพระเจ้าอู่ทองและมีมิตรกันที่สุดในที่สุด เมื่อพญาศรีธรรมมาโคกราชสิ้นพระชนม์ พระอนุชาชื่อจันทรภาณุขึ้นครองราชย์แทน ตำนานเมืองกล่าวว่า พญาจันทรภาณุครองราชย์ได้ไม่นานก็เกิดโรคระบาดภายในเมือง ส่วนตำนานพระบรมธาตุกล่าวว่า หลักการสิ้นพระชนม์ของพญาจันทรภาณุที่ ๑ และเมื่อจันทรภาณุที่ ๒ ขึ้นครองเมือง ต่อมาไม่นานก็เกิดโรคระบาด และเมืองนครศรีธรรมราชก็ขาดผู้ปกครองอีก

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเดินทางของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจากเมืองอินทปัตย์เข้ามาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งน่าจะมีเค้าเงื่อนความสัมพันธ์กับจารึกดงแม่นางเมืองที่ค้นพบใน

^{๖๗} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติพุทธศาสนาในลังกา, (พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๐), หน้า ๘๐.

^{๖๘} กรมศิลปากร, ตำนานพระพุทธรูปหิงค้อ, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗), หน้า ๗.

จังหวัดนครสวรรค์^{๖๙} ตามเนื้อหากล่าวว่าจารึกในปี พ.ศ. ๑๗๑๐ กล่าวถึงพญาศรีธรรมมาโศกราชสองพระองค์ เซเดสให้ความคิดว่า พญาศรีธรรมมาโศกราชตามปรากฏในจารึกดงแม่นางเมืองควรเป็น กษัตริย์ครองเมืองละโว้ (ลพบุรี) และเคลื่อนย้ายลงไปทางใต้เพราะอำนาจทางการเมืองเขมร^{๗๐}

ขจร สุขพานิช ตั้งข้อสมมติฐานจากจารึกดงแม่นางเมืองว่า กลุ่มน้ำเจ้าพระยาน่าจะเป็นต้นกำเนิดของราชวงศ์ศรีธรรมมาโศกราช และก่อนที่จะเคลื่อนย้ายลงสู่เมืองนครศรีธรรมราช เพราะอำนาจทางการเมืองเขมร พระองค์มีความสัมพันธ์กับท้าวอุทองแห่งรัฐอยุธยา ตามหลักฐานที่กล่าวในตำนาน ขจร สุขพานิช ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการเหตุการณ์ที่เชื่อมต่อกษัตริย์ในจารึกพоди^{๗๑} แต่บางคนได้โต้แย้งเกี่ยวกับความคิดเห็นเรื่องพญาศรีธรรมมาโศกราช เช่น ศรีศักร วัลลิโภดม สันนิษฐานว่า พญาศรีธรรมมาโศกราชน่าจะเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้น โดยเฉพาะแหล่งกำเนิดของราชวงศ์ศรีธรรมมาโศกราชจะอยู่ที่นครศรีธรรมราชโดยตรง และภายหลังเข้ามามีอิทธิพลในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ที่กล่าวว่าผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชเคยยกทัพขึ้นมายึดเมืองละโว้ได้และขึ้นครองราชย์ที่นั่น^{๗๒}

๔.๓.๒ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช^{๗๓} ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ลักษณะคำประพันธ์แต่งเป็นร้อยแก้ว พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า ในการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ว่า หนังสือนี้พิมพ์ตามต้นฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ เป็นหนังสือกระดาษฝรั่งเขียนเส้นหมึก ต้นฉบับเป็นสำเนาคัดจากหนังสือเก่า เห็นได้ตามตัวสะกดและถ้อยคำสำนวนซึ่งเก่าก่อนเวลาที่ใช้หมึก และกระดาษอย่างนั้น สันนิษฐานว่าแต่งในแผ่นดินพระนารายณ์ศักราชในที่สุดบอกปีในปลายแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง เนื้อเรื่องเป็นตำนานอย่างนิทานประจำท้องถิ่น

^{๖๙} กรมศิลปากร, **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓**, (พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘)

^{๗๐} ขจร สุขพานิช, “ราชวงศ์ศรีธรรมมาโศกราช,”

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๗๒} ศรีศักร วัลลิโภดม,

^{๗๓} ตรี อมาตยกุล, “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”, ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**, หน้า ๗๘-๙๕.

ประทีป ชุมพล^{๗๔} ได้เสนอว่า ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชน่าจะเขียนขึ้นโดยกลุ่มราชวงศ์ศรีมหาราช (ศรีมหาราช) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากราชวงศ์ท้องถิ่น และเป็นต้นเค้าให้กับตำนานฉบับอื่นๆ

ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เอกสารโบราณชิ้นนี้บางสำนวนได้รับการปริวรรตและนำมาตีพิมพ์มาแล้วหลายครั้ง และแต่งเป็นร้อยแก้วเช่นเดียวกัน โดยสำนวนที่ได้รับการตีพิมพ์นั้น ได้มีการเริ่มเรื่องด้วยเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันกับตำนานเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวมา คือ^{๗๕}

เริ่มด้วยการกล่าวถึงเมืองหนึ่งที่มีชื่อว่าทนต์บุรี เจ้าเมืองชื่อท้าวโกสีหราชมเหสีชื่อ นางมหาเทวี มีพระราชบุตรผู้พี่ชื่อนางเหมชาลา ชายชื่อเจ้าทนต์กุมาร และยังมีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อว่าทนต์บุรี ตั้งอยู่ทางฝ่ายทักษิณ เจ้าเมืองชื่อท้าวอังศุราช มเหสีชื่อจันทร์เทวี ท้าวอังศุราชมารบชิงพระทันตธาตุจากท้าวโกสีหราช ท้าวโกสีหราชขาดหัวข้างเสียเมืองแก่ข้าศึก นางเหมชาลากับเจ้าทนต์กุมารรับเอาพระทันตธาตุลงเรือสำเภามาไปลังกา เกิดลมร้าย เรือสำเภาแตก ทั้งสองพี่น้องถูกซัดขึ้นที่หาดทรายแก้วทะเลรอบ เอาพระธาตุฝังไว้ที่หาดทราย แล้วซ่อนกายอยู่ในที่ลับ มีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อพระมหาเถรพรหมเทพ มาโดยนภากาศ เห็นรัศมีพระธาตุโชติช่วงขึ้น จึงลงมานมัสการสองพี่น้องได้เล่าความแก่พระมหาเถร พระมหาเถรทำนายว่าในหาดทรายทะเลรอบนี้ภายหน้าจะมีพระยาองค์หนึ่งชื่อพญาศรีธรรมโศกราชจะมาตั้งเป็นเมืองใหญ่ แล้วจะก่อพระมหาธาตุสูง ๓๗ วา รวมทั้งสิ่งสองพี่น้องว่าหากมีทุกข์ใดๆ ให้รำลึกถึงท่าน แล้วกลับไปสองพี่น้องพาพระธาตุไป

ครั้นถึงท่าเมืองตรงได้โดยสารสำเภามา ถึงกลางทะเลเกิดอัศจรรย์สำเภามาไม่ได้ ชาวสำเภาเห็นว่าทั้งสองเดินทางมาถึงเกิดอัศจรรย์ จึงคิดจะฆ่าทั้งสองพี่น้อง สองพี่น้องรำลึกถึงพระมหาเถร พระมหาเถรนิมิตกายเป็นครุฑขนาดใหญ่มา แล้วได้บอกแก่ชาวสำเภาวาพญานาคพาบิรารมานมัสการพระธาตุ จึงเกิดอัศจรรย์ แล้วกลับไป นายสำเภาใช้ใบเดินทางไปจึงถึงลังกาทวีป เจ้าลังการับพระธาตุขึ้นไว้บนปราสาท แล้วให้สำเภาไปส่งสองพี่น้องตามที่ปรารถนาที่ทนต์บุรี โดยทรงมีพระราชสารกำชับมิให้เจ้าเมืองทำร้ายสองพี่น้อง ไม่อย่างนั้นจะเกิดศึกกับลังกา แล้วให้มหาพราหมณ์พาพระบรมธาตุทะนุถนอมหนึ่งมาฝังในที่ที่สองพี่น้องเคยซ่อนพระทันตธาตุไว้ มหาพราหมณ์กับสองพี่น้องลงสำเภามาถึงหาดทรายแก้ว มหาพราหมณ์แบ่งพระธาตุเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใส่ผอบแก้วแล้วใส่แม่ขันทองขึ้นฝังที่รอยที่เจ้าสองพี่น้องฝังพระธาตุแต่ก่อน ก่อพระเจดีย์สวมไว้ แล้วผูกภาพยนตร์ไว้รักษาส่วนพระธาตุอีกส่วนหนึ่งมหาพราหมณ์พาไปเมืองทนต์บุรี

^{๗๔} ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนานโบราณคดี ประวัติศาสตร์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

^{๗๕} วิเชียร ณ นคร, นครศรีธรรมราช, หน้า ๕๐๔-๕๑๖.

มีเมืองเมืองหนึ่ง ชื่อเมืองหงษาวดี เป็นเมืองใหญ่ มีพระพุทธรูปและศาสนสถานในพุทธศาสนามากมาย เจ้าเมืองชื่อพระญาศรีธรรมมาโคกราช มีมเหสีชื่อสังขเทพี มีบุตรชายสองคน คนหนึ่งชื่อท้าวเจตราช อีกคนหนึ่งคือ เจ้าพงศ์กระษัตริย์ อยู่มาเกิดไข้ยุบลมมหายักษ์มาทำอันตรายคนตายเป็นจำนวนมาก พระยาจึงพาญาติวงศ์ลงสำเภาก็ไปมาตั้งอยู่ริมทะเล พรานไล่เนื้อมาริมทะเล คนหนึ่งชื่อพรหมสุริยะมาถึงหาดทรายทะเลรอบ พบแก้วดวงหนึ่ง นำไปถวายพระยา พระยาให้บำคูดุสถานที่และเขียนแผนที่ แล้วจัดส่งคนและบาคูลงสำเภามาแผนที่ไปถวายเจ้าเมืองลังกา เจ้าเมืองลังกาทราบที่ไม่มีพระสงฆ์ในที่นี่ จึงให้นิมนต์พระพุทธรูปคำเกียรไป พระยาศรีธรรมมาโคกราชศรัทธาในการกุศล เกลี้ยงกล่อมให้คนที่อยู่ดงป่าเข้ามาประชุมกัน แล้วปรึกษากันว่าจะตั้งเมืองหาดทราย แล้วจะก่อเจดีย์และพระพุทธรูปไว้ เกิดไข้ยุบล คนล้มตายมาก พระยาย้ายไปกะหม่อมโคก หาดทรายทะเลรอบนั้น เมื่อศักราชได้ ๑๐๐๘ ปี พระยาได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชมหานครที่หาดทรายทะเลรอบ แล้วก่ออิฐปูนก่อพระธาตุ ครั้นนั้นพระสิหิงค์ล่องทะเลมาแต่เมืองลังกายังเกาะปิ้ง แล้วพินมาถึงหาดทรายแก้วที่จะก่อพระมหาธาตุนั้น

ครั้งนั้นมีพระยาธรรมโคกราชองค์หนึ่ง เป็นเจ้าเมืองมัทยมประเทศ มีมเหสีชื่อนางสันทมิตรา ให้นักเทศน์ถือพระราชาสารถึงพระยาศรีธรรมมาโคกราช ในพระราชาสารนั้นว่าพระยาธรรมมาโคกราชได้ก่อพระมหาธาตุได้ ๘๔,๐๐๐ องค์ แต่ยังไม่ได้พระบรมธาตุไปบรรจุ ทราบว่าพระยาศรีธรรมมาโคกราชก่อพระมหาธาตุสูง ๓๗ วา แล้วยกพระบรมธาตุขึ้นบรรจุพระบรมธาตุ แต่เมืองมัทยมประเทศพระธาตุ ๘๔,๐๐๐ องค์ยังหาพระบรมธาตุไปบรรจุไม่ได้ จะขอแบ่งพระธาตุไปบรรจุพระยาให้นักเทศน์สอนสวดมนต์ไหว้พระตามที่นักเทศน์เรียนมาแก่บาคู และปาวประกาศทั่วเมืองมีผู้เฒ่าคนหนึ่งบอกว่าขณะยังเล็กพ่อได้นำดอกไม้ไปถวายตรงนั้น พระยาจึงให้ชุดลงไปในที่นั้นจึงพบพระเจดีย์ มีภาพยนตร์รักษาอยู่ จะเอาขึ้นมาไม่ได้ พระยาจึงประกาศหาผู้สามารถแก้ภาพยนตร์ได้ ในครั้งนั้นนายจันท์ บิดาเคยไปเรียนศิลปวิทยาที่เมืองโรมพิไสย เมื่อได้มาก็กลับมาโดยสักไว้ที่ขา อักษรนั้นนายจันท์ได้เรียนไว้ นายจันท์จึงแก้ภาพยนตร์ ร้อนถึงพระอินทร์ จึงให้พระวิศณุกรรมมายกพระธาตุ พระยาจึงแบ่งให้เมืองมัทยมประเทศตามที่ขอมา พระวิศณุกรรมช่วยสร้างพระธาตุบรรจุพระบรมธาตุนั้นไว้ แล้วตั้งเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชโดยกล่าวถึงแต่ละเมืองไว้อย่างละเอียด เมืองทั้งหมดนี้มาช่วยทำอิฐปูนก่อพระมหาธาตุ แต่ทำไม่เสร็จ เกิดไข้ทำขึ้น พระยาลงสำเภานี้ ไปถึงกลางทะเลคนตายสิ้น เมืองร้างลง

เมื่อศักราชได้ ๑๑๙๖ ปี มีพระยาองค์หนึ่งชื่อ พระยาศรีไสยณรงค์ มาแต่ฝ่ายตะวันตกมเหสีชื่อนางจันทาเทวี น้องชายชื่อเจ้าธรรมกระษัตริย์ ได้เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พระสิหิงค์มาประกาศกษัตริย์แล้วอยู่ ๗ วันก็จากเมืองนครไปเมืองเชียงใหม่ พระยาศรีไสยณรงค์ถึงแก่กรรม ท้าวธรรมกระษัตริย์ได้เป็นเจ้าเมืองนั้น เมื่อศักราชได้ ๑๑๙๘ ปี ท้าวธรรมกระษัตริย์ถึงแก่กรรม

มีพระยาองค์หนึ่งชื่อท้าวศรีธรรมมาโคกราช เจ้าเมืองอินทปัตบุรีย์ น้องชายชื่อท้าวจันท
 ภาณุและท้าวพงษ์สุธา พาไพร่พลหนีไข้ห้าตั้งต้นมาราว ๘-๙ ปี มาถึงหาดทรายแก้ว พบพระมสุริยะท่า
 ไร่อยู่ และนายเทียนบัณฑิตเป็นนักบวช พระยาตั้งลงที่นั่น ทำนาไร่ ทำอิฐก่อปูนก่อกำแพงเมือง
 โดยรอบ ก่อพระมหาธาตุตามที่พระยาศรีธรรมมาโคกราชทำไว้แต่ก่อน

ผนวกรวยพงษ์อยู่เมืองหงสาวดี พาพระบตไปถวายพระบาทในเมืองลังกา ถูกพายุเรือแตก
 ถูกซัดขึ้นที่ปากพน้ำ พระยาให้ผนวชไปนิมนต์พระเถระมาจากหงสาวดีสองรูป คือ มหาปเรียนทศศรี
 และมหาสังจานุเทพ ทั้งสองรูปทำพระธาตุเสร็จ พระยาให้แต่งสำเภาไปนิมนต์พระสงฆ์เมืองลังกามา
 เสกพระมหาธาตุ พระยาให้เมืองขึ้น ๑๒ นักษัตริย์มาทำบุญฉลองพระธาตุ รู้ไปถึงบิดาท้าวอุทองเจ้ากรุง
 ศรีอยุธยา ท้าวอุทองยกพลมาตั้งริมแม่น้ำ มีพระราชสารถึงพระยา พระยาก็กยกพลไป ทักหน้าสองฝ่าย
 รบกัน ไพร่พลล้มตายมาก พระยาได้ตริกรตรงถึงผลบุญที่เคยทำมามากมายการทำศึกให้คนตายเป็น
 เวน จึงขอเป็นไมตรีกับท้าวอุทอง พระยาถึงแก่กรรมเมื่อศักราช ๑๒๐๐ ปี พระยาจันทภาณุเป็นเจ้า
 เมือง พระยาพงษ์สุธาเป็นพระยาจันทภาณุ ตั้งฝ่ายทักษิณพระมหาธาตุเป็นเมืองพระเวียง ต่อมาท้าว
 ศรีธรรมมาโคกราชถึงแก่กรรม พระยาจันทภาณุเป็นเจ้าเมือง เมืองชวดยกพลมาทางเรือแต่รบเอาเมือง
 ไม่ได้ ส่วนพระมหาเถรสังจานุเทพจากนครป่าหมากมาขอที่ตั้งอารามชื่อวัดศพนเดิม ต่อมาไปสร้างวัด
 หัวทายน

ในบ้านพะเตียนเกิดเด็กที่กล้าหาญชื่อพังพการ พระยาเอาเด็กเป็นบุตร ชวดยกทัพเรือ
 มารบ พระยาให้พังพการเป็นทหารออกรบ พังพการฆ่าพวกชวดยากมาย จนหนีไปหมด พระยาจึงแบ่ง
 เมืองให้พังพการ พระยาถึงแก่กรรม เกิดไข้ห้า ผู้คนหนีไปอยู่ในภูเขา เมืองร้างอยู่นาน ลำดับต่อมาได้
 กล่าวถึงบุคคลสำคัญจากเมืองต่างๆ ที่ได้ค้นพบเจดีย์เป็นระยะๆ จนเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอยู่หัวใน
 กรุงศรีอยุธยา จึงให้นิมนต์ปเรียนทศศรีชาวหงสาวดีออกไปแต่งพระบรมธาตุ โดยพระสงฆ์จากเมือง
 ต่างๆ มาช่วยกัน

เมื่อศักราชได้ ๑๘๑๕ ปี มีพระบรมราชโองการให้นายศรีทูลูกชายของขุนอินทาราแห่ง
 เมืองลานตากินเมืองนครศรีธรรมราช ให้มีการบูรณะพระมหาธาตุ ให้ญาติโยมพระสงฆ์เป็นตระกูล
 ข้า พระ ทำระเบียงล้อมพระธาตุและกำแพงล้อมพระระเบียง มีการกัลปนาค่ดินสำหรับอารามเมื่อ
 มหาศักราช ๑๕๕๐ ปี โดยมีการระบรูรายละเอียดของที่ดินเหล่านั้นไว้อย่างชัดเจน

ศักราช ๑๘๖๑ ให้ข้าหลวงออกมาเป็นศรีมหาราชา ได้บูรณะศาสนสถานหลายแห่ง

ศักราช ๑๙๑๙ ให้หลวงศรีวรารวงษ์มาเป็นเจ้าเมือง มีการทำวิหารและก่อพระพุทธรูป มี
 การถวายข้าพระ มีการอุทิศถวายที่นา ต่อมาหลวงพิเรนทรเทพมาเป็นเจ้าเมือง ศักการุยกมาตีเมือง

เมื่อศักราช ๒๐๓๙ ให้พระยาพลเทพมาเป็นเจ้าเมือง ทำกำแพง

เมื่อศักราช ๒๑๔๑ ให้พระยาศรีธรรมราชเดชะมาเป็นเจ้าเมือง อุชงคนะให้ลักปหม่าหนา เป็นแม่ทัพเรือมารบ

เมื่อศักราช ๒๑๔๔ ให้พระรามราชทำย่น้ำมาเป็นเจ้าเมือง ให้ขุดด้านตะวันออก ตั้งแต่ลำ น้ำท่าวังมาออกลำน้ำฝ่ายทักษิณ

เมื่อศักราช ๒๑๗๑ คืออุชงคนะยกมา มีการตั้งค่ายคูทางเหนือ ข้าศึกเผาวัดท่าโพธิ์ พระ ยาถึงแก่กรรม

เมื่อศักราช ๒๑๙๗ ให้พระยาบริบาลพลราช เจ้าเมืองตะนาวศรีมาเป็นเจ้าพระยา นครศรีธรรมราช เดชไชยยกภัยพิริบรากรมพาหุเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

๔.๓.๓ ตำนานพระนิพนพานโสทร

พระนิพนพานโสทร เป็นเอกสารโบราณที่แตกต่างออกไปจากเอกสารโบราณที่กล่าวมาทั้ง สองบางประการ ทั้งในส่วนของเนื้อหาและกลวิธีในการแต่ง โดยเอกสารโบราณรายการนี้แต่งเป็นร้อย กรอง มักจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระนิพนพานโสทร” หรือ “พระนิพนพานสูตร” แต่เคยมีบางสำนวน ที่เคยได้รับการปริวรรตและนำมาตีพิมพ์ โดยเรียกเอกสารที่ตีพิมพ์นั้นว่า “ตำนานพระธาตุเมือง นครศรีธรรมราช ฉบับกลอนสวด” แต่อย่างไรก็ดี เอกสารโบราณสำนวนที่นำมาปริวรรตและตีพิมพ์ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสำนวนที่มีเนื้อหาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งสิ้น จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ศูนย์ วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช) จึงได้ปริวรรตและตีพิมพ์เอกสารโบราณดังกล่าวที่มีเนื้อครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบใน ขณะนี้สำนวนหนึ่ง คือ “พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๔” ซึ่งเป็นสำนวนที่ มีเนื้อหาเริ่มต้นด้วยการแสดงเหตุผลในการแต่ง แล้วตามมาด้วยการนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ เสด็จลงมาจุติในมนุษยโลก จนกระทั่งพระองค์ได้ประสูติและเสวยราชย์ในกรุงกบิลพัสดุ์ การเสด็จออก ผนวช การทรงชนะมารได้ตั้งพระศรีมหาโพธิ์ การประทานปฐมเทศนา การเสด็จขึ้นธรรมาสน์ที่ เมืองกุสินารา และการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ^{๗๖}

^{๗๖} ปรีชา นุ่นสุข, “บทนำ” ใน พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๔, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๔๗.

ในขณะที่มีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป พระเกษมมหาเถระ เชื้อสายแห่งกษัตริย์สิงหราชแห่งนครป่าหมาก ได้กำบังกายเข้าไปเอาพระบรมสารีริกธาตุในกองเพลิง นำพระทันตธาตุที่ได้มานั้นมาถวายท้าวสิงหราช จนทุกเมืองที่ทราบข่าวต่างก็ยกทัพมาแย่งชิง ท้าวสิงหราชจึงให้พระทนต์กุมาร พระราชโอรส และพระนางเหมชาลา พระราชธิดา อัญเชิญพระทันตธาตุไปถวายกษัตริย์ลังกา โดยซ่อนไปในมวยผมของนางเหมชาลา ขณะเดินทางมาด้วยสำเภาที่ใช้ใบนั้นเรือประสบพายุ พีน้องทั้งสองว่ายน้ำมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว ฝั่งพระธาตุไว้ที่ชายหาด แล้วไปซ่อนตัวอยู่ในป่า พระอรหันต์ที่ชื่อว่าพระมหาเถรพรหมเทพได้มานมัสการพระธาตุ สองพี่น้องเล่าความเป็นมาให้ทราบ และปรารถนาจะเดินทางไปให้ถึงลังกา พระมหาเถรบอกว่าอีกสามวันสำเภาที่ไปลังกาจะผ่านมาให้ปักธงเป็นสัญญาณไว้ที่ชายหาด ส่วนท้าวเนาคาได้มาพบมอบบรรจุพระธาตุ จึงอัญเชิญไปนาคพิภพ พระมหาเถรพรหมเทพได้ไปนำมาคืนให้สองพี่น้อง เมื่อเรือผ่านมาสองพี่น้องก็ได้ลงเรือไปลังกา ขณะเดินทางพญานาคเข้าแย่งพระทันตธาตุอีก โดยเกิดพายุร้ายเข้าปะทะเรือ ชาวเรือคิดว่าสองพี่น้องก่อให้เกิดอัปมงคล จึงคิดกันว่าจะจับทั้งสองทิ้งน้ำไป สองพี่น้องจึงอาราธนาให้พระมหาเถรพรหมเทพมาช่วยเดินทางต่อไปสามเดือนจึงถึงลังกา สองพี่น้องไปเฝ้าพระสังฆราช ตกกลางคืนพระทันตธาตุได้แผ่ฉัพพรรณรังสี พระสังฆราชได้นมัสการพระทันตธาตุ รุ่งขึ้นกษัตริย์ลังกาได้รับพระทันตธาตุแล้วจัดพิธีสมโภช และสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานพระทันตธาตุ แล้วรับสั่งให้เถรน้อยที่สำเร็จพระอรหันต์ไปอัญเชิญพระบรมธาตุสองทะนานจากกรุงนาคามาประดิษฐานไว้แทนพระทันตธาตุ ณ หาดทรายแก้ว พร้อมด้วยสลักศิลาจารึกไว้ด้วยว่า พระเจ้าทศคามมุนีแห่งลังกาให้ราชครูทั้งสี่มาประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้จากนั้นสองพี่น้องได้เดินทางจากหาดทรายแก้วกลับไปยังทนต์บุรี

กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมโศกราชแห่งเมืองเอวาราช ทรงมีพระอนุชาชื่อพระนนทราชาได้เกิดไข้ทำขึ้นในเมือง คนล้มตายมาก จึงอพยพมาทางใต้ มาตั้งมั่นที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง ให้สร้างวัดเวียงสระสำหรับอาจารย์พุทธคำเถียรและพุทธสาคร

พระอินทร์ทรงบันดาลให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชพบ พระบรมธาตุที่หาดทรายแก้ว และเทวดาบันดาลให้ทรงทราบเรื่องราวโดยตลอดโดยสุบินนิมิต จึงอพยพมาอยู่ในบริเวณหาดทรายนั้น อยู่มาหนึ่งปี เกิดไข้ทำขึ้น จึงอพยพไปอยู่ที่เขาวังอนุชาตั้งที่ลานตากา พระอรหันต์จากแดนไกลมาแก้ไข้ทำได้ โดยใช้เงินดอกตรา “นโม” จึงอพยพมายังท่าวัง พญานาคมาแสดงสัญญาณเป็นแนวสำหรับการสร้างเมือง เมื่อสร้างเมืองแล้ว พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจะสร้างพระธาตุ แต่ไม่อาจแกะภาพยนตร์ที่เฝ้าพระธาตุได้ เทวดาดลใจให้เจ้ากนกภาษาเดินทางมาค้าขาย โดยออกจากเมืองโรมพิสัย จะไปค้าขายที่เมืองตักกสิลา แต่เรือแตกต้องมาขึ้นที่หาดทรายแก้ว เจ้ากนกภาษาได้แกะภาพยนตร์ตามที่เรียนมา และเริ่มการสร้างพระบรมนอคาบสมุทร เมื่อสร้างเสร็จเจ้ากนกภาษาได้เดินทางกลับเมืองโรมพิสัย พระเถระจากลังกาที่ชื่อว่าพระโพธิมณฑเฑียร ได้นำโพธิทองจากลังกามาปลูกไว้ทางเหนือของพระบรม

ชาตฺเจติยฺ ในขณะเดียวกันกับที่เจ้าเมืองลังกาและเจ้าเมืองหงสาได้จัดส่งทรัพย์สินมาร่วมสร้างพระบรมชาตฺเจติยฺและศาสนสถานอื่นๆ ที่หาดทรายแก้วอย่างมากมาย

ครั้นเวลาผ่านไป กษัตริย์นครศรีธรรมราชมีบุญญาธิการมากขึ้น มีเมืองขึ้นมากมายทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ในคราวที่มีการบุญและการพิธีจะให้เมืองขึ้นน้อยใหญ่เข้ามา จนเลื่องลือไปถึงท้าวอุทองแห่งเมืองทนธบุรี จึงให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชมาเฝ้า แต่พระเจ้าศรีธรรมราชโศกราชทรงตอบว่า ควรที่ท้าวอุทองจะมาเฝ้าพระองค์มากกว่า ท้าวอุทองจึงยกทัพโดยทางบก ขณะเดียวกันกับที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชก็ได้ยกทัพไปยังทนธบุรีโดยทางบกเช่นกัน จนมาพบกันระหว่างทางเกิดรบกัน พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเสียใจที่ไพร่พลต้องล้มตายมาก จะเป็นเวรกรรมที่ติดไปภายภาคหน้า จึงขอยุติการรบ แล้วแบ่งดินแดนกันกับท้าวอุทอง จะผูกไมตรีกันไว้สืบไป

ท้าวอุทองทูลขอว่าเมื่อพระองค์สวรรคตแล้วขอให้เมืองนี้ขึ้นกับพระเจ้าอุทอง ดังนั้น เมื่อพระองค์สวรรคตจึงเป็นไปตามที่ท้าวอุทองทูลขอ และพระนิพพานโสตรก็จบลงด้วยการเขียนบอกวันที่เขียนเสร็จและขออานิสงส์จากการสร้าง^{๗๗}

๔.๔ บทสรุป

กล่าวกันว่าศาสนาพราหมณ์ได้เข้าสู่อาณาจักรตามพรลิงค์ก่อนบรรดาศาสนาอื่นๆ จากนั้นก็พุทธศาสนานิกายมหายานและเถรวาทตามลำดับ ซึ่งนอกจากหลักคำสอนที่แสดงในรูปการณปฏิบัติของบุคคลผู้นับถือแล้ว ก็เห็นประจักษ์ทั่วไปนั่นคือโบราณสถานวัตถุอย่างดาษดื่น ซึ่งก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดขึ้นที่แพร่หลายทั่วภูมิภาคของประเทศไทยที่เก่าแก่ที่สุด อาทิเช่น โบราณสถานเขาคา โบราณสถานตุมปัง โบราณสถานโมคลาน โบราณสถานฐานพระสยาม หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ เทวรูป ศิวลึงค์ จารึก และบ่อน้ำศักดิ์ ทั้งนี้สิ่งเหล่านี้ไม่เคยปรากฏให้เห็นจากที่อื่น

นอกจากโบราณสถานวัตถุศาสนาพราหมณ์แล้ว ก็ยังมีโบราณสถานวัตถุในพุทธศาสนามีอายุเก่าแก่มีการก่อสร้างเป็นพุทธศิลปะ อาทิเช่น พระเจดีย์ พระพุทธรูป พระพิมพ์ พระโพธิสัตว์อโลกิตศวร เป็นต้น

หากเรามาพิจารณาเกี่ยวกับตำนานด้วยแล้ว ก็จะได้เห็นว่าไม่มีการระบุชื่อประวัติผู้แต่งว่าเป็นใครแต่งไว้ตั้งแต่เมื่อไร เพียงแต่คาดกาลเล่าอิงปาฏิหาริย์และพุทธประวัติที่เป็นมุขปาฐะสืบต่อกันมา เพื่อมารวบรวมภายหลัง อาทิ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ตำนานศาสนาพราหมณ์ และตำนานพระนิพพานโสตร เป็นต้น

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๔๗.

บทที่ ๕

พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช ที่มีอิทธิพลแพร่หลายทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจงนครศรีธรรมราชเท่านั้น ยังทั่วภาคใต้ไปก็ว่าได้ แนวปฏิบัติเป็นวิถีสืบสายเลือดก็ว่าได้ โดยเริ่มจากอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมผูกพันกับศาสนา ประเพณีของชาวนครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา บทสรุปจะได้กล่าวเป็นลำดับไป ดังนี้

๕.๑ อิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมผูกพันกับศาสนา

เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า ในสมัยโบราณทางภาคใต้มีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่สำคัญ เป็นแหล่งเกิดวัฒนธรรมของทางภาคใต้ เป็นที่เจริญรุ่งเรืองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในภาคใต้อีก่อน แล้วแผ่ขยายทางภาคเหนือตลอดถึงเมืองสุโขทัย^๑ นอกจากนี้แล้ว เปลื้อง ณ นคร ยังได้กล่าวว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านพุทธศาสนาอย่างสูงสุด เป็นเมืองแรกเริ่มที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และนครศรีธรรมราช ก็ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระ มีพระมหาธาตุเป็นปูชนียสถานคู่เมืองและคู่ประเทศไทย^๒ ดังนั้น หลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจึงปรากฏให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมาก วัดเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งซึ่งยืนยันถึงความเจริญทางพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และแสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของนครศรีธรรมราชได้ดี จึงมีวลิติดปากชาวนครศรีธรรมราชในอดีตอยู่วลิตินึงว่า “เมืองคอนดอนพระ” มีความหมายบ่งบอกว่า “นครศรีธรรมราชเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาบนสันดอน” จึงไม่แปลกอะไรเลยที่จะกล่าวว่ามีวัดมากเป็นพิเศษ ถ้าจะนับทั่วทั้งจังหวัดมีจำนวนถึง ๖๗๑ วัด

^๑ ญัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, วรรณกรรมปากขี้ใต้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^๒ เปลื้อง ณ นคร, “คำนำ” ใน นครศรีธรรมราช วิเชียร ณ นครและอื่นๆ, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑), คำนำ

เฉพาะในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราชซึ่งมีพื้นที่ ๒๒ ตารางกิโลเมตร มีวัดถึง ๖๑ วัด ในจำนวนนี้เป็นวัดที่ยังมีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ ๓๐ วัด นอกนั้นเป็นวัดร้าง^๓

นอกจากนครศรีธรรมราชจะมีพุทธศาสนาเจริญอย่างสูงสุด จนกลายเป็นศาสนาประจำอาณาจักรแล้ว ศาสนาพราหมณ์ก็มีความเจริญรุ่งเรืองมากเช่นกัน เพราะศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่เมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๗ แล้วเจริญขึ้นตามลำดับ

ด้วยเหตุที่กล่าวมา นครศรีธรรมราชจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์มาโดยตลอด เมืองนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นเมืองตักสิลาหรือมหาวิทยาลัยทางศาสนาที่มีชื่อเสียงบนคาบสมุทรมลายู หลักฐานที่สามารถยืนยันความจริงข้อนี้ได้เป็นอย่างดีคือ โบราณวัตถุ โบราณสถาน เทวสถาน และศิลปวัตถุยุคสมัยต่างๆ เป็นจำนวนมากที่พบกระจัดกระจายอยู่ทุกส่วนของนครศรีธรรมราช^๔

ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ล้วนแล้วเคยเจริญอย่างสูงสุดในอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนครศรีธรรมราชและหัวเมืองใกล้เคียงอื่นๆ ที่รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชจึงผูกพันกับศาสนาทั้งสองอย่างเหนียวแน่น จนแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีช่วงใดของชีวิตที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา^๕ ยิ่งไปกว่านั้นศาสนาทั้งสองก็ยังมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความเชื่อ ทศนคติ โลกทรรศน์ ชีวทรรศน์ และความรู้สึกนึกคิดของชาวนครศรีธรรมราช และชาวเมืองอื่นที่รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมไปจากนครศรีธรรมราช แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะพระพุทธรูปศาสนากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช จะไม่ขอกล่าวถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

โดยทั่วไปชาวนครศรีธรรมราชและชาวเมืองอื่นที่รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมไปจากนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะประชาชนที่มีเชื้อชาติไทยบนคาบสมุทรมลายู ซึ่งในที่นี่จะขอเรียกรวมๆ กันว่า “ชาวปักษ์ใต้” มีความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ขึ้นชื่อว่างานบุญแล้วเป็นต้องร่วม

^๓ บัณฑิต สุทฤษฎิก, “วัดในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช”, ใน **ธรรมรัตโนภาสอนุสรณ์**, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จัดพิมพ์เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมรัตโนภาส (ประดับ โอภาโส), มปป. หน้า ๖๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, **นครศรีธรรมราช**, หน้า ๑๗๖.

ต้องบริจาคช่วยเหลือกัน แรงสามัคคีที่มีพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมเหนียวแน่นมาก คติในทางพุทธศาสนาที่ชาวปักข์ใต้เชื่อถือที่เด่นๆ มีดังนี้^๖

๑) คติความเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสร้างสรรค์ความดี

สมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางรวมทางสังคม แหล่งวิทยาการทั้งหลาย เช่น วิชาความรู้การอาชีพ และแม้ไสยศาสตร์ทั้งปวงก็ศึกษากันที่วัด พระเป็นทั้งครู ผู้นำสังคม แพทย์และโหร หากจะมองว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ก็มักจะมองไปที่วัด และส่วนใหญ่จะเข้าใจเองง่ายๆ ว่า “วัดคือศาสนา” ดังนั้นจึงถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการสร้างสรรค์ความดี สิ่งที่ยืนยันความจริงข้อนี้มีอยู่มาก เช่น นิยมให้บุตรหลานไปบวชเรียน เพื่อให้เข้าใจพระพุทธรูปหรือความดี ตัดสินใจหันเข้าหาศาสนาเมื่อจะเกิดภัยแก่ตน และนิยมสร้างกุศล เป็นต้น

๒) คติเชื่อกฎแห่งกรรม

กรรมในความเชื่อของชาวปักข์ใต้ มีจุดเชื่อมโยงกันอยู่ ๓ จุดคือ อดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ เชื่อว่าวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลของกรรมในอดีตกรรมที่สร้างไว้ในภพนี้ จะส่งผลในภพหน้า และบางเรื่องจะส่งผลทันตาเห็นในภพนี้เลยทีเดียว ความเชื่อเรื่องกรรมที่กล่าวนี้ดูจะเป็นเรื่องที่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ จึงต่างไปจากกรรมในทางพุทธปรัชญาซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นผลที่ตกทอดมาจากปรัชญาศาสนา เพียงแต่ได้แปรรูปไปเท่านั้น

๓) คติเชื่อว่าภพ-ชาติมีจริง

ชาวปักข์ใต้มีความเชื่อว่า วิญญาณไม่สูญหายไปไหน คงวนเวียนอยู่เพื่อเกิดในชาติใหม่ ภพใหม่ คำว่า “ภพ” “ชาติ” ในที่นี้มิได้มีความหมายอย่างภพชาติในปฏิจจสมุปบาทในพุทธศาสนา แต่เป็นภพชาติในรูปธรรม จากความเชื่อนี้ทำให้มีข้อปฏิบัติที่สนับสนุนความเชื่อนี้หลายอย่าง เช่น การอธิษฐานถึงชาติใหม่ และการทำบุญให้ผู้ล่วงลับในประเพณีสารทเดือนสิบสอง เป็นต้น

๔) คติเชื่อในพระพุทธรูปมากกว่าพระธรรมคุณ

โดยปกติชาวปักข์ใต้ หากพูดถึงพุทธศาสนามักจะถึงพระพุทธรูปเป็นเบื้องแรก ส่วนพระธรรมคุณเป็นเพียงเครื่องประกอบ การนึกถึงพระพุทธรูปเป็นไปในทำนองอิทธิปาฏิหาริย์ที่พระพุทธรูป

^๖ ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, โลกทรรศน์ไทยภาคใต้, (สงขลา : โรงพิมพ์ไทรโยค, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๗-๑๔๗.

องค์ทรงมีอยู่ อธิปไตยทวาริย์ของพระองค์ที่กล่าวกันนั้น มีมาตั้งแต่อดีตชาติของพระองค์จนถึงพระองค์ ทรงตรัสรู้ แง่มุมที่สนใจเป็นพิเศษคือ เรื่องพุทธานุภาพนั้นเห็นว่าพระพุทศคุณมีเป็นอเนกประสงค์ จนบางเรื่องกลายเป็นไสยศาสตร์หรือฝ่ายลัทธิพราหมณ์ไป

๕.๒ ขนบธรรมเนียมประเพณีชาวนครศรีธรรมราชที่มีต่อพระพุทธศาสนา

ชนชาติไทยนั้นเป็นชาติที่มีความเป็นมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการรวบรวมกำลังผู้คน หรือการชักชวนกันเข้ามาตั้งหลักแหล่ง และแม้แต่การขยายความสัมพันธ์ในสังคมวัฒนธรรมของ ชุมชนไปยังรัฐ หรือราชอาณาจักรที่เกิดขึ้นในเวลานั้น^๗ ทำให้กลุ่มของชนชาติไทย โดยเฉพาะในปักษ์ ใต้ นครศรีธรรมราชซึ่งได้รับวัฒนธรรมประเพณีที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งมีการนับถือ ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ที่แสดงให้เห็นในสาขาวัฒนธรรม ๕ สาขา^๘ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ
๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ
๓. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี
๔. วัฒนธรรมทางสุนทรียภาพ
๕. วัฒนธรรมทางจารีตและขนบประเพณี

ทั้งหมดนี้ ว่าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนของชาวนครศรีธรรมราชได้เป็น อย่างดียิ่ง

อนึ่ง วัฒนธรรมทางจารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี ถือว่าเป็นประเพณีที่ประพฤติ ปฏิบัติกันมาอยู่โดยทั่วไป **เสฐียรโกเศศ** จึงกล่าวไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนกลุ่มหนึ่งถือ เป็นแบบแผนเดียวกันและสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน และ คือขนบประเพณีที่สังคมปฏิบัติกันต่อมาจน

^๗ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๔.

^๘ คณะกรรมการจัดทำหนังสือฉลองกรุง, “วัฒนธรรม”, ใน เมืองไทยของเรา, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองการ พิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๘.

ลงรูปเกิดเป็นระเบียบแบบแผนขึ้น^๙ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้และประพฤติปฏิบัติกันสืบๆ มาจนเรียกได้ว่า สถาบัน ดังนั้น ขนบประเพณี จึงเป็นรูปแบบที่เด่นชัดและถือเป็นกิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางความต้องการของมนุษย์”^{๑๐}

เพราะฉะนั้น กิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งถือเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย มีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ ประเพณีส่วนบุคคล กับประเพณีส่วนชุมชน

๕.๒.๑. ประเพณีส่วนบุคคล

๑) ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด เป็นประเพณีที่สำคัญพิธีหนึ่งของชาวนครศรีธรรมราชที่ได้ยึดถือและปฏิบัติสืบมาเป็นเวลานานเกินจะประมาณได้ ความเชื่อและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์โดยมีความเชื่อว่าเทพบุตรและเทพธิดาที่จะจุติมาเกิดในโลกมนุษย์จะแสดงเป็นลางบอกเหตุ ส่วนใหญ่จะเป็นไปในรูปของดาวตก (ผีพุ่งไต้) แต่ยังมีลางบอกเหตุในลักษณะอื่นอีก เช่น การฝัน เป็นต้น เชื่อว่าก่อนที่เด็กจะมาสู่ครรภ์ของมารดา มักจะมาอาศัยที่หน้าแข้งของพ่อ ก่อนราวหนึ่งสัปดาห์ ในขณะที่มารดาตั้งครรภ์นั้น มักมีข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติตนสำหรับผู้มีครรภ์หลายประการ หากเป็นการตั้งครรภ์ครั้งแรกจะต้องฝากครรภ์กับหมอตาย่ก่อนกำหนดคลอดจึงต้องมีการเตรียมการไว้ให้พร้อม แต่ไม่นิยมเตรียมสิ่งของสำหรับเด็ก ส่วนหมอตาย่เองก็มีการเตรียมสิ่งของต่างๆ เช่นกัน หลังจากหมอตาย่ทำคลอดแล้ว จะมีการดูแลมารดาอย่างดีโดยมีคาถาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย รวมทั้งการขึ้นแคร่อยู่ไฟ^{๑๑}

ในส่วนที่เกี่ยวกับทารกนั้น พอคลอดแล้วหมอตาย่จะตัดสายสะดือด้วยไม้ไผ่บางๆ แล้วรักษาด้วยยาสมุนไพรให้แผลหายโดยเร็ว แล้วนำรกไปฝังตามประเพณีปฏิบัติ และบริบาลเด็กตามธรรมเนียมอย่างเคร่งครัดเช่นกันเช่นเมื่อเด็กนอนในกระดังครบสามวันแล้ว จึงทำพิธีเปิดปากเด็ก และนำเด็กลงเปล การทำทุกอย่างต้องขออนุญาตแม่ซื้อหรือเทวดาประจำตัวเด็กทุกครั้ง

^๙ เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๐} สมปราชาญ์ อัมมะพันธ์, ประเพณีและพิธีกรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

^{๑๑} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๒๔๐-๒๔๘.

๒) ประเพณีเกี่ยวกับการบวช

ประเพณีเกี่ยวกับการบวชของชาวนครศรีธรรมราชไม่สู้จะมีความแตกต่างออกไปจากภูมิภาคอื่นของประเทศไทยมากนัก เพราะประเพณีนี้มีความสัมพันธ์กันกับพิธีสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ รูปแบบการประกอบพิธีเป็นไปตามพิธีสงฆ์ จะมีพิธีกรรมชาวบ้านเข้าไปแทรกอยู่บ้างก็เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น พุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของการบวชเพื่อให้บรรลุนิพพานและดำเนินตามพระพุทธรองค์ การบวชในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการเดินตามรอยพระพุทธรองค์โดยแท้ การบวชในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการเดินตามรอยพระพุทธรองค์โดยแท้ เมื่อบวชแล้วก็มักจะไม่ลาสิกขาบทกันอีกเลยตลอดชีวิต แต่การบวชตามแนวที่กล่าวมานี้ไม่ค่อยเคร่งครัดกันนักในประเทศไทย กลับถือกันว่าผู้ที่สึกออกมา เป็นผู้ที่มีความค่ามากกว่าคนทั่วไป เสียอีกด้วย การบวชตามประเพณีที่สืบต่อกันมาในนครศรีธรรมราช จึงมีความมุ่งหมายเพื่อสืบทอดประเพณี และเพื่อสนองคุณของผู้มีพระคุณที่เชื่อว่าการบวชของลูกหลานทำให้ได้รับอานิสงส์เหนือกว่าการประกอบบุญอื่นๆ รวมทั้งเพื่อจะได้เป็น “คนสุก” จะได้ไปหาวิชาความรู้ได้ตัวและมีเหย้าเรือนต่อไป^{๑๒}

ผู้ชายเมื่ออายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่มักจะให้บวชเรียนการเลือกวัดเพื่อการบวชนั้น พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่จะนำบุตรไปหาพระสงฆ์เจ้าอาวาสที่วัดซึ่งตนเคยเสียมไสบุรณะและบำรุงกันมา โดยถือว่าเมื่อบรรพบุรุษของตนทำนุบำรุงวัดใด ลูกหลานก็ต้องทำนุบำรุงต่อไปด้วยการฝากตัวต่อเจ้าอาวาสวัดนั้น กุลบุตรต้องกราบลาญาติมิตรให้เรียบร้อย แล้วไปหาท่านสมภารด้วยตนเอง มักจะไปในวันพฤหัสบดีซึ่งถือว่าเป็นวันครูและต้องเตรียมเครื่องบูชาไปด้วย การปฏิบัติตนในระยะเตรียมตัวเพื่อการบวชเรียนนี้ต้องเคร่งครัดมาก เพราะต้องเตรียมชีวิตให้คล้ายกับเป็นภิกษุมามากที่สุด และใช้เวลาก่อนการบวชประมาณสองเดือน ชาวบ้านมักจะเรียกกุลบุตรเหล่านี้ว่า “เด็กวัดใหญ่” ซึ่งหมายถึงเด็กวัดใหญ่นั่นเอง

ครั้นในช่วงระยะเวลาหนึ่งสัปดาห์ก่อนจะถึงวัน (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) กุลบุตรมักจะเข้าพิธีการบวชโดยพร้อมเพรียงกัน ในวันเดียวกันหากว่าบวชวัดเดียวกัน การเตรียมบวชไม่แตกต่างจากพิธีอื่นๆ มากนักอาหารมักจะเป็นผลผลิตมาจากท้องถิ่น แยกที่มาส่วนมากจะนำผลผลิตของตนมารวมทำบุญด้วยในตอนเย็นก่อนวันบวชมักจะมีการโกนผมผู้บวชและมีพิธีสงฆ์ จากนั้นมีการเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นใช้ชุด เรียกว่า “นาค” หรือ “เจ้านาค” ตอนกลางคืนมีพิธีสงฆ์เรียกว่า การสวดผ้าและพิธีทำขวัญนาค

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๙.

วันรุ่งขึ้นมีการแห่นาคและไตรจีวรไปยังวัดที่จะประกอบพิธีบวช ซึ่งเมื่อถึงวัดก็เวียนแบบทักษิณาวรรตรอบโบสถ์สามรอบ แล้วบูชาพืทสีมาและกรวดน้ำหน้าอุโบสถ แล้วพาเจ้านาคเข้าสู่อุโบสถเพื่อประกอบพิธีสงฆ์จนการอุปสมบทบริบูรณ์ ซึ่งถือว่ามีความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง^{๑๓}

๓) ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน

ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความเจริญทางด้านวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชประเพณีหนึ่ง เป็นประเพณีแห่งความรื่นเริงยินดี จึงมีวรรณกรรมโบราณที่สะท้อนให้เห็นภาพแห่งความสนุกสนานในประเพณีนี้ไว้มิใช่น้อย ในสมัยโบราณผู้ชายที่ยังไม่ได้ผ่านการบวชจะแต่งงานไม่ได้ การแต่งงานเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายแสดงความรับผิดชอบร่วมกันต่อครอบครัวที่ตนจะก่อกำเนิดขึ้นมาร่วมกันวางแผนในการใช้ชีวิตครอบครัว ร่วมกันแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และร่วมกันดำเนินชีวิต เพื่อให้ครอบครัวดำเนินไปด้วยความราบรื่น

ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวนครศรีธรรมราชนั้น โดยทั่วไปก็เหมือนกับบ้านเมืองอื่น ยิ่งสมัยนี้ภาคกลางทำอะไร นครศรีธรรมราชก็ทำอย่างนั้น แต่เท่าที่ทราบสมัยก่อนการแต่งงานของชาวเมืองมีเรื่องที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เช่นเรียกพิธีแต่งงานว่า “ไหว้เมีย” คือหมายถึงเมื่อเจ้าบ่าวแต่งงาน ก็ต้องไปไหว้พ่อแม่ญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าสาวหรือฝ่ายเมียนั่นเอง เวลาจัดงานเลี้ยงอาหารแขกหรือที่มาในงานมงคลสมรส ซึ่งมักจัดเลี้ยงกันกลางแปลงหรือกลางแจ้ง ชาวบ้านเรียกว่า “ลงโรงมัด” ถือเป็นงานใหญ่จัดเต็มตามตำรา ไม่ทราบว่าจะได้อย่างไรมาจากมลายูหรืออย่างไร บางท้องถิ่นเรียกงานแต่งงานว่า “กินเหนียว” เนื่องจากในพิธีแต่งงานของชาวปักษ์ใต้ ขนมที่ขาดไม่ได้อย่างคือ ขนมหม้อแกงกับข้าวเหนียว ซึ่งใช้เป็นของหวานเลี้ยงแขก^{๑๔}

เราจะเห็นได้ว่าประเพณีแต่งงานสมัยโบราณมีขั้นตอนต่างๆ หลายขั้น เริ่มจากการเกี่ยวพาราสี การทาบทาน การสู่ขอ และการแต่งงาน ทั้งในส่วนของการทาบทาน การสู่ขอ และการแต่งงาน มีความเชื่อเกี่ยวฤกษ์ยามและองค์ประกอบอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการแต่งงานนั้นมีระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องมากเป็นพิเศษ ต้องเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในพิธีดังกล่าวหลายอย่าง เช่น ชันหมากสามชั้น ผ้าขาว เขียนหมาก ดอกไม้ธูปเทียน และของเครื่องเคียงต่างๆ เป็นต้น สมัยโบราณในวันแต่งงานเจ้าบ่าวมักแต่งกายอย่างสวยงาม โดยนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน เหน็บกริชหัวเงิน เมื่อขบวนเจ้าบ่าวไปถึงบ้านเจ้าสาว มักจะถูกปิดทางไม่ให้เข้าไป ต้องมีการจ่ายค่าผ่านทาง แล้วญาติเจ้าสาวจะมาจูงมือเจ้าบ่าวเข้าไปในห้องประกอบพิธี เมื่อได้มีการตรวจสอบสินสอดทองหมั้นเรียบร้อยแล้ว

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒.

^{๑๔} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, นครศรีธรรมราช, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๙๔.

จึงประกอบพิธีสงฆ์ ถวายภัตตาหาร แล้วมีพิธีกราบหมอน เจ้าบ่าวมอบของขวัญให้เจ้าสาว เป็นอันเสร็จพิธีและมีการเลี้ยงแขก ส่วนตกค่ำจะมีพิธีมอญห้องหอให้คู่บ่าวสาวเรียกว่า “การเรียงสาดเรียงหมอน” แต่ถ้าหากตอนค่ำวันนั้นฤกษ์ดีหลังจากการประกอบพิธีกรรมแต่งงานสามวัน คู่บ่าวสาวจะไปเยี่ยมเยียนสี่สะที่บ้านของญาติผู้ใหญ่ ญาติมักมอบสิ่งของและทรัพย์สินให้แก่บ่าวสาวเพื่อสร้างฐานะต่อไป^{๑๕}

เดือน ๕ ได้แก่เทศกาลตรุษสงกรานต์ ถ้าเกิดชอบพอกัน จะสู่ขอในเดือน ๖ แล้วไปแต่งงานในเดือน ๙

เดือน ๘ ได้แก่เทศกาลเข้าพรรษา ถ้าเกิดชอบพอกัน จะสู่ขอในเดือน ๙ แล้วไปแต่งงานในเดือน ๑๑-๑๒

เดือน ๑๐ ได้แก่เทศกาลสารทเดือนสิบ ถ้าเกิดชอบพอกัน จะสู่ขอในเดือน ๑๑ แล้วไปแต่งงานในเดือน ๑๒, ๔

เดือน ๑๑ ได้แก่เทศกาลชั้กพระ ถ้าเกิดชอบพอกัน จะสู่ขอในเดือน ๑๒ แล้วไปแต่งงานในเดือน ๔, ๖

๔) ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ

ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ชาวนครศรีธรรมราชได้กระทำกันอย่างรอบคอบและพิถีพิถันมาก เพราะถือว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้มีความอับมงคลยิ่ง หากกระทำอย่างหละหลวมจะทำให้ญาติมิตรที่อยู่ข้างหลังจะได้รับความเดือดร้อนต่างๆ นานาจากผู้ตาย ในสมัยโบราณญาติมิตรของผู้ตายจึงปฏิบัติต่อศพอย่างมีพิธีรีตองเป็นพิเศษ

เมื่อเกิดมีผู้ตายลงในบ้านเรือนใดก็ตาม ญาติมิตรจะไปหาหมอผีมาทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เพื่อช่วยขับไล่ความชั่วร้ายที่อยู่ในศพออกไปเพื่อไม่ให้ผีร้ายจากศพมารังความทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ญาติมิตรพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ดังกล่าวเรียกว่า “พิธีต๋อย” ถัดจากนั้นเอาขมิ้นที่ตำกับดินเหนียวไปผสมกับน้ำมะนาว น้ำร้อน และน้ำเย็นมาอาบศพ แล้วเอาใบมะกรูด ใบมะนาว รากสะบ้า และขมิ้นที่ตำเข้ากันดีแล้วมาทาตามตัวศพแล้วมีการใช้น้ำผึ้งรวงผสมการบูร กรอบลงในท้องศพหลายๆ ถัดจากนั้นจึงตกแต่งร่างกายให้ศพ โดยให้เสื้อผ้ากลับด้านจากสภาพที่ใช้อยู่จริงแทบทั้งหมดแล้วใช้ด้ายดิบมารองมือ เท้า และคอ โดยใช้มีถ่อพนมหมากพลูและดอกไม้ธูปเทียน เพื่อให้ศพนำไปบูชาพระจุฬามณีในสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และใช้เหรียญเงินหรือเหรียญทองใส่ปากศพ แล้วใช้

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

แต่การทำบุญในโอกาสนี้พระสงฆ์ไม่ต้องออกไปบิณฑบาตท่ามกลางอาหารหนาวเย็นลำบาก หากชาวบ้านนัดรวมตัวกันในช่วงวันที่มีอากาศหนาวเย็นมาทำบุญพร้อมกัน ด้วยการก่อกองไฟและทำขนมต่างๆ ถวายให้พระสงฆ์ฉันที่ลานวัด จึงเรียกว่า “ให้ทานไฟ” ซึ่งหมายถึง การทำบุญด้วยไฟหรือการทำบุญด้วยความร้อน^{๑๗}

เราจะเห็นได้ว่า ธรรมเนียมต่างๆ ที่นิยมทำถวายพระสงฆ์คือ ขนมเบื้อง ขนมครก ขนมกรอก ขนมจู้จู้ กล้วยทอด กล้วยแขก ข้าวเหนียวหวานทอด ขนมมั่ว (รูปร่างคล้ายรังต่อต่างกันว่าพิมพ์) ขนมด้วง (คล้ายตัวด้วง) ขนมรังแตนรังต่อ ขนมปะดา ขนมโค ขนมกรุป ข้าวเกรียบปากหม้อ และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเภทหนึ่ง-ทอด-เผา ด้วยเตาไฟ อันให้ทั้งความร้อนและความอบอุ่น และเป็นอาหารกินได้ไปพร้อมกัน โดยแยกกองกองไฟออกเป็นกองๆ ปูเสื่อนิมนต์พระสงฆ์มานั่งฉันข้างกองไฟนั่นเอง เมื่อพระสงฆ์มาสู่ที่ฉันเรียบร้อยแล้วพระเณรที่ทำความเสร็จใหม่นั้น ครั้นพระสงฆ์ฉันจนอิ่มโดยทั่วแล้วท่านก็ให้ศีล เมื่อให้ศีลจบท่านก็กลับ อากาศเริ่มอบอุ่นขึ้นเพราะแสงแดด พิธีการให้ทานไฟก็จบลงเพียงแค่นี้ ส่วนชาวบ้านก็เลี้ยงขนมที่เหลือจากถวายพระกันเป็นที่สนุกสนาน และช่วยกันขนของที่ใช้ในการประกอบขนมกลับบ้านด้วยความอิมเอิบในผลบุญที่ตนได้กระทำ^{๑๘}

ทางนครศรีธรรมราชนิยมทำบุญให้ทานไฟกันเสมอเกือบทุกปี (วัดในเมืองเช่น วัดประดู่ วัดแจ้ง วัดใหญ่ วัดชะเมา) ยกเว้นปีไหนอากาศไม่หนาวเย็นก็อาจงดไปบ้าง แต่ถือเป็นประเพณีที่เก่าแก่และดีงาม น่าศรัทธาที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน^{๑๙}

ด้วยเหตุดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเพณีการให้ทานไฟเป็นสมบัติอันล้ำค่าที่เก่าแก่ของเมืองนครศรีธรรมราชอย่างหนึ่ง บรรพบุรุษได้มอบประเพณีอันแสดงออกถึงการเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชีวิตกับพุทธศาสนาไว้ให้ลูกหลานรักษาประเพณีที่สำคัญนี้ให้ยั่งยืนเป็นสมบัติประจำเมืองสืบไป

๒) ประเพณีเกี่ยวกับกวนข้าวมธุปาสยาคุ

ประเพณีกวนข้าวมธุปาสยาคุ เชื่อกันว่าเดิมเป็นประเพณีของพวกพราหมณ์ ต่อมาชาวพุทธได้นำมาทำเป็นพิธีกวนข้าวทิพย์ขึ้นบ้าง ตามความเชื่อในเรื่องพุทธประวัติตอนนางสุชาดาถวาย

ชาวนครศรีธรรมราชเชื่อกันว่าพิธีนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันกับพระพุทธประวัติ ตอนที่กล่าวถึงนางสุชาดาแห่งบ้านเสนานิคม ตำบลอรุณเวลา ได้แสดงเจตนาที่จะบวงสรวงเทวดา จึงหุงข้าว

^{๑๗} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, นครศรีธรรมราช, หน้า ๙๙.

^{๑๘} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๗๘.

^{๑๙} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพฯ : สุวีระยาสาส์น, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๒.

มธุปายาส คือข้าวหุงด้วยน้ำนมโคล้วน แล้วจัดลงถาดทองคำไปที่ต้นโพธิ์ เห็นพระสิทธัตถะทรงรับถาดนั้นเสด็จสู่แม่น้ำเนรัญชรา สรงในแม่น้ำนั้น เสวยข้าวมธุปายาสหมดแล้วทรงลอยถาดในกระแสน้ำ คือนั่นเองจึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนในนครศรีธรรมราชจึงเชื่อว่า ข้าวมธุปายาสนั่นเองที่ได้ช่วยให้พระสิทธัตถะตรัสรู้จึงเห็นว่าข้าวชนิดนี้เป็นของดีพิเศษ บันดาลความสำเร็จได้อย่างเอก การที่พระองค์ทรงตรัสรู้เพราะข้าวมธุปายาส แสดงว่าข้าวชนิดนี้ช่วยเพิ่มพูนพลังก่อให้เกิดปัญญา สมองแจ่มใสปลอดโปร่งเป็นอย่างยิ่ง เชื่อได้ว่าข้าวชนิดนี้เป็นอาหารวิเศษ ชาวนครศรีธรรมราชจึงทำการกวนข้าวชนิดนี้มาอย่างต่อเนื่อง แต่เดิมอาจจะกระทำในเดือนสิบบ้าง เดือนหกบ้าง แต่ปัจจุบันนิยมทำในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ และขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓

การกวนข้าวชนิดนี้ แต่เดิมอนุญาตให้ทำได้เฉพาะผู้หญิงพรหมณ์และเชื้อพระวงศ์ผู้หญิง ซึ่งเป็นพรหมจารีเท่านั้น แต่ปัจจุบันไม่ได้มีการยึดถือในเรื่องนี้กันนัก ก่อนปรุงก็จะหาเครื่องปรุงมารวมกันที่วัดเพื่อกวน (แทนที่จะเป็นตามบ้านเรือนอย่างแต่ก่อน) เครื่องปรุงมีอยู่หลายอย่าง เช่น น้ำนมข้าว ทูเรียนสด นม ขนุน ฝรั่ง น้ำตาลทราย น้ำผึ้งรวง กล้วย เผือก มัน เนื้อมะตูม ขนมหอง แป้งข้าวเจ้า แป้งข้าวเหนียว น้ำมันบัว กะทิ พริกไทย ผักชี น้ำตาลกรวด ทูเรียนกวน และน้ำมันมะพร้าว เป็นต้น^{๒๐}

หลังจากที่ได้ใช้น้ำนมข้าวและเครื่องปรุงเรียบร้อยแล้ว ก็นำมาผสมลงในภาชนะขนาดใหญ่ เช่น โถงหรือตุ่ม เป็นต้น เคี่ยวกวนจนเข้าคลุกเคล้าให้เข้ากันดี นำลงไปบรรจุลงในกระทะบนเตาไฟ กวนอยู่ตลอดเวลาจนงวดได้ที่ตามต้องการแล้ว ทิ้งให้เย็นแล้วนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ในเช้าวันรุ่งขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมธุปายาสยุคจึงเป็นอาหารที่กินแล้วก่อให้เกิดสิริมงคล อย่างไรก็ตาม ประเพณีการกวนมธุปายาสยุคเป็นมรดกที่บรรพบุรุษรักษามาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนเพื่อมอบให้แก่เรา ด้วยเห็นว่าเป็นประเพณีบุญทานที่ดีจะยังประโยชน์สุขให้แก่ผู้ปฏิบัติ นับว่าเป็นประเพณีเก่าแก่อีกอย่างหนึ่งที่ควรแก่การหวงแหนที่สุด

๓) ประเพณีเกี่ยวกับแห้วขึ้นธาตุ

ประเพณีเกี่ยวกับแห้วขึ้นธาตุ เป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของนครศรีธรรมราช โดยพุทธศาสนิกชนจากดินแดนต่างๆ ได้ร่วมกันบริจาคเงินทองตามกำลังศรัทธา นำเงินนั้นไปร่วมกันซื้อผ้าขาวมาเย็บต่อกันเข้าให้เป็นแถบยาวตามกำลังทรัพย์ แล้ววาดภาพพุทธประวัติลงบนผ้านั้น เรียกว่า “พระบุญ” แต่หากไม่มีกำลังพอหรือไม่สามารถวาดภาพดังกล่าวได้ ก็นิยมซื้อผ้าสีเหลืองหรือแดงมาเย็บต่อกัน จากนั้นได้รวมเป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง แห้วแห้วนี้ไปสักการะองค์พระบรมธาตุ

^{๒๐} วิเชียร ฌ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๘๒.

เจดีย์ ด้วยการห่มผ้าพระบรมรูปองค์พระบรมธาตุเจดีย์ที่บริเวณลานประทักษิณ ประดิษฐานประเพณีนี้ มักจะกระทำกันในวันเพ็ญเดือนสาม (มาฆบูชา) และวันเพ็ญเดือนหก (วิสาขบูชา) แต่ในโอกาสพิเศษ หรือเทศกาลสำคัญก็มีการปฏิบัติประเพณีนี้ได้เช่นกัน ทั้งนี้เป็นไปตามศรัทธาและความสะดวก เช่น ในช่วงสารทเดือนสิบและวันเพ็ญเดือนแปด (อาสาฬหบูชา) เป็นต้น

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระธาตุ ชาวพื้นเมืองมักพูดว่า “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” เป็นประเพณีการนำผ้าไตรสรณาคมน์ไปบูชาและขึ้นไปห่มตกแต่งสถานที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งทีคนเคารพบูชา เช่น ศาสนวัตถุ รูปเคารพ และสถูปเจดีย์ มีมาแต่โบราณทั้งในอินเดีย เนปาล ภูฏาน และศรีลังกา^{๒๑} ส่วนไทยเรานั้นคงได้รับคติผ่านมาจากลังกา ซึ่งทุกวันนี้ชาวลังกาก็ยังถือปฏิบัติอยู่เช่นเดียวกับชาวปักซีใต้และชาวล้านนา รวมทั้งประเพณีการทำลูกถ้วยหรือผางประทิป ตะคันดินเผาขนาดเล็กใส่น้ำมันใส่เทียนและจุดตามไฟบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ หรือที่เรียก “จองเปรียง” หรือจุดเปรียงบูชาในพิธีต่างๆ ซึ่งได้พบมากรอบองค์พระธาตุหริภุชไชย แต่ทางนครศรีธรรมราชได้สูญไปแล้วเหลือเพียงการจุดเทียนปักแทนธรรมาไม่มีภาชนะ แต่ประเพณีแห่ผ้าบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ยังมีอยู่อย่างมั่นคง ถือว่าได้กุศลแรงตายไปจะได้เกิดเป็นนางฟ้าหรือเทวดา

ประเพณีการนำผ้าไปบูชาและห่มสิ่งทีเคารพบูชา โดยเฉพาะพระบรมธาตุเจดีย์เมื่อนครศรีธรรมราช อันเป็นสัญลักษณ์ความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรือง เพราะได้กลายเป็นอิทธิพลแบบอย่างแก่สถูปเจดีย์เมืองอื่นอีกหลายแห่ง และคงจะได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญในแต่ละท้องถิ่น เช่นเดียวกับต่างประเทศ เช่น เนปาล ธิเบต การประดับตกแต่งบูชาสถูปเจดีย์สถานที่อย่างวิจิตร ความจริงก็เป็นการพัฒนาไปจากภาพพระบรมนันทน์เอง คือในประเทศไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยปรากฏว่านิยมสร้างภาพพระบรมนันทน์มาก ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกและตำนานพระบรมธาตุเดิมภาพพระบรมนันทน์ก็ทำเป็นภาพแขวนห้อยขนาดย่อม ต่อมาได้คิดเอาผ้ามาเย็บต่อกันเป็นผืนยาว แล้วเขียนภาพพุทธประวัติเป็นภาพมหานิทานตอนพระพุทธรูปเจ้าเสวยพระชาติเกิดเป็นพระเวสสันดร อันเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนมาจุติตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า รวมทั้ง ๑๓ กัณฑ์ กลายเป็นภาพเล่าเรื่องขนาดยาวไป โดยเขียนตามความยาวของผืนผ้า สำหรับที่เมืองนครศรีธรรมราชปรากฏว่า เดิมมีผู้เคยเขียนเป็นภาพพระบรมนันทน์ขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ต่อมาได้เลิกไปเนื่องจากมีความยุ่งยากไม่สะดวก ค่าลงทุนสูงช่างเขียนก็หายากขึ้น จึงเหลือเพียงการนำผ้าสีต่างๆ ขึ้นไปห่มแทน ซึ่งนิยมใช้ผ้า ๓ สี ได้แก่ ขาว แดง และเหลือง

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระธาตุ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช เดิมมีปีละครั้งคือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ คือ วันวิสาขบูชา ต่อมาในราชสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงได้จัดเพิ่มขึ้นอีกวัน

^{๒๑} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๑๓.

หนึ่งคือ วันมาฆบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เพื่อว่าพุทธศาสนิกชนจะได้มีความสะดวกในการทำบุญยิ่งขึ้น เพราะบางคนต้องเดินทางมาจากต่างจังหวัดไกล อย่างไรก็ตามที่กล่าวมาเป็นกำหนดการงานใหญ่ประจำปี เป็นการจัดกระบวนแห่อย่างเอิกเกริก สำหรับคนทั่วไปที่ศรัทธาเลื่อมใสไม่มีโอกาสมาทำบุญใน ๒ วันดังกล่าว จะทำบุญถวายผ้าห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อใดก็ได้ตามความเหมาะสม^{๒๒} โดยจะจัดหามาเองหรือมาเช่าเอาจากทางวัดซึ่งเตรียมไว้พร้อมทุกวันก็ได้

๔) ประเพณีเกี่ยวกับสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ ชาวทมิฬทางอินเดียภาคใต้ถือว่าวันสงกรานต์ (วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน) เป็นวันขึ้นปีใหม่ มีการตกแต่งประดับร่างกายอย่างหรูหรา ในวันที่สัตรีและเครื่องใช้จะได้หยุดงานและตกแต่งอย่างสวยงาม ลักษณะเดียวกันกับที่เป็นอยู่ในนครศรีธรรมราช ผู้คนในนครศรีธรรมราชเรียกวันที่ ๑๓ ว่าวันเจ้าเมืองเก่า วันที่ ๑๔ เรียกว่าวันว่าง และวันที่ ๑๕ เรียกว่าวันเจ้าเมืองใหม่ ในวันที่ ๑๕ มักนิยมจัดพิธีขึ้นเบญจจันเป็นพิธีพราหมณ์สำหรับผู้สูงอายุด้วย

ประเพณีสงกรานต์ สงกรานต์กล่าวอย่างสั้นๆ คือ เทศกาลขึ้นปีใหม่ไทยสมัยก่อนนั่นเอง เนื่องจากคนไทยเรานับวันทางจันทรคติคล้ายกลุ่มประเทศทางตะวันออกทั่วไป ซึ่งนับเดือนที่ ๑ คือเดือนเมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงได้เปลี่ยนไปนับวันทางสุริยคติอย่างประเทศทางตะวันตกซึ่งนับวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่

ประเพณีสงกรานต์หรือเทศกาลสงกรานต์ ชาวนครศรีธรรมราชเรียกชื่อวันสำคัญ ๓ วัน ในเทศกาลสงกรานต์ ผิดแปลกกับภาคอื่น คือ วันมหาสงกรานต์ เรียกว่า “วันเจ้าเมืองเก่า” วันเนา เรียกว่า “วันว่าง” (หรือเรียกวันส่งเจ้าเมืองเก่า รับเจ้าเมืองใหม่) วันพญาวันหรือวันเถลิงศก เรียกว่า “วันเจ้าเมืองใหม่”^{๒๓}

จะอย่างไรก็ดี คำว่า “เจ้าเมือง” ชาวนครศรีธรรมราช หมายถึง เทวดาผู้ทำหน้าที่รักษาดวงชะตาบ้านเมืองมีอิทธิฤทธิ์ครอบคลุมถึงดวงชะตาไพร่บ้านพลเมืองด้วย เมื่อถึงวันมหาสงกรานต์หรือวันเจ้าเมืองเก่า เทวดาผู้รักษาดวงชะตาบ้านเมือง จะพากันละทิ้งบ้านเมืองที่ตนคุ้มครองรักษาอยู่ กลับขึ้นไปบนสวรรค์โดยพร้อมเพรียง รุ่งขึ้นวันเนา เป็นวันที่หมู่เทวดาสถิตอยู่บนสวรรค์พร้อมกันหมด ในวันนั้น ทางโลกมนุษย์จึงว่างเทวดา คือไม่มีเทวดาอยู่รักษาบ้านเมืองเลย ชาวเมืองจึงเรียกว่า “วันว่าง” เหตุที่มีวันว่างขึ้นเพราะเทวดาทิ้งหลายปีหนึ่งต้องกลับไปเข้าประชุมในเทวสภาครั้งหนึ่งเพื่อรายงานให้ประธานเทวสภาทราบว่ามีมนุษย์โลกตกทุกข์ได้ยาก หรือเป็นสุขได้อย่างไร มวลมนุษย์

^{๒๒} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๑๘๔.

^{๒๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, นครศรีธรรมราช, หน้า ๘๓.

สร้างบุญคุณโทษอย่างไรบ้าง เพื่อได้หาทางบำบัดปัดเป่าให้เกิดสันติสุขโดยทั่วกัน พร้อมทั้งพิจารณาโยกย้ายสับเปลี่ยนตัวเทวดากันใหม่เพื่อความเหมาะสม เมื่อเลิกประชุมเทวดาแล้วก็พักอยู่บนสวรรค์อีกคืนหนึ่ง มีการเลี้ยงอาหารทิพย์ มีสังคีตประโคมขับกล่อม รุ่งขึ้นเทวดาจะเสด็จกลับลงมาประจำเมืองใดก็ไปเมืองนั้น ชาวเมืองจึงเรียกว่า “วันเจ้าเมืองใหม่” คือได้เทวดาองค์ใหม่มาปกป้องรักษาบ้านเมือง ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบไป

ภาคใต้ถือวันสงกรานต์เป็นวันสำคัญประจำปีเนื่องจากเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและมีงานบุญงานประเพณีที่ต้องปฏิบัติหลายอย่าง ดังนี้

วันที่ ๑๓ เมษายน ชาวพื้นเมืองเรียก “วันเจ้าเมืองเก่า” หรือ “วันส่งเจ้าเมืองเก่า” คือวันที่เทวดาผู้ทำหน้าที่รักษาดวงชะตาบ้านเมือง (ดวงเมือง) จำต้องเตรียมพร้อมละทิ้งบ้านเมืองที่ตนเคยคุ้มครองรักษาอยู่ไปประชุมเทวดามาบนสวรรค์อย่างพร้อมเพรียงกัน จึงเป็นวันที่ชาวเมืองต้องพร้อมใจกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดให้สมบูรณ์ตกแต่งอาคารสถานที่ให้สวยงาม บางคนอาจตัดผมตัดเล็บทำพิธี “ลอยเคราะห์” หรือ “ลอยแพ” เพื่อกำจัดทุกข์โศกโรคภัยในโอกาสนี้ด้วยก็ได้ ทางราชการบ้านเมืองอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองออกมาแห่แหน เพื่อให้ประชาชนบูชากราบไหว้ขอพร และสงฆ์ประจำปี ทางเมืองนครศรีธรรมราชอัญเชิญ “พระพุทธรูปลิงค์” พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองออกมาให้ประชาชนได้นมัสการและสงฆ์

วันที่ ๑๔ เมษายน ชาวพื้นเมืองเรียก “วันว่าง” เนื่องจากเป็นวันที่ในโลกมนุษย์ไม่มีเทวดาอารักษ์อยู่เลย เพราะต้องไปสถิตเข้าประชุมสันนิบาตอยู่บนสวรรค์ เพื่อพิจารณาหาทางสร้างสรรค์มนุษย์โลกให้อยู่เย็นเป็นสุขและคัดเลือกลงเปลี่ยนเทวดา ที่จะมาประจำเมืององค์ใหม่บ้านเมืองจึงว่างเปล่าปราศจากเทวดาอารักษ์ทั้งหลาย วันนี้ชาวเมืองทุกคนจะต้องหยุดกิจกรรมงานในอาชีพทุกอย่าง เพราะถือเป็นวันว่างเปล่าไม่มีเทวดาอารักษ์ช่วยคุ้มครองดูแลรักษา ถ้าทำงานอะไรไปอาจเกิดขึ้นอันตรายได้ วันนี้บางที่จึงเรียกว่า “วันแซ่ครกแซ่สาก” คือ ถ้าไม่ดำข้าวต้องล้างว่าทำความสะอาด หรือไม่ก็แช่น้ำผูกด้ายสายสิญจน์พร้อมหมากพลูบูชาเป็นเวลา ๓ วัน เพื่อครกสากจะได้พักผ่อนนอนสบาย เมื่อไปทำบุญที่วัดแล้วอาจไปชมการละเล่นต่างๆ ที่จัดขึ้นในวันว่าง ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียก “เล่นว้าว” เช่น มอญช้อนผ้า ละบัว อุบลูกไก่ ชักเย่อ ฟาดทึง (จระเข้ฟาดหาง) ยับสาก เตย ตีปิตตา ลักช่อน หัวล้านชนกัน ชนวัว ชนไก่ เชื้อยาหงส์ (เข้าทรงพญาหงส์) ตลอดจนชมเพลงบอกและมโนราห์เป็นที่สนุกสนานตลอดวัน

วันที่ ๑๕ เมษายน ชาวพื้นเมืองเรียก “วันเจ้าเมืองใหม่” หรือ “วันรับเจ้าเมืองใหม่” คือวันที่เทวดาอารักษ์องค์ใหม่ที่ถูกระงับกำหนดหน้าที่ให้เดินทางมารับตำแหน่งใหม่ เพื่อการดูแลรักษาบ้านเมืองแทนองค์เก่า เดินทางมาถึงชาวเมืองจึงต้อนรับด้วยการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่

อย่างสวยงาม และไปทำบุญที่วัดอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษตายายผู้ล่วงลับ ทำพิธีสงฆ์ น้ำพระ (ทั้งพระพุทธรูปและพระสงฆ์) เสร็จแล้วก็รดน้ำญาติผู้ใหญ่ หากตระกูลใดมีฐานะดีมีทรัพย์หรือเป็นตระกูลใหญ่ก็อาจจะทำปะรำพิธีแหงหยวกอย่างสวยงามเป็นโรงร้านใหญ่เรียก “ขึ้นเบญจา” (ปราสาทยอด) ให้พ่อแม่ปู่ตายายเป็นพิเศษก็ได้ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตรเพื่อทำน้ำพระพุทธรูป ลุกหลานว่านเครื่องผลัดกันขึ้นไปรดน้ำตามลำดับอาวุโส รวมทั้งพระสงฆ์ พระครูพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ก็อาจทำพิธีขึ้นเบญจาได้เช่นเดียวกัน

๕) ประเพณีเกี่ยวกับตักบาตรรูปเทียน

ประเพณีของเมืองนครศรีธรรมราชที่แตกต่างจากเมืองอื่นๆ ทุกเมืองอีกประเพณีหนึ่งก็คือ ประเพณีเกี่ยวกับตักบาตรรูปเทียน ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่เก่าแก่มาควบคู่กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ทุกวันนี้ก็ยังคงมีอยู่แม้ว่ารูปแบบอาจจะแตกต่างออกไปจากประเพณีดั้งเดิมไปบ้างก็ตาม

ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากการที่ศาสนิกชนนำรูปเทียนมาตักบาตร เป็นการถวายแด่พระภิกษุสงฆ์เพื่อจะได้นำรูปเทียนเหล่านั้นไปใช้ตลอดฤดูกาลเข้าพรรษา ในเดือนแปดแรมค่ำหนึ่ง เวลาบ่าย มักมีศาสนิกชนทั่วสารทิศเตรียมรูปเทียนมารอตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์จากวัดต่างๆ ที่มารอรับการทำบุญดังกล่าวที่หน้าพระวิหารทับเกษตร หรือหน้าองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ภายในพระระเบียงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หลังจากนั้นจะสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยการ “จุดเปรียง” ที่ฐานขององค์พระบรมธาตุเจดีย์และเจดีย์บริวารภายในวัดนี้ ระยะเวลาหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง กล่าวคือบางคราวมีการตักบาตรรูปเทียนที่ลานวัดแทน เพราะศาสนิกชนที่มาร่วมในพิธีนี้มีมาก จนไม่สามารถจะจัดในสถานที่เดิมได้

ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีร่วมในเทศกาลเข้าพรรษา คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นประเพณีของชาวเมืองนครศรีธรรมราชที่อาจแปลกแตกต่างจากเมืองอื่นที่จัดให้มีประเพณีตักบาตรด้วยการถวายดอกไม้รูปเทียนขึ้นมาเป็นพิเศษ

เมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ วันเข้าพรรษาเวลาบ่ายประมาณ ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป พระสงฆ์จากวัดต่างๆ จะไปชุมนุมพร้อมกันที่วัดพระมหาธาตุ ต่างสละพ้าย่ามยื่นเรียงแถวบริเวณลานวัดหน้าประตูทางเข้าระเบียงวิหารคด ถ้าเกิดฝนตกก็จะย้ายเข้าไปในระเบียงวิหารคดด้านใน ตลอดจนในวิหารทับเกษตร ประชาชนเดินนำดอกไม้รูปเทียนใส่ถาดเต็มมาถวายใส่ย่ามพระสงฆ์ไปตามลำดับ คล้ายกับการตักบาตรธรรมดาทั่วไป แต่ในโอกาสพิเศษนี้ได้จัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนมาถวายใส่ย่าม

โดยเฉพาะ จึงได้เรียกว่า “ตักบาตรรูปเทียน”^{๒๔} จุดประสงค์ก็เพื่อต้องการให้พระสงฆ์สามเณรได้นำไปบูชาพระสวดมนต์ได้พอใช้ตลอดพรรษา

หลักจากตักบาตรรูปเทียนแล้ว ชาวบ้านจะไปจุดรูปเทียนบูชาเจดีย์ บูชาวิหาร บูชาพระพุทธรูป บูชาบัวอัฐิ คล้ายกับการจุดเปรี๊ยะหรือจอบเปรี๊ยะ คือจุดรูปเทียนนำไปอธิษฐานปักไว้ที่ฐานเจดีย์ ฐานวิหาร ฐานพระพุทธรูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลและบูชาศาสนสถาน ซึ่งสมัยโบราณใช้ต้นดิบใส่ลงในภาชนะดินเผา จาน กระเบื้อง ถ้วยชามขนาดเล็ก กะลามะพร้าว แม้กระทั่งกาบหอยแครงขนาดใหญ่ ใส่น้ำมันมะพร้าวลงไป แล้วจุดไฟที่ใส่ด้านดิบ ไฟจะรุกไหม้ส่งแสงสว่าง วอมแวมทั่วไป คล้ายผางประทีปของล้านนาใช้จุดตามบูชาพระ

ครั้งถึงสมัยปัจจุบัน ประเพณีตักบาตรรูปเทียนได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากที่เคยปฏิบัติกันมา แต่เดิมหลายประการ^{๒๕} กล่าวคือ

๑. แต่เดิมนั้นพระสงฆ์ได้ไปเข้าแถวเพื่อรอรับบิณฑบาตรรูปเทียนเฉพาะที่หน้าวิหารทับเกษตรเท่านั้น แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์จะเข้าแถวรอรับบิณฑบาตรรูปเทียนที่ลานวัดพระมหาธาตุวรวิหารแทน

๒. การตักบาตรรูปเทียนนอกจากจะจัดที่วัดพระมหาธาตุวรวิหารอย่างเดิมแล้ว ยังมีการตักบาตรรูปเทียนตามถนนหนทางทั่วไปอีกด้วย จึงมักพบเห็นพระสงฆ์เดินบิณฑบาตรรูปเทียนเป็นทิวแถวไปทุกถนนในบ่ายวันเข้าพรรษา

การตักบาตรรูปเทียนตามริมถนนดังที่กล่าวมาคงจะเป็นเพราะว่า ชาวเมืองบางคนมีภาระในด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ผูกพันอยู่ มีเวลาไม่มากพอที่จะไปตักบาตรรูปเทียนที่วัดพระมหาธาตุวรวิหาร จึงกระทำที่ถนนเมื่อเห็นพระสงฆ์ผ่านมา พระสงฆ์เมื่อเห็นมีผู้ถวายไทยทาน ท่านก็จำต้องรับบิณฑบาตตามข้อปฏิบัติของสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ประเพณีนี้ค่อยๆ ขยายออกมาจากในวัดพระมหาธาตุวรวิหาร เป็นนอกวัดด้วย

๓. แต่เดิมนั้นชาวเมืองเตรียมดอกไม้รูปเทียนไว้พร้อมสำหรับการตักบาตรด้วยตนเอง โดยดอกไม้เหล่านั้นประดิษฐ์ขึ้นด้วยวัสดุ มีใช้ดอกไม้จริงๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่เที่ยวเฉาตลอดพรรษา แต่ใน

^{๒๔} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้, หน้า ๒๑๖.

^{๒๕} ปรีชา นุ่นสุข, รัตนธัมมนิอนุสรณ์, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระรัตนธัมมนี (แบน คุณฐากรโณ-เปรี๊ยะ), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

ปัจจุบันนี้ทั้งดอกไม้และรูปเทียน มีผู้จัดวางขายสำหรับประเพณีการตักบาตรรูปเทียนโดยเฉพาะอยู่ทั่วไป นับว่าเพิ่มความสะดวกให้ผู้ปฏิบัติในประเพณีการตักบาตรรูปเทียนมากขึ้น

๔. แต่เดิมนั้นเมื่อตักบาตรรูปเทียนแล้วชาวเมืองจะบูชาพระบรมธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปโดยการจุดเปรียง แต่ปัจจุบันนี้มีการจุดเทียนไขแทนการจุดเปรียงแล้ว เพราะการจุดเปรียงทำให้เกิดเพลิงไหม้ภายในบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเสมอๆ

๕. แต่เดิมนั้นการจุดเปรียงกระทำทั่วไปทุกวิหารและฐานเจดีย์ แต่ปัจจุบันนี้การจุดเทียนไขได้กำหนดให้จุดได้เฉพาะภายในวิหารพระทรงม้าเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

๖. แต่เดิมนั้นการจุดเปรียงถือเป็นประเพณีที่ทุกคนต้องกระทำหลังจากตักบาตรรูปเทียนแล้ว จะขาดเสียมิได้เลย แต่ปัจจุบันประเพณีนี้ได้ลดความสำคัญและลดความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติลงไปมาก จำนวนชาวเมืองที่ปฏิบัติประเพณีนี้ลดลงไปกว่าแต่เดิมมาก

ประเพณีการตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง que แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างพุทธศาสนากับชาวนคร เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงค่านิยมอันสูงส่งในทางพุทธศาสนาของชาวนคร เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน และยังยืนกินกว่าที่เราจะประมาณได้ และประการสำคัญประเพณีนี้ยังได้ตกทอดมาเป็นมรดกของลูกหลานของเราในทุกวันนี้ นับเป็นมรดกที่เชิดหน้าชูตาของชาวนครอย่างยิ่งประเพณีหนึ่งเพราะประเพณีนี้มีเฉพาะในเมืองนครเท่านั้น

๖) ประเพณีเกี่ยวกับสารทเดือนสิบ

พิธีสารทเดือนสิบ พิธีนี้น่าจะเกิดจากความเชื่อเรื่องวิญญาณและกรรมประกอบกัน โดยเชื่อว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณอาจจะขึ้นสวรรค์หรือลงนรก ตามแต่กรรมที่ทำไว้ในขณะมีชีวิต วิญญาณที่ลงนรกจะเป็นเปรต และจะขึ้นจากนรกได้ก็เพราะผลบุญที่ญาติมิตรอุทิศให้ ดังนั้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ จะขึ้นมารับผลบุญ และกลับในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันทำบุญในโอกาสนี้ พิธีนี้น่าจะตรงกับพิธีพราหมณ์ คือสารท

ประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นงานบุญประเพณีที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดของชาวปักษ์ใต้ เนื่องจากเป็นงานที่ยึดถือปฏิบัติกันทั่วไปทุกจังหวัด และต่างยึดมั่นเข้มแข็งมาแต่โบราณไม่เคยเปลี่ยนแปลง งานบุญเดือนสิบอาจเรียกได้ว่าเป็นงานบุญรวมญาติ เมื่อถึงเวลาทุกคนไม่ว่าไปทำงานอาศัยอยู่หัวเมืองใดใกล้หรือไกล จะต้องเดินทางกลับไปเยือนถิ่นเกิดเสมอ เพื่อร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและพบปะเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง

งานสารทเดือนสิบทางเมืองนครศรีธรรมราชนอกจากชาวบ้านจะมาทำบุญกันเป็นปกติแล้ว ทางราชการยังได้จัดเป็นงานออกร้านเฉลิมฉลองเป็นเวลา ๑๐ วัน มีขบวนแห่ มีการประกวด มีงานจำหน่ายสินค้าเอกชน งานออกร้านของส่วนราชการ มีการแสดงการละเล่นพื้นเมืองเกือบทุกชนิด ตลอดงาน เดิมจัดขึ้นที่วัดพระมหาธาตุเป็นงานเล็กๆ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ทางราชการยื่นเมืองเข้ามา ดำเนินการจึงย้ายมาจัดที่ “สนามหน้าเมือง” ต่อมางานขยายด้านคนมากแอดจึงได้ย้ายไปจัดที่ “ทุ่งท่าลาด” ถือเป็นงานยิ่งใหญ่ประจำปี

งานบุญสารทเดือนสิบ มาจากความเชื่อเรื่อง “ปุพฺพเปตพลี” ในพุทธศาสนา เมื่อมนุษย์สร้างบุญกรรมอะไรก็จะได้รับผลตามการกระทำอย่างนั้น หรือที่เรียก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยเฉพาะการทำชั่วเมื่อตายไปจะตกนรกไปรับกรรมมากน้อยตามผลที่ทำในชาติปางก่อน คนที่ตกนรกนี้เรียกพวก “เปรต” เมื่อถึงปลายเดือน ๑๐ (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐) พวกเปรตซึ่งกำลังผอมโซหิวโหยมาดั่งคำพังเพยว่า “อยากเหมือนเปรตเดือนสิบ” พญายมจะปล่อยให้กลับมาพบญาติพี่น้องและลูกหลานของตนในเมืองมนุษย์ เพื่อมาขอเสื้อผ้าอาหารขอส่วนบุญกุศลต่างๆ ที่ญาติจะอุทิศทำบุญให้ และจะต้องรีบกลับไปเมืองนรกเมื่อถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ดังนั้น ถ้าลูกหลานไม่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ ปู่ย่าตายายก็จะอดอยากหิวโหยอดคัดัดสนสิ่งของเครื่องใช้ ได้รับความทุกข์ยาก และก่นด่าสาปแช่งลูกหลานที่ไม่รู้จักกตัญญูรู้บุญคุณของบุรุษ ให้ได้รับบาปกรรมเดือดร้อนชีวิตไม่เจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย ดังนั้นลูกหลานจึงต้องยึดมั่นถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญยิ่ง เป็นกิจกรรมที่จะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลมากน้อยจะขาดเสียมิได้ งานบุญใหญ่มี ๓ วัด ดังนี้

วันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวพื้นเมืองเรียก “วันจ่าย” คือ วันที่แต่ละบ้านจะต้องเตรียมจ่ายซื้อหาสิ่งของต่างๆ ที่จะทำบุญมีทั้งผักผลไม้อาหารแห้ง สิ่งของเครื่องใช้นานชนิดที่พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้และเก็บรักษาไว้กินไว้ใช้ได้นานๆ เนื่องจากเข้าฤดูฝนฤดูมรสุมการบิณฑบาตอาหารการกินจะขาดแคลนไม่สะดวก และสะดวกต่อการจัดใส่ภาชนะ เช่น กระจาด ตะกร้า กระจเขอ กระจมะง ถึงชะลอม หลัว กระจบุง ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียก “หมรับ” (สำหรับ) อย่างใหญ่สำหรับถวายสังฆทาน จัดเป็นสลากภัตงานบุญใหญ่ และอาหารแห้งอย่างหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ หรือเป็นหัวใจของสำหรับ เพราะเป็นขนมประเพณี ที่ทำสืบมาแต่โบราณ ๕ ชนิด สำหรับให้ผีเปรตนำไปใช้สอยในเมืองนรก คือ^{๒๖}

๑. ขนมลา มีความหมาย ต่างเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บางทีมีความหมายแทนอาหารและสมมติเป็นใบเรือด้วย

๒. ขนมพอง มีความหมาย ต่างพาหนะ คือเรือ

^{๒๖} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, นครศรีธรรมราช, หน้า ๘๘-๘๙.

๓. **ขนมบ้า หรือขนมมด** มีความหมาย ต่างเครื่องเล่น คือสะบ้า (บางแห่งใช้เป็นเงินเบี้ย สำหรับใช้สอยได้ด้วย)

๔. **ขนมตีข้าว** ขนมมด มีความหมายต่างเงินเหรียญหรือเบี้ย

๕. **ขนมกงหรือขนมไข่ปลา** มีความหมาย ต่างอารมณ์เครื่องประดับกาย และบางทีถือเป็นพาหนะทางบก คือล้อเลื่อนด้วย

๖. **ขนมลาลอยมัน หรือขนมรังนก** มีความหมายต่างฟูก หมอน หรือเครื่องนอน

วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวพื้นเมืองเรียก “วันยกหมรับ” และถือเป็นวัน “ตั้งเปรต” ด้วยคือ เป็นวันยกภาชนะสำหรับต่างๆ ที่บรรจุสิ่งของทำบุญทุกอย่างไว้แล้วตกแต่งอย่างเรียบร้อยสวยงามนำไปทำบุญถวายพระที่วัด ภาชนะถ้าเป็นขนาดใหญ่หนักมากต้องหาคอนไป ถ้าเป็นขนาดเล็กอาจถือหิ้วใส่เอวกระเดียดไปได้ ลูกหลานเดินตามกันเป็นแถว

เมื่อทำบุญพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จ แต่ละครอบครัวก็ออกไปทำพิธี “ตั้งเปรต” บางวัดเขาก็จัดทำสถานที่รวมไว้ให้โดยเฉพาะเป็น “หลาเปรต” (ศาลาเปรต) หรือร้านเปรต บางวัดให้ต่างคนต่างทำตามความสะดวกพอใจ บางวัดทำเป็นหอคอยยกเสาสูงราว ๕ เมตร ให้คนป็นเสาทาน้ำมันสิ้นแข่งขันกันเรียก “ชิงเปรต” เป็นการเฉพาะก็มี การตั้งเปรตคือ การเอาอาหารคาวหวานทุกชนิดรวมทั้งดอกไม้ธูปเทียนเศษสตางค์ใส่กระทงไปวางบนแผ่นกระดานขนาดใหญ่ ทำพิธีกรวดน้ำเช่นไหว้แม่ส่วนกุศลให้แก่บรรพชน ซึ่งมักนิยมเลือกสถานที่ใกล้กับเมรุ ป่าช้า หรือริมรั้ววัด เมื่อเสร็จพิธีลูกชิ้นจะมีพวกเด็กๆ มาแย้อาหารและหาเศษสตางค์กัน ลักษณะการแย่งชิงชุลมุนเพื่อเอาสิ่งของตั้งเปรตกันนี้เอง เรียกว่า “ชิงเปรต”

วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวพื้นเมืองเรียก “วันฉลองหมรับ” หรือเป็น “วันสารท” อันเป็นวันสุดท้ายของการทำบุญสมบุญตามประเพณี ถือเป็นการทำบุญเพื่อเป็นการฉลองหมรับ ซึ่งได้จัดขึ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ วันนี้จึงมีพิธีทำบุญเลี้ยงพระ และทำพิธีบังสุกุลกระดูกเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษญาติมิตรผู้ล่วงลับไป ถือเป็นวันสุดท้ายของงานบุญใหญ่ และถือเป็น “วันส่งเปรต” อีกด้วย คือ ใครมีอาหารมีสิ่งใดที่จะทำบุญก็นำมาทำให้หมดในวันนี้ จึงถือเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่ง^{๒๗}

^{๒๗} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๒๐๔-๒๐๗.

๓) ประเพณีเกี่ยวกับลากพระ

ประเพณีลากพระ บางครั้งเรียกว่า “ประเพณีชักพระ” หรือ “ประเพณีแห่พระ” เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาในนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยโบราณ สันนิษฐานว่าในชั้นเดิมอาจจะเกิดขึ้นโดยการเจริญรอยตามประเพณีการแห่แห่นทวารูปในศาสนาพราหมณ์ เช่น การแห่ทวารูปพระศิวะ และการแห่ทวารูป พระวิษณุ เป็นต้น

ต่อมาพุทธศาสนิกชนอาจจะรับแบบอย่างมาแห่แห่นทวารูปดังกล่าวมาดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เป็นได้ โดยคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนาได้กล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์ ณ ป่ามะม่วง กรุงสาวัตถีแล้ว ก็ถึงเทศกาลเข้าพรรษาพอดี จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จไปจำพรรษา ณ สรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา ซึ่งในขณะนั้นทรงจุติเป็นพระมหามายาเทพที่สถิตอยู่ ณ ดุสิตเทพพิภพ ซึ่งตลอดพรรษาพระองค์ประทับในที่นั้น^{๒๘}

ครั้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันสุดท้ายของพรรษา พระพุทธองค์เสด็จกลับลงมายังมนุษยโลกทางบันไดทิพย์ที่พระอินทร์ทรงนิมิตถวายโดยบันไดทอดจากภูเขาสิเนนุราช ในสวรรค์ชั้นดุสิตมายังประตูของนครสังกัสสะ ในประเทศอินเดีย การเสด็จกลับมาครั้งนี้ทำให้ชาวเมืองปลื้มใจเป็นอย่างมาก จึงพากันไปชุมนุมรับเสด็จ พระพุทธองค์เสด็จกลับถึงนครแห่งนี้ในเช้าตรู่ของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษา ชาวเมืองที่ไปรอรับเสด็จได้นำภัตตาหารไปถวายพระพุทธองค์ด้วยแต่เนื่องจากผู้ไปรับเสด็จมีมาก แต่ละคนไม่อาจจะเข้าเฝ้าถวายภัตตาหารแทบเบื้องพระบาทพระพุทธรองค์ได้ จึงเอาภัตตาหารห่อด้วยใบไม้แล้วส่งต่อๆ กันเข้าไปถวาย จึงเกิดประเพณีปฏิบัติทำการ “ห่อต้ม” หรือห่อปัด อันเป็นอาหารหรือขนมประจำพิธีขึ้นแล้วชาวเมืองอัญเชิญพระพุทธรองค์ขึ้นประทับบนบุษบกที่เตรียมไว้ แล้วแห่แห่นพระพุทธรองค์ไปยังอารามที่ประทับ จนกลายเป็นที่มาของพิธีลากพระสืบมา

ในนครศรีธรรมราช นิยมจัดพิธีลากพระด้วยรูปแบบสำคัญ ๒ ลักษณะ^{๒๙} คือ ลากพระบกกับลากพระน้ำ

การลากพระบก คือการอัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรขึ้นประดิษฐานบนบุษบก แล้วแห่แห่นด้วยการลากไปบนบก วัดส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากแม่น้ำมักจะกระทำในลักษณะนี้

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒.

ส่วนการลากพระน้ำ คือการอัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ขึ้นประดิษฐานบนบุษบกในเรือ แล้วแห่แห่นด้วยการลากไปทางน้ำ วัดส่วนใหญ่ที่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองมักจะกระทำในลักษณะการลากพระทั้งสองลักษณะมีจุดหมายปลายทางหรือที่ชุมนุมของ “พนมพระ” หรือ “เรือพระ” ของทุกวัด ตามแต่ท้องถิ่นจะกำหนดขึ้น

ในสถานที่ชุมนุมเรือพระมักจะมีการรื่นเริงต่างๆ ประกอบด้วยอย่างสนุกสนานทั้งในส่วนของการเล่น กีฬา และมหรสพขึ้นในสถานที่แห่งนั้นด้วย เมื่อได้ร่วมกันประกอบพิธีสงฆ์ในสถานที่แห่งนั้นเสร็จแล้ว อาจจะลากพระกลับวัดในวันเดียวกันนั้นหรือวันรุ่งขึ้นก็ได้ เมื่อถึงวัดแล้วก็ช่วยกันเก็บข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ บนเรือพระ ตลอดจนจมน้ำ “พระลาก” จนเรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญเข้าประดิษฐานในที่เดิม แล้วแยกย้ายกันกลับ รอวันที่จะลากหรือชักใหม่ในปีหน้าอีก

ประเพณีลากพระ ทางภาคกลางเรียกประเพณี “ชักพระ” เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในเทศกาลออกพรรษา ภาคใต้นั้นมีแม่น้ำลำคลองมากและอยู่ใกล้ทะเล วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงต้องเกี่ยวข้องกับการใช้เรือ เพื่อการคมนาคมและการค้าการขนส่งอยู่เป็นปกติ เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษา เผอิญมีเรื่องราวในพุทธประวัติมาเกี่ยวข้อง จึงเป็นต้นเหตุให้เกิดประเพณีลากพระขึ้นตามแม่น้ำลำคลอง และลากพระทางบกด้วย

ตามพุทธประวัติกล่าวว่า วันที่พระองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์สู่มนุษย์โลก หลังเสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพระพุทธรูปมารดา ณ สวรรค์ชั้นดุสิตตลอดพรรษาคือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันสุดท้ายของพรรษาทรงเสด็จลงมาตามบันไดแก้ว โดยมีบันไดทองอยู่ทางเบื้องขวาสำหรับเทพดาเสด็จลงมาส่ง บันไดเงินอยู่ทางเบื้องซ้ายสำหรับพระพรหมเสด็จลงมาส่ง บันไดทั้งสามทอดลงมายังประตูนครสังกัสสะ เมื่อเสด็จถึงประตูเมืองเป็นเวลาเช้าตรู่ของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษาพอดี พุทธบริษัททั้งหลายทราบข่าวต่างมาคอยต้อนรับเสด็จอย่างเนืองแน่น เพื่อจะคอยตักบาตรถวายภัตตาหารบ้าง ดอกไม้ธูปเทียนบ้าง อันเป็นที่มาของประเพณี “ตักบาตรเทโว” ทางภาคกลาง สำหรับภาคใต้นั้นมีค๋อยเป็นที่นิยมมีเฉพาะบางแห่ง เช่น สงขลา เพราะมีเขาตั้งกวนอยู่กลางเมือง แต่ทว่าในพุทธประวัติมีนิทานเล่าประกอบเหตุการณ์ตอนนั้นว่า เนื่องจากมีคนมากมายโกลาหลไม่สามารถเข้าถึงพระพุทธรูปได้ จึงเกิดประเพณีทำขนมขึ้นชนิดหนึ่ง ห่อด้วยใบไม้ (ใบจาก ใบเตย) เรียก “ขนมต้ม” หรือห่อต้มหรือห่อปัดก็เรียก สำหรับโยนและปาจากระยะห่างเข้าไปถวายได้ ซึ่งความจริงอาจเป็นความสะดวกในการนำพาไปทำบุญ สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน และสะดวกต่อการนำพาไปกินเวลาหิวขณะลากพระ ตลอดจนการขว้างปาเล่นกัน (เรียกช้ดต้ม) ดังนั้น ขนมต้มจึงถือเป็นขนมหลักเป็นเอกลักษณ์ประจำเทศกาล ดังมีคำกล่าวว่า “เข้าชากินตอก ออกชากินต้ม” คือ ขนมประเพณีประจำเทศกาลเข้าพรรษาคือข้าวตอก ขนมออกพรรษาคือ ขนมต้มถือปฏิบัติมาแต่โบราณ

การลากพระของชาวปักษ์ใต้ เป็นการสมมติและการสมโภชเฉลิมฉลองตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติดังกล่าวนั่นเอง โดยวิธีอัญเชิญพระพุทธรูปยืนเรียก “พระลาก” (พระปางอุ้มบาตร หรือปางประทานอภัย) ขึ้นประดิษฐานบนบุษบก ซึ่งถ้าเป็นทางบกบุษบกจะตั้งอยู่บนพาหนะทำเป็นรูปเรือหรือพญานาค (ไม่มีล้อ) เรียกกันว่า “นมพระ” (พนมพระ) อันแสดงว่าเดิมประเพณีนี้น่าจะเกิดจากการแห่ทางน้ำขึ้นก่อน ชักลากแห่แห่นไปยั้งตำบลต่างๆ ไกลเคียง ถ้าเป็นการลากพระทางน้ำหรือทางเรือเรียก “เรือพระ” คือ เอาเรือหลายลำมาเทียบเรียงขนานผูกติดกันเป็นแพขนาดใหญ่ ประดับตกแต่งอย่างปราสาทมณฑลอย่างวิจิตร แห่แห่นมีเครื่องดนตรีประโคมไฟตามแม่น้ำลำคลองทะเลสาบ ทำให้เกิดประเพณีการเล่นต่างๆ ตามมาอีก เช่น การเล่นเรือเพลง การประชันปืด (ตะโพน) การประชันโพน (กลอง) การแข่งเรือ และการประกวดประชันอื่นๆ ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ เพื่อใช้ในงานประเพณี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ประเพณีชักพระจะเริ่มตั้งแต่ แรม ๑-๒ ค่ำ เดือน ๑๑ วันสุดท้ายคือวันแรม ๒ ค่ำ สนุกที่สุด มีการแห่แห่น ประกวดประชัน ร้องรำทำเพลง สาดน้ำ สาดโคลน ปาดินตม ชัดข้าวต้ม (ปาข้าวต้ม) ประชันปืด (ประชันตะโพน) แข่งเรือ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการชักพระทั่วไป ย่านที่มีชักพระสนุกสนานมากคือ เขตติดต่อรหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอลานสกา ในท้องที่อำเภอรัตนพิบูลย์ ในตัวจังหวัดมีศึกคักมากช่วงระหว่างประตู่ชัยใต้ ถึงสี่แยกหัวถนน มีพนมพระจากที่ต่างๆ ส่วนการชักพระน้ำที่ขึ้นชื่อได้แก่อำเภopakพนัง

๘) ประเพณีสวดด้าน

ประเพณีสวดด้าน เป็นประเพณีเก่าแก่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์อีกประเพณีหนึ่ง ประเพณีนี้ได้แสดงออกถึงภูมิปัญญาและการถ่ายทอดการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชนอย่างชัดเจน

นอกเหนือจากการเรียนรู้หลักธรรม เพราะสะท้อนถึงความเจริญทางภาววรรณกรรมและเสริมสร้างนักสวดหนังสืออย่างแท้จริง กล่าวคือประเพณีนี้จัดให้มีผู้อ่าน (สวดหนังสือ) ร้อยกรองที่แต่งโดยกวีในท้องถิ่น และในต่างถิ่นใช้ภาษาและทำนองพื้นบ้าน เพื่อสวดกันบริเวณพระระเบียงรององค์พระบรมธาตุเจดีย์ภายในวัดพระมหาธาตุวราวิหาร (ที่เรียกบริเวณนี้กันตามลักษณะของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในแถวในพระระเบียงนี้ว่า “พระด้าน”) และบริเวณวิหารทับเกษตร โดยปรกติจะสวดกันเฉพาะในวันธรรมสวนะ ซึ่งเป็นวัดที่พุทธศาสนิกชนนิยมมาทำบุญเลี้ยงพระและฟังเทศน์

ประเพณีสวดด้าน ชาวเมืองนครศรีธรรมราชได้ชื่อว่า เป็นเมืองแม่แบบทางวัฒนธรรม เครื่องครัดในวัฒนธรรมประเพณีและยึดมั่นในพุทธศาสนา จนเรียกกันว่า “เมืองพระ” โดยเฉพาะที่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อันเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา จึงเป็นที่มาของประเพณีสวดด้านซึ่งเป็นประเพณีที่ดั้งเดิมเก่าแก่อย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน

ที่เรียกว่า “สวดด้าน” คือ การอ่านหนังสือร้อยกรองอันเป็นวรรณกรรมพื้นเมือง ท้องถิ่น ให้แก่คนที่มานั่งรอพระสงฆ์ลงมาเทศน์หลังเวลาฉันเพลอยู่ตามระเบียบวิหารคต (รวมทั้ง วิหารทับเกษตร) ร่องพระบรมธาตุเจดีย์ การอ่านหนังสือนิทานชาดกหรือนิทานท้องถิ่นอันเป็น หนังสือสำนวนกวีพื้นเมืองแต่นี้ ภาษาพื้นเมืองเรียก “สวด” หรือ “สวดหนังสือ” และคนพื้นเมือง เรียกวิหารคตอันเป็นพระพุทธรูปจำนวน ๑๗๓ องค์ ประดิษฐานอยู่เรียงรายทั้ง ๔ ด้าน (ทิศ) นั้น ว่า “พระด้าน” ดังนั้นคำว่า “สวดด้าน” จึงหมายถึง การอ่านหนังสือนิทานวรรณกรรมพื้นถิ่นให้แก่ อุบาสกอุบาสิกาที่มานั่งรอฟังพระเทศน์อยู่ตามระเบียบวิหารคตโดยรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นั้นเอง^{๓๐}

การสวดหนังสือจะมีเฉพาะวันพระ ๘ คำ และ ๑๕ คำ หรือทุกๆ วันพระหลังพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลแล้ว ตามระเบียบวิหารคตจะมีธรรมาสันขนาดเล็กตั้งอยู่ ชาวบ้านโดยมากเป็นคนมีอายุ ก็จะมารวมตัวกันนั่งตำหมากบ้าง จัดเครื่องกัณฑ์เทศน์บ้าง นั่งสูบบุหรี่บ้าง ระหว่างที่รอพระสงฆ์ลงมาเทศน์เพื่อเป็นการฆ่าเวลาและชุมนุมสังสรรค์พูดคุยถามสารทุกข์ดิบกัน ก็จะมีคนที่รู้หนังสือเอาหนังสือนิทานพื้นเมืองต่างๆ ซึ่งเขียนไว้ในสมุดข่อยโบราณมานั่งอ่านบนขอบระเบียบหลังพิงเสาให้คนในกลุ่มนั้นๆ ฟัง คือ มีเทศน์พร้อมกันหลายธรรมมาสน์กระจายอยู่ทั้ง ๔ ด้าน แม้แต่ในวิหารทับเกษตร หนังสือนิทานมี เช่น เรื่องสุบิน เรื่องวันคาร เรื่องกระต่ายทอง เรื่องสี่เส้า เรื่องทินวงศ์ เรื่องพระรถเสน เรื่องเสื่อโค ฯลฯ เป็นต้น^{๓๑}

ผู้สวดนั้นมีวิธีสวดหรือวิธีอ่านจะมีการเอื้อน การเน้นเสียง และมีลูกคอเป็นลักษณะคล้ายกับการสวดโอะเอ้อวิหารราย ในวัดพระแก้ว กรุงเทพฯ ยิ่งถ้าได้คนอ่านที่เคยเป็นพระนักเทศน์ นักแหล่เป็นคนทำขวัญนาค คนเคยเล่นหนังตะลุง มโนราห์มาก่อน จะยังมีลูกเล่นมาก อาทิ ลูกคอ ลูกเอื้อน จังหวะการขับ การโยกตัวมากกว่าคนธรรมดา นำฟังไม่น้อยและมีคนติดตาม คนที่มานั่งฟังสวดด้านบ่อย ความจำดีสามารถจดจำคำกลอนได้เกือบทั้งเรื่อง แม้อ่านหนังสือไม่ออกสักตัวก็มี เพราะการสวดหนังสือจะสวดเรียงตามลำดับท้องเรื่อง ครั้นนี้ไม่จบครึ่งหน้าก็มาสวดต่อ คนฟังก็จะติดตามไม่ขาด เมื่อ

^{๓๐} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๒๑๘.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน.

นิทานเรื่องเก่าจบก็ขึ้นนิทานเรื่องใหม่ต่อไป แต่นิทานมีไม่เกิน ๕-๑๐ เรื่อง จึงต้องวนเอาเรื่องเดิมมา สวดและเรื่องไหนคนชอบมากจะถูกนำมาสวดซ้ำบ่อย

๙) ประเพณีเกี่ยวกับบสวดมาลัย

ในเมืองนครแต่เดิมมาเมื่อมีพิธีศพก็มักมีประเพณีอย่างหนึ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วยความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง คือประเพณีสวดมาลัย

ประเพณีเกี่ยวกับการสวดมาลัย เป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวเนื่องกันกับการทำศพ ประเพณีนี้ถือกำเนิดจากปรัชญาความคิดที่ว่า ในขณะที่ญาติมิตรมาเฝ้าศพในช่วงที่บำเพ็ญกุศลอยู่นั้น บรรยากาศเต็มไปด้วยความเงิบเหงาและเศร้าโศก จึงหาทางจัดบรรยากาศดังกล่าว ด้วยการจัดพิธี สวดขึ้นเพื่อความรื่นเริงเล็กๆ น้อยๆ เข้ามาแทรก อีกทั้งยังจะเป็นการสอรรถระมไปในเวลาเดียวกัน ด้วย จึงมีการตั้งวงหรือคณะขึ้นมาเพื่ออ่านหรือสวดหนังสือพระมาลัย ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ที่ได้อรรถรอง ขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ส่วนใหญ่เป็นบทประพันธ์แบบกาพย์กลอน ในชั้นแรกมีการสวดโดยยึดถือเค้าโครงเรื่องพระมาลัยจริง

ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า พระมาลัยเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง มีฤทธิ์มาก ได้เคยไปโปรดสัตว์นรก และเทศน์สั่งสอนประชาชนทั่วไปให้ปฏิบัติตนให้ดีเพื่อหลีกเลี่ยงการตกนรก วันหนึ่งพระมาลัยได้รับ ดอกบัวจากชายยากจนผู้หนึ่งจึงได้นำดอกบัวนั้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในที่ นั้นพระมาลัยได้สนทนากับพระอินทร์ ได้ทูลถามพระอินทร์ถึงเรื่องการประกอบกรรมดีและการ บำเพ็ญกุศลต่างๆ ในที่สุดพระศรีอารีย์จึงเทศน์ให้พระมาลัยฟังว่า พระองค์จะเสด็จลงมาประกาศ ศาสนา เมื่อศาสนาของพระพุทธเจ้าศากยมุนีสิ้นสุด ๕,๐๐๐ ปีแล้ว ศาสนาใหม่ในยุคของพระศรีอารีย์ นั้น ผู้ที่จะเกิดในศาสนานี้ได้ จะต้องทำบุญด้วยการฟังเทศน์มหาชาติคาถาพันให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์เป็น อาทิ เมื่อหมดอายุของศาสนาของพระพุทธเจ้าศากยมุนีจะเกิดกลียุค อายุคนทั้งโลกจะสั้นมาก คือ เพียง ๕-๑๐ ปีเท่านั้น คนจะไม่ละอายต่อบาป ครั้นผ่านกลียุคนี้แล้วจะเกิดความอุดมสมบูรณ์ทั่วไปใน ระยะเวลาที่พระศรีอารีย์จะมาโปรดให้ทุกคนอยู่ในความดี พระมาลัยจึงได้นำเรื่องที่พระศรีอารีย์เทศน์ ให้ฟัง ลงมาเล่าแก่ประชาชนทุกคนในชมพูทวีปอีกทอดหนึ่ง ส่วนชายยากจนที่เคยถวายดอกบัวนั้น เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ชื่อว่าอุบลเทวินทร์ ด้วยผลบุญที่ตนได้สร้าง จึงทำให้มี ดอกบัวรองรับทุกก้าวที่เดินไป^{๓๖}

ครั้นในระยะหลังมา การสวดมาลัยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก มีเนื้อหาเรื่องพระมาลัยพอเป็น เค้าเท่านั้น แต่ได้แทรกเนื้อหาเรื่องอื่นๆ เข้าไปมากเพื่อเพิ่มบรรยากาศให้สนุกสนานขึ้น จนบางครั้ง

^{๓๖} วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๒๒๒.

แทบจะหาพระมาลัยเรื่องเดิมไม่ได้เอาเลยก็มี การสวดมาลัยจึงสนุกสนานทั้งผู้สวดและผู้ฟัง งานศพที่เจียบเหงากลับมีความรื่นเริงขึ้นมา ผู้สวดบางคนมีปฏิภาณไหวพริบมากสามารถที่จะคิดคำสวดให้สนุกครึกครื้นขึ้นมาในทันทีทันใด ด้วยเป็นผู้ที่มีความสามารถในปฏิภาณคิดกลอนสดมาว่า การสวดจึงมักจะมีวิธีการที่จะก่อให้เกิดจุดเร้าใจ การเล่นลูกคอก และการแทรกคติธรรมที่เข้ากับเรื่องราวได้อย่างสนิทแนบเนียน

การสวดมาลัยเริ่มต้นสวดกันตั้งแต่หัวค่ำ เมื่อพระภิกษุสงฆ์ได้สวดพระอภิธรรมจบและเดินทางกลับวัดไปแล้ว ผู้ที่มาร่วมในงานศพหรือวงมาลัยจึงตั้งวงสวดมาลัยกันต่อ จนกระทั่งรุ่งเช้าจึงหยุด การสวดมาลัยนั้นนิยมสวดเฉพาะตอนกลางคืน และผู้สวดเป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้สวดวงหนึ่งๆ มีอยู่สี่คนทุกคนมีตาลปัตรบังหน้า ในจำนวนนี้มีแม่เพลงสองคน เรียกว่า “แม่คู่” และมีลูกคู่อีกสองคน เรียกว่า “คู่หู” แม่เพลงนั่งหันหน้าให้โรงศพ ลูกคู่หนึ่งหันข้างให้โรงศพ ลูกคู่มีหน้าที่ร้องรับการสวดของแม่เพลง แต่หากมีตอนใดที่แม่เพลงเห็นว่าสำคัญ มักจะเปิดโอกาสให้ลูกคู่ออกทำทางร้ายรำประกอบตอนนั้นด้วย บางบทบางตอนอาจจะมีการผสมโรงจากคนดูคนฟังด้วย เป็นการเพิ่มพูนความสนุกสนานขึ้นมาอีก เพราะวงมาลัยได้เตรียมเครื่องแต่งกายประจำวงไว้สำหรับแสดงประกอบในบางบทบางตอน เพื่อเพิ่มความสมจริงและความสนุกสนานยิ่งขึ้น เครื่องแต่งกายที่วงมาลัยแต่ละวงเตรียมไว้คือซบเหวี่ยงของพระสงฆ์ หัวโล้น หนวด เขี้ยว สังข์ (ทำด้วยหอยโข่ง) แวนตา แป้งผัดหน้า และหวี ส่วนเครื่องดนตรีประจำวงมีจะไม่มี แต่ใช้เสียงลูกคู่แทน หากมีก็มีเพียงสองชิ้นเท่านั้น คือรำมะนาและขลุ่ย

แต่เดิมการสวดมาลัยได้รับความนิยมมากในนครศรีธรรมราช เพราะเป็นวงที่มีจำนวนคนน้อย ประหยัดรายจ่าย ในสมัยก่อนมีวงมาลัยที่มีชื่อเสียงหลายวง เช่น วงมาลัยท่าวัง วงมาลัยโพธิ์เสด็จวงมาลัยมี้อง (อำเภอลานสกา) วงมาลัยวัดศรพ และวงมาลัยวัดสวนปาน เป็นต้น ในปัจจุบันยังมีวงมาลัยเหล่านี้แสดงบทบาทอยู่ แม้ว่าจะได้รับความนิยมน้อยลงก็ตาม

ประเพณีสวดพระมาลัย เป็นประเพณีอันเนื่องมาจากงานศพ คือ เมื่อมีคนตายก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดที่บ้านตามธรรมเนียมทั่วไป แต่ภายหลังที่พระสงฆ์กลับวัดแล้ว ถ้าไม่มีเครื่องดนตรีกาหลอประโคมตอนดึกจะเกิดความเจียบเหงาวังเวงน่ากลัว จึงเกิดความคิดให้ฆราวาสเลียนแบบพระสงฆ์มานั่งสวดพระธรรมคัมภีร์เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา หนังสือที่เข้าเรื่องที่สุดคือหนังสือพระมาลัยซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนตาย เขียนเป็นกลอนในสมุดข่อย ดังนั้นจึงเกิดประเพณีสวดพระมาลัยอันมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นเพื่อนแก้เจียบเหงาวังเวง และให้คนอยู่หลังมีสติยังคิดได้คติธรรมปลงอนิจจัง เป็นเพื่อนเจ้าของบ้านสร้างบรรยากาศไม่ให้เศร้าสร้อย จากการฟังเรื่องของ พระมาลัย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ผู้บรรลุนิพพานมีอิทธิฤทธิ์เหาะเหินได้ สามารถเดินทางไปยังนรกและสวรรค์ ได้พบเห็นสภาพของมนุษย์ที่ทำชั่วตกนรกอันน่าเวทนา ต่างกับผู้ทำบุญกุศลความดีได้ไปเกิดบนสวรรค์พบเทวดามีความสุข จึงนำมา

สั่งสอนบอกเล่าให้มนุษย์คนทั่วไปรู้ถึงผลของกรรม ตระหนักในบาปบุญคุณโทษ และปฏิบัติตนในทางที่ ชอบ ความนิยมสวดพระมาลัยมีมากทางนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี พัทลุง สงขลา

ผู้เล่าสวดพระมาลัย ต้องเป็นคนอ่านหนังสือแตกฉาน เคยบวชเรียนมาก่อนบ้าง คณะสวด พระมาลัยคณะหนึ่งมีจำนวน ๔ คน (หรือมากกว่าก็ได้) ทำหน้าที่เป็นแม่เพลง (แม่คู่) ๒ คน เป็นลูกคู่ (คู่หู) ๒ คน แต่ละคนถือตาลปัตร แต่งกายตามมีตามเกิดหรือเลียนแบบพระสงฆ์บ้าง หรือแต่งกาย ออกไปทางตลกขบขันบ้าง เน้นสนุกสนานขบขัน บางวงอาจมีเครื่องแบบมีเครื่องดนตรีประกอบ เช่น กลอง รำมะนา ปี่ ขลุ่ย เป็นต้น บางครั้งเวลาสวดมีการกระหู่ด้านตาลปัตร เล่นลำนอกกระโดดโลด เต้นบ้าง และมักจะดื่มสุร่าบ้างเพื่อป้องกันง่วง และปลุกเร้าใจให้มีอารมณ์สนุกอยู่เสมอ

การสวดพระมาลัยมีพิธีการตามลำดับ ดังนี้^{๓๓}

๑. เริ่มต้นด้วยการ “ตั้งนม” เพื่อไว้ครูก่อนตามธรรมเนียม
๒. เริ่มดำเนินเรื่องเรียก “ตั้งในการ” คือ กล่าวถึงประวัติของพระมาลัย
๓. กล่าวบทที่เรียกว่า “สำหรับบท” คือ กล่าวถึงพุทธประวัติและพระเกียรติคุณของ พระองค์
๔. กล่าวบทที่เรียกว่า “พระเถร” คือ กล่าวบทคุณพระมาลัยผู้เป็นต้นเรื่อง
๕. กล่าวบทที่เรียกว่า “ฉันทา” คือ บรรยายคุณของการสมาทานศีลโทษการผิดลูกผิดเมีย ผู้อื่น
๖. กล่าวบทที่เรียกว่า “เมียทาน” คือ บรรยายความชั่วช้าในการคบชู้ผิดศีลธรรม
๗. กล่าวบทที่เรียกว่า “เบ็ดเตล็ด” หรือ “ลำนอก” คือ เป็นการกล่าวเล่นนอกเรื่อง พระมาลัย ซึ่งกลายเป็นตอนที่ยาวนานหรือเป็นหัวใจของการสวดไป แม้จะถือเป็นของแถม แต่ความ สนุกสนานหรือการเล่นนอกบทสามารถทำได้มาก มีคนสนใจมาดูมาฟังแม้แต่เด็ก เช่น อาจแสดงเป็น ลิเก เล่นเรื่องจันทราโครพ ก็อยู่ได้เกือบทั้งคืน

^{๓๓} วิเชียร ฦ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราช, หน้า ๒๒๒-๒๒๖.

๕.๓ บทสรุป

อาจจะสรุปได้ ประวัติศาสตร์อันยาวนานนับศตวรรษแล้วศตวรรษเล่าของ นครศรีธรรมราชบรรพบุรุษได้สั่งสมศิลปวัฒนธรรมไว้ให้ วัฒนธรรมนั้นก็ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

จะอย่างไรก็ดี การสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น สถาบันศาสนานับเป็น สถานสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชและชาวปักษ์ใต้ จนก่อให้เกิด ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในหลายลักษณะและหลายรูปแบบ

โดยเฉพาะประเพณีที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสถาบันชาติ ศาสนาและ พระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นสัมพันธ์ภาพที่เกิดในเหตุการณ์ที่ล่วงเลยมานานแสนนานแล้ว ก็ตาม แต่เหตุการณ์อันแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่ดั่งงามของพุทธศาสนิกชนนั้น ก็ส่งผลสะท้อน ฝากฝัง และสืบทอดต่อกันมายังบรรพบุรุษของเรารุ่นแล้วรุ่นเล่า สมัยแล้วสมัยเล่าจนมาเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของเราในทุกวันนี้ สิ่งนี้จึงเป็นมรดกที่มีคุณค่ายิ่งนัก ควรที่เราจะหวงแหน ส่งเสริม ฟื้นฟู และสืบทอดไว้เป็นมรดกของลูกหลานสืบไป

บทที่ ๖

สรุปงานวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๔ ส่วน คือ ๑. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรตามพรลิงค์ ๒. วิวัฒนาการการเข้ามาของพระพุทธศาสนาสู่นครศรีธรรมราช ๓. ร่องรอยหลักฐานแหล่งทางโบราณคดีในนครศรีธรรมราช และ ๔. พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช เพื่อให้ครอบคลุมกับหัวข้อวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖.๑ สรุปการวิจัยพบว่า

จากการศึกษาพบว่าเมืองตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชมีศาสนาพราหมณ์เข้ามาอยู่อาศัยและแพร่หลายอยู่ก่อนแล้ว จากนั้นจึงมีพุทธศาสนาเข้ามาเป็นยอมรับศรัทธาเข้ารับพุทธศาสนาของประชาชน เริ่มแรกเป็นพุทธศาสนายานภายหลังต่อมาครั้งเมื่อพระสงฆ์ชาวนครศรีธรรมราช (ของประเทศไทย) ที่ได้ไปศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ธรรมวินัยยังจากต่างประเทศคือ ศรีลังกา พร้อมทั้งนำพระสงฆ์ชาวศรีลังกามาด้วย จึงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาประกอบกับมีการบูรณปฏิสังขรณ์แปลงพระเจดีย์ทรงแบบลังกาคว่าอยู่สง่าปัจจุบันนี้

จะเห็นได้ว่าเมืองตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ โดยมีเมืองขึ้นจำนวน ๑๒ เมือง (ที่เรียกว่าเมือง ๑๒ นักษัตร) และไม่ปรากฏอีกว่าเคยตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของเมืองใด ดังนั้น จึงเป็นศูนย์กลางทั้งการเมืองการปกครองและพุทธศาสนาเรื่อยมา จากที่ความเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของเมืองนครศรีธรรมราชนั้น จึงสามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ว่าที่มีประชาชนตามหัวเมืองต่างๆ ทั่วภาคใต้พร้อมใจกันร่วมแรงในการบริจาคทรัพย์ก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยเฉพาะการออกนายแรง และนอกจากนี้แล้วเมื่อถึงวันนักขัตฤกษ์ทางศาสนาด้วยแล้ว เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา พุทธศาสนิกชนจากเมืองต่างๆ ก็หลั่งไหลไปนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์กันอย่างมิดฟ้ามัวดินทุกๆ ปี โดยมีเพลงกล่อมเด็กขับร้องปลุกใจให้เห็นความสำคัญและนำไป เช่นว่า

ไปคอนเทอ	ไปแลพระนอนพระนั่ง
พระพิงเสาดั่ง	หลังคามุงเปื้อง
เข้าไปในห้อง	ไปแลพระทองทรงเครื่อง
หลังคามุงเปื้อง	ทรงเครื่องดอกไม้ไหว

จะเห็นได้ว่าความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชนี้ ก็ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า เมื่อครั้งที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีพระประสงค์จะทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาขึ้นไปกรุงสุโขทัยราชธานีนั้น ก็ได้ทรงอาราธนาพระเถระผู้เป็นปราชญ์เรียนจบพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นไปเผยแพร่พระศาสนา ณ ที่นั้น ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งได้อ้างมาข้างต้นแล้ว จึงกลายมาเป็นพุทธศาสนาศรีธรรมวงศ์ เจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนามาทราบเท่าปัจจุบันนี้

ยิ่งไปกว่านั้นอีก ความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาที่นครศรีธรรมราช มีปรากฏในประวัติศาสตร์สมัยต่อมาอีกมากมาย เช่น เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกก็ถูกทำลายและเพลิงเผาผลาญจนเกือบหมดสิ้น พระสงฆ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิตก็ได้ล้มหายตายจากไปในครั้งนั้นก็จำนวนมาก ครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงทราบว่าพระไตรปิฎกที่นครศรีธรรมราชยังมีอยู่ครบบริบูรณ์ จึงได้เสด็จไปเอาคัมภีร์ขึ้นมายังกรุงธนบุรี และยังอาราธนาพระสงฆ์นครศรีธรรมราช คือพระอาจารย์ศรี ซึ่งต่อมาก็ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็จากนครศรีธรรมราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็ได้ทรงกระทำการสืบสานต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเรื่องการจัดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ ปัจจุบันยังคงใช้เป็นหลักปฏิบัติสืบกันมา

อาจจะกล่าวได้ว่าตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยก็ดี สมัยกรุงศรีอยุธยาก็ดี สมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ พระสงฆ์ชาวนครศรีธรรมราชมีบทบาทสำคัญในด้านแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยที่เป็นที่ยอมรับ จึงเรียกว่าอีกว่าเป็นพุทธศาสนาศรีธรรมวงศ์ดังนี้แล

นอกจากนี้เมืองนครศรีธรรมราช ก็ยังมีแหล่งโบราณคดีมีจำนวนมากหลายทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา และยังมีตระกูลช่างต่าง ถ้าหากเรามีโอกาสได้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานที่วัดพระมหาธาตุวราวิหารก็ดี หรือที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช และหรือที่โบราณสถานสำคัญๆ อาทิ โบราณสถานเขาคา โบราณสถานโมคลาน และฐานพระสยาม ล้วนแล้วสื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะตระกูลช่างด้านพุทธศิลป์และศาสนาพราหมณ์ ศิลปกรรมที่เกิดจากอิทธิพลของพุทธศาสนา อาทิ ประเพณีประติมากรรม พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระพุทธรูป เป็นต้น

ประเภทสถาปัตยกรรม เช่น พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นต้น ประเภทจิตรกรรมหรือจิตรกรรมฝาผนัง ที่นครศรีธรรมราชอาจจะหายากเพราะลบเลือนไปตามกาลเวลาและขาดการเอาใจใส่ดูแล ถ้าหากจะดูที่นครศรีธรรมราชมีที่เก่าแก่เป็นสมัยอยุธยาที่อยู่แห่งเดียว คือวิหารเขียน วัดพระมหาธาตุวรวิหาร และประเพณีวรรณกรรม เป็นหนังสือชุดคำ เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชมีโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่เนื่องด้วยพุทธศาสนา จึงได้มีประเพณีท้องถิ่นขึ้นจำนวนมากมาย ทั้งนี้เป็นทั้งประเพณีส่วนครอบครัวและส่วนสังคมแต่ก็เนื่องด้วยพุทธศาสนาทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่าความผูกพันของชาวนครศรีธรรมราชกับพุทธศาสนา อาจจะได้เห็นได้จากที่มีการสร้างวัดไว้ใกล้บ้านหรือผู้ที่มีตระกูลก็นิยมในการสร้างวัดประจำตระกูลไว้ เพื่อให้บุตรหลานจะได้บวชเรียนและใช้เป็นที่พักบิณฑบาตอื่น ๆ เพราะถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านในละแวกนั้น และเป็นที่พักทางจิตใจ เป็นนาบุญของเขานอกจากนี้มักสร้างวัดหรือศาสนสถานขนาดใหญ่ให้เป็นศูนย์กลางของคนทั้งเมือง เช่น พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระบรมธาตุวัดพระเจดีย์งาม จังหวัดสงขลา และพระบรมธาตุวัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปทั้งหมดก็ได้ว่า ทั้งโบราณวัตถุสถานและจารึก ตำนาน ฯลฯ ล้วนแล้วเป็นมรดกของชาติ ซึ่งก็เป็นสมบัติของพุทธศาสนา ก่อสร้างจารึกสืบทอดไว้ให้ลูกหลานได้กราบไหว้สักการบูชาสืบต่อไป

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่องมรดกโลกมรดกธรรม : ประวัติศาสตร์หลักธรรมและหลักฐานโบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งทางด้านเอกสารและหลักฐานแหล่งโบราณคดี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

หรือผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นที่ควรพิจารณาและศึกษาเพิ่มเติมหลายประการ แต่มีข้อจำกัดของการศึกษาประวัติศาสตร์ดังกล่าว คือเป็นเรื่องของหลักฐานและเอกสารตลอดจน

ดังนั้นจึงมีประเด็นที่ควรทำการศึกษาวิจัย ก็คือการศึกษาการค้าท่าเรือสำเภาโบราณสมัยนครศรีธรรมราช และหรือพระเจ้าจันทกานุกกับแนวความคิดและบทบาททางพุทธศาสนา หรืออาจจะเรื่องรูปแบบพุทธศิลป์ตระกูลช่างเมืองนครศรีธรรมราช อาทิ พระพุทธรูป พระบรมธาตุเจดีย์ อุโบสถธรรมมาสน์ หรือปริวรรตหนังสือชุด เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วก็น่าจะศึกษาเรื่องร่องรอยการแพร่หลายพุทธศาสนamahayanaสู่วังนครศรีธรรมราช หรือศึกษาร่องรอยแพร่หลายพุทธศาสนamahayanaแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นประเด็นที่จะทำให้เห็นภาพของพุทธศาสนาที่เจริญขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยโบราณและปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชอยู่บางอย่างก็แยกกันไม่ออก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์,
๒๕๐๙.

กรมศิลปากร, **ชาติวงศ์วิทยา** ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๐๙.

กรมศิลปากร. **ประวัติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ :

อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช**, (กรุงเทพฯ บริษัท เอ.พี.กราฟิคและ

การพิมพ์จำกัด,ม.ป.ป.)

กรมศิลปากร. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ :

รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๓.

กรมศิลปากร. **พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และรวมเรื่องเมืองสุโขทัย**.

กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

กรมศิลปากร. **ตำนานพระพุทธสิงหิงค์**. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗.

กรมศิลปากร. **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๕ พงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**.

กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๐๓.

กมลเสถียร ภัตตาคารย์. **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรเขมร**. แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

พระนคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖.

กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. **ประเทศของเรา ๒**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

เกรียงไกร เกิดศิริ. **พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนสถานปัตยกรรม ศูนย์กลาง**

พระพุทธศาสนาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ :

บริษัท อี.ที.พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๖๐.

ขุนวิจิตรมาตรา. **หลักไทย**, พระนคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๖.

จอห์น แบสตัน แฮริ เจ เบ็นตา. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : มุลนิธิ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ๒๕๒๑.

จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. **สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย**. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๒๓.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ภูมิลักษณะประเทศไทย**, กรุงเทพฯ : ด้านสุทธากการพิมพ์, ๒๕๓๔.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติพุทธศาสนาในลังกา**. พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. **ตัวอย่างข้อมูลท้องถิ่นนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัย

ลักษณ์, ๒๕๔๗.

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ และคณะ. **พระบรมธาตุสุ่มรดกโลก**. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์อักษร

การพิมพ์, ๒๕๕๒.

ดี.จี.ฮอลล์. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑**. แปลโดย วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

และคนอื่นๆ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและอานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ :

มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๙.

ตรี อมาตยกุล. **เมืองเหนือและเมืองใต้**. พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๑๓.

ตรี อมาตยกุล. **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕.

ทิวา ศุภจรรยา. ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ :

กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

เทิม มีเต็ม และจำปา เยื้องเจริญ. จารึกในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

ณัฐภัทร จันทวิช. นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมัสยิดมิมาวาส สงขลา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

ธรรมทาส พานิช. ไทยศรีวิชัยแพร่พุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ธรรมทาส พานิช. ประวัติพุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์และ

การพิมพ์, ๒๕๒๐.

ธิดา สาระยา. (ศรี) ทวารวดี ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒, พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทาง

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค. ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสมาัยโบราณถึงก่อน

สมัยอาณานิคมและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประทีป ชุมพล, วรรณกรรมภาคใต้, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, ๒๕๑๙.

ประทีป ชุมพล. พินิจวรรณกรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๖.

ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนานโบราณคดี ประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : อดีต, ๒๕๓๖),

ไม่มีหน้า.

ปรีชา นุ่นสุข. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ที.พี.พรินท์จำกัด, ๒๕๔๐.

ปรีชา นุ่นสุข. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สมยามกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินในการบูรณะ

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด

นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๐ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์,

๒๕๓๐.

ปรีชา นุ่นสุข. หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย.

กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ นครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕.

ปรีชา นุ่นสุข. พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวนที่ ๔, กรุงเทพฯ : กรุงสยาม

การพิมพ์, ๒๕๒๘.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. นครศรีธรรมราช. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมลพับลิชชิ่ง,

๒๕๕๕.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : สุวีระยาสาส์น, ๒๕๔๘.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. สวัสดิ์ตามพรลิงค์. กรุงเทพฯ : บริษัทดวงกมลพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

ประภัสสร ชูวิเชียร. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมหาสถูปแห่งคาบสมุทรมหาภาคใต้. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๓.

ประเสริฐ วิทยารักษ์ และคณะ, ประเทศของเรา ๒. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

ประเสริฐ วิทยารักษ์. ภูมิศาสตร์กายภาพประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, ๒๕๓๐.

ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองของกระทรวง.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗.

ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ. **ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย**, กรุงเทพฯ :

วัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

พระครูอินทรปัญญาจารย์ (พุทธทาส อินทปญฺโญ). **แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**.

พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมื่อดทราย, ๒๕๕๔.

พระโพธิธรรณี. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๖.

พระราชสุธรรมเมธี. **เมืองไชยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์,

๒๕๕๒.

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิยากร. **ประวัติพุทธศาสนาในสยาม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, จัดพิมพ์ในวโรกาสที่สมเด็จพระ

พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงยกช่อฟ้าเอก

พระอุโบสถและทรงเปิด “โองหลวงแสงแก้วเฉลิมพระเกียรติ” กรุงเทพฯ : บริษัททำไทย

เพรสจำกัด, ๒๕๕๐.

พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. พระนคร : ชูสิน, ๒๔๙๘.

พระยาอินทรมนตรีศรีจันทร์กุมาร. **หนังสือรวมบทความพระยาอินทรมนตรีจันทร์กุมาร**. พระนคร :

กรมสรรพากร, ๒๕๑๘.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

ไพฑูรย์ พงศบุตร. **ประเทศของเรา ๒**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **ความเชื่อ**. สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า**

นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

มานิต วัลลิโกดม. **ทักษิณรัฐ.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

วัฒนสาสน์ นุ่นสุข. **พัฒนาการของบ้านเมืองบนหาดทรายแก้วนครศรีธรรมราชจากหลักฐานทาง**

โบราณคดี. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินต์, ๒๕๕๙.

วิลเลียม จี. สกินเนอร์. **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.** แปลโดย

พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๙.

วิเชียร ณ นคร. **นครศรีธรรมราช.** นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑.

ยอร์ช เซเดส์. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้.** พระนคร :

ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, ๒๕๐๔.

ยอร์ช เซเดส์. **โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร.** พระนคร : ราชบัณฑิตยสภา, ๒๔๗๑.

วาที ทรัพย์สิน. **พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช มรดกพุทธศาสนสถาปัตยกรรม ศูนย์กลาง**

พระพุทธศาสนาเถรวาทแห่งคาบสมุทรภาคใต้. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ :

บริษัท อี.ที.พัลลิกซ์ จำกัด, ๒๕๖๐.

วัฒนสาสน์ นุ่นสุข. **พัฒนาการของบ้านเมืองบนหาดทรายนครศรีธรรมราช จากหลักฐานทาง**

โบราณคดี. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินต์, ๒๕๕๙.

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล. **พิธีของทุกคน.** พระนคร : เกษมบรรณกิจ, ๒๕๑๓.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. **โบราณคดี ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม.** พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๐๖.

หลวงวิจิตรวาทการ. **จารึกพ่อขุนรามคำแหง, คณะรัฐมนตรีพิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน**

วัดปทุมคงคาราม, พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๗.

พระยาประชาภิจักรจักร. พงศาวดารโยนก. พระนคร : ชูสิน, ๒๔๙๘.

สังข์ พัฒโนทัย. พระเจ้าปราสาททอง. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๖.

สวัสดี รัตนเสรี, ตำนานพระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช, ม.ป.ป.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ศรีวิชัยในสยาม. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์มณฑล พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๓.

สมเกียรติ ต้นสกุล. ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ : กรณีศึกษาประเพณีทำขวัญ. สุราษฎร์ธานี :

วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ. ประชุมปาฐกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙.

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗.

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ. ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา,

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร, พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง

ธรรม, ๒๕๑๔.

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ. เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป,

พิมพ์ครั้งที่ ๕, คณะสงฆ์วัดสุวรรณาภิราม จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลเนื่องใน

การพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พุ่ม สุวฑฺฒโน), กรุงเทพฯ :

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓.

สิริวัฒน์ คำวันสา. อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ :

จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สินชัย กระบวนแสง. ประวัติศาสตร์สุโขทัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๙.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ :

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา, สงขลา :

สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๓.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๘.

สุภัทรดิศ ดิศกุล., ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐. พระนคร : คณะกรรมการชำระ

ประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๒.

ศักดิ์ศรี สายสิงห์, ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดมและสุจิตต์ วงษ์เทศ. กรุงเทพมหานครจากไหน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

เจ้าพระยา, ๒๕๒๕.

อาคม พัตถิยะและนิธิ เอียวศรีวงศ์. ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยา

ตอนต้น. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

ปรีชา นุ่นสุข. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

ปรีชา นุ่นสุข, ร่องรอยชุมชนโบราณของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช, (วิทยานิพนธ์

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชา

โบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.

ปรีชา นุ่นสุข. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธ

ศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๙, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, “ตามพวลิงค์” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓.

ประเสริฐ วิทยารัฐ. รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง. พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรม

จังหวัดพัทลุง, ๒๕๒๘.

ตรีชฎา รักษาบางแหลม, ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด

นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ทักษิณ, ๒๕๔๐.

สุรสิทธิ์ เวทย์ประสิทธิ์, การศึกษาอัตลักษณ์ของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชเพื่อออกแบบสภาวะ

แวดล้อมภายในอาคารอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัด

นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

ศิลปากร, ๒๕๕๕.

สุภาภรณ์ ตันตลาภิรักษ์, บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและ

หัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรอักษรศาสตร

มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๒๗.

สงบ ส่งเมือง. รายงานวิจัยเรื่องวิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ภาคใต้. สงขลา :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๒.

(๓) บทความวิจัย/บทความวิชาการ

ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “การอนุรักษ์โบราณ,” ศิลปากร, ๓๓ (๓) : ๒๓-๓๓ ; พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๒.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์และเทิม มีเต็ม. “จารึกแผ่นทองหุ้มปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช”, ศิลปากร, ๑๗, ๕ กันยายน-ตุลาคม, ๒๕๓๗.

กิ่งแก้ว อุตถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, “ความเชื่อ”, ใน ภาษาไทย ๘, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๑.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, “จารึกดงแม่ปางเมือง หลักที่ ๓๕,” ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.

จำปา เยื้องเจริญ. “ศิลาจารึกวิหารโพธิ์ลังกา เลขที่ น.ศ. ๒,” ศิลปากร, ปีที่ ๒๓ เล่ม ๕ พฤศจิกายน, ๒๕๒๒.

ชวน เพชรแก้ว, “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้กับสังคม”, ใน ศรีวิชัย, ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ, สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๓๔.

ชิน อยู่ดี, “ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๒.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และชะเอม แก้วคล้าย, “ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย.” ศิลปากร ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ กันยายน ๒๕๒๓.

ดิเรก พรตตะเสน, “พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๒.

“พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับที่ ๒

พุทธศักราช ๒๕๓๕” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๓๘ ลงวันที่ ๕ เมษายน

๒๕๓๕.

ทิวา ศุภจรรยา, “ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้”, รายงานการ

สัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

พิชฌเนศ, ๒๕๒๕.

นิคม สุทธิรักษ์, “เมืองพระเวียง (ทางโบราณคดี),” ศิลปากร ปีที่ ๑๐ เล่ม ๑ เดือนพฤษภาคม, ๒๕๐๙.

นิจ หัญชีระนันท์, “นครศรีธรรมราชในด้านของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์,” ใน รายงานการสัมมนา

ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ใหม่

พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๒.

นงคราญ ศรีชาย, เขาคา : วิมานแห่งพระศิวะมหาเทพ, ใน ประวัติศาสตร์โบราณคดี

นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค.ดีไซน์ และการพิมพ์จำกัด, ม.ป.ป.

นงคราญ ศรีชาย, “ศาสนสถานและมรดกทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในท่าศาลา,” ใน ประวัติศาสตร์

โบราณคดีนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค.ดีไซน์ และการพิมพ์จำกัด,

ม.ป.ป.

ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน :

คติความเชื่อ, เพ็ญศรี ตู่ก, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

อัครศักดิ์ อายุวัฒน์, “พระมงกุฎเกล้ากับพุทธศาสนา”, กลุณพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๑๘,

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘.

บ้งอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๓๗.

ปรีชา กาญจนาคม และปรีชา นุ่นสุข, “มนต์ขลังที่ควนลูกปัด”, **อนุสรณ์ อ.ส.ท. ๒๑ (๑๐) : ๔๗-๕๕**,

พฤษภาคม ๒๕๒๔.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, ภาคใต้, **ศิลปากร ปีที่ ๒๕**, เล่ม ๓ กรกฎาคม, ๒๕๒๔.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “ปากใต้,” **พาทิ**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, พฤษภาคม, ๒๕๒๐.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “เมืองท่าสำคัญบนแหลมมลายู” **ศิลปากร ๒๕ (๒๓) : ๖๒**, กรกฎาคม ๒๕๒๔.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “สาเหตุที่ทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในภาคใต้สูญสลาย”,

โบราณคดี, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม, ๒๕๑๔).

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “พื้นฐานวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้”, ใน **กรมศิลปากร, ๒๑ (๕) : ๓๑-๔๑**

มกราคม ๒๕๒๑.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “อาณาจักรนครศรีธรรมราช”, ใน **โบราณคดี**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม,

๒๕๑๙.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ “โบราณวัตถุสถานในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, **อ.ส.ท. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๙** เดือน

เมษายน, ๒๕๒๑.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. “ศิลปกรรมสมัยทวารวดีในภาคใต้ของประเทศไทย,” **โบราณคดี**, ปีที่ ๓

ฉบับที่ ๔, ๒๕๑๕.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, วิเชียร ณ นคร, พระเครื่อง กรุเมืองนครฯ, ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**

ภาคใต้ เล่ม ๑๐, กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรส แมเนจเมนท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “อาณาจักรพราลิงค์”, ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช**

ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๒.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, “ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวกับอาณาจักรตามพราลิงค์”, ใน **รายงานการสัมมนา**

ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๓-๖๔.

ประเสริฐ วิทยารัฐ, “สภาพภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรมหานคร”, ใน การสัมมนาทางวิชาการ

ประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทรมหานคร. กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา,
๒๕๒๖. (เอกสารสำเนา)

ประเสริฐ ฐ นคร, “บันทึกการสัมมนาทางประวัติศาสตร์ ราชวงศ์ศรีธรรมมาไตรราชตามจารึก

ดงแม่นางเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นราชวงศ์แรกของไทยหรือไม่”,

แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี, ปีที่ ๑๐ เล่ม ๑-๓ เดือนมกราคม-ธันวาคม,
๒๕๑๙.

พิริยะ ไกรฤกษ์, พระโพธิสัตว์ : ประติมากรรมที่พบในภาคใต้, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้

เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

ธนิต อยู่โพธิ์, “ภาษาสันสกฤตและลัทธิมหายานในเมืองไทย”, ใน **เรื่องที่น่าสนใจ**,

ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร, พระนคร : วังสวนผักกาด, ๒๕๑๒.

ธราพงษ์ ศรีสุชาติ, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล (Outstanding

Universal Value) และเกณฑ์มรดกโลก, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์

นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๘, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พิมพ์วันตั้ง, ๒๕๕๖.

วิญญา พร้อมศักดิ์โสภณ, “การทำกระดาดญี่ปุ่น,” **ศิลปากร**, ๓๔ (๓) : ๔๓-๕๑ ; พฤศจิกายน -

ธันวาคม ๒๕๓๔.

หลวงวิจิตรวาทการ, “ตำนานพระพุทธรูปหิมาลัย”, **ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระพุทธรูปชินราช**

ตำนานพระพุทธรูปชินศรี ตำนานพระศรีศาสดา และตำนานพระพุทธรูปหิมาลัย, พระนคร :

กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, “สภาพการณ์เอเชียอาคเนย์ ก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐,” **แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร**

โบราณคดี เล่ม ๓, พ.ศ. ๒๕๑๐. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีในประเทศไทย,” ศิลปากร, ปีที่ ๙ เล่ม ๓

กันยายน, ๒๕๐๘.

สงบ ส่งเมือง, “ลุ่มทะเลสาบสงขลา : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์”, ใน การสัมมนาทาง

วิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทรสทิงพระ. กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดี

ศึกษา, ๒๕๒๖.

สงบ ส่งเมือง, “จารีตการบันทึกประวัติศาสตร์ภาคใต้,” ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ

วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือбуд, สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๘.

เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน อู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย,

พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินติ้ง, ๒๕๕๒.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “จากท่าชนะถึงสงขลา”, ใน อู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย, พิมพ์ครั้งที่

๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินติ้ง, ๒๕๕๒.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์

นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินติ้ง,

๒๕๕๒.

อมรา ชันดีสิทธิ์ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ, “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์รัฐ

โบราณในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๕. กรุงเทพฯ : บริษัทสยาม

เพรส แมเนจ เม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

อมรา ชันดีสิทธิ์ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ, “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์รัฐ

โบราณในภาคใต้”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๕, กรุงเทพฯ : บริษัท สยาม

เพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

อดิศักดิ์ ทองบุญ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ศาสนาพุทธในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรม

ภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑๕. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด,

๒๕๔๒.

อุดม นิปரியาย, “ดินแดนไทยภาคใต้”, ใน วิชาการบัพพิเศษ: ชีวิตไทยปักษ์ใต้, ๒ (๑): ๒๗ ;

มิถุนายน-กันยายน, ๒๕๑๙.

ศรีศักร วัลลิโภดม, ชุมชนโบราณในภาคใต้”, ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช

ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒.

อดิศักดิ์ ทองบุญ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ศาสนาพุทธในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้

พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑๕, กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระครูโสภณรัตน์บัณฑิต, ผศ.ดร.
ประวัติการศึกษา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอร์จส์ พ.ศ. ๒๕๕๘ M.A. (Philosophy) University of Madras, India. พ.ศ. ๒๕๕๒ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (อ.ม.) สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๙ พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๓
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ที่อยู่	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๙-๔๗๐-๙๒๘๘ E-mail
ผลงานวิจัย	การศึกษาผลการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมใน ครอบครัวชุมชนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๒๕๖๑ ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ปีการศึกษา ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระมหาสุพจน์ สุเมธ (พานทอง), ผศ.ดร.
ประวัติการศึกษา	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๘ ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.ม.) (สาขาวิชาบริหารการศึกษา) วิทยาลัยศรีโสภณ พ.ศ. ๒๕๕๑ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๗
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
ที่อยู่	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช ตำบลมะม่วงสองต้น อําเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๓-๖๔๑-๖๐๑๗ E-mail
ผลงานวิจัย	

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาต
ประวัติการศึกษา	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๖ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๑
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
ที่อยู่	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช ตำบลมะม่วงสองต้น อําเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๙-๗๘๓-๕๕๐๔ E-mail pairat007@gmail.com
ผลงานวิจัย	โครงการชุดคลองเปียงน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมตัวเมือง นครศรีธรรมราชกับการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย. ๒๕๖๓ รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคใต้. ๒๕๖๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด นครศรีธรรมราช. ๒๕๕๙ สำรวจความพึงพอใจของนิสิตปีต่อประสิทธิภาพการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช. ๒๕๖๐

